ગુજરાત રાજ્યમાં વસતા છૂટાછવાયા

આદિવાસીઓનો સામાજિક-આર્થિક અભ્યાસ

અને

તેમને માટેનું આયોજન

લેખકો :

ડો. ઠાકોરભાઈ નાયક

શ્રી ચંદ્રકાન્ત ઉપાધ્યાય

શ્રી દિલીપ પરમાર

આદિવાસી સંશોધન અને તાલીમ કેન્દ્ર

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ–૩૮૦૦૧૪

પ્રકાશક
વિનોદ રેવાશંકર ત્રિપાઠી
મંત્રી, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ મંડળ
ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૪

મુદ્રક
જિતેન્દ્ર ઠા. દેસાઈ
નવજીવન પ્રેસ
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૪

© ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ

પ્રથમ આવૃત્તિ, ફેબ્રુઆરી, ૧૯૯૨
પ્રત ૭૫૦

કિંમત રૂ. ૧૯૫

ફેબ્રુઆરી, ૧૯૯૨

આવકાર

ભારતની વસતિના કેટલાક જૂથો આર્થિક, સામાજિક, શૈક્ષણિક અને રાજકીય કારણોસર બાકીની પ્રજાની સરખામણીમાં પાછળ છે. આમાંનું એક જૂથ તે અનુસૂચિત જનજાતિ છે. દેશમાં તેની વસતિ ૭ ટકા છે અને ગુજરાત રાજ્યમાં તેની વસતિ ૧૪.૨૨ ટકા છે. આમ દેશ અને રાજ્યમાં અનુસૂચિત જનજાતિ એક મહત્ત્વનો સમુદાય છે. ભારતના રાજ્ય બંધારણની ખાસ જોગવાઈઓ દ્વારા રાજ્યતંત્રને માથે તેઓના વિકાસની ખાસ જવાબદારી છે. આને અનુલક્ષી ૧૯૫૨ની ૨જી ઑક્ટોબરે કોમ્યુનિટી ડેવલપમેન્ટ એન્ડ નેશનલ એક્સ્ટેન્શન કાર્યક્રમ દ્વારા આ સમુદાયોના વિકાસની યાત્રા શરૂ થઈ. છઠ્ઠી પંચવર્ષીય યોજનામાં વસતિ અને વિસ્તારને ધ્યાનમાં લઈ તેઓને (૧) પ્રાયોજના વિસ્તારના આદિવાસીઓ અને (૨) પ્રાયોજના વિસ્તારની બહારના આદિવાસીઓ એટલે કે છૂટાછવાયા આદિવાસીઓ એમ બે વિભાગ પાડવામાં આવ્યાં કે જેથી તેમના માટેના વિકાસ કાર્યક્રમોનો લાભ આદિવાસીઓના તમામ સમુદાયોને મળે.

છઠ્ઠી અને સાતમી પંચવર્ષીય યોજનામાં રાજ્યમાં છૂટાછવાયા આદિવાસીઓ માટે નાણાકીય ફાળવણી થવા છતાં, છૂટાછવાયા આદિવાસીઓની સંકલિત માહિતી પ્રાપ્ત ન હોવાથી આ યોજનાઓનું અમલીકરણ કરવાનું મુશ્કેલ બન્યું. આથી આદિજાતિ વિકાસ વિભાગ દ્વારા ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ સંચાલિત આદિવાસી સંશોધન અને તાલીમ કેન્દ્રને રાજ્યમાં વસતા છૂટાછવાયા આદિવાસીઓનાં સર્વેક્ષણનું આ કામ સોંપવામાં આવ્યું, ખૂબ જ ટૂંકા ગાળામાં ૪.૭૫ લાખ છૂટાછવાયા આદિવાસી વસતિને આવરી લેતો અહેવાલ આ સંશોધન કેન્દ્રે તૈયાર કરી રાજ્ય સરકારના આદિજાતિ વિકાસ વિભાગને સુપ્રત કર્યો. આ અહેવાલમાં આઠમી પંચવર્ષીય યોજનામાં કાર્યક્રમોના અમલીકરણ માટે ક્યા કાર્યક્રમોને અગ્રતા આપવી અને તે માટેની નાણાકીય જરૂરિયાતોનો પણ નિર્દેશ કરેલો છે. રાજ્ય સરકારના આદિજાતિ વિભાગે, આ અહેવાલની ઉપયોગિતા જોતાં તેને પુસ્તક રૂપે પ્રસિદ્ધ કરવાનું સૂચવ્યું તે મુજબ અમે સાનંદ આ પુસ્તકનું પ્રકાશન કરીએ છીએ. આ પ્રકાશનથી હવે રાજ્યમાં છૂટાછવાયા આદિવાસીઓ કે જેની વસતિ કુલ આદિવાસી વસતિના ૨૦ ટકા જેટલી છે તેની વ્યવસ્થિત અને સંકલિત માહિતી આજ સુધી ન હતી તે ઉપલબ્ધ થશે. આથી છૂટાછવાયા આદિવાસીઓમાં કામ કરતા અધિકારીઓ, વહીવટકર્તાઓ, નીતિ ઘડનારાઓ, સંશોધનકારો અને સામાજિક કાર્યકરોને આ પુસ્તક ઉપયોગી

નીવડશે તેવી આશા છે. અત્યાર સુધીના અહેવાલોમાં આદિવાસીઓનું આવડું મોટું આર્થિક સર્વેક્ષણ કદાચ પહેલ વહેલું છે. આ મૂલ્યાંકન સંશોધન કાર્યના પ્રબંધ અને અહેવાલ લેખન માટે ડો. ઠાકોરભાઈ નાયક, શ્રી ચન્દ્રકાન્ત ઉપાધ્યાય અને શ્રી દિલીપ પરમારે ઉઠાવેલી જહેમતની સાભાર નોંધ લઉ છું.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૪
તા. ૩-૩-૧૯૯૨

રામલાલ પરીખ
કુલનાયક

આભારદર્શન

ભારત દેશમાં અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ ૭ ટકા જેટલી છે અને ગુજરાતમાં તેની વસતિ ૧૪.૨૨ ટકા છે. આમ દેશ અને રાજ્યમાં અનુસૂચિત જનજાતિ એક મહત્ત્વનો સમુદાય છે. આમ છતાં આ જાતિ ઘણા લાંબા સમયથી સામાજિક-આર્થિક અને શૈક્ષણિક રીતે ઘણી પાછળ રહી ગઈ છે, તે એક નગ્ન સત્ય છે. ભારત દેશ મૂળભૂત રીતે સમાનતા અને ભાતૃત્વને વરેલો છે ત્યારે આવી પછાત જાતિઓ માટે કંઈ ને કંઈ થવું જોઈએ. તેઓને અન્ય સમાજ સમકક્ષ લાવવા જોઈએ તેવી ચિંતા ગાંધીજીને હતી. તેમણે તે માટે સઘન પ્રયાસો આદર્યા હતા અને તેમણે પછાતવર્ગનો ઉત્કર્ષ કરવો તેને પાયાનું કામ ગણાવ્યું.

૧૯૪૭માં ભારતને સ્વતંત્રતા મળી. દેશ આઝાદ થયો અને બંધારણનું ઘડતર થયું. બંધારણમાં પછાતવર્ગના ઉત્કર્ષ અને ઉત્થાન માટે વિવિધ જોગવાઈઓ કરવામાં આવી અને તેમાં સ્વીકારાયું કે જો તેઓનો આર્થિક અને શૈક્ષણિક વિકાસ થશે તો બાકી બધું આપોઆપ આગળ વધશે. આથી બંધારણની કલમ-૪૬ મુજબ કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારોને નબળા વર્ગોની શૈક્ષણિક તથા આર્થિક ઉત્કર્ષની ખાસ જવાબદારી સોંપવામાં આવી છે.

તદનુસાર રાજ્યે પ્રજાના નબળા વર્ગોમાંના અનુસૂચિત જનજાતિના શૈક્ષણિક અને આર્થિક વિકાસ માટે ખાસ વ્યવસ્થા કરવાની રહે છે. આ માટે ૧૯૫૨માં ૨જી ઑકટોબરે કોમ્યુનિટી ડેવલપમેન્ટ અને નેશનલ એક્સ્ટેન્શન પ્રોગ્રામ અમલમાં મૂકયો અને ૧૯૫૫માં જ્યાં આદિજાતિનો વસવાટ છે તેના સંકલિત વિકાસ માટે પ્રાયોગિક ધોરણે બ્લૉકની શરૂઆત થઈ પરંતુ આના ધાર્યા પરિણામો ન મળતાં છઠ્ઠી પંચવર્ષીય યોજનામાં આ સમૂહ ઉપર વધુ ધ્યાન અપાય તે માટે વિસ્તાર અને જાતિને ધ્યાનમાં રાખી ચાર વિભાગો (૧) પ્રાયોજના વિસ્તાર (૨) લઘુ વિસ્તાર (૩) પ્રિમિટીવ ગ્રુપ અને (૪) છૂટાછવાયા આદિવાસીઓમાં વિભાજન કર્યું. આમાં પ્રથમ ત્રણ માટે વહીવટી રીતે અને યોજનાકીય રીતે લાભો મળે છે, જ્યારે છૂટાછવાયા આદિવાસીઓ માટે આવી કોઈ વ્યવસ્થા નથી. સરકારશ્રીને વસવાટ કે વિસ્તાર સાથે નહીં પરંતુ આ જાતિઓનો ખરેખર રીતે વિકાસ થાય તેમાં રસ છે. તેથી આદિજાતિ વિકાસ વિભાગના મંત્રીશ્રી અને સચિવશ્રીની જાગૃતિને લીધે એવું ધ્યાનમાં આવ્યું કે છૂટાછવાયા માટે જે કંઈ થાય છે તેના કરતાં ઘણું વધારે કરવું પડશે. આ માટે પ્રથમ આ સમુદાયની માહિતી મેળવવી આવશ્યક છે. આ વિચારના ફળસ્વરૂપે આદિજાતિ વિકાસ વિભાગના ભૂતપૂર્વ કમિશનર શ્રી ટી. ડી. સોયંતર અને હાલના

કમિશનર શ્રી બેનરજી સાહેબ, નાયબ સચિવ (ભૂતપૂર્વ) શ્રી વહોરા સાહેબ અને હાલના શ્રી ચક્રવર્તી સાહેબ તેમ જ નાયબ આદિજાતિ વિકાસ કમિશનર શ્રી જોષી સાહેબ વગેરેએ આ માટે પ્રથમ સર્વેક્ષણ થાય તેમ નક્કી કર્યું. આ કામ આદિવાસી કેન્દ્રને સોંપ્યું અને આ માટે જરૂરી નાણાકીય મદદ કરી. આ ઉપરાંત વખતોવખત એમની સાથેની ચર્ચા દરમિયાન અમને રાહબરી દેખાડી અને પ્રોત્સાહન આપ્યું. જરૂર જણાઈ ત્યાં વિચારવાના નવા મુદ્દા પણ આપ્યા. આ સર્વ અધિકારીઓનો બહોળો અનુભવ અમને માર્ગદર્શક બન્યો હતો. આ સર્વ મહાનુભાવોના અમે ઋણી છીએ અને એમના અત્યંત આભારી છીએ.

સર્વેક્ષણ કાર્ય એક હજારથી વધુ ગામોમાં કરવાનું હતું. આ માટે સર્વેક્ષકો મેળવવા મુશ્કેલ હતા. આથી અમારી નજર પ્રાથમિક શિક્ષકો તરફ દોડી. સ્થાનિક શિક્ષકો કામ કરે તો કામમાં વિગતો ખરી અને વાસ્તવિકતાથી નજીક આવી શકે. આ માટે શિક્ષણ વિભાગના નિયામક શ્રી આઈ. એ. વહોરા સાહેબને અમે મળ્યા. તેમણે અને નાયબ શિક્ષણ નિયામક શ્રી રે. ખા. ચૌધરીએ આ કામ કરવા માટે શિક્ષકોને મંજૂરી આપી અને જરૂરી આદેશો જિલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણ અધિકારીને કર્યા. આ સમયના શિક્ષણ નિયામક શ્રી વહોરા, નાયબ શિક્ષણ નિયામક શ્રી ચૌધરી, દરેક જિલ્લાના જિલ્લા પ્રાથમિક શિક્ષણાધિકારીશ્રી, તાલુકા કેળવણી નિરીક્ષકો વગેરેને યાદ કરી આભારની લાગણી વ્યક્ત કરીએ છીએ.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠના કુલનાયક શ્રી રામલાલભાઈ પરીખ તરફથી અભ્યાસની શરૂઆતથી જ પ્રેરણા, માર્ગદર્શન, પ્રોત્સાહન અને જરૂરી સૂચનો મળતાં જ રહ્યાં હતાં. અમે તેમના આભારી છીએ. આવડા મોટા સર્વેક્ષણમાં વ્યવસ્થાકાર્ય ગોઠવવું મુશ્કેલ અને ચિંતા ઉપજાવે તેવું હોય છે. પરંતુ અમારા કુલસચિવ શ્રી વિનોદભાઈ ત્રિપાઠીએ અમને ક્ષેત્રકાર્યની શરૂઆતથી અહેવાલના અંત સુધીમાં જ્યાં જ્યાં સમસ્યા આવી ત્યાં ઉકેલી આપી છે, એમનો જેટલો આભાર માનીએ તેટલો ઓછો છે.

આ અભ્યાસની શરૂઆત કરનાર અને તેને પૂરો કરાવવા સતત માર્ગદર્શન અને દિશાસૂચન આપનાર કેન્દ્રના નિયામક ડૉ. ઠાકોરભાઈ નાયકે સર્વેક્ષણનાં દરેક પાસાને ઝીણવટથી તપાસ્યું હતું, ક્ષેત્રકાર્યની અનેક વાર મુલાકાત લઈ આદિવાસીઓ અને પદાધિકારીઓ સાથે ચર્ચાઓ કરી હતી. તેમણે આ અહેવાલની હસ્તપ્રત ઊંડાણપૂર્વક જોઈ જરૂરી સૂચનો કર્યા અને અભ્યાસને વધુ વૈજ્ઞાનિક, સમૃદ્ધ અને ઉપયોગી કરવા દિશાદર્શન કરાવ્યું, એનો પણ આભાર માનીએ છીએ.

સર્વેક્ષણકાર્ય શિક્ષકો દ્વારા કરવાનું હતું. શિક્ષકોને આ માટેની જરૂરી તાલીમ આપવી આવશ્યક હતી. રાજ્યના પંચોતેર તાલુકામાં તાલીમ આપવી ઘણું કઠિન

કાર્ય હતું, તે કામ કેન્દ્રના સૌ મિત્રોએ ઉપાડી લીધું. નાયબ નિયામક શ્રી સિદ્ધરાજભાઈ સોલંકી, સંશોધન અધિકારી શ્રી રાસબિહારી લાલ, શ્રી મુસ્તાકઅલી મસવી, શ્રી ગૌરીશભાઈ પંડ્યા, શ્રીમતી ભારતીબહેન દેસાઈ, શ્રી હસમુખભાઈ પરમાર અને સંશોધન મદદનીશોમાં શ્રી ભીખાભાઈ પટેલ, શ્રી સાયમનભાઈ મેકવાન, શ્રી ચંદ્રકાન્તભાઈ પટેલ, શ્રી જશવંતસિંહ રાઠોડ અને શ્રી કાંતિભાઈએ મદદ કરી હતી. શ્રી અરુણભાઈ પટેલે આંકડાકીય કામમાં મદદ કરી હતી. આ સૌના અમે આભારી છીએ.

કેન્દ્રમાં અન્યોએ પણ આ કામમાં મદદ કરી છે જેમાં શિક્ષકોને નાણાં ચૂકવવા માટે કેન્દ્રના એકાઉન્ટન્ટ શ્રી રામભાઈ પટેલ અને પ્રકાશભાઈ મહેતા, કેન્દ્રના ટાઈપિસ્ટ શ્રી છોટુભાઈ પટેલે વખતોવખત જરૂરી પત્રો અને અન્ય જે કાંઈ હોય તે ટાઈપ કરી આપ્યું છે. કેન્દ્રના પટાવાળા શ્રી સોમાભાઈ પટેલ, શ્રી રતનભાઈ દેસાઈ અને શુકરભાઈ હળપતિએ સાઈકલો કામ અને પાર્સલ બનાવવા માટે અને અમારા ડ્રાઈવર શ્રી હીરાલાલ પટેલે પાર્સલો ગાડીમાં લઈ જવા માટે મદદ કરી હતી. આ સૌને કેમ ભૂલી શકાય ? એ સૌ માટે આભારની લાગણી વ્યક્ત કરીએ છીએ.

અને છેલ્લે ઘણી અતિ મહત્ત્વની વાત. જે શિક્ષકમિત્રોએ પહેલાં થોડી નાખુશી પણ પછી આને પોતાનું કામ ગણ્યું તે દાદ માગી લે છે. તેમણે પોતાના શાળાના સમય પછી પણ સમય કાઢી ઘેર-ઘેર ફરી મુલાકાત લઈ જે માહિતી મેળવી છે તે હંમેશ માટે યાદ રહેશે. પસંદ થયેલ ગામનાં અનુસૂચિત જનજાતિના ભાઈ-બહેનોએ નિષ્ઠાપૂર્વક માહિતી આપી, સર્વેક્ષણ કાર્યમાં ઘણો સહકાર આપ્યો છે. તેમના સહકાર વિના આ કામ પૂરું થયું ન હોત. આ સૌનો આભાર માનવા માટે અમારા શબ્દો વામણા પડે છે.

આ અહેવાલ સરકારશ્રીના વહીવટ અને યોજનાઓના અમલીકરણમાં પડેલા અધિકારીઓ, સામાજિક કાર્યકરો, આદિવાસીઓમાં રસ લેનાર બહુજન સમાજના સભ્યો, સંશોધકો અને અન્યોને ઉપયોગી થાય તેમ છે. અહેવાલ સારો અને અર્થપૂર્ણ કરવાનો અમે પ્રયાસ કર્યો છે, છતાં કંઈ ત્રુટિઓ રહી ગઈ હોય તો તે માટે અમે જવાબદાર છીએ અને ક્ષમાયાચના કરીએ છીએ.

આદિવાસી સંશોધન
અને તાલીમ કેન્દ્ર — **- ચંદ્રકાન્ત ઉપાધ્યાય**
ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ — **- દિલીપ પરમાર**
તા. ૧૭-૯-'૯૦

અનુક્રમણિકા

પ્રકરણ	વિગત	પૃષ્ઠ નંબર
	કોઠાની અનુક્રમણિકા	
	પરિશિષ્ટ-યાદી	
	આભારદર્શન	
૧.	પૃષ્ઠભૂમિ અને સંશોધન પ્રબંધ	૧
૨.	વસતિ અને શિક્ષણ	૧૭
૩.	આર્થિક જીવન : વ્યવસાયો અને વિશેષતાઓ	૬૧
૪.	રહેઠાણ અને આરોગ્ય	૧૦૧
૫.	શિક્ષિત બેકારો અને સહકારી યોજનાઓ	૧૧૭
૬.	સર્વેક્ષિત કુટુંબોની આર્થિક, શૈક્ષણિક અને આરોગ્યવિષયક જરૂરિયાતો	૧૨૩
૭.	જુદાં જુદાં ગામોમાં આદિવાસીઓની સ્થિતિનો ચિતાર	૧૩૩
૮.	સારાંશ, ભલામણો અને તેમને માટેનું આયોજન	૧૪૯
૯.	પરિશિષ્ટ	૧૬૮

કોઠાની અનુક્રમણિકા

ક્રમ	શીર્ષક	પૃષ્ઠ નંબર
	પ્રકરણ : ૧	
૧.૧	જિલ્લાવાર અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ (૧૯૮૧)	૯
૧.૨	જાતિવાર અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ	૧૦થી ૧૧
	પ્રકરણ : ૨	
૨.૧	જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ ગામો અને કુટુંબસંખ્યા	૨૦
૨.૨	અનુસૂચિત જનજાતિ વસતિના જાતિવાર સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબસંખ્યા	૨૨થી ૨૩
૨.૩	ગુજરાત રાજ્યમાં અને અનુસૂચિત જનજાતિમાં છેલ્લા ત્રણ દાયકામાં થઈ રહેલા વસતિમાં ફેરફારના આંકડા	૩૮
૨.૪	જિલ્લાવાર કુલ સભ્યસંખ્યા, કુલ કુટુંબસંખ્યા અને કુટુંબકદ	૪૦થી ૪૧
૨.૫	કુટુંબના સભ્યોનું વયજૂથ પ્રમાણે વર્ગીકરણ	૪૩
૨.૬	વયજૂથ પ્રમાણે કુલ સરેરાશ વસતિ કરતાં વધુ સરેરાશ ધરાવતા જિલ્લાઓ	૪૪
૨.૭	છેલ્લા ત્રણ દાયકાની ગુજરાત રાજ્ય અને અનુસૂચિત જનજાતિનું ગ્રામ્ય અને શહેરી પ્રમાણે શૈક્ષણિક પરિસ્થિતિ	૪૭
૨.૮	શહેરી અને ગ્રામ્યવિસ્તારના આદિવાસી વિદ્યાર્થીઓનું શૈક્ષણિક સ્તર પ્રમાણે વિગત (કુમાર-કન્યા પ્રમાણે)	૪૯-૫૦-૫૧
૨.૯	સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબોમાં સાક્ષરતાની માત્રા	૫૨
૨.૧૦	જિલ્લાવાર શિક્ષણનું પ્રમાણ	૫૩-૫૪
૨.૧૧	સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોમાં શિક્ષણ પુરું કરેલનું વર્ગીકરણ	૫૬
૨.૧૨	જુદી જુદી કક્ષાએ લિંગવાર (કુમાર-કન્યા) અભ્યાસ કરતાં બાળકોની સંખ્યા	૫૭

૨.૧૩ જિલ્લાવાર ૭થી ૧૪ વર્ષની ઉંમરનાં ન ભણતાં બાળકોની સંખ્યા ૫૮થી ૫૯

પ્રકરણ : ૩

૩.૧ ગુજરાતમાંથી કુલ વસતિમાંથી અને આદિવાસી વસતિમાંથી જુદા જુદા વ્યવસાયોમાં કામ કરતી સંખ્યા (ટકામાં) છેલ્લા ત્રણ દાયકાની માહિતી ૬૪

૩.૨ સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોનું વ્યવસાયિક વર્ગીકરણ ૬૬

૩.૩ જિલ્લાવાર જમીન ધરાવતાં કુટુંબોની સંખ્યા ૬૭

૩.૪ જિલ્લાવાર હાળી સભ્યો કઈ શરતે કામ કરે છે તેની વિગત ૬૯થી ૭૦

૩.૫ વાર્ષિક આવકજૂથ પ્રમાણે કુટુંબોનું વર્ગીકરણ ૭૩

૩.૬ જાતિવાર અને આવકજૂથવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોનું વર્ગીકરણ ૭૫થી ૭૯

૩.૭ વાર્ષિક ખર્ચજૂથ પ્રમાણે કુટુંબોનું વર્ગીકરણ ૮૦

૩.૮ જાતિ પ્રમાણે ખર્ચ જૂથવાર સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોનું વર્ગીકરણ ૮૨થી ૮૭

૩.૯ જિલ્લાવાર દેવાદાર કુટુંબની સંખ્યા ૮૮થી ૮૯

૩.૧૦ જાતિ પ્રમાણે સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોનું દેવાજૂથ પ્રમાણે વર્ગીકરણ ૯૦થી ૯૪

૩.૧૧ જાતિવાર કુટુંબદીઠ વાર્ષિક આવક-ખર્ચ અને દેવું ૯૬થી ૯૮

પ્રકરણ : ૪

૪.૧ જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલાં કુટુંબો અને ઘર બાંધવા માટે મળેલ પ્લૉટ દર્શાવતો કોઠો ૧૦૮

૪.૨ જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોનાં સભ્યોમાં ખોડખાંપણ ૧૧૧થી ૧૧૨

૪.૩ જિલ્લાવાર નસબંધી ઑપરેશનમાં માનનારાં સભ્યો અને ઑપરેશન કરાવનાર સ્ત્રી-પુરુષોની માહિતી ૧૧૪થી ૧૧૫

પરિશિષ્ટ

ક્રમ	વિગત	પૃષ્ઠ નંબર
૧.	આદિવાસી વિસ્તાર પેટાયોજનાની વસતિ અને વિસ્તાર (૧૯૮૧ પ્રમાણે)	૧૯૮
૨.	રાજ્યમાં જિલ્લાવાર છૂટાછવાયા આદિવાસીઓની વસતિ	૨૦૫
૩.	જિલ્લાવાર પસંદ થયેલાં ગામોની અને સર્વેક્ષણ થયેલ ગામોની સંખ્યા અંગેની માહિતી	૨૦૬
૪.	છૂટાછવાયા આદિવાસી કુટુંબ તપાસપત્રક	૨૧૩
૫.	જિલ્લાવાર પસંદ થયેલા તાલુકામાં શિક્ષકોને તાલીમ આપ્યા અંગેની માહિતી	૨૩૫
૬.	ગુજરાતની આદિવાસી જાતિઓ	૨૩૮
૭.	છૂટાછવાયા આદિવાસીઓ માટેના સર્વેક્ષણ હેઠળના કુટુંબોની સામાજિક-આર્થિક મોજણી કુટુંબપત્રક ભરનાર માટે વિગતવાર સૂચના	૨૩૯
૮.	જિલ્લાવાર અને જાતિવાર કુટુંબોની સંખ્યા	૨૪૨
૯.	જિલ્લાવાર કુટુંબોનું વયજૂથ પ્રમાણે વર્ગીકરણ	૨૫૧
૧૦.	જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોમાં શિક્ષણની સ્થિતિ (શિક્ષણ પૂરું કરેલ)	૨૫૭
૧૧.	જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોમાં જુદી જુદી કક્ષાએ અભ્યાસ કરતાં બાળકોની સંખ્યા	૨૬૧
૧૨.	જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોમાં ન ભણતાં બાળકોની સંખ્યા	૨૬૭
૧૩.	જિલ્લાવાર અને જાતિવાર કુટુંબોનું મુખ્ય ધંધાવાર વર્ગીકરણ	૨૬૯
૧૪.	જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ કરેલ ખેતી ધરાવતાં કુટુંબોનું જમીનના કદ પ્રમાણે વર્ગીકરણ	૨૭૨
૧૫.	જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોમાં કમાનારની વિગત	૨૭૫
૧૬.	જિલ્લાવાર સ્થળાંતર થયેલ કુટુંબોની માહિતી	૨૭૮

૧૭. જિલ્લાવાર રહેઠાણમાં ઉપલબ્ધ સગવડો ૨૮૧

૧૮. સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોમાં માંદગીથી પીડાતા સભ્યોની સંખ્યા ૨૮૪

૧૯. જિલ્લાવાર શિક્ષિત બેકારો અંગેની વિગત ૨૯૦

૨૦. જિલ્લાવાર સહકારી મંડળી અંગેની વિગત ૨૯૬

૨૧. જિલ્લાવાર સરકારી સહાય અંગેની વિગત ૨૯૮

૨૨. જિલ્લાવાર સરકારી સહાય અંગેની વિગત (ચાલુ) ૩૦૦

૨૩. જિલ્લાવાર વંશપરંપરાગત ધંધા માટે અને પરિવહનના ધંધામાં ભાડેથી રોજી કમાવવાની જરૂરિયાત ૩૦૨

૨૪. જિલ્લાવાર ખેતીવિષયક જરૂરિયાત ૩૦૬

૨૫. જિલ્લાવાર ખેતીનાં સાધનોની જરૂરિયાત ૩૦૮

૨૬. જિલ્લાવાર ખેતી માટે કૂવા તથા પિયતનાં સાધનોની જરૂરિયાત ૩૧૦

૨૭. જિલ્લાવાર શાકભાજી અને ફળાઉ ઝાડનો ઉછેર કરવા માગતાં કુટુંબોની સંખ્યા ૩૧૨

૨૮. જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોમાં પશુપાલન અંગેની જરૂરિયાત ૩૧૪

૨૯. જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબમાં આવકવૃદ્ધિ માટે નવા ધંધા-રોજગારની ઈચ્છા ૩૧૬

૩૦. જિલ્લાવાર નવા ધંધા-રોજગાર માટે તાલીમની જરૂરિયાત ૩૨૦

૩૧/૧ જિલ્લાવાર ઘરથાળના પ્લોટ તેમ જ નવા મકાનની જરૂરિયાત હોય તેવાં કુટુંબોની સંખ્યા ૩૨૬

૩૧/૨ જિલ્લાવાર રહેઠાણ અંગેની જરૂરિયાત ૩૨૮

૩૨. ખોડખાંપણવાળાંની માહિતી અને તેમની આરોગ્યવિષયક સારવારની જરૂરિયાત ૩૩૦

પ્રકરણ : ૧

પૃષ્ઠભૂમિ અને સંશોધન પ્રબંધ

પ્રકરણ : ૧

પૃષ્ઠભૂમિ અને સંશોધન પ્રબંધ

ભારતની વસતિનાં કેટલાંક જૂથો આર્થિક, સામાજિક, શૈક્ષણિક અને રાજકીય કારણોસર પાછળ છે. આપણો દેશ આઝાદ થયો તે પહેલાં સમાજના આવા નબળા વર્ગોમાં હરિજન અને આદિવાસીઓના વિકાસ માટે દેશના અગ્રગણ્યો, સામાજિક કાર્યકરો અને પ્રશાસનમાં કામ કરતા લોકો વિચારતા હતા અને તેના આધારે કેટલાક કાર્યક્રમો પણ હાથ ધરાયા હતા. ખાસ કરીને આઝાદી મળ્યા પછી આવાં કેટલાક જૂથોની પ્રગતિ ઝડપી બનાવી શકાય તે માટે બંધારણમાં ખાસ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. બંધારણની જોગવાઈ અનુસાર પંચવર્ષીય યોજનામાં પછાત વર્ગોના કલ્યાણનો પાયો નંખાયો હતો. જેમાં ૧૯૫૨ની ૨જી ઑકટોબરે કોમ્યુનિટી ડેવલપમેન્ટ અને નેશનલ એક્સટેન્શન પ્રોગ્રામ અમલમાં આવ્યા હતા. જ્યારે ૧૯૫૫માં સમગ્ર ભારતમાં જ્યાં ખાસ કરીને જે આદિજાતિઓ સ્થાયી થયેલ છે તેઓના સંકલિત વિકાસ માટે ખાસ બ્લૉકોની શરૂઆત કરાઈ હતી.

ત્યાર બાદ આદિવાસીઓને જુદી જુદી યોજના અને કાર્યક્રમોથી વધુ લાભ આપી શકાય તે માટે રાજ્યના આદિવાસી વિસ્તારોને છઠ્ઠી પંચવર્ષીય યોજનામાં મુખ્યત્વે ચાર વિભાગમાં વિભાજિત કરવામા આવ્યા છે, જેથી વિકાસ કાર્યક્રમોનો સઘન ઉપયોગ થઈ શકે.

(૧) આદિવાસી સંકલિત વિસ્તાર
(૨) લઘુ વિસ્તાર
(૩) છૂટાછવાયા આદિવાસીઓ અને
(૪) આદિમ જૂથો.

ગુજરાતે પણ કેન્દ્ર સરકારના પગલે પગલે ઉપરોક્ત અભિગમો અપનાવ્યા હતા, કેમ કે ગુજરાતની એકંદર વસતિમાં આદિવાસી વસતિ ૪૮.૪૮ લાખ (૧૯૮૧ પ્રમાણે) છે. આમ આદિવાસી પ્રજાનું પ્રમાણ ચૌદ ટકા જેટલું છે. એટલે કે દર સાત ગુજરાતીએ એક આદિવાસી છે. રાજ્યમાં મુખ્યત્વે આદિવાસી વસતિ આઠ જિલ્લાઓના બત્રીસ તાલુકાઓમાં છે. આ આઠ જિલ્લાઓમાં આદિવાસી પેટાયોજના અને પોકેટ મળી અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ ૩૭૭૭૧૦૮ (એમની વસતિના ૭૮ ટકા) છે. આ સિવાય બધા જિલ્લાઓમાં બાકીની જે અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ છે તે છૂટીછવાઈ વસતિ તરીકે ઓળખાય છે, જેની સંખ્યા ૧૦૭૧૪૭૮ છે.

રાજ્યમાં આદિવાસીઓને વિસ્તાર, વસતિ અને જાતિની રીતે જે આદિવાસી પેટા-યોજના લઘુ વિસ્તારના, છૂટાછવાયા અને આદિમ જૂથો તરીકે ઓળખાવ્યા છે, તેમનો ટૂંકો પરિચય આ મુજબ છે.

(૧) આદિમજાતિ પેટા યોજના વિસ્તાર :

રાજ્યના આઠ જિલ્લા (૧) વડોદરા (૨) ભરૂચ (૩) સુરત (૪) વલસાડ (૫) ડાંગ (૬) પંચમહાલ (૭) સાબરકાંઠા અને (૮) બનાસકાંઠાના ૩૨ તાલુકાઓમાં આદિવાસીઓની વસતિ ૫૦ ટકા કરતાં પણ વધારે છે. આ બધા વિસ્તારોને આદિવાસી વિસ્તાર પેટા યોજના હેઠળ આવરી લેવામાં આવ્યા છે. રાજ્યની કુલ ૪૮.૪૮ લાખની આદિવાસી વસતિમાંથી ૩૭.૭૮ લાખની વસતિ (૭૮ ટકા)ને આ આદિવાસી વિસ્તાર પેટા યોજના હેઠળ આવરી લેવામાં આવી છે. આ પેટા યોજના હેઠળ કુલ ૨૮૧૯૪ ચો.કિ.મી. વિસ્તાર આવરી લીધેલ છે. જે રાજ્યના કુલ ભૌગોલિક વિસ્તારના ૧૪.૩૯ ટકા થાય છે.

આદિજાતિ પેટા યોજનાના કેટલાક ખાસ ઉદ્દેશો પણ છે :

(૧) આદિવાસી વિસ્તાર અને બીજા વિસ્તારોની વિકાસની કક્ષા વચ્ચેનું અંતર ઘટાડવું,

(૨) આદિજાતિના ૫૦% કુટુંબોને ગરીબીરેખાથી બહાર કાઢવાં,

(૩) ખેતી, પશુપાલન કુટીર અને નાના ઉદ્યોગો વગેરે ક્ષેત્રે ઉત્પાદકતાની કક્ષા ઊંચે લાવવી,

(૪) શિક્ષણકક્ષા ઊંચે લાવવી,

(૫) આદિજાતિ વિસ્તારના અર્થતંત્રની આર્થિક અને સામાજિક પૂર્વ જરૂરિયાતના તફાવતને પહોંચી વળવું,

(૬) જમીન અને વનની કુદરતી સંપત્તિની શક્યતા ઊભી કરવાની, ઔદ્યોગિક પાયાને પ્રોત્સાહન આપવાની, અને આ માટે જરૂરી મૂડીરોકાણ પૂરું પાડવાની કામગીરી કરવી અને

(૭) જમીન, વેપાર અને ઉદ્યોગો, ગૌણ વનપેદાશો ઉપજાવી ખરીદ-વેચાણમાં થતા શોષણ સામે રક્ષણ આપવું.

આદિવાસી વિસ્તાર પેટા-યોજનાની માહિતી પરિશિષ્ટ-૧માં આપવામાં આવી છે.

(૨) લઘુ વિસ્તાર :

છઠ્ઠી પંચવર્ષીય યોજના પ્રમાણે જે વિસ્તારમાં આદિવાસીઓની વસતિ દશ હજારથી વધુ હોય તેવા વિસ્તારોને લઘુ વિસ્તાર (પૉકેટ એરિયા)માં સમાવેશ કરવામાં આવ્યા છે. લઘુ વિસ્તાર માટે બે માપદંડો ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા છે.

(૧) આદિવાસી પૉકેટની વસતિ દશ હજાર હોય અને તેમાંથી ૫૦% વસતિ આદિવાસીઓની હોવી જોઈએ.

(૨) લઘુ વિસ્તાર એ કોઈ પણ એક તાલુકાનો સળંગ ભાગ હોવો જોઈએ. આ સિદ્ધાંતોને આધારે રાજ્યમાં કુલ ૧૫ પૉકેટ્સ નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા. પરંતુ સાતમી પંચવર્ષીય યોજનામાં બીજા કેટલાક વિસ્તારોનો લઘુ વિસ્તારમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આમ રાજ્યમાં હાલ કુલ ૧૯ આદિવાસી પૉકેટ્સ જાહેર કરવામાં આવ્યાં છે. પૉકેટ્સની વધુ વિગત પરિશિષ્ટ-૧માં છે.

(૩) છૂટાછવાયા આદિવાસીઓ :

રાજ્યની કુલ ૪૮.૪૮ લાખની આદિવાસી વસતિના ૩૭.૩૮ લાખ (૭૮ ટકા) વસતિને આદિવાસી વિસ્તાર પેટાયોજના વિસ્તાર હેઠળ સમાવવામાં આવી છે. બાકીની ૨૨ ટકા આદિવાસી વસતિ રાજ્યમાં છૂટીછવાઈ છે. આ છૂટીછવાઈ આદિવાસી વસતિમાંથી ૮૩.૩૪ ટકા આદિવાસીઓ સઘન આદિવાસી વસતિ તરીકે જાહેર થયેલા જિલ્લાઓમાં વસે છે, જ્યારે ૧૬.૬૪ ટકા બિનઆદિવાસી વસતિ ધરાવતા જિલ્લાઓમાં છે. છૂટીછવાઈ આદિવાસી વસતિમાં મુખ્યત્વે ભીલ અને હળપતિઓની સંખ્યા વિશેષ છે. છૂટાછવાયા આદિવાસીઓનો વસવાટ વડોદરા જિલ્લામાં સૌથી વધુ છે. છૂટાછવાયા આદિવાસીઓની વસતિ અંગેની માહિતી પરિશિષ્ટ-૨માં છે.

(૪) આદિમ જૂથો :

છઠ્ઠી પંચવર્ષીય યોજનામાં રાજ્યમાં આવેલ કુલ ૨૯ આદિવાસી જાતિઓમાંથી ઘણી ગરીબ અવસ્થામાં જીવન વ્યતીત કરતી પાંચ જાતિઓ કાથોડી, કોલધા, કોટવાળિયા, સીદી અને પઢારજાતિને આદિમ જૂથમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા ગણાવવામાં આવેલ છે. આ પાંચે ય જાતિ આર્થિક રીતે ઘણી જ પછાત છે. તેમ જ તેમનામાં શિક્ષણનો દર પણ ઘણો જ નીચો છે. આ જાતિ ઓના આર્થિક વિકાસ કાર્યક્રમ માટે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા ૧૦૦ ટકા સહાયની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. રાજ્ય સરકારે આ જાતિઓનું જીવનસ્તર ઊંચું લાવવા માટે અનેક કાર્યક્રમો કર્યા છે અને અલગ તંત્ર મૂક્યું છે.

છૂટાછવાયા આદિવાસીઓના અભ્યાસની અગત્ય અને હેતુઓ

આગળ દર્શાવ્યું તેમ રાજ્યમાં કેટલાક આદિવાસી વિસ્તારો આદિવાસી પેટાયોજના નીચે છે, તો અન્ય કેટલાક તાલુકાના વિસ્તારો લઘુ વિસ્તારો તરીકે જાહેર થયા છે. આ બધા વિસ્તારોને પ્રાયોજના કચેરી તરફથી આદિવાસી વિકાસ કાર્યક્રમોના લાભ મળે છે. જ્યારે રાજ્યના છૂટાછવાયા આદિવાસી માટે આવી વ્યવસ્થા ગોઠવાઈ નથી. થોડા ઘણા લાભો ગ્રામવિકાસ યોજના દ્વારા મળ્યા છે, પરંતુ તેનું પ્રમાણ નહીંવત્ છે. મોટે ભાગે બિન-આદિવાસીઓ સાથે રહેતા હોઈ ત્યાં આદિવાસીઓને બદલે બિનઆદિવાસીઓ વધુ લાભ લઈ જાય છે. વળી વસવાટ અન્ય જાતિઓ સાથે હોઈ તેઓના સામાજિક, સાંસ્કૃતિક, ભૌતિક વ્યવહાર, પહેરવેશ વગેરેની અસર અને પ્રભાવ આ આદિવાસી લોકો ઉપર પડે છે, જ્યારે સામી બાજુ તેઓ આર્થિક રીતે ઘણા જ પછાત છે. શિક્ષણના અભાવને લીધે સરકારી યોજનાથી માહિતગાર નથી, આથી તેઓ યોજનાનો લાભ મેળવી શકતા નથી. બલકે લાભ મળતો નથી જેથી તુલનાત્મક રીતે પોતાના જ જૂથ કે સમાજથી પાછળ પડી જાય છે.

છઠ્ઠી યોજનામાં આ વસતિના વિકાસ માટે વિચારણા થઈ પરંતુ કાર્યક્રમો શરૂ થઈ શક્યા નહીં, જ્યારે આઠમી યોજનામાં આયોજન થઈ શકે તે માટે આ અભ્યાસ શરૂ કર્યો છે. ગુજરાત એ વિકાસશીલ રાજ્ય હોવાથી કોઈ પણ નિશ્ચિત વિસ્તારને ધ્યાનમાં ન લેતાં સમગ્ર આદિવાસી જાતિના વિકાસમાં રસ ધરાવે છે. એ માટે રાજ્યમાં વસતા છૂટાછવાયા આદિવાસીઓનું પૃષ્ઠભૂમિ સહિત આયોજન કરી આપવાનું કામ આદિવાસી સંશોધન કેન્દ્રને સોંપ્યું છે. એ રીતે આ અભ્યાસ વિકાસ કાર્યક્રમોને માટે સહાયક અને માર્ગદર્શક બનશે તથા કાર્યક્રમોને કાર્યાન્વિત કરવામાં ઘણી સુગમતા કરી આપશે તેમાં સંશય નથી.

આ ઉપરાંત અભ્યાસના બીજા કેટલાક હેતુઓ છે જે નીચે પ્રમાણે છે :

(૧) છૂટાછવાયા આદિવાસીઓની વસતિ ક્યાં, કેટલી છે તે જાણવું,

(૨) તેઓની આર્થિક સંરચના જોવી, તેઓ કયા વ્યવસાયમાં પડેલા છે, એમાંથી કેવું વળતર મેળવે છે, વ્યવસાયોમાં ભિન્નતા કેવી છે તે તપાસવું અને એમાંના કેટલા ગરીબીરેખા નીચે છે તે જોવું,

(૩) તેઓમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ કેવું છે, તેમનાં બાળકો શાળાએ જાય છે કે કેમ ? નથી જતાં તો શા માટે ? શિક્ષણક્ષેત્રે લાભો મળ્યા છે કે નહીં તે જોવું; ભણેલામાં બેકાર કેટલા છે તે તપાસવું,

(૪) સરકારશ્રી દ્વારા જે અનેકવિધ યોજનાઓ ચાલે છે તેમાંની કઈ યોજનાનો લાભ આ વસતિને મળ્યો છે ? મળ્યો હોય તો શું ? કેટલો ? કોના દ્વારા ? વગેરે વિશે જાણવું,

(૫) ઉપર દર્શાવેલ યોજનાથી તેમના કુટુંબમાં આવકવૃદ્ધિ થઈ છે ? થઈ હોય તો જીવનસ્તરમાં કેવા ફેરફાર થયા છે તે નોંધવું,

(૬) તેઓની જમીન જતી હોય તેવું આંકડાઓ બોલે છે તો આ જમીન અન્ય કોના હાથમાં ગઈ છે ? તે તથા ગઈ હોય તો તેનાં કારણો જાણવાં,

(૭) તેમની તંદુરસ્તીની સ્થિતિ જાણવી, તેમના રોગો જાણવા, સાથે સરકારશ્રીના કાર્યક્રમો જેવા કે કુટુંબનિયોજન વગેરે વિશે તેમના ખ્યાલો અને અભિપ્રાયો સાંભળવા અને આ કાર્યક્રમોનું અમલીકરણ જોવું તથા

(૮) ખાસ તો સરકારશ્રી અને બૃહદ સમાજ પાસે એમની શી અપેક્ષા છે ? તેઓ પોતાના વિકાસ માટે શું ઇચ્છે છે ? તેમને કેવા કાર્યક્રમો ખપે છે તે જાણવું કે જેથી તેમનું જીવનસ્તર સુધારી શકાય અને તે માટે સૂચનો બતાવી શકાય.

ઉપરોક્ત હેતુઓને ધ્યાનમાં રાખી ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં વસતા છૂટાછવાયા આદિવાસીઓના સર્વેક્ષણ માટેનો કોમ્પોનન્ટ પ્લાન તૈયાર કરી રાજ્યની કુલ ૧૦.૭૧ લાખની છૂટીછવાઈ આદિવાસી વસતિમાંથી ૫૦% કે તેથી થોડી વધુ આદિવાસી વસતિના કુટુંબોની સ્થિતિ અને, તેઓની જરૂરિયાત શું છે તે જાણી તેઓને ગરીબીરેખાથી ઉપર લાવવાનો પ્રયત્ન કરવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું. આ સર્વેક્ષણ માટે પ્રાયોજના વિસ્તારના જિલ્લા (૧) વલસાડ (૨) સુરત (૩) ભરૂચ (૪) વડોદરા (૫) સાબરકાંઠા (૬) બનાસકાંઠા અને (૭) પંચમહાલમાંથી ૨૫૦ કે તેથી વધુ અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ ધરાવતાં ગામોની યાદી તૈયાર કરવામાં આવી હતી. જ્યારે પ્રાયોજના વિસ્તારની બહારના જિલ્લા (૧) અમદાવાદ (૨) મહેસાણા (૩) ખેડા (૪) ભાવનગર (૫) જામનગર (૬) જૂનાગઢ (૭) કચ્છ અને (૮) રાજકોટ જિલ્લાઓમાંથી ૧૦૦ કે તેથી વધુ અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ ધરાવતાં ગામોની યાદી તૈયાર કરતાં કુલ ૧૧૪૧ ગામો પસંદ થયાં. આમાંથી કેટલાં ગામોનું સર્વેક્ષણ થયું છે તેની માહિતી પરિશિષ્ટ-૩માં છે.

આમાંથી બાકી રહેલા (૧) ડાંગ (૨) સુરેન્દ્રનગર (૩) અમરેલી અને (૪) ગાંધીનગર જિલ્લામાંથી ડાંગ એ પ્રાયોજના વિસ્તાર નીચે આવી જવાથી તેનું સર્વેક્ષણ કરવાનું ન હતું; સુરેન્દ્રનગર જિલ્લામાં પઢારોની જ વસતિ છે અને પઢાર જાતિને પ્રિમિટિવ ગ્રૂપમાં લીધા છે અને તેમનું અલગ સર્વેક્ષણ કરી

આયોજન કર્યું હોવાથી તેને પણ આ સર્વેક્ષણમાં લીધા નથી; જ્યારે અમરેલી અને ગાંધીનગર જિલ્લાના કોઈ પણ ગામમાં ૧૦૦ કે તેથી વધુ આદિવાસી વસતિ ન હોવાથી સર્વેક્ષણમાં પસંદ થઈ શક્યા નથી.

રાજ્યમાં અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ પાટનગરથી શરૂ કરી હવે તો નાનાં ગામડાં સુધી છે. મતલબ કે રાજ્યના ઘણા વિસ્તારોમાં આદિવાસી વસતિ છે. રાજ્યના દરેક જિલ્લામાં અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ વધતા-ઓછા પ્રમાણમાં જોવા મળે છે. અનુસૂચિત જનજાતિની વધુ વસતિ સુરત, વલસાડ, પંચમહાલ, વડોદરા, ભરૂચ, સાબરકાંઠા અને બનાસકાંઠામાં છે. સૌથી ઓછી વસતિ અમરેલી જિલ્લામાં છે. જિલ્લાવાર અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ કોઠા નં. ૧.૧માં (૧૯૮૧ પ્રમાણે) આપવામાં આવેલી છે.

કોઠા નં. ૧.૧

જિલ્લાવાર અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ (૧૯૮૧)

ક્રમ	જિલ્લો	કુલ વસતિ	આદિવાસી વસતિ	કુલ વસતિમાં આદિવાસી વસતિના ટકા	કુલ અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિના ટકા
૧.	જામનગર	૧૩૯૩૦૭૬	૪૨૮૦	(૦૦.૩૧)*	(૦૦.૦૯)
૨.	રાજકોટ	૨૦૯૩૦૯૪	૩૮૩૯	(૦૦.૧૮)	(૦૦.૦૮)
૩.	સુરેન્દ્રનગર	૧૦૩૪૧૮૫	૫૯૬૨	(૦૦.૫૮)	(૦૦.૧૨)
૪.	ભાવનગર	૧૮૭૯૦૪૦	૨૪૩૧	(૦૦.૦૩)	(૦૦.૦૫)
૫.	અમરેલી	૧૦૭૯૦૯૭	૭૬૮	(૦૦.૦૭)	(૦૦.૦૨)
૬.	જૂનાગઢ	૨૧૦૦૭૦૯	૧૦૭૩૮	(૦૦.૫૧)	(૦૦.૨૨)
૭.	કચ્છ	૧૦૫૦૧૬૧	૬૩૩૦૧	(૦૬.૦૩)	(૦૧.૩૧)
૮.	બનાસકાંઠા	૧૬૬૭૯૧૪	૧૧૧૯૩૬	(૦૬.૭૧)	(૦૨.૩૧)
૯.	સાબરકાંઠા	૧૫૦૨૨૮૪	૨૫૧૧૨૭	(૧૬.૭૨)	(૦૫.૧૮)
૧૦.	મહેસાણા	૨૫૪૮૭૮૭	૮૪૧૯	(૦૦.૩૩)	(૦૦.૧૭)
૧૧.	ગાંધીનગર	૨૮૯૦૮૮	૧૬૭૨	(૦૦.૫૮)	(૦૦.૦૩)
૧૨.	અમદાવાદ	૩૮૭૫૭૯૪	૩૨૫૦૧	(૦૦.૮૪)	(૦૦.૬૭)
૧૩.	ખેડા	૩૦૧૫૦૨૭	૪૪૬૭૮	(૦૧.૪૮)	(૦૦.૯૨)
૧૪.	પંચમહાલ	૨૩૨૧૬૮૯	૯૬૯૫૨૩	(૪૧.૭૬)	(૨૦.૬૦)
૧૫.	વડોદરા	૨૫૫૮૦૯૨	૬૪૮૩૭૨	(૨૫.૩૫)	(૧૩.૩૭)
૧૬.	ભરૂચ	૧૨૯૬૪૫૧	૫૭૭૩૯૩	(૪૪.૫૪)	(૧૧.૯૧)
૧૭.	સુરત	૨૪૯૩૨૧૧	૧૦૩૮૨૦૦	(૪૧.૬૪)	(૨૧.૪૧)
૧૮.	વલસાડ	૧૭૭૪૧૩૬	૯૬૮૫૧૮	(૫૪.૫૯)	(૧૯.૯૮)
૧૯.	ડાંગ	૧૧૩૬૬૪	૧૦૪૯૧૮	(૯૨.૩૧)	(૦૨.૧૬)
કુલ	ગુજરાત	૩૪૦૮૫૭૯૯	૪૮૪૮૫૮૬	(૧૪.૨૨)	(૧૦૦.૦૦)

પ્રાપ્તિસ્થાન : જિલ્લા વસતિ ગણતરી પુસ્તિકા - ૧૯૮૧

* કૌંસમાં આપેલા આંકડા ટકાવારી દર્શાવે છે.

રાજ્યમાં કુલ ૨૯ જાતિઓમાં મુખ્યત્વે ભીલ લોકોની વસતિ (૪૧.૮૮ ટકા) છે. લગભગ એક લાખથી વધુ વસતિ ધરાવતી ૧૦ જાતિઓ છે જેમાં અનુક્રમે દૂબળા, ધોડિયા, ગામીત, નાયકા, રાઠવા, ચૌધરી, કોંકણા-કૂનબી, ધાનકા અને વારલી છે જ્યારે બીજાં કેટલાંક નાનાં જૂથો પણ છે કે જેની વસતિ ૧૦૦૦ કરતાં ય ઓછી છે. આવી જાતિઓમાં બરડા, ભરવાડ, પારધી, અડવીચી અને પોમલા છે. જાતિવાર અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ નીચે કોઠા નં. ૧.૨માં આપી છે.

કોઠા નં. ૧.૨

જાતિવાર અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ

ક્રમ	જાતિનું નામ	કુલ	કુલ આદિવાસી વસતિના ટકા
૧.	બરડા	૭૫૭	૦૦.૦૨
૨.	બાવચા, બામચા	૩૭૪૧	૦૦.૦૮
૩.	ભરવાડ	૫૧૯	૦૦.૦૧
૪.	ભીલ, ગરાસિયા, ઢોલિયાભીલ, ડુંગરીભીલ, ડુંગરી ગરાસિયા, મેવાસી ભીલ, રાવલ ભીલ, તડવી ભીલ, ભંગાલિયા, ભીલાલા, પવાર, વસાવા અને વસાવે	૨૦૩૦૪૩૮	૪૧.૮૮
૫.	ચારણ	૧૪૨૬	૦૦.૦૩
૬.	ચૌધરી	૨૧૯૮૯૭	૦૪.૫૪
૭.	ચૌધરા	૫૪૬૪	૦૦.૧૧
૮.	ધાનકા/તડવી	૧૮૫૦૯૧	૦૩.૮૨
૯.	ધોડિયા	૪૪૯૮૨૯	૦૯.૨૬
૧૦.	દૂબળા/હળપતિ	૪૬૯૮૫૬	૦૯.૬૯
૧૧.	ગામીત	૨૫૦૮૩૭	૦૫.૧૭
૧૨.	ગોંડ/રાજગોંડ	૧૦૫૬	૦૦.૦૨
૧૩.	કાથોડી	૨૪૫૬	૦૦.૦૫
૧૪.	કોંકણા	૨૦૩૫૧૧	૦૪.૨૦
૧૫.	કોળી (કચ્છના)	૪૭૮૭૭	૦૦.૯૯
૧૬.	કોળીઢોર/કોલધા	૬૨૨૩૨	૦૧.૨૮

૧૭.	કુનબી	૩૫૨૧૪	૦૦.૭૩
૧૮.	નાયકા/નાયકડા	૨૮૦૨૩૧	૦૫.૭૮
૧૯.	પઢાર	૧૦૫૮૭	૦૦.૨૨
૨૦.	પારધી (કચ્છના)	૪૪૧૬	૦૦.૦૯
૨૧.	પારધી અડવીચીન્ચર/ફુણસે	૮૧૩	૦૦.૦૨
૨૨.	પટેલિયા	૭૦૨૩૦	૦૧.૪૫
૨૩.	પોમલા	૭૯૪	૦૦.૦૨
૨૪.	રબારી	૫૦૪૭	૦૦.૧૦
૨૫.	રાઠવા	૩૦૮૬૪૦	૦૬.૩૭
૨૬.	સીદી	૫૪૨૯	૦૦.૧૧
૨૭.	વાઘરી (કચ્છના)	૭૮૦૬	૦૦.૧૬
૨૮.	વારલી	૧૫૨૯૮૩	૦૩.૧૬
૨૯.	કોટવાલિયા/વીટોલિયા	૧૭૭૫૮	૦૦.૩૪
૩૦.	બિન વર્ગીકૃત	૧૪૩૨૪	૦૦.૩૦
	કુલ	૪૮૪૮૫૮૬	૧૦૦.૦૦

Source : Census of India 1981, Gujarat, Part IX (ii), series 5, Special Tables for Schedule Tribes

(Director of Census Operation, Gujarat 1988.)

સંશોધનનો પ્રબંધ :

ભારત દેશ સામાજિક વિજ્ઞાન અને સંશોધનમાં દિનપ્રતિદિન આગળ વધી રહ્યો છે. સંશોધનના ક્ષેત્રને વિકસાવવા માટે આનુષંગિક સંસ્થાઓ પણ વિકાસ પામી રહી છે અને આ સંસ્થાઓમાં સંશોધનનાં નવાં નવાં પાસાંઓ અને ક્ષેત્રોમાં કામ થવા માંડ્યું છે. ગુજરાત આમાંથી બાકાત નથી. નવું કામ કરવામાં ગુજરાતનું સ્થાન સારું અને આગળ છે. આ રાજ્યમાં સંશોધન સંસ્થાઓ પણ ઘણી છે. જેમ કે આદિવાસી સંશોધન કેન્દ્ર (ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ), સરદાર પટેલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ (અમદાવાદ), આઈ. આઈ. એમ. (અમદાવાદ), સેન્ટર ફોર સોશિયલ સ્ટડીઝ (સુરત), ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ એરિયા પ્લાનિંગ (અમદાવાદ), ગાંધી શ્રમ સંસ્થાન (અમદાવાદ), ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ એગ્રો ઈકોનોમિક રીસર્ચ સેન્ટર (વલ્લભ વિદ્યાનગર), ડેમોગ્રાફિક રિસર્ચ સેન્ટર (વડોદરા) તેમ જ જુદા જુદા વિશ્વવિદ્યાલયોના સમાજશાસ્ત્ર અને અર્થશાસ્ત્રના વિભાગો વગેરે.

ઉપરોક્ત સંસ્થાઓમાં સમાજ અને સંસ્કૃતિને કેન્દ્રમાં રાખી અધ્યયનો થાય છે. સાથોસાથ પછાત વિસ્તાર અને સમુદાયને ધ્યાનમાં રાખી તેમના નવોત્થાન માટે કામ થાય છે. કેટલાંક કામો પ્રવર્તમાન પ્રશ્નોના સંદર્ભમાં પણ થાય છે.

ગુજરાતમાં સંશોધનના કામમાં જે અનેક સંસ્થાઓ કામ કરે છે તેમાં આદિવાસી સંશોધન કેન્દ્ર એ એક જૂની અને મોખરાની સંસ્થા છે કે જેમાં ખાસ કરીને પછાતજાતિઓ, પછાત વિસ્તારો અને તેમના પ્રશ્નો વિશે સંશોધનકાર્ય અને અધ્યયન થાય છે. આ જ સંસ્થા દ્વારા ૧૯૮૦-૮૧થી ૧૯૮૪-૮૫ના ચાર વર્ષના ગાળામાં રાજ્યમાં અનુસૂચિત જાતિના અંદાજે બે લાખ ઉપર કુટુંબોનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો હતો અને એ સર્વેક્ષણ યોજનાને ધ્યાનમાં લઈ આદિજાતિ વિકાસ વિભાગ તરફથી રાજ્યમાં વસતા છૂટાછવાયા આદિવાસી કુટુંબોનો કુટુંબલક્ષી અભ્યાસ કરી તેમની જરૂરિયાત જાણી એમને માટે પ્રાસ્ત્રય અંગભૂત યોજના બનાવવાનું આ સંસ્થાને સૂચવ્યું છે. આટલું મોટું કામ બીજે ક્યાંય થયું નથી તેમ કહેવામાં કશું અજુગતું કે અતિશયોક્તિભર્યું નથી.

મોજણીનું આયોજન :

છૂટાછવાયા આદિવાસીઓના સર્વેક્ષણ માટે પસંદ થયેલ ગામોમાં વસતાં કુટુંબોની સામાજિક, આર્થિક અને અન્ય વિગતો એકત્ર કરવા માટે એક કુટુંબપત્રક તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું. આ પત્રક તૈયાર કરતાં પહેલાં આદિજાતિ વિકાસ વિભાગના પદાધિકારીઓ સાથે વિચારવિમર્શ અને ચર્ચા કરી હતી. પછી એને આખરી ઓપ આપ્યો હતો. આ મોજણીનું ફલક વિશાળ હતું તથા સર્વેક્ષણનાં પરિણામો ખાતાને મોકલાવાનાં હતાં. આદિજાતિ વિકાસ વિભાગને સર્વેક્ષણ થયેલ દરેક કુટુંબની વ્યક્તિગત માહિતી અને તેમની જરૂરિયાતોની વિગતોની આવશ્યકતા હોઈ સામાન્ય પદ્ધતિથી ભિન્ન એમ એક પાન નીચે કાર્બન મૂકી દરેક કુટુંબની વિગત બે નકલમાં મેળવી શકાય એ રીતે બુકફૉર્મમાં સમગ્ર કુટુંબનું માહિતીપત્રક તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું. બુકલેટનું પહેલું પાનું સફેદ અને બીજું પાન પીળા રંગનું રાખવામાં આવ્યું હતું. આ રીતે કુટુંબપત્રકની વિગતો મેળવવા માટેની સંમતિ આદિજાતિ વિકાસ કમિશનરશ્રી તરફથી મળી હતી. આ કુટુંબપત્રકમાં દરેક કુટુંબની પેટાજાતિ, સંખ્યા, શિક્ષણ, વ્યવસાય, આવક, ખર્ચ, દેવું, રહેઠાણની સ્થિતિ, ખેતીવિષયક માહિતી, આરોગ્યની સ્થિતિ, સરકારી યોજનાનો લાભ મળેલ કુટુંબો, શિક્ષિત બેકારો, સ્થળાંતર કરેલ કુટુંબો, કુટુંબનિયોજન અપનાવેલની વિગતો, નોકરી કરતાં સભ્યોની સંખ્યા અને સાથે તેમને પોતાના ધંધા કે ઉદ્યોગના સંબંધમાં શી શી

જરૂરિયાત છે તેની માહિતી છે. કુટુંબપત્રકનો નમૂનો કોડ યાદી સાથે પરિશિષ્ટ-૪માં આપ્યો છે. કુટુંબની વ્યાખ્યામાં માતા-પિતા અને તેમનાં અપરિણીત સંતાનો ગણ્યાં છે. એક જ કુટુંબમાં મોટી ઉંમરના પરિણીત ભાઈઓ, તેમની પત્નીઓ અને બાળકો સાથે રહેતાં હોય પરંતુ તેઓ અલગ રસોડું ચલાવતાં હોય તો તેમને અલગ કુટુંબ ગણી માહિતી લેવામાં આવી હતી.

રાજ્યના આટલા વિશાળ ક્ષેત્રમાં કામગીરી જલદીથી અને સારી રીતે કરી શકાય તે માટે જે તે જિલ્લાના પસંદ થયેલ ગામનાં પ્રાથમિક શિક્ષકોનો ઉપયોગ આમાં થાય તો સારું એ માટે નિયામકશ્રી પ્રાથમિક શિક્ષણ સાથે, આદિજાતિ વિકાસ વિભાગના અધિકારી અને આદિવાસી કેન્દ્રના અધિકારી-ઓએ વાત મૂકી, નિયામકશ્રી શિક્ષણે આને સંમતિ આપી અને એવું નક્કી કર્યું કે પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો આ કામગીરી કરે અને તેમને આ કામગીરીનું અલગ મહેનતાણું આપવું અને સર્વેક્ષણ કામ કઈ રીતે કરવું તેની એક દિવસની તાલીમ આપવી.

તાલીમ :

રાજ્યમાં ૧૫ જિલ્લાના ૭૫ તાલુકા સર્વેક્ષણ માટે પસંદ થયા હતા. તાલુકાવાર ગામોની સંખ્યા અને શિક્ષકોની સંખ્યાનો વિચાર કરતાં એવું નક્કી કર્યું કે જે તે પસંદ થયેલ ગામના તાલુકા મથકે શિક્ષકોને બોલાવી તાલીમ આપવી.

તાલીમ બે તબક્કામાં આપવાનું વિચારી પ્રથમ તબક્કામાં પ્રાયોજના વિસ્તારના જિલ્લા વડોદરા, ભરૂચ, સુરત, વલસાડ, સાબરકાંઠા, બનાસકાંઠા અને પંચમહાલમાં તાલીમની તારીખો નક્કી કરી તાલુકામથકે સંબંધિત શિક્ષકોને બોલાવી એક દિવસની તાલીમ આપી.

બીજા તબક્કામાં અમદાવાદ, ખેડા અને કચ્છમાં તાલીમ આપી હતી. જ્યારે બાકી રહેતા જિલ્લામાં ગામોની સંખ્યા ઓછી હોય ત્યાં કેન્દ્ર તરફથી સર્વેક્ષકોને મોકલી સર્વેક્ષણ પૂરું કરાવ્યું હતું. આવા જિલ્લામાં જૂનાગઢ, રાજકોટ, જામનગર, ભાવનગર અને મહેસાણા હતા. આમ તાલીમની શરૂઆત વડોદરા જિલ્લાના વડોદરા તાલુકામાં તા. ૨૦-૮-'૮૮થી કરી હતી અને છેલ્લે કચ્છ જિલ્લાના ભૂજ, માંડવી, મુન્દ્રા, અબડાસા અને નખત્રાણા તાલુકાના શિક્ષકોને તા. ૧૬-૨-૮૯ના રોજ ભૂજ મુકામે તાલીમ આપી કાર્યવાહી પૂરી કરી હતી. કયા તાલુકામાં કઈ તારીખે તાલીમ આપી હતી. તેની વિસ્તૃત

વિગત પરિશિષ્ટ-૫માં છે. આ બધા તાલુકામાં થઈ આશરે ૧૨૦૦ જેટલા શિક્ષકભાઈઓને સર્વેક્ષણ સંબંધી તાલીમ આપી હતી.

તાલીમમાં શિક્ષકોને છૂટાછવાયા આદિવાસીઓ અંગેની સામાન્ય માહિતી આપી હતી. છૂટાછવાયા આદિવાસીઓના પ્રશ્નો કેવા છે, તેને કઈ રીતે તપાસવા, પ્રશ્નાવલીમાં જે વિગતો આપી છે તે કઈ રીતે મેળવવી તેને વિશે સમજ આપી હતી. ત્યાર બાદ સર્વેક્ષણ પત્રક વિગતથી સમજાવ્યું હતું. સર્વેક્ષણમાં ૨૯ જાતિઓને લેવાની હતી. તેની યાદી આપી હતી જેનો નમૂનો પરિશિષ્ટ-૬માં છે. કુટુંબપત્રક ભરતી વેળા કઈ કઈ બાબતો ધ્યાનમાં લેવાની છે તેની લેખિત સૂચના "સૂચનાપત્રક" દ્વારા પણ આપવામાં આવી હતી. કુટુંબપત્રક ભરનારે ધ્યાનમાં લેવાની બાબતો અંગેનું સૂચનાપત્રક આ પરિશિષ્ટ-૭માં છે.

અગાઉના અમારા આ પ્રકારના સર્વેક્ષણના અનુભવો ઉપરથી અમોને એવું જરૂર લાગે છે કે આવી તાલીમથી સર્વેક્ષણમાં ચોકસાઈ અને ચીવટ આવે છે, કેમ કે સર્વેક્ષણ એ એક એવી બાબત છે કે જેમાં આપણે જેમને જાણતા નથી, જેમની વિગતોથી અજાણ છીએ, તેવા કુટુંબ વિશે માહિતી લેવાની હોવાથી તાલીમ આવશ્યક છે. અમોને એ વસ્તુની પણ પ્રતીતિ થઈ છે કે તાલીમ બાદ સર્વેક્ષણમાં કામ કરવાની સૂઝ, તાકાત અને શ્રદ્ધા વધે છે.

ઉપરોક્ત તાલીમ આપતાં પહેલાં જે તે તાલુકામાં જરૂરી એવી સર્વેક્ષણ સામગ્રી એસ.ટી. પારસલ અને ખાનગી ટ્રાન્સપોર્ટ દ્વારા કેન્દ્ર તરફથી મોકલી આપી હતી અને તાલીમ પૂરી થયે ગામવાર જરૂરી સર્વેક્ષણ પત્રકો શિક્ષકોને આપી દીધાં હતાં.

શિક્ષકોને આ કામગીરી માટે તાલીમમાં આવવાનું અને ભરાયેલ કુટુંબપત્રકો તાલુકાસ્થળે મૂકવા જવાનું, આવતા-જતાનું ખરેખર બસ ભાડું અને એક કુટુંબની વિગત ભરવાના રૂ. ૧-૨૫ પૈસા આપવાનું નક્કી કર્યું હતું. ભાડાના પૈસા અને સર્વેક્ષણ મહેનતાણાનાં નાણાં કેન્દ્ર તરફથી મની-ઓર્ડર દ્વારા શિક્ષકોને મોકલવાની વ્યવસ્થા કરી હતી.

ક્ષેત્રકાર્ય, સમય અને નિરીક્ષણ :

આગળ દર્શાવ્યું તેમ પસંદ થયેલ જિલ્લાના તાલુકાઓમાં સર્વેક્ષણ કામની તાલીમ જુદા જુદા સમયે આપી, સર્વેક્ષણકાર્ય ચાલુ કરાવ્યું હતું. શિક્ષકો દ્વારા ભરાયેલ પત્રકોની ચકાસણી કેન્દ્રના સેવકો દ્વારા કરાવી હતી અને શક્ય તેટલાં વધુ સ્થળોની મુલાકાત લઈ માહિતીની સ્થળ ચકાસણી કરી હતી. આદિવાસી કુટુંબોને મળી તેમની સાથે ચર્ચા કરી હતી. તેમના પ્રશ્નો

સાંભળ્યા હતા. (ગામોનું ચિત્ર કેવું જોવા મળ્યું હતું, તેનું એક અલગ પ્રકરણ બનાવ્યું છે.)

જ્યાં જ્યાં ક્ષેત્રકાર્ય પૂરું થતું ગયું ત્યાં ત્યાં કેન્દ્રના નિયામક શ્રી ડૉ. ઠાકોરભાઈ નાયક તેમ જ પ્રોજેકટ અધિકારી શ્રી ચંદ્રકાન્ત ઉપાધ્યાય અને સંશોધન મદદનીશ શ્રી દિલીપભાઈ પરમારે પસંદ થયેલ ગામોમાંથી અમુક ગામોની મુલાકાત લઈ શિક્ષકોએ જે માહિતી લીધી હતી તેની ચકાસણી કરી હતી. સ્થાનિક આગેવાનો, પ્રશાસનમાં કામ કરતા અધિકારીઓ વગેરે સાથે છૂટાછવાયા વિસ્તારમાં વસવાટ કરતા આદિવાસીઓના પ્રશ્નો અંગે ચર્ચા કરી માહિતી એકઠી કરી હતી. સર્વેક્ષણમાં જ્યાં ખામી જણાઈ હતી તેવે સ્થળે ફરીથી સર્વેક્ષણ કરાવ્યું હતું. જેમ કે ગામડી (તા. આણંદ, જિ. ખેડા). આમ સર્વેક્ષકો દ્વારા એકઠી કરેલી વિગતોની ચકાસણી વિવિધ તબક્કે અને ઝીણવટપૂર્વક કરવામાં આવી હતી. આટલી બધી ચોકસાઈ અને ઝીણવટથી જ આવડા મોટા સર્વેક્ષણમાં મેળવેલ વિગતો વાસ્તવિકતાથી ઘણી નજીક હોઈ પરિણામો સાચાં અને વિશ્વસનીય બની રહે છે.

પ્રકરણ : ૨

વસતિ અને શિક્ષણ

પ્રકરણ : ૨

વસતિ અને શિક્ષણ

આગળ જણાવ્યું છે તેમ આ સર્વેક્ષણ અભ્યાસમાં પ્રાયોજના વિસ્તારના જે જિલ્લાઓ છે ત્યાંથી ૨૫૦ કે તેથી વધુ વસતિ ધરાવતાં ગામો લીધાં છે અને બાકીના જિલ્લામાંથી ૧૦૦ કે તેથી વધુ વસતિ હોય તેવાં ગામો પસંદ કર્યાં છે અને આ રીતે ૯૮૮ ગામના ૯૩૯૩૨ અનુસૂચિત જનજાતિનાં કુટુંબોના આર્થિક ઉત્કર્ષના ધ્યેયને હાંસલ કરવા માટેના આયોજન અર્થે એમની કુટુંબલક્ષી અને વ્યક્તિલક્ષી માહિતી મેળવવામાં આવી છે.

(૧) જિલ્લાવાર અને ગામદીઠ કુટુંબસંખ્યા :-

સર્વેક્ષણ દરમિયાન પસંદ થયેલ જિલ્લાનાં ગામોની સંખ્યા અને ગામદીઠ સર્વેક્ષણ કરેલ અનુસૂચિત જનજાતિનાં કુટુંબોની સંખ્યા કોઠા નં. ૨.૧માં આપવામાં આવી છે.

કોઠા નં. ૨.૧

જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ ગામો અને કુટુંબસંખ્યા

ક્રમ	જિલ્લો	સર્વેક્ષણ કરેલ ગામોની સંખ્યા	સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબ સંખ્યા	ગામદીઠ કુટુંબ સંખ્યા	સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબના ટકા
૧.	જામનગર	૫	૩૩૦	૬૬	૦.૩૫
૨.	ભાવનગર	૨	૫૫	૨૮	૦.૦૬
૩.	જૂનાગઢ	૨૧	૯૧૬	૪૪	૦.૯૮
૪.	કચ્છ	૧૨૮	૬૯૪૮	૫૪	૭.૪૦
૫.	અમદાવાદ	૧૦	૪૬૦	૪૬	૦.૪૯
૬.	મહેસાણા	૩	૭૩	૨૪	૦.૦૮
૭.	ખેડા	૯૨	૪૦૯૪	૪૫	૪.૩૬
૮.	સાબરકાંઠા	૨૦	૧૮૮૯	૯૪	૨.૦૧
૯.	બનાસકાંઠા	૨૧	૧૭૭૮	૮૫	૧.૮૯
૧૦.	પંચમહાલ	૭૭	૮૩૧૩	૧૦૮	૯.૮૫
૧૧.	વલસાડ	૪૭	૬૫૬૯	૧૪૦	૭.૯૯
૧૨.	સુરત	૧૦૮	૧૨૨૪૯	૧૧૩	૧૩.૦૪
૧૩.	ભરૂચ	૧૫૨	૧૫૯૪૦	૧૦૫	૧૬.૯૭
૧૪.	વડોદરા	૩૦૨	૩૪૩૧૮	૧૧૪	૩૬.૫૩
	કુલ	૯૮૮	૯૩૯૩૨	૯૫	૧૦૦.૦૦

ઉપરોક્ત કોઠા પરથી જણાય છે કે સૌથી વધુ ગામદીઠ સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોની સંખ્યા અનુક્રમે વલસાડ, સુરત, વડોદરા, ભરૂચ, સાબરકાંઠા અને બનાસકાંઠા જિલ્લામાં હતી જ્યારે સૌથી ઓછાં ગામદીઠ કુટુંબોની સંખ્યા મહેસાણા જિલ્લામાં હતી.

સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબોની સંખ્યામાં સૌથી વધુ કુટુંબો વડોદરા જિલ્લાનાં (૩૪૩૧૮) હતાં અને સૌથી ઓછાં કુટુંબો ભાવનગર જિલ્લાના (૫૫) હતાં. સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબના ટકા તરીકે કુલ કુટુંબના

૩૬.૫૩ ટકા વડોદરા જિલ્લાના હતા. સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબમાંથી પ્રાયોજના વિસ્તારના જિલ્લાનાં કુટુંબો ૮૬.૨૮ ટકા થાય છે એટલે કે પ્રાયોજના વિસ્તાર તરીકે જાહેર થયેલ જિલ્લાઓમાં પણ હજુ છૂટાછવાયાં આદિવાસી કુટુંબો ઘણાં છે.

(૨) જાતિવાર મોજણીમાં આવરી લીધેલ કુટુંબસંખ્યા :

સર્વેક્ષણમાં અનુસૂચિત જનજાતિઓની જાતિવાર માહિતી પણ લીધી છે. આની વિગત કોઠા નં. ૨.૨માં આપી છે. આ કોઠા પરથી જોઈ શકાશે કે સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુલ કુટુંબોમાંથી ૩૬.૫૯ ટકા ભીલ જાતિનાં છે. ત્યાર બાદ અનુક્રમે દૂબળા/હળપતિ, રાઠવા, નાયકા અને ધાનકા છે. આ પાંચ જાતિઓનાં કુટુંબોની સંખ્યા ૮૮ ટકા થાય છે જ્યારે બાકીની જાતિઓમાં કોળી (કચ્છના) અને બિનવર્ગીકૃત કુટુંબો સિવાય અન્ય જાતિઓની સંખ્યા ૧ ટકા કરતાં પણ ઓછી છે. જિલ્લાવાર અને જાતિવાર સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોની સંખ્યા પરિશિષ્ટ-૮માં આપવામાં આવી છે.

જિલ્લાવાર અને જાતિવાર કુટુંબસંખ્યાની રીતે જોતાં ભીલોનાં વધુ કુટુંબો વડોદરા અને ભરૂચ જિલ્લામાં હતાં (બંને જિલ્લામાં ૩૪૩૭૨માંથી ૨૫૦૬૯). દૂબળાઓનાં વધુ કુટુંબો સુરત, ભરૂચ અને વલસાડમાં હતાં (ત્રણે જિલ્લામાં ૨૨૦૬૫માંથી ૨૦૧૨૬). રાઠવાઓનાં કુટુંબો વડોદરા જિલ્લામાં વધુ હતાં. નાયકાનાં કુટુંબો પંચમહાલ જિલ્લામાં અને ધાનકા જાતિનાં કુટુંબો વડોદરા જિલ્લામાં વધુ હતાં.

ભીલ જાતિનાં કુટુંબો જામનગર સિવાય સર્વેક્ષણમાં પસંદ થયેલ બાકીના બધા જ જિલ્લામાં હતાં દૂબળા જાતિનાં કુટુંબો કચ્છ, અમદાવાદ, ખેડા, વલસાડ, સુરત, ભરૂચ અને વડોદરામાં હતાં. રાઠવા જાતિનાં કુટુંબો જૂનાગઢ, કચ્છ, અમદાવાદ, ખેડા, પંચમહાલ, વડોદરા, ભરૂચ અને સુરતમાં હતાં. જ્યારે ધાનકા જાતિનાં કુટુંબો અમદાવાદ, ખેડા, સાબરકાંઠા, પંચમહાલ, સુરત, ભરૂચ અને વડોદરામાં હતાં. અન્ય જાતિઓનાં કુટુંબોની સંખ્યા દરેક જિલ્લામાં વધતાઓછા પ્રમાણમાં જોવા મળી હતી. માત્ર પોમલા જાતિનાં જ કુટુંબો ક્યાંય સર્વેક્ષણમાં આવ્યાં નથી (કેમ કે તેઓ શહેરોમાં વસે છે). બાકીની બધી જ જાતિઓ સર્વેક્ષણમાં આવી ગઈ છે.

કોઠા નં. ૨.૨

સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોની જાતિવાર સંખ્યા

ક્રમ	જાતિ	કુટુંબ સંખ્યા	કુલ કુટુંબના ટકા
૧.	ભીલ/ભીલ ગરાસિયા/ ડુંગરીભીલ	૩૪૩૭૨	૩૬.૫૯
૨.	દૂબળા/હળપતિ/તળાવિયા	૨૨૦૬૫	૨૩.૪૯
૩.	ધોડિયા	૫૩૩	૦.૫૭
૪.	ગામીત/ગાવીત/માવચી/પડવી	૯૧૮	૦.૯૮
૫.	નાયકા/નાયકડા/કાપડિયા	૯૮૫૬	૧૦.૪૯
૬.	રાઠવા	૧૦૦૬૯	૧૦.૭૧
૭.	ચૌધરી/ચૌધરા	૪૧૨	૦.૪૪
૮.	કોંકણા (કુંકણી, કૂંકણા)	૭૯	૦.૦૮
૯.	કૂનબી	૩	૦.૦૧
૧૦.	ધાનકા (તડવી-તેતરિયા)	૬૨૧૯	૬.૬૨
૧૧.	વારલી	૨૬	૦.૦૩
૧૨.	પટેલિયા	૫૩૩	૦.૫૭
૧૩.	કોળી (કચ્છના)	૪૪૨૩	૪.૭૧
૧૪.	કોળી ઢોર/કોલઘા/કોલચા/ ટોકરે કોળી	૫૩૨	૦.૫૭
૧૫.	કોટવાલિયા/વિટોળિયા/ વાંસ ફોડિયા	૩૩	૦.૦૪
૧૬.	રબારી	૪૧૪	૦.૪૪
૧૭.	વાઘરી	૨૪૭	૦.૨૬
૧૮.	સીદી	૩૯૪	૦.૪૨
૧૯.	કાથોડી/કાતકરી	૭૬	૦.૦૮
૨૦.	પારધી (કચ્છના)	૨૧૮	૦.૨૩
૨૧.	પારધી અડવીચીન્ચર/ફણસે	૮	૦.૦૧
૨૨.	બાવચા/બામચા	૭	૦.૦૧
૨૩.	ચારણ	૪૮	૦.૦૫

૨૪.	ભરવાડ	૭૯	૦.૦૮
૨૫.	ગોંડ/રાજગોંડ	૧	૦.૦૧
૨૬.	બરડા	૧૭	૦.૦૨
૨૭.	બિનવર્ગીકૃત	૨૩૫૦	૨.૫૦
	કુલ	૯૩૯૩૨	૧૦૦.૦૦

આગળ દર્શાવ્યા મુજબ સર્વેક્ષણમાં રાજ્યની આદિવાસી જાતિ-ઓમાંથી મોટા ભાગની જાતિઓ આવી જાય છે. સર્વેક્ષણમાં જે જે જાતિનાં કુટુંબો આવ્યાં છે, તે જાતિનો રાજ્યમાં મુખ્યત્વે વસવાટ ક્યાં ક્યાં છે તેની તથા તેઓની પેટાજાતિ, તેમનો વ્યવસાય અને તેમનાં સાંસ્કૃતિક તત્ત્વોની ઝાંખી અહીં આપી છે, જેથી તેઓના સમગ્ર જીવન અંગે પણ થોડું જાણી શકાય.

(૩) સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ જાતિઓનો સામાન્ય પરિચય :

૧. ચૌધરી :

ચૌધરીની વસતિ મુખ્યત્વે સુરત જિલ્લામાં છે. તેઓ મૂળ પાવાગઢથી આવ્યા હોય તેવું મનાય છે. તેઓ પોતાને રજપૂત વંશના ગણાવે છે તથા રજપૂત રાજાઓના સમયમાં પોતે પાલખી ઊંચકનારા તરીકે કામ કરતા હતા તેમ કહેવડાવે છે.

તેમનામાં ત્રણ મુખ્ય પેટાજાતિઓ છે. (૧) પાવાગઢિયા (૨) ટાકરિયા (૩) વલવાઈ. તેમાંથી પાવાગઢિયા સૌથી ઊંચા ગણાય છે. પાવાગઢિયાના હાથનું બીજા ખાય છે પણ તેઓ બીજી પેટાજાતિઓના હાથનું ખાતા નથી. ચૌધરી પોતાને ભીલ, કોંકણા, નાયકા, ગામીત તથા એવી જ બીજી જાતિઓ જે ગાયનું માંસ ખાય છે તેનાથી ઊંચા ગણાવે છે અને તેથી તેમના હાથનું ખાતા નથી. તેઓ દૂબળાના હાથનું ખાય છે. તેઓ દેખાવે પ્રમાણમાં ઊજળા અને શરીરે મજબૂત હોય છે. ચૌધરી સ્ત્રીઓ બીજી જાતિઓની સ્ત્રીઓ કરતાં વધારે દેખાવડી હોય છે. સ્ત્રીઓ પોતાના વાળ સરસ રીતે ઓળે છે તથા માથામાં ફૂલ ખોસવાની શોખીન છે.

પુરુષો માથે ફેંટો, શરીરે પહેરણ અને કેટ નીચે ધોતિયું પહેરે છે. સ્ત્રીઓ માથે રંગીન કકડો ઓઢે છે તથા શરીરે કાંચળી અને લૂગડું પહેરે છે. સ્ત્રી-પુરુષ બંને ઘરેણાંના શોખીન હોય છે. સ્ત્રીઓ ગળામાં સફેદ કાચના મણકાનો હાર તથા ચાંદીની હાંસડી, પગે કલ્લાં તથા હાથે કડાં પહેરે છે. પુરુષો ચાંદીની અંગૂઠી અને કાનમાં વાળી પહેરે છે. કેટલાક કાંડે કડું પણ પહેરે છે. તેમની પોતાની બોલી ચૌધરી છે.

તેમના ખોરાકમાં સવાર-સાંજ જુવારનું ઢાંચલું (ભડકું) છાશ સાથે લેવામાં આવે છે. આની સાથે જુવારના રોટલાનો પણ ઉપયોગ થતો હોય છે. માંસાહાર કરે છે પણ મરેલા ઢોરનું માંસ કદી ખાતા નથી. તે જ રીતે ગાયના માંસને વર્જ્ય ગણે છે. દારૂ પીએ છે.

તેઓ મોટે ભાગે ખેતી કરે છે. જ્યારે જમીન વિનાના મુખ્યત્વે ખેતમજૂરી પર આધાર રાખે છે. તેમણે ધોડિઓની માફક શિક્ષણનો સારો લાભ લેવા માંડ્યો હોઈ શિક્ષકની નોકરી સ્વીકારતા થયા છે.

સામાન્ય રીતે લગ્ન પુખ્ત ઉંમરે થાય છે. વરના બાપે કન્યાના બાપ પાસે માગણી મૂકવી પડે છે. તથા દહેજની રકમ કબૂલ કરવી પડે છે. શનિ, રવિ અને મંગળ સિવાયના કોઈ પણ દિવસે લગ્ન થઈ શકે છે. લગ્નની વિધિ માટે બ્રાહ્મણને બોલાવવામાં આવતા નથી પણ વરની સધવા બહેન બધી વિધિ કરાવે છે. લગ્ન કરવા જતી વખતે વરના કુટુંબીઓ પોતાની સાથે ખોરાક તેમ જ દારૂ લેતા જાય છે. કન્યાના કુટુંબીઓના માથે જાનને જમાડવાની જવાબદારી હોતી નથી. લગ્નને દિવસે ખતરાની (પાળિયાની) તથા દેવલીમાની પૂજા કરવામાં આવે છે. ઘરજમાઈ, પુનર્લગ્ન, નાતરું, છૂટાછેડા વગેરેના રિવાજો છે.

મરેલાંને બાળવામાં કે દાટવામાં આવે છે. મરનારને મરતાં અગાઉ જમીન પર મૂકી દેવામાં આવે છે. તેના મોમાં દારૂનાં ટીપાં રેડવામાં આવે છે. શબને ઢોલ-ત્રાંસા સાથે સ્મશાને લઈ જવામાં આવે છે. તથા અગ્નિ મૂકતાં પહેલાં શબના મોંમાં ભાતનો કોળિયો મૂકવામાં આવે છે. કાગડો આ કોળિયો ઉપાડી જાય તો સારા ભાગ્યની નિશાની ગણવામાં આવે છે. મરેલા માણસના આત્માને શાંતિ માટે તેની પાછળ ખતરો મૂકવામાં આવે છે. અખાત્રીજ, દિવાસો તથા દિવાળીના દિવસે એમ ત્રણ વખત તેઓ ખતરાને ભોગ ધરાવે છે.

તેમનાં મુખ્ય દેવદેવી સૂરજદેવ, ધરતીમાતા, કાકાબળિયા, ભવાનીમાતા, પાળિયાદેવ અને શિમળિયાદેવ છે. આંબો, તાડ, ખજૂર વગેરે વૃક્ષોને તેઓ પૂજે છે.

દિવાળી અને હોળી એ તેમના મુખ્ય તહેવારો છે. આ તહેવારો તેઓ ગાઈ નાચીને ઊજવે છે. ઢોલકનો અવાજ સાંભળતાં જ તેમના પગ નાચવા મંડી પડે છે.

કારભારી અને પંચના સભ્યો મળી તેમનું જાતિપંચ બને છે, જે તેમના સામાજિક ઝઘડાઓનો નિકાલ કરે છે.

(૨) ધાનકા :

તેમની વસતિ વડોદરા જિલ્લાના ડભોઈ, સંખેડા, નસવાડી, તિલકવાડા, જાંબુઘોડા તથા છોટાઉદેપુર, ભરૂચ જિલ્લાના રાજપીપળા વિભાગમાં તથા સુરત જિલ્લાના નિઝર અને ઉચ્છલ તાલુકાઓમાં આવેલી છે. કહે છે કે તેઓ મૂળે પાવાગઢના રાજપૂત ચૌહાણ હતા. કુળનાં નામ તથા અન્ય રીતરિવાજો તપાસતાં તેઓ ભીલની જ એક પેટાજાતિ હોય તેમ જણાય છે. તેમનામાં ત્રણ પેટાજાતિઓ છે : (૧) તડવી (૨) વલવી (૩) તેનરિયા.

સ્ત્રીઓનો પોશાક ઘાઘરો અને ચોળી તથા પુરુષોનો પોશાક ખમીસ, ટૂંકી લંગોટી તથા પાઘડી છે. તેમનો મુખ્ય વ્યવસાય ખેતી તથા ખેતમજૂરી છે. લાકડાં કાપવાનું તથા જંગલપેદાશ એકઠી કરવાનું કામ પણ કરે છે. આર્થિક સ્થિતિ નબળી હોવાથી શિક્ષણનું પ્રમાણ ઘણું ઓછું છે. જુવારનો રોટલો તથા દાળ તેમનો રોજિંદો ખોરાક છે. માંસાહાર કરે છે. લગ્ન મા-બાપ નક્કી કરે છે. છોકરાવાળા છોકરીવાળા પાસે માગું કરે છે. છોકરા તરફથી દહેજ આપવાનું હોય છે. ઘરજમાઈ, પુનર્લગ્ન, વિધવાવિવાહ, નાતરું, છૂટાછેડા વગેરે રિવાજો છે. તેઓ બધા જ હિંદુ દેવોને પૂજે છે. પટેલ અને પંચના બનેલા જાતિપંચ દ્વારા તેઓ પોતાના સામાજિક ઝઘડાઓનો નિકાલ કરે છે.

(૩) ભરવાડ (ગીર-જૂનાગઢ) :

આ જાતિ સૌરાષ્ટ્રમાં મુખ્યત્વે ઠોન્ગા અને ભાદરકાંઠાથી સરધારી ધાર સુધીમાં વિશેષ જોવા મળે છે. તેઓ સૌરાષ્ટ્રભરમાં ફેલાયેલા જોવા મળે છે. પરંતુ ગીર બરડા અને અલેચના નેસ વિસ્તારોમાં વસતા ભરવાડોને જ આદિવાસી ગણવામાં આવ્યા છે. તેઓ ક્યાંથી આવ્યા છે તે અંગેનો કોઈ ખાસ ઇતિહાસ મળતો નથી. કેટલાક પોતાને જાદવકુળના વંશજો કહેવડાવે છે અને તે વિષે ગર્વ અનુભવે છે. ભરવાડ કોમમાં મોટાભાઈ અને નાનાભાઈ એમ બે વર્ગ છે. રીતરિવાજો, રહેણીકરણી બંનેની સરખી છે પરંતુ એકબીજા સાથે લગ્નવ્યવહાર જોડી શકાતો નથી. તેમની ભાષા ગુજરાતી છે. પુરુષો કેડિયું, ચોરણી અને માથે આખી લાલ યા લાલ છેડાવાળી પાઘડી કાયમ પહેરે છે. એ એમનો મુખ્ય પોશાક છે. સ્ત્રીઓ મુખ્યત્વે લાલ રંગની ચોળી, ચણિયા અને કરમજી રંગની ચૂંદડી જેવી ઓઢણી પહેરે છે. તેઓની આર્થિક વ્યવસ્થામાં તે ઓ ઘેટાનું ઊન વેચીને નાણાં ઊભાં કરે છે તેમ જ દૂધ વેચીને પણ પૈસા પેદા કરે છે. પુરુષવર્ગ મુખ્યત્વે ગાય-ભેંસ ચારવા જવાની પ્રવૃત્તિઓમાં રોકાયેલ રહે છે. ઊન હાથથી તેમ જ મોટા રેંટિયાથી કાંતવાની આવડત આ લોકોમાં ખાસ જોવા મળે છે.

(૪) ચારણ (ગીર-જૂનાગઢ) :

વર્ષોથી સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છ તથા મારવાડની ભૂમિને પોતાના વીરરસભર્યાં કાવ્યો તથા દોહાથી કોળવતા આવેલા આ ચારણોનો ઈતિહાસ બીજી પ્રજાઓના ઈતિહાસ કરતાં કોઈક અનેરી ભાત પાડે છે. વેદકાળ, પુરાણો, રામાયણ તથા મહાભારત વગેરેમાં તેમના નામનો ઉલ્લેખ મળે છે. તેઓ મૂળે ક્યાંથી આવ્યા અને ક્યારે આવ્યા તેના અંગે કાંઈ ખાસ જાણવા મળતું નથી. આજે ચારણોમાં અનેક શાખ જોવા મળે છે. તેમાં ૨૩ શાખ મુખ્ય મનાઈ છે. આ ત્રેવીસ શાખોની કોઈ કોઈ શાખની પેટાશાખ તદ્દન થોડી છે. જ્યારે કોઈ કોઈની તો સીત્તેર-એંસી જેટલી પણ છે. આમ ચારણોની પેટા શાખોનો આંકડો સવા છસ્સો જેટલો છે. તેઓના મારુ ચારણ મારવાડમાંથી આવેલા અને મુખ્યત્વે સૌરાષ્ટ્રમાં ઝાલાવાડ, હાલાર પ્રદેશમાં વસે છે. બીજા ચારણ સોરઠિયા ચારણો તરીકે ઓળખાય છે. બંનેનો પોશાક ખેડૂત જેવો છે. તેઓ ચોરણો તથા કોટ પહેરે છે. કમરે ભેટ બાંધે છે. તથા માથે આંટીવાળી મોટી પાઘડી પહેરે છે. સ્ત્રીઓ પગની પાનીથી તે છેક માથા સુધી ઘૂમટો વાળી શકાય એવો મોટો ચોરસો પહેરે છે જ્યારે સોરઠિયા ચારણોમાં જીમી તથા કાઠિયાવાડી ઓઢણું ઓઢે છે. ચારણી શબ્દો કેટલેક અંશે ગુજરાતી શબ્દોથી જુદા હોઈ સમજી શકાતા નથી. તેઓનો મુખ્ય ધંધો પશુપાલનનો છે. તેઓ ભેંસો જ રાખે છે. બાળલગ્નનો રિવાજ નથી પરંતુ સગપણ નાની વયમાં થાય છે. મરનારના દેહને અગ્નિદાહ દેવામાં આવે છે. આ લોકો અનેક દેવદેવીઓમાં વિશ્વાસ ધરાવે છે. તેઓ આર્થિક શોષણના વમળમાં તણાયેલા હોઈ આર્થિક રીતે પોતે સધ્ધર નથી. ગરીબીનું કારણ કેટલેક અંશે અજ્ઞાનતા તથા બિન આવડત છે. પણ મુખ્ય કારણ શોષણ છે. તેઓનો મુખ્ય ખોરાક ઘઉં, જુવાર, બાજરો તથા મગ, ચણા છે. ચારણો સામાજિક રીતે અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત છે.

(૫) ભીલ (કચ્છ જિલ્લાના) :

કેટલાક ભીલ કચ્છ જિલ્લામાં વસે છે. તેમનો મુખ્ય વ્યવસાય ગધેડા ઉપર માલની હેરફેર કરવાનો છે. મજૂરી માટે એક ગામથી બીજે ગામ જવું પડે છે. પુરુષો મુખ્યત્વે ખમીસ, અંદર બંડી અને ધોતિયું અથવા તો સૂરવાલ, લેંઘો કે પેન્ટ પહેરે છે. સ્ત્રીઓ કમખો અથવા તો ચોળી, ઓઢણી અને ઘાઘરો પહેરે છે. મોટા ભાગે લાલ અને લીલા રંગ વધુ પસંદ કરે છે. લગ્ન સામાન્ય રીતે પુખ્ત ઉંમરે કરવામાં આવે છે. તેમનામાં બહુપત્નીત્વની પ્રથા છે. બહુપત્નીત્વમાં બે સગી બહેનો પણ હોઈ શકે છે. તેમની જાતિમાં દહેજની પ્રથા છે. પાબુજીદેવ તેમના મુખ્ય દેવ છે. બીજાં દેવદેવીઓ, ભૂતભૂવાને અને

ખાસ કરીને પોતાની કુળદેવીને તેઓ વધારે માને છે. દરેક ભીલગોત્રમાં અલગ અલગ કુળદેવી જોવા મળે છે. સામાજિક પ્રશ્નો કે ઝઘડાનો નિકાલ જાતિપંચ દ્વારા કરવામાં આવે છે. ગરીબીને લીધે પોતાનાં છોકરાંઓ પાસે મજૂરી કરાવવામાં આવે છે. આ જાતિ આર્થિક, સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે ઘણી પછાત છે.

(૬) પારધી (કચ્છ જિલ્લાના) :

તેમની સૌથી વધારે વસતિ કચ્છ જિલ્લામાં છે. 'પારધ' એટલે શિકાર કરવો તે ઉપરથી પારધી તરીકે ઓળખાયા. તેમના નામ પ્રમાણે મુખ્ય વ્યવસાય શિકારનો છે. તેમનામાં કેટલાક 'ફણસે પારધી' નામે ઓળખાય છે. તેમની છ પેટાજાતિઓ છે. (૧) પારધી (૨) ફણસે પારધી (૩) હરણ પારધી (૪) મીર (૫) કોરયાર (૬) વાઘરી. આ પેટાજાતિઓ એકબીજા સાથે લગ્ન-વ્યવહાર બાંધતી નથી. બોરડી, શમી, આંબો, જાંબુ અને ઉમરા જેવાં વૃક્ષોને અથવા તેમનાં પાન કે કાંટાને તેઓ પોતાના કુળદેવ ગણી પૂજે છે. મોટા ભાગનાની ભાષા ગુજરાતી છે. તેમનો મુખ્ય વ્યવસાય શિકારનો છે. છતાં ચોરી કરવાની ટેવ છૂટતી નથી. શિકાર પકડવા ઘોડાના વાળનો ફાંસો બનાવવામાં તેઓ પાવરધા છે. તેઓ બધાં પશુપંખીઓના માંસ ખાય છે તથા દારૂ પીવે છે. ઘરજમાઈ, દેરવટું, બહુપત્નીત્વ, પુનર્લગ્ન, વિધવાવિવાહ, છૂટાછેડા વગેરેની છૂટ છે. મોટા ભાગના પારધીઓ હિંદુ ધર્મને માને છે.

(૭) ધોડિયા :

આદિવાસી જાતિઓમાં વસતિની દૃષ્ટિએ ત્રીજો નંબર ધોડિયાનો આવે છે. જ્યારે શિક્ષણની દૃષ્ટિએ પ્રથમ નંબર આવે છે. એટલે કે ધોડિયાની કુલ વસતિ ૪૪૯૧૨ની છે અને અક્ષરજ્ઞાનનું પ્રમાણ ૪૯.૯૬ ટકાનું છે. ધોડિયા મુખ્યત્વે વલસાડ જિલ્લામાં વસેલા છે. તેઓ પોતાને ભીલ, ચૌધરી, દૂબળા, નાયકા જેવી જાતિઓ કરતાં ઊંચા ગણે છે. તેમનામાં પેટાજાતિઓ નથી પણ કુળ હોય છે. પુરુષોનો પહેરવેશ ધોતી કે પાયજામો, ખમીસ કે કફની તથા ફાળિયું કે ટોપી હોય છે. સ્ત્રીઓ કાળા રંગનો સાડલો કે બે ગોટી અથવા ચાર ગોટીનું લૂગડું પહેરે છે. સ્ત્રીઓ ચાંદીનાં દાગીના તેમ જ રંગીન મણકાની માળાઓ પહેરે છે. તેમની પોતાની આગવી ધોડિયા બોલી છે. મુખ્યત્વે વ્યવસાય ખેતી છે. ખોરાક ઉજાળિયાત જેવો લેતા હોય છે. તેઓ દારૂ પીએ છે. માંસાહાર કરે છે પણ હમણાં હમણાં કેટલાક મોક્ષમાર્ગી ધર્મ આપનાવવાના કારણે દારૂ અને માંસનો ઉપયોગ કરતા નથી. તેઓ હિંદુ દેવ-દેવીઓમાં માને છે. પૂર્વજોની યાદગીરીમાં પાળિયા (ખતરા) મૂકવાનો રિવાજ છે. આઠથી દસ

પ્રકારમાં વહેંચાયેલો શૂરાતનભર્યો તેમનો નૃત્યપ્રકાર જાણીતો છે. તેઓમાં શિક્ષણ સારું હોવાને લીધે તેમનામાંથી શિક્ષકની નોકરીમાં વધુ લોકો જોડાયા છે. તેઓ ખેતીની નવી રીત અપનાવવામાં માને છે. આદિવાસી યોજનાઓનો લાભ તેમણે ઘણો લીધો છે.

(૮) કોટવાળિયા :

કોટવાળિયાની જ એક પેટાજ્ઞાતિ વિટોળિયા છે. તેઓ મુખ્યત્વે સુરત જિલ્લામાં આવેલા છે. તેઓ વટોડિયા કે વાંસફોડિયા નામે પણ ઓળખાય છે. તેમનો વંશપરંપરાગત ધંધો વાંસમાંથી ટોપલાટોપલી, સૂપડાં વગેરે બનાવાનું કામ કરતા હોય એટલે આ નામથી ઓળખાય છે. બધી જ આદિવાસી જાતિઓમાં આ એક જ જાતિ એવી છે કે જે ઉદ્યોગ પર સ્વતંત્ર રીતે નભી શકી છે. તેમની કુલ વસતિ ૧૭૭૫૮ની છે અને અક્ષરજ્ઞાનનું પ્રમાણ ૧૭.૧૮% છે. તેઓ જે લોકો વચ્ચે વસે છે તેમની બોલીનો ઉપયોગ કરે છે. તેઓના સામાજિક રિવાજ બીજી આદિવાસી જાતિઓ જેવા જ છે. જાતિપંચ તેમના સામાજિક વ્યવહારનું નિયમન કરે છે. દેવ-દેવીઓમાં અને મેલી વિદ્યામાં તેઓ ખૂબ જ માને છે. તેમના દેવોમાં મુખ્ય ગોવાળદેવ, હિમારિયા દેવ, આહિર દેવ, કાકા બળિયા અને દેવલી માડી છે. તેઓ બધા તહેવારો ઊજવે છે. નૃત્યના બહુ શોખીન છે. દોહેડિયા, બાવળિયા, પારણિયા એ તેમના જાણીતા નૃત્યના પ્રકારો છે. તેઓ આર્થિક રીતે ઘણા જ નબળા છે.

(૯) કોળી (કચ્છ) :

કોળીનો ઉદ્‌ભવ વિખ્યાત કોલેરિયન જાતિમાંથી થયો છે. તેઓની જાતિમાં મે, પટકરા અને દેશી કોળી આમ ત્રણ જૂથ છે. શેખાણી, ટાવતાબની, ધોળકિયા, પટેલ, સાંતલપુર, દૂધાણા વગેરે અટક ગામના નામ ઉપરથી રાખવામાં આવે છે. તેઓનો પહેરવેશ બીજી કોળી જાતિના જેવો જ હોય છે. તેઓ ઘરેણાંના શોખીન છે. આર્થિક વ્યવસાયમાં ખેતી, મજૂરી અને મીઠાના અગરમાં મુખ્યત્વે કામ કરે છે. તેઓ ભૂવા, મેલી વિદ્યા અને દેવદેવીઓમાં માને છે. તેમની કુળદેવીઓમાં તેઓ વધુ શ્રદ્ધા ધરાવે છે.

(૧૦) ઢોરકોળી :

તેમની વસતિ મુખ્યત્વે વલસાડ જિલ્લામાં છે. તેઓ 'કોલધા' યા 'કોલચા'ના નામે ઓળખાય છે. ટોપલા બનાવવાનું કામ કરતા હોવાથી તેમને 'ટોકરેકોળી' પણ કહેવામાં આવે છે. દેખાવમાં તેઓ જંગલમાં રહેતી બીજી જાતિઓ જેવા જ છે. પુરુષો માથે કકડો નાંખે છે અને કમરે એક લંગોટ પહેરે

છે. સ્ત્રીઓ માથે એક કકડો ઓઢે છે અને કમરે લૂગડું વીંટાળે છે. સ્ત્રીપુરુષો ઘરેણાંના શોખીન છે. તેમનો મુખ્ય વ્યવસાય જંગલમજૂરી તેમ જ અન્ય મજૂરીનો છે. તેમનામાંથી કેટલાક ટોપલા બનાવવાનું પણ કામ કરે છે. તેઓ ઘાંસની ગાંસડીઓ બાંધવાનું કામ કરે છે. કેટલેક ઠેકાણે દેડકા પકડીને પણ ગુજરાન ચલાવે છે. તેમની આર્થિક સ્થિતિ ઘણી નબળી હોવાથી ઘણી વાર માત્ર કંદમૂળ પર જ નિર્વાહ ચલાવવો પડે છે. તેમની બોલી આગવી છે. તેમના સામાજિક રીતરિવાજો કોંકણા જેવા છે. વરપક્ષે જ માગું કરવું પડે છે અને દહેજ આપવું પડે છે. ઘરજમાઈ, પુનર્લગ્ન, નાતરું, છૂટાછેડા વગેરે રિવાજો પ્રચલિત છે. બહુપત્નીત્વની છૂટ છે. તેમના મુખ્ય દેવો, ડુંગરદેવ, વાઘદેવ, હીરવાદેવ અને કાકા બળિયા છે. તેમનામાં કોઈ પંચ હોતું નથી. સામાજિક ઝઘડા આખી જાતિ ભેગી મળી પતાવે છે. નૃત્યના ઘણા શોખીન છે. અન્ય આદિવાસી જાતિ તેમને અસ્પૃશ્ય માને છે. તેમનામાં શિક્ષણનું પ્રમાણ ઘણું નીચું છે. આ જાતિને પ્રીમિટિવ ગ્રૂપમાં ગણવામાં આવી છે.

(૧૧) વાધરી (કચ્છ) :

તેમના ભૂવાઓના કહેવા પ્રમાણે તેઓ વાઘ જેવા છે તેથી વાઘરી કહેવાય છે. રાજપૂતાનાના રણમાં આવેલા વાગડ પ્રદેશ પરથી તેમનું નામ પડ્યું હોય તેવું પણ કહેવાય છે. એવી માન્યતા છે કે તેઓ મૂળ રાજપૂતો હતા. સંજોગોના કારણે પતન થવાથી બીજી જાતિ સાથે સંબંધ બાંધ્યો. તેમાંથી જે પ્રજા ઉત્પન્ન થઈ તે વાઘરી તરીકે મનાય છે. તેમની કેટલીક અટકો જેવી કે વાઘેલા, પરમાર, સોલંકી, ચૌહાણ, રાઠોડ વગેરે જાણવામાં આવે છે. તેમની મુખ્ય ચાર પેટાજાતિઓ છે. (૧) ચૂનારિયા-ચૂનો પકવનારા (૨) દાતણિયા અથવા દાતણ વેચવાવાળા (૩) વેડ અથવા તુંબડા વેચવાવાળા અને (૪) પાટણેજી અથવા વાંસ તથા મરઘાં વેચવાવાળા. આ સિવાય ઘણી પેટાજાતિઓ છે. જેવી કે તળપદા, પોરનાલા, મારવાડી, કોકાટિયા, સટાલિયા વગેરે. તેઓના દેખાવમાં ક્યાંક નીગ્રિટો-મોંગોલિયન જાતિનાં કેટલાક તત્ત્વો માલૂમ પડે છે. જેવાં કે સખત જડબાં અને ઝીણી આંખો, જાડા હોઠ અને ચપટાં નાક. આ લોકો દેખાવે બહુ ચપળ લાગે છે. તેમની સ્ત્રીઓ દેખાવડી હોય છે. પુરુષો બંડી અને ધોતી પહેરે છે. માથે એક કકડો બાંધે છે. સ્ત્રીઓ ઓઢણી, ચોળી તથા ઘાઘરો પહેરે છે. સ્ત્રીઓ ઘરેણાંની શોખીન છે. તેઓ અનેક ધંધા કરતા હોય છે. મુખ્યત્વે શિકાર કરવો, શાકભાજી ઉગાડવી, દાતણ વેચવાં, ઢોર વેચવાં, પાડા ઉછેરવા, ઘંટી ટાંકવી વગેરે છે. આ ઉપરાંત ચોરી કરવી તે તેમની જૂની આદત છે એમ કહેવાય છે. તેમના ખોરાકમાં ગાય અને શિયાળના માંસ સિવાય બધું જ ખાવાની છૂટ છે. ખાસ પસંદગી પાટલા ઘો અને સાઢા નામની ગરોળી હોય છે. લગ્ન નાની ઉંમરે કરવામાં આવે છે.

(૧૨) બાવચા :

તેમની મુખ્ય વસતિ અમદાવાદ તથા વડોદરા જિલ્લાના શહેરી વિસ્તારમાં છે. રિવાજો ગામીત જેવા છે. તેમનામાં પેટા જાતિઓ નથી. તેમ જ કુળ જેવું પણ નથી. તેમનો મુખ્ય વ્યવસાય રસ્તાઓ કે મકાનોના બાંધકામની મજૂરીનો છે તથા પટાવાળા જેવી નોકરીઓમાં પણ આ લોકો જોવા મળે છે. તેઓ બકરાં, ઘેટાં તથા મરઘાંનું માંસ ખાય છે તથા દારૂ પીએ છે. એક કરતાં વધુ પત્ની કરવાની છૂટ છે. ધરજમાઈ, પુનર્લગ્ન, નાતરું, છૂટાછેડા વગેરે રિવાજો પ્રચલિત છે. લગ્ન સામાન્ય રીતે રવિવારે ઊજવવામાં આવે છે. લગ્નની વિધિ કરાવનારને 'કોટવાળ' કહે છે અને તે પૂજારી તરીકેનું કામ કરે છે. નૃત્યના ખૂબ જ શોખીન છે. બાવચા અથવા બામચાની આર્થિક સ્થિતિ ખૂબ જ નબળી છે. તેમનામાં શિક્ષણનું પ્રમાણ ઘણું નીચું છે.

(૧૩) પારધી (અડવીચીન્ચર, ફણસે) :

તેમની વધારે વસતિ કચ્છ જિલ્લામાં છે. 'પારધ' એટલે શિકાર કરવો તે પરથી પારધી તરીકે ઓળખાયા. તેમનામાં કેટલાક 'ફણસે પારધી' તરીકે ઓળખાય છે. તેનું કારણ તે લોકો ફાંસો (ફણસો) નાખી શિકાર કરતા હોય છે. કેટલાક અડવીન્ચર તરીકે ઓળખાય છે તેનું કારણ (અડવી-જંગલ, ચીંચર-ફરનાર) તેઓ જંગલમાં કાયમ ભટકતા હોય છે. મૂળ રાજપૂત કોળી વગેરે જ્ઞાતિઓના લોકો પણ તેમનામાં ભળ્યા હશે. તેથી તેમનામાં કેટલાક રીતરિવાજોનું વૈવિધ્ય જોવા મળે છે. તેમની જુદી જુદી પેટાજાતિઓ છે, જે એકબીજા વચ્ચે લગ્નસંબંધ બાંધતી નથી. બોરડી, સમી, આંબો, જાંબુ, ઉમરો જેવાં વૃક્ષોને અથવા તેમનાં પાન કે કાંટાને તેઓ પોતાના કુળદેવ ગણી પૂજે છે. એક જ કુળદેવને પૂજનારા અંદરોઅંદર લગ્નવ્યવહાર બાંધતા નથી. તેઓ મોટા ભાગે કચ્છી બોલી બોલે છે. તેમનો મુખ્ય વ્યવસાય શિકારનો છે. તેમનામાં કેટલાક મદારી જેવી કુશળતાથી સાપ પણ પકડી પાડે છે. શિકાર માટે ઘોડાના વાળનો ફાંસો બનાવવામાં પાવરધા છે. તેઓ બધા પશુ-પંખીનું માંસ ખાય છે તથા દારૂ પીએ છે. કાયમ પોતાની બધી જ ઘરવખરી સાથે લઈને ફરતાં હોય છે. દિયરવટું, પુનઃલગ્ન, વિધવાવિવાહ, છૂટાછેડા વગેરેની છૂટ છે. બહુપત્નીત્વની પ્રથા છે. મોટા ભાગના પારધીઓ હિંદુ ધર્મને માને છે. લગ્નમાં બ્રાહ્મણને બોલાવે છે. મુખ્ય તહેવારો હોળી અને દશેરા છે. ધાર્મિક વડો હોતો નથી પણ જાત આગેવાન હોય છે.

(૧૪) રબારી :

રબારીઓમાં બે વર્ગ છે. તેઓ પોતાના કુટુંબ-કબીલા અને ઘરવખરી સાથે એક ગામથી બીજાં ગામ અને રાજ્યની બહાર પણ વિચરે છે.

તેઓમાં શાખ, શાખભાઈ, ગેઠી, પિત્રાઈજૂથ, કુટુંબ વગેરે સગાઈ-જૂથો જોવાં મળે છે. સૌરાષ્ટ્રના જૂનાગઢ જિલ્લાના બરડા, ગીર અને આલેચની રબારી જાતિને અનુસૂચિત જનજાતિ તરીકે ગણવામાં આવી છે. તેઓ સોરઠિયા રબારી તરીકે પણ ઓળખાય છે. તેમનો મુખ્ય વ્યવસાય પશુઉછેરનો, તેની દેખભાળ કરવાનો અને દૂધ વેચવાનો છે. તેમની શૈક્ષણિક સ્થિતિ એકંદરે નબળી છે. રબારી મુખ્યત્વે ચોરણી, કેડિયું તથા ચારણોથી મોટી આંટીવાળી પાઘડી પહેરે છે. સ્ત્રીઓ જીમી, કામળિયા, ઓઢણી તેમ જ કપડું પહેરે છે. સ્ત્રીઓ ઘરેણાંની ઘણી જ શોખીન હોય છે. તેઓ મમ્હાઈ માતામાં ખૂબ માને છે. તેઓમાં બાળવિવાહ અને બાળલગ્ન પણ જોવા મળે છે. લગ્ન પછી આણું તો પુખ્ત ઉંમરના થાય ત્યારે જ કરવામાં આવે છે. જાતિના સભ્યો પર નાતના પંચની ઘણી મજબૂત પકડ હોય છે.

(૧૫) ગામીત :

ગામીત મુખ્યત્વે સુરત જિલ્લામાં વસેલા છે. તેઓ ગામીત કે માવચીના નામે ઓળખાય છે. તેમની પેટાજાતિઓમાં પડવી, વલવી, વસાવાનો સમાવેશ થાય છે. ગામીત મૂળ ભીલની જ એક પેટાજ્ઞાતિ હોય તેવું મનાય છે. જે ભીલો ગામ વસાવીને એક ઠેકાણે સ્થિર થયા તે ગામીત કે વસાવા કહેવાય છે. પુરુષો ધોતી કે પાયજામો, બંડી અને ફાળિયું પહેરે છે. તેમના પોશાકમાં એક વિચિત્રતા છે. સ્ત્રીઓ માટે લાવેલાં નવાં લૂગડાંમાંથી એક છેડો ફાડી લઈ પુરુષ તેનો લંગોટ તરીકે ઉપયોગ કરે છે. સ્ત્રીને કમર નીચેનાં ઘૂંટણ સુધીનો ભાગ કછોટો મારી લૂગડું વીંટાળી ઢાંકે છે. જ્યારે માથે ઢકડો નાખે છે. સ્ત્રી પરણ્યા પછી જ ચોળી પહેરે છે. સ્ત્રીઓ ગળામાં મણકાની માળા અને પગમાં કડાં પહેરે છે. તેમનો મુખ્ય વ્યવસાય ખેતી છે. ખેતી ઉપરાંત ખેતમજૂરી પર પણ આધાર રાખવો પડે છે. તેમની આગવી બોલી ગામીત બોલીના નામે ઓળખાય છે. તેઓ કોઈક માંસ ખાય છે તથા દારૂ પીએ છે. લગ્ન માટે છોકરાના બાપે માગું કરવું પડે છે. અને દહેજ આપવું પડે છે. અષ્ટલા, માવલી, વાઘ દેવ એ તેમનાં દેવ દેવી છે. તેમનામાં શિક્ષણનું પ્રમાણ સારું છે. તેમની આર્થિક સ્થિતિ પણ કંઈક અંશે સુધરી છે.

(૧૬) કાથોડી :

કાથોડી કાતકરીના નામે પણ ઓળખાય છે. બંને નામો કાથો પાડવાના વ્યવસાય પરથી પડેલા છે. તેમની બે પેટાજાતિઓ છે. જે ઢોરકાથોડી અને સોનકાથોડી નામે ઓળખાય છે. સોનકાથોડી ગાયનું માંસ ખાતા નથી જ્યારે ઢોરકાથોડી ગાયનું માંસ ખાય છે. બોલી, દેખાવ અને રિવાજ પરથી કાથોડી ભીલની જ એક પેટાજાતિ હોય એમ મનાય છે. તેમની મુખ્ય વસતિ

સુરત જિલ્લામાં છે. તેઓ ભટકતી જાતિઓ જેવું જીવન ગુજારતા હોય છે. પુરુષો લાંબા વાળ અને દાઢી રાખતા હોય છે. તેઓ રંગે કાળા અને કદમાં સુકલા હોય છે. તેમનો મુખ્ય આગેવાન નાયક કહેવાય છે. મુખ્ય વ્યવસાય કાથો બનાવવાનો અને કોલસા પાડવાનો છે. તેમના પોશાકમાં પુરુષો માત્ર લંગોટી પહેરે છે. તથા માથે એક કકડો વીંટે છે. સ્ત્રીઓ કેડેથી નીચેના ભાગને કછોટો મારી ઢાંકે છે. સ્ત્રીઓ ઘરેણાંની શોખીન છે. નાનપણથી જ છૂદણાં છૂંદાવે છે. બધાં જ પશુઓનાં માંસ ખાય છે. ઉપરાંત ઉંદર, ખિસકોલી, કબૂતર શાહુડીનો શિકાર કરે છે. તેમના મુખ્ય દેવો હિંદીયા, વાઘદેવ વગેરે છે. લગ્નવિધિ કરાવનાર 'ગોતરણી' કહેવાય છે. હિંદુ ધર્મની થોડી અસર જણાય છે. તેમની આર્થિક સ્થિતિ ઘણી કફોડી છે. તેઓ વર્ષનો મોટો ભાગ કંદમૂળ ખાય છે. તેમનામાં શિક્ષણનું પ્રમાણ ઓછું છે.

(૧૭) રાઠવા-ભીલ :

રાઠવાઓની વસતિ મુખ્યત્વે પંચમહાલ અને વડોદરા જિલ્લામાં છે.સશકત શરીર, ઊજળો વાન અને ઊંચી મજબૂત કાઠીથી તેઓ તરત જ પરખાઈ આવે છે. તેઓનો ખોરાક મકાઈની રાબડી કે રોટલા અને અડદ હોય છે. પ્રસંગોપાત્ તેઓ માંસાહાર અને દારૂ-તાડી લે છે. તેઓનો પોશાક રંગબેરંગી હોય છે. પુરુષો લંગોટી આગળ ફૂલે તે રીતે પહેરે છે. તેઓમાં ધર્મવિધિ તરીકે ભીંતો પર મોટાં ભીંતચિત્રો (પિઠોરો) મૂકવાનો રિવાજ હોય છે. તેઓનો મુખ્ય વ્યવસાય ખેતી છે. જમીન સારી રીતે કેળવી જાણે છે પરંતુ સારી જમીનના અભાવે રાઠવાઓનો મોટો ભાગ ખેતી ઉપરાંત પરચૂરણ મજૂરી કરીને જીવન વીતાવે છે. તેમની આર્થિક સ્થિતિ બહુ સારી નથી.

(૧૮) પટેલિયા :

મુખ્યત્વે પંચમહાલ જિલ્લામાં આવેલી છે. તેઓ પોતાને રાજપૂત વંશના ગણવામાં ગૌરવ માને છે. હિંદુ દેવદેવીઓને વધુ પૂજે છે. પટેલિયા રંગે કાળા અને કવચિત્ ઘઉંવર્ણા કે ગોરા પણ માલૂમ પડે છે. શરીરે મજબૂત બાંધાના, નીચા કદના, સુદૃઢ અને કસાયેલા હોય છે. સ્વભાવે પ્રમાણિક, નિમકહલાલ અને સંતોષી હોય છે. પટેલિયા કાળી બંડી પહેરે છે. માથે મોટું સફેદ રંગની પાઘડી જેવું ફાળિયું બાંધે છે. ઘરેણાંના તેઓ ખૂબ જ શોખીન છે. મુખ્ય ધંધો ખેતીનો છે. મેલી વિદ્યા અને ભૂતપ્રેતમાં માને છે. માનતામાં દેવને માટીના ઘોડા ચડાવવાનો રિવાજ છે. નૃત્ય એ તેમના જીવનનું મહત્ત્વનું અંગ છે. અનેક પ્રસંગોએ તહેવારોની ઉજવણી મુખ્યત્વે નાચીને કરવામાં આવતી હોય છે.

(૧૯) ગોંડ-રાજગોંડ :

મુખ્યત્વે સુરત, ભરૂચ, વડોદરા, પંચમહાલ અને બનાસકાંઠામાં તેઓ વસે છે. પહેલાં આ આદિવાસીઓ ઝાડની છાલ અને પાંદડાં પહેરતા હતા. હવે તેઓનો મુખ્ય પહેરવેશ ધોતી-ખમીસ, ફાળિયું છે. વળી લેંઘો, ઝભ્ભો, ટોપી, કોટ વગેરે પણ પહેરતા થઈ ગયા છે. સ્ત્રીઓ કમરની નીચે કપડું વીંટાળે છે. સ્ત્રીઓ છૂદણાં છૂંદવાની ઘણી શોખીન છે. તેઓમાં પિતૃસ્થાની કુટુંબવ્યવસ્થા છે. લગ્નની બાબતમાં છોકરા છોકરીને જીવનસાથીને પસંદગીની સંપૂર્ણ છૂટ જોવા મળે છે.

ગુજરાતમાં તેઓ મધ્યપ્રદેશમાંથી આવ્યા હોય તેમ લાગે છે. તેથી નીચેની વિગતો મધ્યપ્રદેશની છે: આ જાતિમાં ધોટુલ નામે ઓળખાતાં યુવાગૃહો તેમને પોતાના જીવનસાથી પસંદ કરવામાં અને જાતીય સંબંધો તથા તે અંગેનું જ્ઞાન મેળવવામાં ઘણા ઉપયોગી નીવડે છે. નવી પેઢીને સામાજિક શિક્ષણ આપવાનું કાર્ય આ યુવાગૃહો દ્વારા થાય છે. ગોંડ ઠાકુર દેવ, ધરતી માતા, નારણ દેવ, વાઘદેવ, નર્મદા માઈ વગેરે દેવોને માને છે. ભૂત-ડાકણ વિશેની માન્યતાનું જોર ઘણું છે. દરેક ગામમાં નાયક મુખ્ય હોય છે. આ નાયક ગામનું સંચાલન કરે છે અને ઝઘડાઓનો નિકાલ ગામની વૃદ્ધ અનુભવી વ્યક્તિઓ સાથે મળીને કરે છે.

(૨૦) દૂબળા :

દૂબળા હળપતિ, કાળીપરજ વગેરે નામે ઓળખાય છે. તેઓ મોટે ભાગે મેદાનમાં વસે છે. અને ઘણું ખરું ઉજળિયાત ખેડૂતોના હાળી તરીકે કામ કરે છે. મોટા ભાગના દૂબળાઓ ખેતમજૂરી કરે છે. બીજા કેટલાક ઘરકામ અને બીજી હલકા પ્રકારની નોકરી કરી જીવન વ્યતીત કરે છે. તેઓ દેખાવે કાળા, નીચી કાઠીના અને નબળા બાંધાના હોય છે. તેઓમાંનો મોટો ભાગ આઝાદી સુધી અર્ધગુલામીની દશા ભોગવતો હતો. તે પ્રથાને સરકારે ગેરકાયદે જાહેર કર્યા પછી તેઓ મુક્ત છે. તેમની વીસ જેટલી પેટાજાતિઓ છે. તેઓ પોતાથી ઊંચી કે નીચી જાતિની વ્યક્તિને વિધિપૂર્વક પોતાની જાતિમાં ભેળવે છે. તેમના રિવાજો, ધર્મ અને ભાષા બીજા હિંદુઓ જેવાં છે. સામાજિક ઝઘડા પંચોથી ઉકેલે છે. તેમનામાં પ્રાણી-પક્ષીઓ જેવા ચાળાવાળા નૃત્યો પ્રચલિત છે. તેમની આર્થિક સ્થિતિ નબળી છે. મોટા ભાગના દરિદ્રતાની રેખા નીચે જીવી રહ્યા છે. તેમનામાં શિક્ષણનું પ્રમાણ ઓછું છે.

(૨૧) વારલી :

વારલીની વસતિ મુખ્યત્વે વલસાડ જિલ્લામાં આવેલી છે. વારલ

એટલે જમીનનો નાનો ટુકડો તેથી વારલી એટલે જમીનના નાના ટુકડા ખેડનાર, એમ મનાય છે. દક્ષિણના વારલાટ પ્રદેશમાંથી મૂળ આવતા હોવાને કારણે પણ વારલી કહેવાયા હોય એ સંભવ છે. તેમનામાં ચાર પેટાજાતિઓ છે. (૧) યુધ્દ (૨) મુર્દે (૩) દાવર (૪) નિહિર. તેમનામાં ૨૪ જેટલાં કુળ છે. તે ઓ સ્વગોત્રમાં લગ્નસંબંધ બાંધતા નથી. વારલી શરીરે અશક્ત, વર્ણે, તડકાને કારણે તથા ઓછા વસ્ત્રને પરિણામે શ્યામ. દાઢી તથા માથાના વાળ અવ્યવસ્થિત હોય છે. કદીક માથે ગુચ્છેદાર ચોટલી રાખે છે અને સામાન્ય કદ તથા ઊંચાઈ ધરાવે છે. તેમનામાં નિગ્રો જાતિતત્વ હોવાનું મનાય છે. પુરુષો માથે ફેંટો, શરીરે જાકીટ કે બંડીને મળતું અડધી બાંયનું કોલર વિનાનું કપડું તથા કમરે લાલ રંગનાં ફૂમતાંવાળી દોરી બાંધે છે. સ્ત્રીઓ સાડી પહેરે છે. સ્ત્રી-પુરુષ બંને ઘરેણાંના શોખીન છે. તેમની ભાષા કોંકણા જેવી છે. મુખ્ય વ્યવસાય ખેતી છે. જંગલમાં મજૂરીએ જવું, કોલસા પાડવા, જંગલમાંથી ગુંદર, મધ, મહુડા ભેગા કરી લાવવાં વગેરે સહાયક ધંધા છે. તેમના ખોરાકમાં મુખ્યત્વે નાગલીનો ઉપયોગ થાય છે. તેઓ માંસાહાર કરે છે. અને દારૂ પીએ છે. વારલીમાં બહુપત્નીત્વની પ્રથા છે. તેમ જ બીજા રિવાજો બીજી જાતિઓ જેવા જ છે. દેવદેવીઓમાં માનતા હોય છે. નારણ દેવ, હીરયા દેવ, ભરમ દેવ, એ એમના મુખ્ય દેવો છે. હોળી, દિવાળી, દિવાસો, દશેરા મુખ્ય તહેવારો છે. તેઓ નૃત્યના ઘણા શોખીન છે. દરેક તહેવારે નાચ-ગાન કરતા હોય છે. આર્થિક સ્થિતિ ઘણી જ ખરાબ છે. તેઓ કંગાળ અવસ્થામાં જીવી રહ્યા છે. તેમનામાં શિક્ષણનું પ્રમાણ નીચું છે.

(૨૨) કોંકણા-કૂનબી :

કોંકણાની વસતિ મુખ્યત્વે વલસાડ જિલ્લામાં છે તેઓ મૂળ કોંકણપટ્ટીમાંથી આવ્યા હોઈ કોંકણા કહેવાય છે. કેટલાક કોંકણા પોતાને કૂનબી પણ કહેવડાવે છે. રિવાજો બંનેના સરખા છે. કૂનબી નાસિક કે થાણા જિલ્લામાંથી પોતે આવ્યા એમ માને છે. મહારાષ્ટ્રમાં ખેતી કરનારા મરાઠાઓ કૂનબી તરીકે ઓળખાય છે. ગુજરાતમાં તેમને કણબી કહીએ છીએ. કોંકણા બળદના અભાવે હાથ વડે હળ ખેંચે છે. તેઓ રંગે કાળા, પાંચ-સાડા પાંચ ફૂટ ઊંચા અને પહોળા નાકવાળા હોય છે. સ્ત્રીઓ પુરુષો કરતાં ઊઘડતા રંગની હોય છે. બહાર જાય ત્યારે શરીરે બંડી પહેરે છે. માથે ફેંટો વીંટે છે. સ્ત્રીઓ ઘૂંટણ સુધી કાછડો મારી પહેરેલું કપડું ઓઢે છે. સ્ત્રી-પુરુષો ઘરેણાંનાં શોખીન હોય છે. તેમનો મુખ્ય વ્યવસાય ખેતીનો છે. ખેતીમાં આવક ન મળવાથી પૂરક ધંધા તરીકે જંગલની મજૂરી ઉપર આધાર રાખવો પડે છે. ખોરાકમાં માછલાં, ભાજી કે કંદ બાફીને પણ પેટ ગુજારો કરે છે. મરઘાં ઉછેર

એક પૂરક વ્યવસાય છે. મરઘાંનો ઉપયોગ ખોરાકમાં કરે છે. છોકરાના બાપે છોકરીના બાપ પાસે માગું કરવું પડે છે. તથા દહેજ આપવું પડે છે. સામાજિક વ્યવહારોના નિયમન માટે ગામપંચ અને ચોરાપંચની વ્યવસ્થા છે. દેવદેવી-ઓમાં તેઓ માને છે. ધાર્મિક વ્યવહારો ભગત દ્વારા થાય છે. હનવત્ અને વાઘદેવ એમના ખાસ દેવો છે. તેઓ નૃત્યના ઘણા શોખીન છે. કૂનબી તરીકે ઓળખાતા આદિવાસીઓ ડાંગ જિલ્લામાં વધુ છે. તેમની આર્થિક સ્થિતિ વલસાડ જિલ્લાના કોંકણા કરતાં ઠીક છે. તેમની ખેતી પણ સારી છે.

(૨૩) સીદી :

સીદી સંપૂર્ણ નિગ્રો પ્રજાતિય તત્ત્વો ધરાવતી જાતિ છે. તેઓ મજબૂત બાંધાના, ઊંચા અને કાળા હોય છે. તેમના વાળ ઊન જેવા વાંકડિયા હોય છે. તેમનું જડબું આગળ પડતું અને હોઠ કાળા હોય છે. તેઓ પ્રથમ નજરે જ બીજાઓથી જુદા તરી આવે છે.

ગુજરાતમાં તેમની મુખ્ય વસતિ જૂનાગઢ જિલ્લાના તલાલા તાલુકામાં છે. આ સિવાય એમની વસતિ જામનગર, રાજકોટ, ભાવનગર અને અમરેલી જિલ્લામાં પણ છે. તેઓ ચારસો વર્ષ પહેલાં આફ્રિકાથી આવ્યા હોવાનું મનાય છે. તેઓ મુસ્લિમ ધર્મી છે અને બધા રીતરિવાજો મુસ્લિમ ધર્મ પ્રમાણે પાળે છે. છતાંય દરેક વિસ્તારમાં હિંદુઓની અસર હેઠળ આવેલા જોવા મળે છે.

સીદીઓ ઘણી જ કપરી આર્થિક પરિસ્થિતિમાં જીવન વિતાવે છે. બધા જ સીદીઓ ગરીબીની રેખા નીચે જીવે છે. મુખ્ય વ્યવસાયમાં ખેતમજૂરી, જંગલમજૂરી કરે છે તેમ જ સ્ત્રીઓ ઘરકામ અને જગંલમાંથી લાકડાં લાવી વેચે છે. સીદીનું આગવું અને વિશિષ્ટ નૃત્ય 'ધમાલ નૃત્ય' છે જે આફ્રિકાની મૂળ આદિવાસી જાતિઓની યાદ આપી જાય છે.

(૨૪) ભીલ :

ભીલ શબ્દ મૂળ દ્રવિડ ભાષાનો 'બીલ્લ' શબ્દમાંથી ઊતરી આવ્યો છે. જેનો અર્થ બાણ અથવા તીર થાય છે. આને કારણે તેઓ ભીલ નામે ઓળખાય છે. ભીલો સુરત, ડાંગ, ભરૂચ, વડોદરા, પંચમહાલ, બનાસકાંઠા અને સાબરકાંઠા જિલ્લાઓમાં વસે છે. ગુજરાતના આ આદિવાસીઓમાં ઘણી પેટાજ્ઞાતિઓ છે. જેમાં મુખ્યત્વે ભીલ, ગરાસિયા, ભીલાલા, ઢોલી, ભીલ રાવળ, ભીલ વસાવા, પાવરા, તડવી વગેરે ગણાવી શકાય. ભીલો સામાન્ય રીતે રંગે કાળા, ક્વચિત્ ઘઉંવર્ણા કે ગોરા માલૂમ પડે છે. શરીરે મજબૂત બાંધાના, નીચા કદના, સુદૃઢ અને કસાયેલા હોય છે. સ્વભાવે પ્રમાણિક, નિમકહલાલ અને સંતોષી હોય છે. ઉત્તર ગુજરાતના ભીલો પહેરવેશમાં ધોતિયું, પહેરણ, તથા

ફાળિયું કે ટોપી પહેરે છે. સ્ત્રીઓ પહોળા ઘેરનો ચણિયો, કબજો તથા ઓઢણી પહેરે છે. ગુજરાતના ભીલો ત્રણ હાથ લાંબા અને હાથેક પહોળા લંગોટ પહેરે છે. માથે ફાળિયું અને શરીરે પછેડી ઓઢે છે. સ્ત્રીઓ કાછડો મારી શકાય તેવો ઘેરા લાલ કે ભૂરા રંગનો ઘાઘરો પહેરે છે. શરીરે કાળી બંડી પહેરે છે. મુખ્ય ધંધો ખેતીનો છે. તેમ જ રસ્તા-બાંધકામની મજૂરી કરે છે. મુખ્ય ખોરાક મકાઈ, અડદ છે. લગ્ન બે રીતે થાય છે. એકમાં માબાપ પોતે પસંદ કરી પરણાવે છે. બીજામાં છોકરા છોકરી જાતે પસંદગી કરી લેતાં હોય છે. ભીલોમાં માગું વરપક્ષ તરફથી કરવામાં આવે છે. વરપક્ષે કન્યાપક્ષને દહેજ ચૂકવવું પડે છે. મેલી વિદ્યા અને ભૂતપ્રેતમાં તેઓ વધુ માને છે. ઉઘાડી તલવારનાં નૃત્યો તેમની નૃત્યકળાનો ઉત્કૃષ્ટ નમૂનો રજૂ કરે છે. મોટા ભાગના ભીલ લોકો મજૂરીની શોધમાં ગુજરાતના વિકસિત વિસ્તારમાં જુદી જુદી જગ્યાએ સ્થળાંતર કરે છે. તેમની આર્થિક સ્થિતિ ઘણી નબળી છે. તેમનામાં શિક્ષણનું પ્રમાણ પણ ઘણું જ ઓછું છે.

(૨૫) નાયક-નાયકડા :

'નાયકડા' જેવા કાંઈક અનાદરસૂચક નામથી ઓળખાતા નાયકો ભીલની જ પેટાજ્ઞાતિ છે. પૂર્વે તેઓ લશ્કરોમાં નાયકો તરીકે કામ કરતા હતા. પાવાગઢના પતન પછી તેઓ જુદા જુદા જિલ્લાઓમાં વીખરાઈ ગયા એમ પોતાના વિશે કહે છે. છેલ્લાં સો વર્ષના ઈતિહાસમાં તેઓએ રાજ્યનો સશસ્ત્ર સામનો કર્યાના ઘણા દાખલા મળે છે. હાલ તેઓનો વ્યવસાય ખેતમજૂરી અને અન્ય મજૂરી છે. ચોકિયાત તરીકે તેઓ વફાદારીથી કામ કરે છે. તેઓ ચપળ, હિંમતવાન અને સશક્ત બાંધાના હોય છે. તેઓનો ખોરાક મકાઈનો છે. તેઓ ગધેડા, કાગડા અને સર્પ સિવાય લગભગ બધા જ પ્રાણીઓનું માંસ ખાય છે. મુડદાલ માંસ પણ ખાવાના ઉપયોગમાં લે છે. ઉપરાંત વનનાં કંદમૂળ, વનસ્પતિ વગેરે પણ ખાય છે. તેઓમાં લગ્ન વખતે કન્યાની જાન વરને ત્યાં જાય છે. વિધિ બહુ લાંબી હોય છે અને તે સ્ત્રીઓ કરાવે છે.

તેઓ સંગીત અને નૃત્યના ભારે શોખીન હોય છે. તેઓની આર્થિક સ્થિતિ ઘણી જ નબળી છે. શિક્ષણનું પ્રમાણ ઘણું જ નીચું છે. ખેતીની જમીન ઓછી છે. માત્ર મજૂરી જ તેમનો આધાર છે.

(૪) વસતિ :-

રાજ્યમાં અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ સમગ્ર જગ્યાએ પથરાયેલી છે. કોઈ જગ્યાએ તેનો વ્યાપ વધુ હશે તો કોઈ જગ્યાએ ઓછો. રાજ્યના દાંતા તાલુકાના ડુંગરોની હારમાળાથી શરૂ થઈ પોશીના, ખેડબ્રહ્મા, વિજયનગર, દક્ષિણ તરફ નીચે પંચમહાલની ઉત્તર અને પૂર્વસીમાનો ભાગ દક્ષિણે આવેલા

નાન્છલ વિભાગમાંથી પસાર થઈ સુરત, વલસાડ અને ડાંગ તરફના ડુંગરાળ અને જંગલપ્રદેશમાં આદિવાસીઓની મુખ્ય વસતિ છે. આ ઉપરાંત રાજ્યના અન્ય જિલ્લાઓમાં તેઓની વસતિ ઓછી છે.

અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિની રીતે ગુજરાતનો નંબર પાંચમો છે. ગુજરાતમાં ૧૯૮૧ પ્રમાણે વસતિ ૪૮,૪૮,૫૮૬ છે જે છેલ્લા દાયકામાં ૩૭,૩૪,૪૨૨ની હતી. આમ એક દશકામાં ૧૧,૧૪,૧૬૪નો વધારો થયો છે. ૧૯૮૧ના સેન્સસ રિપોર્ટ મુજબ ગુજરાતની કુલ વસતિમાં દાયકા-દરમિયાન ૨૭.૬૭ ટકાનો વૃદ્ધિદર છે જ્યારે અનુસૂચિત જનજાતિમાં આ વૃદ્ધિદર ૨૯.૮૩ ટકા છે. એટલે કે સામાન્ય વસતિ કરતાં અનુસૂચિત જનજાતિમાં ૨.૧૬ ટકા વધુનો દાયકા દરમિયાનનો વૃદ્ધિદર છે. આમ એકંદર બંને વચ્ચેનો ગાળો બહુ મોટો નથી પણ મહત્ત્વનો છે તેમ કહી શકાય. વળી આ વસતિ વધારાનો દર ઘટતો હોય તેવું પણ દેખાય છે. આનો વધારે ખ્યાલ છેલ્લા ત્રણ દાયકાના ચિત્ર પરથી વધુ આવશે.

કોઠા નં. ૨.૩

ગુજરાત રાજ્યમાં અને અનુસૂચિત જનજાતિમાં છેલ્લા ત્રણ દાયકામાં થઈ રહેલા વસતિમાં ફેરફારના આંકડા

ક્રમ	વિગત	૧૯૬૧	૧૯૭૧	દાયકાનો વધારો	૧૯૮૧	દાયકાનો વધારો
૧.	ગુજરાત	૨,૦૬,૩૩૫૦	૨,૬૬,૯૭,૪૭૫	૨૯.૩૯	૩,૪૦,૮૫,૭૯૯	૨૭.૬૭
૨.	અનુસૂચિત જનજાતિ	૨૭૫૪૪૪૬	૩,૭૩,૪૪૨૨	૩૫.૫૮	૪૮,૪૮,૫૮૬	૨૯.૮૩

ઉપરોક્ત કોઠાથી ગુજરાત રાજ્યમાં અને અનુસૂચિત જનજાતિમાં જે વસતિવૃદ્ધિનો દર છે તે જોઈ શકાય છે. આ વધારામાં ૧૯૬૧થી ૧૯૭૧માં જે વસતિવધારાનો દર છે તેના કરતાં ૧૯૭૧થી ૧૯૮૧માં રાજ્યમાં અને અનુસૂચિત જનજાતિમાં વૃદ્ધિદર ઘટતો જોવા મળે છે.

રાજ્યમાં ૧૯૬૧થી ૧૯૭૧ના દસકામાં ૨૯.૩૯ ટકાનો વૃદ્ધિદર ગયો જ્યારે ૧૯૭૧થી ૧૯૮૧માં દર ૨૭.૬૭ ટકા છે. એટલે કે વૃદ્ધિદરમાં ૧.૭૨નો ઘટાડો થયો છે. એજ રીતે અનુસૂચિત જનજાતિના વૃદ્ધિદરમાં આજ સમયગાળામાં ૫.૭૫નો ઘટાડો થયો છે. મતલબ કે ગયા દાયકા કરતાં વસતિવૃદ્ધિનો દર ઘટયો છે. આમ અટિવાસી વસતિની સંખ્યા આપણને ઘણી ઓછી જોવા મળે છે. આમ થવાનું કારણ છે. પરંતુ વૃદ્ધિદરમાં એકદર ઘટાડો થતો જોવા મળે છે. આમ આટલી સરકારી યોજના જેવી કે કુટુંબકલ્યાણ કાર્યક્રમની અસર થતી હોય તેવું જણાય છે.

સર્વેક્ષણ થયેલ ૯૮૮ ગામોમાં કુલ ૯૩૯૩૨ કુટુંબોને આવરી લેવામાં આવ્યાં હતાં. આ કુટુંબોની કુલ વસતિ ૪૭૨૫૬૧ની હતી જેમાં પુરૂષોની સંખ્યા ૨,૪૪,૭૦૮ (૫૧.૭૮ ટકા) અને સ્ત્રીઓની સંખ્યા ૨,૨૭,૮૫૩ (૪૮.૨૨ ટકા) હતી. આમ સ્ત્રીઓ કરતાં પુરૂષોની સંખ્યા વધુ હતી ૧૦૦૦ પુરૂષોએ ૯૩૧ સ્ત્રીઓ થાય છે. સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોનું કુટુંબદીઠ ૫.૦૩ હતું જે કદ સામાન્ય કક્ષા શકાય. ત્રિવાઘાટ સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોની સંખ્યા અને કુટુંબદીઠ કોષ્ટક નં. ૨.૪માં આપવામાં આવ્યું છે.

કોઠા નં. ૨.૪

જિલ્લાવાર કુલ સભ્યો સંખ્યા, કુલ કુટુંબસંખ્યા અને કુટુંબકદ

ક્રમ	જિલ્લો	કુલ સભ્ય સંખ્યા			કુલ કુટુંબ સંખ્યા	કુટુંબનું કદ
		પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ		
૧.	જામનગર	૧૧૬૮	૧૦૨૪	૨૧૯૨	૩૩૦	૬.૬૪
૨.	ભાવનગર	૧૫૪	૧૨૯	૨૮૩	૫૫	૫.૧૫
૩.	જૂનાગઢ	૨૫૯૧	૨૪૫૪	૫૦૪૫	૯૧૬	૫.૫૧
૪.	કચ્છ	૧૯૩૦૬	૧૭૬૯૦	૩૬૯૯૬	૬૯૪૮	૫.૩૨
૫.	અમદાવાદ	૧૦૪૧	૯૫૨	૧૯૯૩	૪૬૦	૪.૩૩
૬.	મહેસાણા	૩૩૮	૩૦૨	૬૪૦	૭૩	૮.૭૭
૭.	ખેડા	૯૮૯૫	૮૫૧૯	૧૮૪૧૪	૪૦૯૪	૪.૫૦
૮.	સાબરકાંઠા	૫૫૪૯	૫૩૧૪	૧૦૮૬૩	૧૮૮૯	૫.૭૫

૪૦

ક્રમ	જિલ્લો	કુલ સભ્ય સંખ્યા			કુલ કુટુંબ સંખ્યા	કુટુંબનું કદ
		પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ		
૯.	બનાસકાંઠા	૪૯૪૧	૪૫૫૦	૯૪૯૧	૧૭૭૮	૫.૩૪
૧૦.	પંચમહાલ	૨૩૫૨૦	૨૨૨૩૭	૪૭૭૫૭	૮૩૧૩	૫.૭૪
૧૧.	વલસાડ	૧૪૮૯૬	૧૪૫૮૬	૨૯૪૮૨	૬૫૬૯	૪.૪૯
૧૨.	સુરત	૨૯૦૮૦	૨૮૧૨૪	૫૭૨૦૪	૧૨૨૪૯	૪.૬૭
૧૩.	ભરૂચ	૩૯૦૯૫	૩૬૪૮૯	૭૫૫૮૪	૧૫૯૪૦	૪.૭૪
૧૪.	વડોદરા	૯૩૧૪૩	૮૫૪૮૩	૧૭૮૬૧૭	૩૪૩૧૮	૫.૨૦
	કુલ	૨૪૪૭૦૮	૨૨૭૮૫૩	૪૭૨૫૬૧	૯૩૯૩૨	૫.૦૩

કોઠા નં. ૨.૫

કુટુંબના સભ્યોનું વયજૂથ પ્રમાણે વર્ગીકરણ

વયજૂથ	પુરુષ	ટકા	સ્ત્રી	ટકા	કુલ	ટકા
૬વર્ષથી નીચે	૪૩૩૦૪	૧૭.૭૦	૪૨૮૧૦	૧૮.૭૯	૮૬૧૧૪	૧૮.૨૨
૭ થી ૧૪ વર્ષ	૫૧૮૫૧	૨૧.૧૯	૪૪૮૮૧	૧૯.૭૦	૯૬૭૩૨	૨૦.૪૭
૧૫ વર્ષ થી ૨૫ વર્ષ	૫૪૮૧૦	૨૨.૪૦	૪૩૧૪૧	૧૮.૯૩	૯૭૯૫૧	૨૦.૭૩
૨૬ વર્ષ થી ૫૦ વર્ષ	૭૫૮૧૫	૩૦.૯૮	૭૪૭૬૬	૩૨.૮૧	૧૫૦૫૮૧	૩૧.૮૬
૫૦ વર્ષ થી ઉપર	૧૮૯૨૮	૭.૭૩	૨૨૨૫૫	૯.૭૭	૪૧૧૮૩	૮.૭૨
	૨૪૪૭૦૮	૫૧.૭૮	૨૨૭૮૫૩	૪૮.૨૨	૪૭૨૫૬૧	૧૦૦.૦૦

કોઠા નં. ૨.૫ પરથી જોઈ શકાશે કે કુલ વસતિમાંથી ૧૮.૨૨ ટકા ૬ વર્ષથી નીચેની વયના છે. ૭થી ૧૪ વર્ષની વયના ૨૦.૪૭ ટકા છે. ૧૫થી ૨૫ વર્ષની વયના ૨૦.૭૩ ટકા, ૨૬થી ૫૦ વર્ષની વયના ૩૧.૮૬ ટકા અને ૫૦ વર્ષથી ઉપરના ૮.૭૨ ટકા છે. લિંગવાર જોતાં ૭થી ૧૪ વર્ષ અને ૧૫થી ૨૫ વર્ષના પુરુષોની સંખ્યા વધુ છે. જ્યારે ૬ વર્ષથી નીચે, ૨૬થી ૫૦ વર્ષ અને ૫૦ વર્ષથી ઉપરનાં પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા વધુ છે.

વયજૂથ પ્રમાણે કુલ સરેરાશ વસતિ કરતાં વધુ સરેરાશ દર્શાવતા જિલ્લાઓની વિગત કોઠા નં. ૨.૬માં આપી છે. વયજૂથ પ્રમાણે જિલ્લાવાર સભ્યસંખ્યાની માહિતી પરિશિષ્ટ-૯માં આપવામાં આવી છે.

કોઠા નં. ૨.૬

વયજૂથ પ્રમાણે કુલ સરેરાશ વસતિ કરતાં વધુ સરેરાશ ધરાવતા જિલ્લાઓ.

વયજૂથ	કુલ સરેરાશ	સરેરાશ કરતાં વધુ વસતિ ધરાવતાં જિલ્લા.
૬ વર્ષથી નીચે	૧૮.૨૨	ભાવનગર, જૂનાગઢ, કચ્છ, અમદાવાદ, મહેસાણા, ખેડા, સાબરકાંઠા, બનાસકાંઠા, પંચમહાલ.
૭થી ૧૪ વર્ષ	૨૦.૪૭	જામનગર, ભાવનગર, જૂનાગઢ, કચ્છ, સાબરકાંઠા, બનાસકાંઠા, પંચમહાલ, વલસાડ.
૧૫થી ૨૫ વર્ષ	૨૦.૭૩	જામનગર, ભાવનગર, મહેસાણા ખેડા, સાબરકાંઠા, વલસાડ, સુરત.
૨૬થી ૫૦ વર્ષ	૩૧.૮૬	અમદાવાદ, ખેડા, વલસાડ, સુરત, ભરૂચ, વડોદરા.
૫૦ વર્ષથી ઉપર	૮.૭૨	જામનગર, ભરૂચ, વડોદરા

વયજૂથ પ્રમાણેના આંકડાઓ જોતા જણાય છે કે અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિમાં વધારો થાય છે. જાણીતા વસતિશાસ્ત્રી સન્ડબર્ગે આપેલ સૂત્ર પ્રમાણે ૦ થી ૧૪ની ઉંમરના જૂથમાં કુલ વસતિના ૪૦ ટકા જેટલી વસતિ હોય તો તે જૂથ કે સમાજની વસતિ વધી રહી છે તેમ કહેવાય. સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબમાં ૦ થી ૧૪માં કુલ વસતિના ૩૮.૬૯ ટકા છે. એ રીતે અનુસૂચિત જનજાતિમાં વસતિ વધી રહી છે. તેમ કહી શકાય. ૦

થી ૧૪ વયજૂથમાં સરાસરી કરતાં વધુ વસતિ ભાવનગર, જૂનાગઢ, કચ્છ, સાબરકાંઠા અમદાવાદ, મહેસાણા, ખેડા, પંચમહાલ, વલસાડ અને સુરત જિલ્લાઓમાં છે.

અનુસૂચિત જનજાતિના કુટુંબોમાં વસતિ અંગેનું જે કાંઈ ચિત્ર સર્વેક્ષણ દ્વારા જાણવા મળ્યું તેના આધારે ત્રણ-ચાર બાબતો ધ્યાનાકર્ષક બને છે.

(૧) વસતિશાસ્ત્રી સેન્ડબર્ગે આપેલા સૂત્રને ધ્યાનમાં લેતાં આ કુટુંબોમાં ૦ થી ૧૪ વયજૂથમાં ૩૮.૬૯ ટકા વસતિ છે એટલે કે ૪૦ ટકાથી નજીક છે. એનો અર્થ એ કે આ સમાજમાં વસતિ વધી રહી છે.

(૨) ૦થી ૧૪માં શિક્ષણ લેનારની સંખ્યા જાણી શકાય છે, જેનાથી સ્કૂલમાં જનાર કેટલા ? કેટલી સ્કૂલોની જરૂર પડશે ? ભવિષ્યમાં કેટલાને કામ આપવું પડશે વગેરે બાબતો આ વયજૂથથી જાણી શકાય છે.

(૩) ૦થી ૧૪ અને ૫૦ વર્ષથી ઉપરમાં કુલ વસતિના ૪૭.૪૧ છે એટલે કે આ જૂથના સભ્યોની જવાબદારી બાકીના ૫૨.૫૯ ટકા સભ્યોએ કરવી પડે છે. આમ એકંદર સર્વેક્ષણ કરેલ આદિવાસી કુટુંબોમાં એક વ્યક્તિએ અન્ય એક વ્યક્તિની જવાબદારી ઉપાડવાની બને છે.

(૪) ૫૦ વર્ષથી ઉપરમાં કુલ વસતિનાં માત્ર ૮.૭૨ ટકા છે. એનો અર્થ એ કે આ સમાજમાં આયુષ્યમર્યાદા ઓછી છે. વળી આ ૮.૭૨ ટકાની સરેરાશ કરતાં વધુ હોય તેવા માત્ર ભાવનગર, ભરૂચ અને વડોદરા જિલ્લા છે. બાકીના જિલ્લાઓમાં આના કરતાં પણ ઓછી ટકાવારી જોવા મળે છે.

(૫) અને છેલ્લું છતાં અગત્યનું એ કે વસતિ વયજૂથના આધારે જ ભાવિ આયોજન કેવું બનાવવું તેનો ખ્યાલ આવે છે.

સાક્ષરતા :

શિક્ષણ એ પ્રત્યેક બાળકની જરૂરિયાતોમાંની એક છે. આ એક હકીકત હોવા છતાં વાસ્તવિક ચિત્ર ઘણું જ જુદું છે. ભારતમાં અને ગુજરાતમાં કેટલાય લોકો નિશાળ જોયા વગર પોતાનું જીવન પૂરું કરે છે. અને તેમાં પણ આ આદિવાસી સમાજ તો શૈક્ષણિક રીતે ઘણો જ પાછળ છે અને આથી જ પછાતવર્ગના કમિશનરના ૧૮મા અહેવાલમાં જણાવ્યું છે કે, અનુસૂચિત-જનજાતિના ઉત્થાન અને વિકાસ માટે તથા તેઓ આખરે રાષ્ટ્રીય જીવનના મુખ્ય પ્રવાહમાં એકરૂપ થાય તે માટે તેમનામાં શિક્ષણનો ઝડપી ફેલાવો થાય

કોઠા નં. ૨.૭

છેલ્લા ત્રણ દાયકાનું ગુજરાત રાજ્ય અને અનુસૂચિત જનજાતિનું ગ્રામ્ય અને શહેરી પ્રમાણ શૈક્ષણિક પરિસ્થિતિ

ક્રમ	વિગત		૧૯૬૧	૧૯૭૧ વધારો	૧૯૮૧ વધારો
૧.	ગુજરાત	ગ્રામ્ય	૨૪.૦૯	૨૮.૩૩ (૪.૨૪)	૩૬.૩૧ (૭.૯૮)
		શહેરી	૪૮.૭૭	૫૪.૯૦ (૬.૧૩)	૬૦.૨૫ (૫.૩૫)
૨.	અનુસૂચિત જનજાતિ	ગ્રામ્ય	૩.૯૫	૧૩.૪૬ (૯.૫૧)	૨૦.૩૪ (૬.૮૮)
		શહેરી	૫.૨૮	૨૪.૨૪ (૧૮.૯૬)	૩૧.૨૭ (૭.૦૩)

પ્રાપ્તિસ્થાન : સેન્સસ ઓફ ઇન્ડિયા ૧૯૬૧, ૧૯૭૧ અને ૧૯૮૧

કોઠો નં. ૨.૮

શહેરી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારના આદિવાસી વિદ્યાર્થીઓનું શૈક્ષણિક સ્તર પ્રમાણે વિગત (કુમાર-કન્યા પ્રમાણે)

ક્રમ	વિગત	શહેરી		ગ્રામ્ય		
		કુમાર	કન્યા	કુમાર	કન્યા	કુલ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૧	કુલ	૧,૮૭,૪૦૦	૧,૬૭,૫૭૪	૨૨,૬૬,૧૬૬	૨૨,૨૭,૪૪૬	૪૪,૪૮,૫૮૬
અ	અભણ	૧,૧૦,૨૫૯	૧,૩૩,૭૩૦	૧૫,૯૭,૦૭૧	૧૯,૮૨,૪૨૧	૩૮,૨૩,૪૮૧
		(૫૮.૮૪)	(૭૯.૮૦)	(૭૦.૪)	(૮૯.૦)	(૭૮.૮૬)
બ.	ભણેલા	૭૭,૧૪૧	૩૩,૮૪૪	૬,૬૯,૦૯૫	૨,૪૫,૦૨૫	૧૦,૨૫,૧૦૫
		(૪૧.૧૬)	(૨૦.૨૦)	(૨૯.૫૩)	(૧૧.૬૦)	(૨૧.૧૪)
૧	અનૌપચારિક	૩૫૫	૧૫૯	૪૦૬૭	૧૬૫૭	૬૨૩૮
		(૦.૪૬)	(૦.૪)	(૦.૬૧)	(૦.૬૮)	(૦.૬૧)

ક્રમ	વિગત	શહેરી		ગ્રામ્ય		
		કુમાર	કન્યા	કુમાર	કન્યા	કુલ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૨.	ઔપચારિક	૩૪,૮૦૪	૧૭,૧૬૦	૩૯,૬૯,૦૯	૧૬,૦૦,૫૬	૬,૦૮,૯૨૯
		(૪૫.૧૨)	(૫૦.૭૦)	(૫૯.૩૨)	(૬૫.૩૨)	(૫૯.૪૦)
૩.	પ્રાથમિક	૨૧,૮૨૬	૯૨૧૬	૧૬,૨૯,૮૩	૫૦,૮૪૬	૨,૪૪,૮૭૧
		(૨૮.૨૯)	(૨૭.૨૩)	(૨૪.૩૬)	(૨૦.૭૫)	(૨૩.૮૮)
૪.	માધ્યમિક	૭૮૪૮	૩૦૫૧	૪૯,૫૨૩	૧૬,૦૮૦	૭૬,૫૦૨
		(૧૦.૧૭)	(૯.૦૧)	(૭.૪૦)	(૬.૬૫)	(૭.૪૫)
૫	મેટ્રિકયુલેટ સેકન્ડરી	૯૦૮૪	૩૩૧૯	૪૫,૫૨૮	૧૩,૯૮૭	૭૧,૯૧૮
		(૧૧.૭૮)	(૯.૮૧)	(૬.૮૦)	(૫.૭૧)	(૭.૦૨)
૬	હાયર સેકન્ડરી પ્રિ. યુનિવર્સિટી	૧૫૫૭	૪૬૯	૫૫૪૬	૧૨૮૮	૮૮૬૦
		(૨.૦૨)	(૧.૩૯)	(૦.૮૩)	(૦.૫૩)	(૦.૮૬)
૭	નોન ટેક્નિકલ ડિપ્લોમા	૮	૫	૧૪૯	૪૭	૨૦૯
		(૦.૦૧)	(૦.૦૧)	(૦.૦૨)	(૦.૦૨)	(૦.૦૨)

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૮	ટેક્નિકલ ડિપ્લોમા	૧૮૭	૪૭	૪૪૫	૬૫	૭૪૪
		(૦.૨૪)	(૦.૧૪)	(૦.૦૭)	(૦.૦૩)	(૦.૦૭)
૯	ગ્રેજ્યુએટ ડિગ્રી	૧૧૩૪	૨૭૧	૩૯૪૫	૯૯૯	૬૩૪૯
		(૧.૪)	(૦.૮૦)	(૦.૫૯)	(૦.૪૦)	(૦.૬૨)
૧૦	પોસ્ટ ગ્રેજ્યુએટ	૮૮	૩૫			૧૨૩
		(૦.૧૧)	(૦.૧૦)			(૦.૦૧)
૧૧	એન્જિનિયરિંગ અને ટેકનોલોજી	૩૬	૧			૩૭
		(૦.૦૫)	(૦.૦૧)			(૦.૦૧)
૧૨	મેડિસિન	૩૫	૨૩			૪૮
		(૦.૦૫)	(૦.૦૪)			(૦.૦૧)
૧૩	મેડિકલ્ચર એ ડેરી	૨૬	-			૨૬
		(૦.૦૭)	-			(૦.૦૧)
૧૪	શિક્ષણ	૧૪૫	૯૮			૨૪૩
		(૦.૧૯)	(૦.૨૯)			(૦.૦૨)
૧૫	અન્ય	૮	-			૮
		(૦.૦૧)	-			(૦.૦૧)

પ્રાપ્તિસ્થાન : સેન્સસ ઓફ ઇન્ડિયા, ૧૯૮૧ ગુજરાત સ્પેશિયલ ટેબલ એસ.ટી.પાર્ટ - IX (ii)

કોઠા ૨.૮ ઉપરથી રાજ્ય કુલ ૪૮૪૮૫૮૬ની આદિવાસી વસતિની શૈક્ષણિક સ્થિતિ જાણી શકાય છે. કુલ વસતિમાંથી ૭૮.૮૬ ટકા વસતિ અભણ છે. માત્ર ૨૧.૧૪ ટકા વસતિ સાક્ષર છે. મતલબ કે તેઓને અક્ષર અંગેનું જ્ઞાન છે. આમાં પણ શહેર અને ગ્રામ્યની રીતે જોતાં અભણ પુરુષોની ટકાવારી શહેરી વિસ્તારમાં ૫૮.૮૪ અને ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં ૭૦.૪૭ ટકા છે, જ્યારે અભણ સ્ત્રીઓની ટકાવારી શહેરી વિસ્તારમાં ૭૯.૮૦ ટકા હતી અને ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં ૮૯.૦૦ ટકા હતી એટલે કે ગ્રામ્યવિસ્તારમાં વસતી સો આદિવાસી સ્ત્રીઓમાં માત્ર ૧૧ને જ અક્ષરજ્ઞાન છે. આદિવાસી ઓમાં શૈક્ષણિક પછાતપણું કેટલું છે તે આ આંકડા બતાવે છે.

જે વસતિ સાક્ષર છે તેમાં પણ કુલ સાક્ષરમાંથી અનૌપચારિક શિક્ષણ લેનાર અને ઔપચારિક શિક્ષણ લેનારની સંખ્યા ૬૦ ટકા થાય છે. અને પ્રાથમિક શિક્ષણ લેનારની સંખ્યા ૨૩.૮૮ ટકા છે. એટલે કે સાક્ષર છે તેમાંથી માત્ર ૧૬ ટકા જ માધ્યમિક કે ઉચ્ચ શિક્ષણ લઈ રહ્યા છે. આમાં પણ ગ્રામ્ય વિસ્તારની વસ્તીમાં પુરુષ કે સ્ત્રીમાંથી કોઈ પણ ગ્રેજ્યુએટ ડિગ્રીથી આગળ ભણતા નથી દેખાયા.

રાજ્યમાં અનુસૂચિત જનજાતિમાં સાક્ષરતાની માત્રાનું ચિત્ર જોયા પછી ચાલુ સાલે સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ છૂટીછવાઈ અનુસૂચિત જનજાતિના કુટુંબમાં સાક્ષરતાની માત્રા કેટલી છે તે કોઠા ૨.૯માં આપવામાં આવ્યું છે.

કોઠા નં. ૨.૯

સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબોમાં સાક્ષરતાની માત્રા

વિગત	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ
અભણ	૧૫૩૮૩૨	૧૮૫૦૧૭	૩૩૮૮૪૯
	(૬૨.૮૬)	(૮૧.૨૦)	(૭૧.૭૦)
શિક્ષિત	૫૦.૪૭૩	૧૮.૫૧૨	૬૮.૯૮૫
	(૨૦.૬૩)	(૮.૧૨)	(૧૪.૬૦)
ચાલુ અભ્યાસ	૪૦૪૦૩	૨૪૩૨૪	૬૪૭૨૭
	(૧૬.૫૧)	(૧૦.૬૮)	(૧૩.૭૦)
કુલ	૨૪૪૭૦૮	૨૨૭૮૫૩	૪૭૨૫૬૧
	(૧૦૦.૦૦)	(૧૦૦.૦૦)	(૧૦૦.૦૦)

કોઠા ૨.૯માં આપેલી માહિતી પરથી જોઈ શકાશે કે સર્વેક્ષણ કરેલા ૧૪ જિલ્લાના અનુસૂચિત જનજાતિના લોકોની કુલ ૪૭૨૫૬૧ની વસતિમાંથી ૩૩૮૮૪૯ (૭૧.૭૦) ટકા વ્યક્તિઓ અભણ હતી. ૬૮૯૮૫ (૧૪.૬૦) ટકા વ્યક્તિઓ શિક્ષિત હતી, એટલે કે જેમણે પોતાનો અભ્યાસ પૂરો કરી દીધો હતો અને ૬૪૭૨૭ (૧૩.૭૦) ટકા વ્યક્તિઓ શિક્ષણ લઈ રહ્યા હતા. લિંગવાર જોતાં (૧) પુરુષોમાં ૬૨.૮૬ ટકા અભણ હતા અને સ્ત્રીઓમાંથી ૮૧.૨૦ ટકા અભણ હતી. (૨) પુરુષોમાં ૨૦.૬૩ ટકા શિક્ષિત હતા, જ્યારે સ્ત્રીઓમાં આ ટકાવારી ૮.૧૨ની હતી. (૩) પુરુષોમાં ૧૬.૫૧ ટકાનું અને સ્ત્રીઓમાં ૧૦.૬૮ ટકાનું શિક્ષણ ચાલુ હતું.

સર્વેક્ષણ કરેલ કુલ કુટુંબોમાં શિક્ષણની સ્થિતિ જાણ્યા પછી જિલ્લાવાર શિક્ષણની માત્રા કોઠા ૨.૧૦માં બતાવી છે.

કોઠા નં. ૨.૧૦

જિલ્લાવાર શિક્ષણનું પ્રમાણ

ક્રમ	જિલ્લો	અભણ	શિક્ષિત	કુલ
૧	જામનગર	૧૯૭૬	૬૩	૨૦૩૯
		(૯૬.૯૧)	(૩.૦૯)	(૧૦૦.૦૦)
૨	ભાવનગર	૨૧૨	૧૮	૨૩૦
		(૯૨.૧૭)	(૭.૮૩)	(૧૦૦.૦૦)
૩	જૂનાગઢ	૪૦૨૬	૧૬૭	૪૧૯૩
		(૯૬.૦૨)	(૩.૯૮)	(૧૦૦.૦૦)
૪	કચ્છ	૩૧૧૨૯	૨૭૩૩	૩૩૮૬૨
		(૯૧.૯૩)	(૮.૦૭)	(૧૦૦.૦૦)
૫	અમદાવાદ	૧૬૦૯	૧૯૬	૧૮૦૫
		(૮૯.૧૪)	(૧૦.૮૬)	(૧૦૦.૦૦)
૬	મહેસાણા	૫૭૦	૧૪	૫૮૪
		(૯૭.૬૦)	(૨.૪૦)	(૧૦૦.૦૦)
૭	ખેડા	૧૩૨૧૯	૩૧૫૧	૧૬૩૭૦
		(૮૦.૭૫)	(૧૯.૨૫)	(૧૦૦.૦૦)

૮	સાબરકાંઠા	૬૪૧૫	૨૦૨૧	૮૪૩૬
		(૭૬.૦૪)	(૨૩.૯૬)	(૧૦૦.૦૦)
૯	બનાસકાંઠા	૭૯૬૨	૮૦૯	૮૭૭૧
		(૯૦.૭૮)	(૯.૨૨)	(૧૦૦.૦૦)
૧૦	પંચમહાલ	૩૭૫૫૨	૩૫૮૯	૪૧૧૪૧
		(૯૧.૨૮)	(૮.૭૨)	(૧૦૦.૦૦)
૧૧	વલસાડ	૧૭૫૦૯	૭૪૮૯	૨૪૯૯૮
		(૭૦.૦૪)	(૨૯.૯૬)	(૧૦૦.૦૦)
૧૨	સુરત	૪૨૬૯૭	૭૬૧૫	૫૦૩૧૨
		(૮૪.૮૬)	(૧૫.૧૪)	(૧૦૦.૦૦)
૧૩	ભરૂચ	૫૫૦૨૨	૯૪૯૦	૬૪૫૧૨
		(૮૫.૨૯)	(૧૪.૭૧)	(૧૦૦.૦૦)
૧૪	વડોદરા	૧,૧૮,૯૫૧	૩૧,૬૩૦	૧,૫૦,૫૧૮
		(૭૮.૯૯)	(૨૧.૦૧)	(૧૦૦.૦૦)
		૩૩૮૮૪૯	૬૮૯૮૫	૪૦૭૮૩૪
		(૮૩.૦૯)	(૧૬.૯૧)	(૧૦૦.૦૦)

ઉપરોક્ત કોઠામાં બતાવેલ જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોમાં શિક્ષણની પરિસ્થિતિ તપાસતાં કેટલીક બાબતો તરી આવે છે :

(૧) કુલ સરેરાશ શિક્ષિતોની ટકાવારી ૧૬.૯૧ છે. આ સરેરાશ કરતાં વધુ શિક્ષિતોની સંખ્યા ખેડા, સાબરકાંઠા, વલસાડ અને વડોદરા જિલ્લામાં હતી.

(૨) સૌથી વધુ શિક્ષિતો (૨૯.૯૬ ટકા) વલસાડ જિલ્લામાં હતા.

(૩) આનો અર્થ એ છે કે ૩૦ ટકાથી વધુ સાક્ષરો ક્યાંય જોવા મળતા નથી.

(૪) સૌથી ઓછા શિક્ષિતોની સંખ્યા મહેસાણા જિલ્લામાં માત્ર ૨.૪૦ ટકા જોવા મળે છે.

(૫) સરેરાશ ૮૩.૦૯ ટકા અભણ હતા. આ સરેરાશ કરતાં વધુ અભણોની સંખ્યા જામનગર, ભાવનગર, જૂનાગઢ, કચ્છ, અમદાવાદ, મહેસાણા, બનાસકાંઠા, પંચમહાલ, સુરત અને ભરૂચ જિલ્લામાં હતી.

(૬) સૌથી વધુ અભણોની સંખ્યા મહેસાણા જિલ્લામાં ૯૭.૬૦ ટકા હતી અને સૌથી ઓછા અભણો વલસાડ જિલ્લામાં ૭૦.૦૪ ટકા હતા.

જિલ્લાવાર અને લિંગવાર શિક્ષણનું પ્રમાણ પરિશિષ્ટ ૧૦માં આપવામાં આવ્યું છે.

સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોમાં શિક્ષણ પૂરું કરેલ વ્યક્તિઓનું શિક્ષણસ્તર પ્રમાણેનું વર્ગીકરણ કોઠા ૨.૧૧માં આપવામાં આવ્યું છે.

કોઠા ૨.૧૧ પરથી જણાઈ આવે છે કે કુલ શિક્ષિત વ્યક્તિઓમાંથી ૮૬.૪૬ ટકાએ પ્રાથમિક કક્ષા સુધીનું શિક્ષણ મેળવેલું હતું. ૯.૧૩ ટકાએ માધ્યમિક, ૩.૪૭ ટકાએ ઉચ્ચ માધ્યમિક, ૦.૪૨ ટકાએ પી.ટી.સી., ૦.૩૬ ટકા સ્નાતક, ૦.૦૫ ટકા અનુસ્નાતક અને ૦.૧૧ ટકાએ ટેક્નિકલ શિક્ષણ મેળવ્યું હતું. લિંગવાર શિક્ષણના સ્તરનું વર્ગીકરણ કરતાં પ્રાથમિક કક્ષા સુધીના શિક્ષણમાં પુરુષો ૮૪.૯૭ ટકા અને સ્ત્રીઓ ૯૦.૫૧ ટકા, માધ્યમિક કક્ષા સુધીમાં પુરુષો ૯.૯૬ ટકા અને સ્ત્રીઓ ૬.૮૫ ટકા, ઉચ્ચ માધ્યમિક સુધીમાં પુરુષો ૪.૦૨ ટકા અને સ્ત્રીઓ ૧.૯૮ ટકા, પી.ટીસી. શિક્ષણમાં પુરુષ અને સ્ત્રી બન્ને ૦.૪૨ ટકા, સ્નાતક કક્ષા સુધીમાં પુરુષો ૦.૪૪ ટકા અને સ્ત્રીઓ ૦.૧૮ ટકા, અનુસ્નાતકમાં પુરુષો ૦.૦૫ ટકા અને સ્ત્રીઓ ૦.૦૪ ટકા, જ્યારે ટેક્નિકલ શિક્ષણમાં પુરુષો ૦.૧૪ ટકા અને સ્ત્રીઓ ૦.૦૨ ટકા હતી.

કોઠા નં. ૨.૧૧

સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબમાં શિક્ષણ પૂરું કરેલનું વર્ગીકરણ

ક્રમ	શિક્ષણનું સ્તર	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ
૧	પ્રાથમિક (૧થી ૭)	૪૨૮૮૮	૧૬૭૫૫	૫૯૬૪૩
		(૮૪.૯૭)	(૯૦.૫૧)	(૮૬.૪૬)
૨	માધ્યમિક (૮થી ૧૦)	૫૦૨૮	૧૨૬૮	૬૨૯૬
		(૯.૯૬)	(૬.૮૫)	(૯.૧૩)
૩	એસ.એસ.સી	૨૦૩૧	૩૬૭	૨૩૯૮
	(૧૧થી ૧૨)	(૪.૦૨)	(૧.૯૮)	(૩.૪૭)
૪	પી.ટી.સી.	૨૧૩	૭૮	૨૯૧
		(૦.૪૨)	(૦.૪૨)	(૦.૪૨)
૫	સ્નાતક	૨૧૮	૩૩	૨૫૧
		(૦.૪૪)	(૦.૧૮)	(૦.૩૬)
૬	અનુસ્નાતક	૨૫	૭	૩૨
		(૦.૦૫)	(૦.૦૪)	(૦.૦૫)
૭	ટેક્નિકલ શિક્ષણ	૭૦	૪	૭૪
	મેળવેલ	(૦.૧૪)	(૦.૦૨)	(૦.૧૧)
		૫૦૪૭૩	૧૮૫૧૨	૬૮૯૮૫
	કુલ	(૧૦૦.૦૦)	(૧૦૦.૦૦)	(૧૦૦.૦૦)

આમ એકંદર શિક્ષણ લેનારમાં ૯૯ ટકા તો એસ.એસ.સી. સુધી જ છે અને તેમાં પણ ૮૬.૪૬ ટકાએ પ્રાથમિક કક્ષા સુધીનું જ શિક્ષણ મેળવ્યું છે. આમ ઉચ્ચ શિક્ષણ લેનારની સંખ્યા નજીવી જ છે.

ઉપરોક્ત શિક્ષણ લેનારની માહિતી જોયા બાદ જુદી જુદી કક્ષાએ લિંગવાર કેટલાં બાળકો અભ્યાસ કરે છે, તેની માહિતી પણ સર્વેક્ષણમાં લીધી છે, જે માહિતી નીચે જણાવેલા કોઠા ૨.૧૨ પ્રમાણે હતી.

કોઠા નં. ૨.૧૨

જુદી જુદી કક્ષાએ લિંગવાર (કુમાર-કન્યા) અભ્યાસ કરતાં બાળકોની સંખ્યા

ક્રમ	કક્ષા	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ
૧	બાલવાડીમાં	૬૩૬૪	૬૪૮૬	૧૨૮૫૦
		(૧૫.૭૪)	(૨૬.૬૭)	(૧૯.૮૫)
૨	પ્રાથમિક	૨૯૧૬૨	૧૬૩૧૭	૪૫૪૭૯
	(ધો. ૧થી ૭)	(૭૨.૧૮)	(૬૭.૦૮)	(૭૦.૨૫)
૩	માધ્યમિક	૪૦૨૩	૧૨૮૪	૫૩૦૭
	(ધો. ૮થી ૧૦)	(૯.૯૬)	(૫.૨૮)	(૮.૨૦)
૪	ઉચ્ચતર માધ્યમિક	૫૫૮	૧૭૧	૭૨૯
	(ધો ૧૧થી ૧૨)	(૧.૩૮)	(૦.૭૦)	(૧.૧૩)
૫	કોલેજમાં ભણતા	૨૦૦	૫૬	૨૫૬
		(૦.૫૦)	(૦.૨૩)	(૦.૪૦)
૬	અનુસ્નાતકમાં ભણતા	૩૭	૭	૪૪
		(૦.૦૯)	(૦.૦૩)	(૦.૦૭)
૭	ટેક્નિકલ શિક્ષણ લેતાં	૫૯	૩	૬૨
		(૦.૧૫)	(૦.૦૧)	(૦.૧૦)
	કુલ	૪૦૪૦૩	૨૪૩૨૪	૬૪૭૨૭
		(૧૦૦.૦૦)	(૧૦૦.૦૦)	(૧૦૦.૦૦)

કોઠા ૨.૧૨ પરથી જણાય છે કે કુલ ભણતાં બાળકોમાંથી ૧૯.૮૫ ટકા બાલવાડીમાં, ૭૦.૨૫ ટકા પ્રાથમિક કક્ષાએ, ૮.૨૦ ટકા માધ્યમિક કક્ષાએ,. ૧.૧૩ ટકા ઉચ્ચતર માધ્યમિકમાં, ૦.૪૦ ટકા કોલેજ (એટલે કોલેજના પ્રથમ, દ્વિતીય અને તૃતીય વર્ષ)માં, ૦.૦૭ ટકા અનુસ્નાતકમાં અને ૦.૧૦ ટકા ટેક્નિકલ શિક્ષણ લેતાં બાળકો હતાં. કુલ સંખ્યામાંથી ૯૦ ટકા તો પ્રાથમિક કક્ષા સુધીમાં જ છે.

લિંગવાર પરિસ્થિતિ જોતાં પુરુષોમાં ૧૫.૭૪ ટકા બાલવાડીમાં, ૭૨.૧૮ ટકા પ્રાથમિક કક્ષામાં, ૯.૯૬ ટકા માધ્યમિકમાં, ૦.૫૦ ટકા કોલેજમાં, ૦.૦૯ ટકા અનુસ્નાતક કક્ષામાં અને ૦.૧૫ ટકા ટેક્નિકલ શિક્ષણમાં હતાં. જ્યારે સ્ત્રીઓમાં ૨૬.૬૭ ટકા બાલવાડીમાં, ૬૭.૦૮ ટકા પ્રાથમિકમાં, ૫.૨૮ ટકા માધ્યમિકમાં, ૦.૭૦ ટકા ઉચ્ચતર માધ્યમિકમાં ૦.૨૩ ટકા કોલેજમાં, ૦.૩ ટકા અનુસ્નાતકમાં ભણતાં અને ૦.૦૧ ટકા ટેક્નિકલ શિક્ષણ લેવામાં હતી. એકંદરે કુમારો કરતાં કન્યાઓની શિક્ષણ લેવાની ટકાવારી દરેક (બાલવાડી સિવાય) કક્ષાએ ઓછી છે. તેમાં પણ માધ્યમિક વિભાગથી આગળ બાલિકાઓની સંખ્યા કોઈ પણ કક્ષામાં એક ટકાથી પણ ઓછી જોવા મળે છે. જિલ્લાવાર અને લિંગવાર અભ્યાસ કરતાં બાળકોની સંખ્યા પરિશિષ્ટ ૧૧માં આપવામાં આવી છે.

શાળાએ ન જતાં બાળકો :

અભ્યાસમાં જે બાળકોની ઉંમર (૭થી ૧૪ વર્ષ) શિક્ષણ લેવા માટેની છે તેવાં બાળકો જો સ્કૂલે જતાં ન હોય તો તેવાં બાળકોની સંખ્યા કેટલી છે તે સાથે આ બાળકોને આડે એવી કઈ પરિસ્થિતિ છે કે જેને લઈને તેઓ સ્કૂલમાં જતાં નથી તેની પણ માહિતી લીધી છે. જિલ્લાવાર ૭થી ૧૪ વર્ષનાં શાળાએ ન જતાં બાળકોની સંખ્યા અંગેની માહિતી નીચે બતાવેલ કોઠા ૨.૧૩ મુજબ જોવા મળી હતી.

કોઠા નં. ૨.૧૩

જિલ્લાવાર ૭થી ૧૪ વર્ષની ઉંમરનાં ન ભણતાં બાળકોની સંખ્યા.

ક્રમ	જિલ્લો	૭થી ૧૪વર્ષનાં બાળકોની સંખ્યા	૭થી ૧૪ વર્ષનાં બાળકોમાં ન ભણતાં બાળકોની સંખ્યા	કુલ બાળકોમાં ન ભણતાં બાળકોના ટકા
૧	જામનગર	૪૯૭	૧૮૨	૩૬.૬૨
૨	ભાવનગર	૭૮	૫૫	૭૦.૫૧
૩	જૂનાગઢ	૧૧૩૮	૨૨૩	૧૯.૬૦
૪	કચ્છ	૮૭૧૭	૨૮૬૮	૩૨.૯૦
૫	અમદાવાદ	૩૯૧	૯૨	૨૩.૫૩

૬	મહેસાણા	૧૨૩	-	-
૭	ખેડા	૩૭૩૮	૧૦૭૯	૨૮.૯૭
૮	સાબરકાંઠા	૨૬૩૮	૨૬૯	૧૦.૧૯
૯	બનાસકાંઠા	૨૨૧૨	૮૫૪	૩૮.૬૧
૧૦.	પંચમહાલ	૯૮૩૦	૪૨૮૨	૪૩.૫૬
૧૧.	વલસાડ	૬૦૫૯	૧૬૮૨	૨૭.૭૬
૧૨.	સુરત	૧૨૧૫૨	૨૮૯૩	૨૩.૮૧
૧૩.	ભરૂચ	૧૪૯૩૫	૩૭૭૪	૨૫.૨૭
૧૪.	વડોદરા	૩૪૨૨૪	૬૯૫૭	૨૦.૩૩
	કુલ	૯૬૭૩૨	૨૫૨૧૦	૨૬.૦૬

કોઠા ૨.૧૩માં જણાવેલ આંકડાઓ પરથી જોઈ શકાય છે કે કુલ સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબમાં ૭થી ૧૪ વર્ષનાં બાળકોની સંખ્યા ૯૬૭૩૨ હતી. તેમાંથી તપાસ સમયે ૨૫૨૧૦ (૨૬.૦૬ ટકા) બાળકો શાળાએ જતાં ન હતાં. જિલ્લાવાર માહિતી તપાસતાં શાળાએ ન જતાં બાળકોની સૌથી વધુ સંખ્યા ભાવનગર જિલ્લામાં (૭૦.૫૧ ટકા) હતી અને સૌથી ઓછી સંખ્યા સાબરકાંઠા જિલ્લામાં (૧૦.૧૯) ટકા હતી.

કુલ ન ભણતાં બાળકોની સંખ્યા સરેરાશ ૨૬.૦૬ ટકા હતી. આ ન ભણતાં બાળકોની સરેરાશ કરતાં વધુ સંખ્યા જામનગર, ભાવનગર, કચ્છ, ખેડા, બનાસકાંઠા, પંચમહાલ અને વલસાડ જિલ્લામાં હતી.

શાળાએ ન જતાં બાળકોની વિગતોની સાથે બાળકો કયા સંજોગોને લઈ શાળાએ નથી જતાં તે અંગે પૃચ્છા કરતાં વિવિધ પ્રકારના ઉત્તરો મળ્યા હતા. આ જવાબોમાં કેટલીક વ્યક્તિગત તો કેટલીક સામાજિક સ્થિતિ કારણભૂત જણાઈ હતી. મોટા ભાગની સ્થિતિ આર્થિક ઉપાર્જનના સંદર્ભમાં જોવા મળી હતી. તપાસ દરમ્યાન એવું જાણવા મળ્યું કે કુલ ન ભણતાં બાળકોમાંથી ૪૨.૦૦ ટકા આર્થિક મુશ્કેલીને લઈને ભણતાં ન હતાં. ૬.૪૦ ટકા બાળકોનાં માબાપની ઇચ્છા તેમનાં બાળકોને શિક્ષણ આપવાની નથી, ૫.૧૧ ટકા બાળકો એવાં હતાં કે જેમને પોતાને ભણવામાં રસ નથી, ૫.૪૭ ટકા બાળકોના શાળાએ ન જવા પાછળ ગામમાં શાળાનો અભાવ છે તેવી માહિતી મળી. પોતાથી નાનાં બાળકોની સંભાળ રાખવા માટે ૧૩.૧૮ ટકા બાળકો શાળાએ જતાં નથી, ૭.૬૪ ટકા બાળકો પોતાનાં કે અન્યનાં ઢોર ચરાવવા માટે રોકાયાં છે અને તેથી શાળાએ જતાં ન હતાં. ખેતીના કામમાં

મદદ કરવી અને ધંધામાં મદદ કરવી. આમ આર્થિક ઉપાર્જનમાં મદદ કરવા સારુ અનુક્રમે ૬.૨૮ અને ૫.૨૯ ટકા બાળકો રોકાયાં હતાં અને તે કારણે શાળાએ જતાં નહોતાં. ૯.૦૩ ટકા બાળકો અન્ય કોઈ કારણસર શાળાએ જતાં ન હતાં. આમાં અમુક બાળકોનાં શાળાએ ન જવા માટેનાં કારણો એકથી વધુ પણ જોવાં મળ્યાં હતાં. જિલ્લાવાર ન ભણતાં બાળકોની સંખ્યા અને કારણોની માહિતી પરિશિષ્ટ ૧૨માં આપવામાં આવી છે.

પ્રકરણ : ૩

આર્થિક જીવન

પ્રકરણ : ૩

આર્થિક જીવન

મનુષ્યની મુખ્યત્વે ત્રણ જરૂરિયાતો છે. ખોરાક, પોશાક અને રહેઠાણ. - આને પૂરી કરવા માનવ પોતાની આસપાસના કુદરતી વાતાવરણનો આશ્રય લે છે. આની સાથે સાથે જ બીજી પણ કેટલીક જરૂરિયાતો હોય છે. તેથી ક્રમે ક્રમે જુદા જુદા સ્તરની આર્થિક વ્યવસ્થા વિકસે છે. ખરેખર તો અર્થતંત્ર એ એક એવું વ્યાપક પરિબળ છે કે જે માણસને એના જન્મથી માંડીને મરણ સુધી દરેક તબક્કે સ્પર્શ્યા વિના રહેતું નથી. કોઈપણ દેશ કે પ્રદેશનું અર્થશાસ્ત્ર તે દેશની ભૌગોલિક પરિસ્થિતિ એટલે કે આબોહવા, જમીન, પર્વતો, નદીઓ, સમુદ્રો વગેરેની સગવડો ઉપર આધાર રાખે છે. દરેક સમાજની અર્થવ્યવસ્થા ઉપરોક્ત બાબતોને અનુરૂપ જ હોય છે.

ભારત એ ખેતીપ્રધાન દેશ છે. અને તેની વસતિનો મોટો ભાગ શહેરી હોય કે ગ્રામીણ, આદિવાસી સમાજ હોય કે બિનઆદિવાસી - પણ તે ખેતીવ્યવસાય સાથે સીધી કે આડકતરી રીતે સંકળાયેલ હોય છે. ગુજરાતનો આદિવાસી સમાજ પણ આમાંથી બાકાત નથી, અહીંના આદિવાસીઓનો પરંપરાગત મુખ્ય ધંધો ખેતી અને મજૂરી છે. હાલમાં જીવનનિર્વાહની રીત તરીકે ખેતી ઉપરાંત પશુપાલન, મરઘાંઉછેર, માછલી પકડવી, વન્ય પેદાશ એકઠી કરવી, વાંસમાંથી જુદી જુદી વસ્તુઓ બનાવવી વગેરે છે. પરંતુ વસતિનો મોટો ભાગ ખેતી કે ખેતમજૂરી કરે છે જેની વધુ માહિતી નીચેના કોઠા પરથી જોઈ શકાશે. જેમાં ગુજરાત રાજ્ય અને આદિવાસી વસતિનું છેલ્લા ત્રણ દાયકાનું વ્યાવસાયિક વર્ગીકરણ બતાવ્યું છે.

કોઠા નં. ૩.૧

ગુજરાતની કુલ વસતિમાંથી અને આદિવાસી વસતિમાંથી જુદા જુદા વ્યવસાયમાં કામ કરતી સંખ્યા (ટકામાં) છેલ્લા ત્રણ દાયકાની માહિતી.

વિગત	ગુજરાતની કામકરતી કુલ વસતિ			ગુજરાતની કામ કરતી આદિવાસી વસતિ		
	૧૯૬૧	૧૯૭૧	૧૯૮૧	૧૯૬૧	૧૯૭૧	૧૯૮૧
કુલ વસતિમાં કામ કરતી વસતિના ટકા	૪૧.૦૭	૩૧.૪૫	૩૨.૨૨	૫૩.૭૨	૪૦.૩૪	૪૦.૫૫
૧. ખેતી	૫૩.૩૨	૪૩.૧૨	૩૭.૪૬	૫૯.૧૮	૪૮.૩૪	૪૫.૯૪
૨. ખેતમજૂરી	૧૪.૭૭	૨૨.૪૮	૨૨.૬૬	૩૧.૦૯	૪૨.૩૩	૪૦.૧૧
૩. ઢોરઉછેર, ખાણ, બગીચા	૧.૨૪	૨.૩૯	-	૧.૧૭	૧.૧૯	-
૪. ગૃહ ઉદ્યોગ	૬.૫૬	૨.૮૨	૨.૪૩	૧.૨૩	૦.૬૮	૦.૮૨
૫. બીજા ઉદ્યોગો	૬.૩૩	૯.૨૫		૧.૫૬	૨.૩૩	
૬. બાંધકામ	૧.૦૬	૧.૪૩		૦.૪૨	૦.૭૯	
૭. વેપાર વાણિજ્ય	૪.૮૫	૬.૯૪		૦.૩૮	૦.૮૫	
૮. વાહનવ્યવહાર	૧.૮૮	૨.૮૬		૦.૫૮	૦.૯૦	
૯. અન્ય સેવાઓ	૯.૯૯	૮.૭૧	૩૭.૪૫	૪.૩૯	૨.૫૯	૧૩.૧૩
	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦

ઉપરોક્ત કોઠો તપાસતાં ત્રણ ચાર બાબતો તરી આવે છે.

(૧) છેલ્લા ત્રણે દાયકાની વિગતો જોતાં ગુજરાતની કામ કરતી કુલ વસતિના પ્રમાણમાં કામ કરતી આદિવાસી વસતિનું પ્રમાણ વધારે છે.

(૨) ગુજરાતની કુલ વસતિમાં અને આદિવાસી વસતિમાં ખેતી કરનારની સંખ્યા દરેક દશકે ઘટતી જોવા મળે છે.

(૩) ખેતી અને ખેતમજૂરી કરનારની સંખ્યા ગુજરાતની કુલ વસતિ કરતાં આદિવાસીઓમાં વધુ છે.

(૪) ગૃહઉદ્યોગ અને બીજા ઉદ્યોગોમાં કામ કરનારની સંખ્યા ઓછી થતી જાય છે.

(૫) દેશના બીજા પ્રાંતોની જેમ ગુજરાતમાં પણ મોટા પ્રમાણમાં ગ્રામવિસ્તારોમાંથી શહેરો તરફ સ્થળાંતર થતું જોવા મળે છે. (૧૯૮૧ ની વસતિ ગણતરી પ્રમાણે ૨૬.૪૨ ટકા લોકો શહેરોમાં વસે છે.) આ સ્થળાંતર મોટે ભાગે રોજીરોટીની શોધમાં થતું હોય છે. ગામડાંમાં ખેતીવાડીમાં કામ કરતા લોકો શહેરોમાં જઈને મોટે ભાગે બાંધકામ, ઉદ્યોગો, વેપાર વાણિજ્ય, વાહનવ્યવહાર અને અન્ય સેવાઓમાં કામ કરે છે.

તેમના સામાજિક રિવાજો અને આર્થિક વ્યવહારો તાણાવાણાની જેમ વણાયેલા છે તેથી તેમના આર્થિક વ્યવહારોને સારાં-ખોટાં એવાં કોઈ પણ સાપેક્ષ મૂલ્યાંકનો કર્યા વગર, સ્વતંત્ર રીતે રજૂ કરવાનો અહીં પ્રયત્ન છે.

સર્વેક્ષણ નીચે આવરી લીધેલાં ૯૮૮ ગામોમાં અનુસૂચિત જનજાતિનાં કુલ ૯૩૯૩૨ કુટુંબો વિવિધ પ્રકારના વ્યવસાયોમાં રોકાયેલાં હતાં. મુખ્ય વ્યવસાય પ્રમાણે સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોનું વર્ગીકરણ કોઠા નં. ૩.૨માં આપવામાં આવ્યું છે.

કોઠા નં. ૩.૨

સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોનું વ્યવસાયિક વર્ગીકરણ

ક્રમ	મુખ્ય વ્યવસાય	કુટુંબસંખ્યા	ટકા
૧	ખેતી	૨૩૦૩૯	૨૪.૫૩
૨	ખેતમજૂરી	૪૩૦૯૧	૪૫.૮૭
૩	મજૂરી	૨૨૭૩૦	૨૪.૨૦
૪	જંગલમજૂરી	૨૨૯	૦.૨૪
૫	મત્સ્યોદ્યોગ	૬૮૧	૦.૭૨
૬	વેપાર-ધંધો	૨૬૪	૦.૨૮
૭	નોકરી	૨૧૪૪	૨.૨૯
૮	પશુપાલન	૧૭૫૪	૧.૮૭
	કુલ	૯૩૯૩૨	૧૦૦.૦૦

ઉપરોક્ત આંકડાઓ પરથી જણાય છે કે સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોનો મુખ્ય વ્યવસાય મજૂરી (ખેતમજૂરી, જંગલમજૂરી કે અન્ય પ્રકારની મજૂરી) છે. કુલ સર્વેક્ષણનાં કુટુંબોમાંથી ૭૦ ટકા કુટુંબો મજૂરી પર નિર્ભર હતાં. બીજા ક્રમે ખેતી છે અને ખેતીકામમાં ૨૪.૫૩ ટકા કુટુંબો હતાં. ત્યાર બાદ અનુક્રમે નોકરી, પશુપાલન, મત્સ્યઉદ્યોગ અને વેપારધંધામાં રોકાયેલાં કુટુંબો જોવાં મળે છે.

જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોનું મુખ્ય ધંધાવાર વર્ગીકરણ પરિશિષ્ટ-૧૩માં આપવામાં આવ્યું છે.

સર્વેક્ષણ દરમિયાન અનુસૂચિત જનજાતિનાં કુટુંબના મુખ્ય ધંધા અંગેની માહિતી મળી હતી તેની વિગતો અને વિગતવાર ચર્ચા હવે જોઈએ.

(૧) ખેતી :

સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલાં કુટુંબોમાંથી કેટલાંક કુટુંબો ખેતી માટેની જમીન ધરાવતાં હતાં. સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલા જિલ્લાઓમાંથી કેટલાં કુટુંબો પાસે ખેતી માટેની જમીન છે તે કોઠા નંબર ૩.૩માં આપવામાં આવ્યું છે.

કોઠા નં. ૩.૩

જિલ્લાવાર જમીન ધરાવતાં કુટુંબોની સંખ્યા

ક્રમ	જિલ્લો	કુલ કુટુંબ સંખ્યા	જમીન ધારણ કુલ કુટુંબના	
			કુટુંબસંખ્યા	ટકા
૧	જામનગર	૩૩૦	૧૬૭	૫૦.૬૧
૨	ભાવનગર	૫૫	-	-
૩	જૂનાગઢ	૯૧૬	૧૨૨	૧૩.૩૨
૪	કચ્છ	૬૯૪૮	૨૩૦૫	૩૩.૧૭
૫	અમદાવાદ	૪૬૦	-	-
૬	મહેસાણા	૭૩	-	-
૭	ખેડા	૪૦૯૪	૬૪	૧.૫૬
૮	સાબરકાંઠા	૧૮૮૯	૧૩૫૮	૭૧.૮૯
૯	બનાસકાંઠા	૧૭૭૮	૮૨૮	૪૬.૫૭
૧૦	પંચમહાલ	૮૩૧૩	૩૦૬૬	૩૬.૮૮
૧૧	વલસાડ	૬૫૬૯	૮૯	૧.૩૫
૧૨	સુરત	૧૨૨૪૯	૪૦૧	૩.૨૭
૧૩	ભરૂચ	૧૫૯૪૦	૧૮૭૨	૧૧.૭૪
૧૪	વડોદરા	૩૪૩૧૮	૧૧૨૭૩	૩૨.૮૫
	કુલ	૯૩૯૩૨	૨૧૫૪૫	૨૨.૯૪

ઉપરોક્ત કોઠો જોવાથી ખ્યાલ આવે છે કે સરાસરી માત્ર ૨૩ ટકા કુટુંબો પાસે જ ખેતી માટેની જમીન હતી. તેમાં પણ ભાવનગર, અમદાવાદ

અને મહેસાણા જિલ્લામાં એક પણ કુટુંબ પાસે ખેતીની જમીન નથી. જ્યારે ખેડા, વલસાડ અને સુરત જિલ્લામાં પાંચ ટકા કરતાં પણ ઓછાં કુટુંબો પાસે ખેતીની જમીન હતી.

ખેતી માટેની સૌથી વધુ જમીન ધરાવનારી વસતિ સાબરકાંઠા જિલ્લામાં (૭૧.૮૯ ટકા) હતી ત્યાર પછી અનુક્રમે જામનગર (૫૦.૬૧ ટકા), બનાસકાંઠા (૪૬.૫૭ ટકા), પંચમહાલ (૩૬.૮૮ ટકા), કચ્છ (૩૩.૧૭ ટકા) અને વડોદરા જિલ્લામાં (૩૨.૮૫ ટકા) હતી.

ખાસ કરીને ગુજરાતમાં વસતા આદિવાસીઓ મુખ્યત્વે સ્થાયી ખેતી કરે છે. ખેતીમાં બળદ, હળ, ખાતર તેમ જ અન્ય સાધનોનો ઉપોયગ પણ કરે છે.

પરંતુ આદિવાસી કુટુંબો પાસે જે જમીન છે તે હલકી જાતની છે. વળી બધી જ જમીન સપાટ ન હોવાથી પાણી અને ખાતરનો બરોબર ઉપયોગ થઈ શકતો નથી. મોટા ભાગનાં કુટુંબો પાસે ખેતી માટેનાં પૂરતાં સાધનો પણ નથી. આર્થિક સ્થિતિ સારી ન હોવાથી જરૂરી ખાતર અને જંતુનાશક દવાઓનો ઉપયોગ કરી શકતા નથી. સિંચાઈનાં સાધનો નહીંવત્ છે.

આથી વર્ષમાં લગભગ એક મોસમ જ પાક લઈ શકાય છે. ગુજરાતમાં ઘણી મોટી સિંચાઈ યોજનાઓ બની છે પરંતુ તેનો લાભ આદિવાસી પ્રજાને બહુ જ થોડો મળે છે. આ બધી સ્થિતિને લઈને ખેતીમાંથી તેમના કુટુંબનું ગુજરાન ચાલે તેવું નથી બનતું. ખેતી માત્ર કહેવા પૂરતી જ છે. વળી આદિવાસી કુટુંબો પાસે જે જમીન છે તેનું કદ પણ ઓછું છે. જિલ્લાવાર જમીન ધરાવતાં કુટુંબો પાસે કેટલી જમીન છે તેની વિગત પરિશિષ્ટ-૧૪માં આપવામાં આવી છે.

(અ) જમીન તકરાર અંગે

અનુસૂચિત જનજાતિનાં કુટુંબો જમીન ધરાવતાં હોય છે. તેમાંથી કેટલાકની જમીન ઝઘડામાં છે, જેને લઈને જમીનનું જતન સારી રીતે થતું ન હોય તેવું પણ દેખાય છે. સર્વેક્ષણમાં જમીનના ઝઘડા અંગે જાણતાં ૧૦૨૭ કુટુંબોને જમીન અંગે તકરાર છે તેવું જાણવા મળ્યું. આ ૧૦૨૭માંથી એકલા કચ્છમાં જ ૬૨૫ કુટુંબોને જમીન અંગેની તકરાર છે. (કચ્છમાં ખેતી અંગેની જમીનમાલિકીના ઘણા પ્રશ્નો છે. તે વાતને અમારા અગાઉના અભ્યાસો દ્વારા પણ પુષ્ટિ મળે છે.) ત્યાર બાદ વડોદરામાં ૩૮૦, ખેડામાં ૮, સુરત ૬ અને ભરૂચ, પંચમહાલમાં ૪-૪ કુટુંબોની જમીન અંગેની તકરાર હતી. તકરારનાં કારણોમાં મુખ્યત્વે માલિકીહક્ક (૫૮૭) ગણોતહક્ક (૧૬૯) અને વારસાગત વહેંચણી (૬૪) જોવા મળ્યાં હતાં.

(૨) ખેતમજૂરી :

અનુસૂચિત જનજાતિમાં ખેતીની જમીન ધરાવતાં કુટુંબોનું પ્રમાણ ઓછું છે તેથી આ જાતિના લોકો ખેતમજૂરીમાં વધુ છે. ખેતમજૂરી તેઓ સ્થાનિક કે બહારગામ પણ કરે છે. સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબોમાંથી ૪૬.૦૦ ટકા કુટુંબો ખેતમજૂરીના કામમાં હતાં. આમ ગુજરાતમાં ખેતમજૂરી કરી જીવનનિર્વાહ કરનાર આદિવાસીઓની સંખ્યામાં વધારો થતો જાય છે. (જૂઓ કોઠો નં. ૩.૧)

ખેતમજૂરીમાં પણ તેમનું શોષણ થતું હોય તેવું દેખાય છે. સરકારશ્રી તરફથી લઘુતમ વેતનધારો દાખલ થયો છે પરંતુ તે રીતે ગુજરાતમાં કોઈ પણ સ્થળે આ આદિવાસીઓને મજૂરીના દર મળતા નહીં હોય. વળી આદિવાસીઓને પણ લઘુતમ વેતનદર કેટલો છે તેનો ખ્યાલ નથી સાથે કેટલાક કુટુંબના સભ્યો તો હાળી તરીકે પણ રહે છે. આ હાળી માટે સૌરાષ્ટ્રવિસ્તારમાં 'સાથી રાખ્યો' શબ્દ પણ બોલાય છે. સર્વેક્ષણમાં કેટલા સભ્યો હાળી તરીકે છે તેની જિલ્લાવાર વિગત કોઠા નં. ૩.૪માં આપવામાં આવી છે.

કોઠા નં. ૩.૪

જિલ્લાવાર હાળી સભ્યો અને કઈ શરતે કામ કરે છે તેની વિગત

ક્રમ	જિલ્લો	હાળી તરીકે સભ્યો (સંખ્યા)	કઈ શરતે બારમાસી	પાંચ વર્ષ માટે	દશ વર્ષ માટે	કાયમી	કુટુંબ સાથે
૧	જામનગર	૧૯	૧૯	-	-	-	-
૨	ભાવનગર	-	-	-	-	-	
૩	જૂનાગઢ	૧૮	૧૮	-	-	-	-
૪	કચ્છ	૩૭	૩૧	૨	-	૪	-
૫	અમદાવાદ	૧૭	૧૭	-	-	-	-
૬	મહેસાણા	૨૯	૨૯	-	-	-	-
૭	ખેડા	૧૨૬	૧૨૦	-	-	૬	-
૮	સાબરકાંઠા	૯	૯	-	-	-	-
૯	બનાસકાંઠા	૨૨૯	૨૧૫	૮	૧	૫	-
૧૦	પંચમહાલ	૪૪૪	૩૧૬	૨૮	૩૮	૧૪	૫૬

૧૧ વલસાડ	૩	-	૩	-	-	-
૧૨ ભરૂચ	૪૧૫૯	૩૬૫૮	૨૮૯	૯૮	૭૬	૩૮
૧૩ સુરત	૬૬૦	૫૮૭	૧૩	૩૭	૯	૧૪
૧૪ વડોદરા	૫૨૦૯	૪૭૪૮	૨૫૧	૧૫૧	૨૯	૩૦
કુલ	૧૦૯૫૮	૯૭૬૬	૫૯૪	૩૨૫	૧૪૩	૧૩૮

ઉપરોક્ત કોઠા નં. ૩.૪ પરથી જોઈ શકાશે કે સ્વતંત્રતાનાં આટલાં વર્ષો પછી પણ સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબમાંથી ૧૦૯૫૮ સભ્યો હાળી તરીકે કામ કરે છે. સર્વેક્ષણમાં આવેલ કુલ ૪.૭૨ લાખ સભ્યમાંથી આ સંખ્યા ઓછી લાગે છતાં તે ચિંતાજનક અને ધ્યાનાકર્ષક છે.

હાળી તરીકે મોટા ભાગના સભ્યો બારમાસી ધોરણે રહે છે એટલે કે બારમાસ સુધી એક માલિકને ત્યાં; પછી તેને યોગ્ય લાગે તો છૂટો થઈ શકે છે. ત્યાર પછી અનુક્રમે પાંચ વર્ષ માટે, દશ વર્ષ માટે, કાયમી અને પોતાના કુટુંબ સહિત હાળી રહેનાર સભ્યોની સંખ્યા આવે છે.

હાળીઓને કામના બદલામાં ખાવાનું, કપડાં, બીડી, તમાકુ મળે છે. કેટલાક હાળીઓએ (૬૦) જણાવ્યું છે કે "અમોને પીવા માટે પૈસા પણ મળે છે." વેતન મોટા ભાગનાને વાર્ષિક મળે છે. તો કેટલાકને માસિક મળે છે. ચર્ચા કરતાં એવું જાણવા મળ્યું કે આમ છતાં જરૂર પડે થોડીઘણી બીજી રકમ માલિક તરફથી અવશ્ય મળી રહે છે.

(૩) મજૂરી :

સર્વેક્ષણ દરમિયાન કુલ કુટુંબોમાંથી મજૂરી પર નિર્ભર કુટુંબોની સંખ્યા ૨૨૭૩૦ (૨૪ ટકા) જોવા મળી. મજૂરીમાં સામાન્ય રીતે (૧) રોડ-ગટર ખોદવાં (૨) લારી ખેંચીને સામાન લાવવો લઈ જવો (૩) બાંધકામમાં મદદ કરવી (૪) વેપારીને ત્યાં કામ કરવું વગેરે. અહીં પણ એવું જોવા મળ્યું કે મજૂરી પેટે મળતા દરો ઘણા નીચા હતા દા.ત. રૂ. ૮થી ૧૦. આ ઉપરાંત મજૂરી કાયમી સ્વરૂપે પણ નથી મળતી.

(૪) જંગલમજૂરી :

કેટલાંક કુટુંબો જંગલમજૂરી પર પોતાના કુટુંબનો જીવનનિર્વાહ કરે છે. આવાં કુટુંબોની સંખ્યા ૨૨૯ હતી. જેઓ જંગલમાંથી જુદી જુદી વસ્તુઓ એકઠી કરે છે, જેમાં ગુંદર, ડોળી, મધ, ટીમરું પાન વગેરે છે.

(૫) મત્સ્યઉદ્યોગ :

ગુજરાતના આદિવાસીઓ મત્સ્યોદ્યોગની જે પ્રવૃત્તિ મોટા ભાગે ગામની આસપાસની નદી કે તળાવ હોય ત્યાં જ કરે છે. માછલીનો વપરાશ ઘર પૂરતો હોય છે. કેટલેક સ્થળે (ઉકાઈ - કડાણા) તેમની સહકારી મંડળીઓ પણ છે અને તેમાંથી સારી એવી આવક મેળવી ગુજરાન ચલાવે છે. સર્વેક્ષણમાં ૬૮૧ કુટુંબો એવાં મળ્યાં કે જેઓ મત્સ્યઉદ્યોગ દ્વારા પોતાના કુટુંબનું ગુજરાન ચલાવતાં હતાં. મત્સ્યઉદ્યોગ કરનારની વધુ સંખ્યા ભરૂચમાં હતી જ્યારે જામનગર, ભાવનગર, જૂનાગઢ, અમદાવાદ, ખેડા, મહેસાણા અને બનાસકાંઠા જિલ્લામાં કોઈ પણ આદિવાસી આ વ્યવસાયથી પોતાના કુટુંબનું જીવનનિર્વાહ ચલાવતો ન હતો.

(૬) વેપાર-ધંધો :

ગુજરાતના આદિવાસીઓ કોઈ મોટા ઉદ્યોગ કે વેપાર-ધંધામાં પડેલા જોવા મળતા નથી છતાં ધીમે ધીમે નવા વ્યવસાયો તરફ જતા જાય છે. વેપાર-ધંધામાં તેઓ કોન્ટ્રાકટરનું કામ, કરિયાણાની દુકાન, કાપડની ફેરી, સાઈકલ સ્ટોર, સસ્તા અનાજની દુકાન વગેરે ક્ષેત્રમાં છે. વેપાર કરતાં ૨૬૪ કુટુંબો જોવા મળ્યાં હતાં. વેપાર કરતાં વધુમાં વધુ કુટુંબો વડોદરા (૧૦૭) જિલ્લામાં હતાં. ત્યાર પછી અનુક્રમે ભરૂચ, સુરત, કચ્છ અને ખેડા જિલ્લામાં હતાં.

(૭) નોકરી :

શિક્ષણમાં વૃદ્ધિ, સામાજિક પરિવર્તન અને બંધારણીય જોગવાઈને કારણે આદિવાસીઓ હવે નોકરીમાં પણ છે. સર્વેક્ષણમાં ૨૧૪૪ કુટુંબો નોકરી દ્વારા પોતાના કુટુંબનો જીવનનિર્વાહ ચલાવતાં હતાં. પરંતુ એવું જોવા મળ્યું કે જે જાતિઓમાં શિક્ષણ સારું છે તેવા ચૌધરી અને ધોડિયામાં શિક્ષકો તરીકે અને બીજા સરકારી ખાતામાં હતા જ્યારે બહુ નહીં ભણેલા તેવા ડ્રાઈવર, પટાવાળા, વોચમેન હતા તો કેટલાક પોલીસખાતામાં પણ હતા. પરંતુ એટલું જરૂર કહી શકાય કે આજે ચોથા વર્ગથી શરૂ કરી ફ્લાસ વનમાં પણ આદિવાસીઓ નોકરી કરતા જોવા મળશે. સાથે એ પણ જણાવવું પડે કે અન્ય સમાજની સરખામણીમાં તેમને નોકરીમાં જોઈએ તેટલું સ્થાન મળ્યું નથી. વળી આદિવાસી જાતિઓમાં પણ અમુક જ જાતિઓ સારા હોદ્દા પર છે તે પણ ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ.

(૮) પશુપાલન :

આદિવાસીઓ માટે પશુપાલન વ્યવસાય પૂરક આવક મેળવવા માટે પ્રતિદિન વધતો જાય છે. સર્વેક્ષણમાં પશુપાલન વ્યવસાય ઉપર નભનાર ૧૭૫૪ કુટુંબો હતાં. અહીં એ બાબત પણ નોંધું છું કે આદિવાસીઓ એની પેઢી દર પેઢી ચાલી આવતી રીત પ્રમાણે પશુઓ પાળે છે અને તેથી થોડા સમયમાં ઢોર નામનું જ દૂધ આપે છે. પોતાની આર્થિક સ્થિતિ સારી ન હોવાથી સારી ઓલાદવાળાં ગાય-ભેંસ પણ અમુક સમયમાં થોડું દૂધ આપનારાં થઈ જાય છે. વળી ઢોરોમાં થતા રોગ વિશે પણ અજ્ઞાન છે.

આદિવાસીઓ માટે ઢોર એ સામાજિક પ્રતિષ્ઠાનું લક્ષણ ગણાય છે તેથી ઘણી વખત લગ્નસમયે દાપામાં પણ ઢોર આપે છે. ક્યારેક આર્થિક મુશ્કેલીઓમાં ઢોર વેચી નાણાં મેળવે છે. અત્યારે સરકારશ્રીની યોજના દ્વારા ઢોર ખરીદી પર ૫૦ ટકા જેવી સબસિડી મળવાથી પશુવ્યવસાય તરફનો ઝોક વધતો દેખાય છે.

શ્રમ વિભાજન :

પુરુષ :

ખેતી, મજૂરી, નોકરી, મત્સ્યોદ્યોગ, જંગલમજૂરી તથા અન્ય આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ કરવી, ઘરમાં જરૂરી મોટી વસ્તુઓ લાવવા-મૂકવાનું તેના માથે હોય છે. વહેવાર સાચવવા, સારા-માઠા પ્રસંગોમાં અન્યોને ત્યાં જવું, કુટુંબનું સંચાલન કરવું, કોઈ પાસે નાણાં લાવવાં કે આપવાં વગેરે તે સંભાળે છે.

સ્ત્રી :

સ્ત્રીઓ ઘરનાં અનેક કામમાં સવારથી રાત્રી સુધી વ્યસ્ત રહે છે. સ્ત્રીઓ વહેલી ઊઠી ઢોર હોય તો દૂધ દોહવાનું કામ, ઘરની સફાઈ અને વાસીદું કરવું, વાસણ માંજવાં, પાણી ભરવું, સવારની રસોઈ બનાવવી, કપડાં ધોવાં, અનાજ સાફ કરવું, બળતણ વીણવું, આર્થિક ઉપાર્જનની પ્રવૃત્તિમાં મદદ કરવી, આ ઉપરાંત બાળકોનું લાલનપાલન અને ઉછેરવાનું કામ સ્ત્રીઓ પર હોય છે.

બાળકો :

ભાઈબહેનને સાચવવાં, થોડાં મોટાં થાય એટલે નિશાળે જવું, ઘર માટેની નાની વસ્તુઓ દુકાનેથી લાવવી, ઢોર ચારવા જવું વગેરે કામ બાળકો કરે છે.

કામ કરતી વસતિ :

સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબની ૪૭૨૫૬૧ વ્યક્તિઓમાંથી ૨૧૨૯૫૪ વ્યક્તિઓ એટલે કે કુલ વસતિના ૪૫.૦૬ ટકા લોકો એક યા બીજા પ્રકારની આર્થિક પ્રવૃત્તિમાં રોકાયેલા હતા. લિંગવાર જોતાં કુલ પુરુષના ૫૧.૫૪ ટકા આર્થિક પ્રવૃત્તિમાં હતા, જ્યારે કુલ સ્ત્રીઓના ૩૮.૧૦ ટકા "આર્થિક પ્રવૃત્તિ"માં રોકાયેલા હતા. આમ પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓમાં કામ કરનારનું પ્રમાણ ઓછું હતું. જોકે ગુજરાત કરતાં અનુસૂચિત જનજાતિની સ્ત્રીઓમાં કામ કરનારનું પ્રમાણ વધુ છે. આદિવાસી કુટુંબોમાં ૧૦-૧૨ વર્ષનાં છોકરા-છોકરીઓ પણ મજૂરી માટે જતાં હતાં.

જિલ્લાવાર જોતાં ખ્યાલ આવે છે કે પુરુષોમાં સૌથી વધુ કામ કરનારનું પ્રમાણ વલસાડ(૫૬.૩૧ ટકા)માં હતું જ્યારે સ્ત્રીઓમાં વધુ કામ કરનારનું પ્રમાણ ભાવનગર જિલ્લામાં (૫૧.૯૪ ટકા) હતું. જિલ્લાવાર કામ કરતી વસતિનું પ્રમાણ પરિશિષ્ટ-૧૫માં આપવામાં આવ્યું છે.

આવક :

સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલાં ૯૮૮ ગામોના ૯૩૯૩૨ કુટુંબો પાસેથી જુદા જુદા ધંધામાંથી થતી આવકની માહિતી એકઠી કરવામાં આવી હતી. સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોનું આવકજૂથ પ્રમાણે વર્ગીકરણ કોઠા નં. ૩.૫માં આપવામાં આવ્યું છે.

કોઠા નં. ૩.૫

વાર્ષિક આવક જૂથ પ્રમાણે કુટુંબોનું વર્ગીકરણ

ક્રમ	આવક (વાર્ષિક) જૂથ	કુટુંબોની સંખ્યા	ટકા
૧	રૂ. ૨૪૦૦ સુધી	૬૬૫૮૬	૭૦.૮૯
૨	રૂ. ૨૪૦૧ થી ૩૬૦૦	૧૨૯૫૭	૧૩.૭૯
૩	રૂ. ૩૬૦૧ થી ૪૮૦૦	૬૦૦૨	૬.૩૯
૪	રૂ. ૪૮૦૧ થી ૭૨૦૦	૪૯૯૨	૫.૩૨
૫	રૂ. ૭૨૦૧ થી ૧૦,૦૦૦	૨૦૬૮	૨.૨૦
૬	રૂ. ૧૦,૦૦૧ થી વધુ	૧૩૨૭	૧.૪૧
	કુલ	૯૩૯૩૨	૧૦૦.૦૦

કોષ્ટક નં. ૩.૫ પરથી જણાય છે કે કુલ સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોમાંથી ૭૦.૮૯ ટકા કુટુંબોની વાર્ષિક આવક રૂ. ૨૪૦૦ સુધીની હતી. ૧૩.૭૯ ટકા કુટુંબોની વાર્ષિક આવક ૨૪૦૧થી ૩૬૦૦ની હતી. ૪૮૦૧થી ૪૮૦૦ સુધીની વાર્ષિક આવક ધરાવતાં ૬.૯૮ ટકા કુટુંબો, ૪૮૦૧થી ૭૨૦૦ સુધી ૫.૩૨ ટકા કુટુંબો અને ૭૨૦૧થી ૧૦,૦૦૦ સુધી ૨.૨૦ ટકા કુટુંબો હતાં. વાર્ષિક આવક રૂ. ૧૦,૦૦૦થી વધુમાં માત્ર ૧.૪૧ ટકા કુટુંબો હતાં. આમ એકંદરે આટલી આવક ધરાવતાં કુટુંબોની આર્થિક સ્થિતિ સારી હોય તેમ કહી શકાય નહીં. સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબોની કુટુંબદીઠ વાર્ષિક આવક રૂ. ૩૦૩૩ની હતી.

સાતમી પંચવર્ષીય યોજનામાં જણાવ્યા મુજબ ગ્રામ્ય વિસ્તાર માટે રૂ. ૬૪૦૦ અને શહેરી વિસ્તાર માટે રૂ. ૭૩૦૦ની નીચેની આવક ગરીબી રેખા નક્કી કરી હતી અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ માટે ઉપરોક્ત આવકના ૭૫ ટકા આવક એટલે કે ગ્રામ્ય વિસ્તાર માટે રૂ. ૪૮૦૦ અને શહેરી વિસ્તાર માટે રૂ. ૫૫૦૦ની આવક ગરીબીરેખા માટે નક્કી કરી હતી. એ જોતાં સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબોમાંથી ૮૧.૦૭ ટકા કુટુંબોની આવક રૂ. ૪,૮૦૦ કે તેથી ઓછી છે એનો અર્થ એ કે ૮૧.૦૭ ટકા કુટુંબો ગરીબીરેખા નીચે પોતાનું જીવન વિતાવે છે.

જનિવાર અને આવક જૂથવાર કુટુંબોનું વર્ગીકરણ :-

સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબોની જનિવાર કેટેટલી આવક છે તે માહિતી પણ લીધી હતી. જનિવાર અને આવક જૂથવાર સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોની આવક કોષ્ટક નં. ૩.૬માં આપવામાં આવી છે. કોષ્ટકમાં દર્શાવેલ આંકડાઓ પરથી જણાય છે કે સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોમાંથી રાઠવા, પટેલિયા, કોલધા, રબારી, પારધી (કચ્છના), પારધી અડીચોલ્યર, અદવાડ (અનુસૂચિત જનજાતિ), ગોંડ અને બિન વર્ગીકૃત એવી જનિઓની આર્થિક સ્થિતિ ઘણી જ કપરી હતી. આ જનિના ૬૦ ટકા કે તેથી વધુ કુટુંબોની વાર્ષિક આવક રૂ. ૨૪૦૦ સુધીની હતી. રૂ. ૧૦,૦૦૦ કે તેથી વધુ આવક ધરાવનારાં કુટુંબોમાં ભીલ (૧૮૪૧), દુબળા (૭૮૩), ઘોડિયા (૩૨), ગામીત (૬૨), નાયકા (૩૩૫), રાઠવા (૩૩૩), ચૌધરી (૧૨), કોંકણા (૨), ધાનકા (૧૫૧), પટેલિયા (૨), કચ્છના કોળી (૬૮), કોટવાળિયા (૩), રબારી (૧૪), વાઘરી (૪), સીદી (૩૬), કથોડી (૩), કચ્છના પારધી (૪), ચારણ (૧૫), અરવાડ (૧૧), અને બિનવર્ગીકૃતનાં (૫૦) કુટુંબો હતાં. જ્યારે કનબી, વારલી, કોલધા, પારધી, બાવચા, ગોંડ અને બરડા કુટુંબોમાંથી કોઈની પણ આવક રૂ. ૧૦૦૦૧ કે તેથી વધુ નથી.

કોઠા નં. ૩.૬

જાતિવાર અને આવક જૂથવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોનું વર્ગીકરણ

ક્રમ	જાતિ	રૂ.૨૪૦૦ સુધી	રૂ. ૨૪૦૧થી ૩૬૦૦	રૂ. ૩૬૦૧થી ૪૮૦૦	રૂ. ૪૮૦૧થી ૭૨૦૦	રૂ. ૭૨૦૧થી ૧૦,૦૦૦	રૂ. ૧૦૦૦૧ કે તેથી વધુ	કુલ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧.	ભીલ/ભીલ	૧૨૩૩૧	૭૪૦૨	૫૩૪૭	૫૦૩૯	૨૩૧૨	૧૯૪૨	૩૪૩૭૨
	ગરાસિયા/ડુંગરીભીલ	(૩૫.૮૮)	(૨૧.૫૨)	(૧૫.૫૬)	(૧૪.૬૬)	(૬.૭૩)	(૫.૬૫)	(૧૦૦.૦૦)
૨.	દૂબળા/હળપતિ	૯૯૧૮	૫૦૮૦	૨૬૫૫	૨૬૯૦	૯૩૯	૭૯૩	૨૨૦૬૫
	તળાવિયા	(૪૪.૯૫)	(૨૩.૦૨)	(૧૨.૧૪)	(૪.૨૬)	(૪.૨૬)	(૩.૫૫)	(૧૦૦.૦૦)
૩.	ઘોડિયા	૨૯૨	૫૪	૪૦	૮૨	૩૩	૩૨	૫૩૩
		(૫૪.૭૮)	(૧૦.૧૪)	(૭.૫૧)	(૧૫.૩૮)	(૬.૧૯)	(૬.૦૦)	(૧૦૦.૦૦)
૪.	ગામીત/ગાવીત	૩૨૪	૧૭૧	૧૫૯	૧૫૪	૪૮	૬૨	૯૧૮
	માવચી/પડવી	(૩૫.૨૯)	(૧૮.૬૩)	(૧૭.૩૨)	(૧૬.૭૮)	(૫.૨૩)	(૬.૭૫)	(૧૦૦.૦૦)

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૫.	નાયકો/નાયકડા કાપડિયા	૫૭૯૮ (૫૮.૮૩)	૧૪૪૩ (૧૪.૬૪)	૭૯૮ (૮.૧૦)	૯૭૭ (૯.૯૧)	૫૦૫ (૫.૧૨)	૩૩૫ (૩.૪૦)	૯૮૫૬ (૧૦૦.૦૦)
૬.	રાઠવા	૭૨૪૩ (૭૧.૯૩)	૧૦૪૯ (૧૦.૪૨)	૬૭૬ (૬.૭૧)	૬૫૪ (૬.૫૦)	૧૧૪ (૧.૧૩)	૩૩૩ (૩.૩૧)	૧૦૦૬૯ (૧૦૦.૦૦)
૭.	ચૌધરી/ ચૌધરા	૨૩૨ (૫૬.૩૧)	૭૧ (૧૭.૨૩)	૧૮ (૪.૩૭)	૪૦ (૯.૭૧)	૩૯ (૯.૪૭)	૧૨ (૨.૯૧)	૪૧૨ (૧૦૦.૦૦)
૮.	કોંકણા/કુંકણી કૂંકણા	૪૭ (૫૯.૪૯)	૧૦ (૧૨.૭૬)	૪ (૫.૦૬)	૧૪ (૧૭.૭૩)	૨ (૨.૫૩)	૨ (૨.૫૩)	૭૯ (૧૦૦.૦૦)
૯.	કૂનબી	૧ (૩૩.૩૩)	૧ (૩૩.૩૩)	૧ (૩૩.૩૩)		-	-	૩ (૧૦૦.૦૦)
૧૦.	ધાનકા (તડવી-તેતરિયા)	૨૩૭૪ (૩૮.૧૭)	૧૭૫૧ (૨૮.૧૬)	૯૮૬ (૧૫.૮૫)	૬૬૦ (૧૦.૬૧)	૨૯૭ (૪.૭૮)	૧૫૧ (૨.૪૩)	૬૨૧૯ (૧૦૦.૦૦)

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧૧.	વારલી	૨૬ (૧૦૦.૦૦)	-	-	-	-	-	૨૬ (૧૦૦.૦૦)
૧૨.	પટેલિયા	૪૧૭ (૭૮.૨૪)	૩૫ (૬.૫૫)	૩૬ (૦.૭૫)	૩૬ (૬.૭૫)	૭ (૧.૩૧)	૨ (૦.૩૮)	૫૩૩ (૧૦૦.૦૦)
૧૩.	કોળીઢોર/કોલધા કોલચા/ટોકરેકોળી	૪૧૮ (૭૮.૫૭)	૭૪ (૧૩.૯૧)	૩૩ (૬.૨૦)	૬ (૧.૧૩)	૧ (૦.૧૯)	- -	૫૩૨ (૧૦૦.૦૦)
૧૪.	કોળી (કચ્છના)	૧૭૧૬ (૩૮.૮૦)	૧૫૨૫ (૩૪.૪૮)	૬૪૧ (૧૪.૪૯)	૩૭૨ (૮.૪૧)	૧૦૦ (૨.૨૬)	૬૯ (૧.૫૬)	૪૪૨૩ (૧૦૦.૦૦)
૧૫.	કોટવાલિયા/ વિટોલિયા/	૧૩ (૩૯.૩૯)	૫ (૧૫.૧૫)	૩ (૯.૦૯)	૭ (૨૧.૨૨)	૨ (૬.૦૬)	૩ (૯.૦૯)	૩૩ (૧૦૦.૦૦)
૧૬.	રબારી	૨૬૫ (૬૪.૦૧)	૭૧ (૧૯.૧૫)	૩૭ (૮.૯૪)	૧૯ (૪.૫૯)	૮ (૧.૯૩)	૧૪ (૩.૩૯)	૪૧૪ (૧૦૦.૦૦)

૧ ૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧૭. વાઘરી	૧૩૯	૩૭	૩૪	૨૫	૮	૪	૨૪૭
	(૫૬.૨૮)	(૧૪.૯૮)	(૧૩.૭૭)	(૧૦.૧૨)	(૩.૨૪)	(૧.૬૧)	(૧૦૦.૦૦)
૧૮. સીદી	૩૯	૩૨	૨૭	૧૨૭	૧૩૩	૩૬	૩૯૪
	(૯.૯૦)	(૮.૧૨)	(૬.૮૫)	(૩૨.૨૩)	(૩૩.૭૬)	(૯.૧૪)	(૧૦૦.૦૦)
૧૯. કાથોડી/	૩૨	૧૨	૧૪	૧૧	૪	૩	૭૬
કાતકરી	(૪૨.૧૧)	(૧૫.૭૯)	(૧૮.૪૨)	(૧૪.૪૭)	(૫.૨૧)	(૩.૯૫)	(૧૦૦.૦૦)
૨૦. પારધી	૧૯૧	૧૫	૬	૧	૧	૪	૨૧૮
(કચ્છના)	(૮૭.૬૨)	(૬.૮૮)	(૨.૭૫)	(૦.૪૬)	(૦.૪૬)	(૧.૮૩)	(૧૦૦.૦૦)
૨૧. પારધી અડવી-	૮	-	-	-	-	-	૮
ચીન્ચર/ફાગુસે	(૧૦૦.૦૦)						(૧૦૦.૦૦)
૨૨. બાવચા/	૨	૨	૧	૨	-	-	૭
બામચા	(૨૮.૫૭)	(૨૮.૫૭)	(૧૪.૨૯)	(૨૮.૫૭)			(૧૦૦.૦૦)

૧ ૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૨૩. ચારણ	૬	૮	૧૨	૪	૩	૧૫	૪૮
(અ.જ.જાતિ)	(૧૨.૫૦)	(૧૬.૬૭)	(૨૫.૧૦)	(૮.૩૩)	(૬.૨૫)	(૩૧.૨૫)	(૧૦૦.૦૦)
૨૪. ભરવાડ	૬૩	-	-	૨	૩	૧૧	૭૯
(અ.જ.જાતિ)	(૭૪.૭૫)			(૨.૫૩)	(૩.૮૦)	(૧૩.૯૨)	(૧૦૦.૦૦)
૨૫. ગોંડ/	૧	-	-	-	-	-	૧
રાજગોંડ	(૧૦૦.૦૦)						(૧૦૦.૦૦)
૨૬. બરડા	૨	૧૫	-	-	-	-	૧૭
	(૧૧.૭૬)	(૮૮.૨૪)					(૧૦૦.૦૦)
૨૭. બિનવર્ગીકૃત	૧૪૬૦	૩૩૩	૨૦૯	૧૬૬	૧૩૨	૫૦	૨૩૫૦
	(૬૨.૧૩)	(૧૪.૧૭)	(૮.૮૯)	(૭.૦૬)	(૫.૬૨)	(૨.૧૩)	(૧૦૦.૦૦)
કુલ	૪૩૩૫૮	૧૯૧૯૬	૧૧૭૩૭	૧૧૦૮૮	૪૬૯૧	૩૮૬૨	૯૩૯૩૨
	(૪૬.૧૬)	(૨૦.૪૪)	(૧૨.૫૦)	(૧૧.૮૦)	(૪.૯૯)	(૪.૧૧)	(૧૦૦.૦૦)

વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચ :

સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબો પાસેથી આવકની જેમ વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચની માહિતી મેળવવામાં આવી હતી. સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોનું વાર્ષિક ખર્ચના જૂથ પ્રમાણે વર્ગીકરણ કોઠા નં. ૩.૭માં આપવામાં આવ્યું છે. આ ખર્ચ ખાધા ખોરાકી, સામાજિક-ધાર્મિક પ્રસંગો અને આરોગ્ય પાછળનાં હતાં. શિક્ષણ પાછળ ખર્ચ બહુ જ ઓછો થતો હોય તેવું દેખાયું છે.

કોઠા નં. ૩.૭

વાર્ષિક ખર્ચ જૂથ પ્રમાણે કુટુંબોનું વર્ગીકરણ

ક્રમ	વાર્ષિક ખર્ચ જૂથ	કુટુંબ સંખ્યા	ટકા
૧.	રૂ. ૨૪૦૦ સુધી	૪૩૩૫૮	૪૬.૧૬
૨.	રૂ. ૨૪૦૧થી ૩૬૦૦	૧૯૧૯૬	૨૦.૪૪
૩.	રૂ. ૩૬૦૧થી ૪૮૦૦	૧૧૭૩૭	૧૨.૫૦
૪.	રૂ. ૪૮૦૧થી ૭૨૦૦	૧૧૦૮૮	૧૧.૮૦
૫.	રૂ. ૭૨૦૧થી ૧૦,૦૦૦	૪૬૯૧	૪.૯૯
૬.	રૂ. ૧૦,૦૦૦થી વધુ	૩૮૬૨	૪.૧૧
	કુલ	૯૩૯૩૨	૧૦૦.૦૦

કોઠા નં. ૩.૭ પરથી જણાય છે કે સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલાં કુલ ૯૩૯૩૨ કુટુંબોમાંથી ૪૬.૧૬ ટકા કુટુંબોનો વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચ રૂ. ૨૪૦૦ સુધીનો હતો. ૨૦.૪૪ ટકા કુટુંબોનો વાર્ષિક ખર્ચ રૂ. ૨૪૦૧થી રૂ. ૩૬૦૦ સુધીનો હતો. ૧૨.૫૦ ટકા કુટુંબોનો ખર્ચ રૂ. ૩૬૦૧થી રૂ. ૪૮૦૦ સુધીનો હતો. ૪૮૦૧થી ૭૨૦૦ સુધીનો ખર્ચ કરતાં ૧૧.૮૦ ટકા કુટુંબો હતાં. ૪.૯૯ ટકા કુટુંબોનો ખર્ચ રૂ. ૭૨૦૧થી ૧૦,૦૦૦ સુધીનો હતો. માત્ર ૪.૧૧ ટકા કુટુંબોનો વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચ રૂ. ૧૦,૦૦૧ થી વધુ હતો. સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબોનો સરાસરી વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચ રૂ. ૩૭૯૫ હતો.

જાતિવાર અને ખર્ચ જૂથવાર કુટુંબોનું વર્ગીકરણ :

આવકની જેમ ખર્ચની વિગતો પણ જાતિવાર લીધી છે, જે કોઠા નં. ૩.૮માં આપવામાં આવી છે.

કોઠા નં. ૩.૮

જાતિવાર અને ખર્ચ જૂથવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોનું વર્ગીકરણ

ક્રમ	જાતિ	રૂ.૨૪૦૦ સુધી	રૂ. ૨૪૦૧થી	રૂ. ૩૬૦૧થી	રૂ. ૪૮૦૧થી	રૂ. ૭૨૦૧થી	રૂ. ૧૦૦૦૧	કુલ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧.	ભીલ/ભીલગરાસિયા ડુંગરીભીલ	૨૩૧૬૯ (૬૭.૪૧)	૫૫૨૩ (૧૬.૦૭)	૨૩૪૫ (૬.૮૨)	૨૦૬૯ (૬.૦૨)	૮૧૯ (૨.૩૮)	૪૪૭ (૧.૩૦)	૩૪૩૭૨ (૧૦૦.૦૦)
૨.	દૂબળા-હળપતિ તળાવિયા	૧૪૭૮૧ (૬૬.૯૯)	૨૬૭૮ (૧૨.૧૪)	૧૭૯૬ (૮.૧૪)	૧૪૬૦ (૬.૬૨)	૮૪૬ (૩.૮૩)	૫૦૪ (૨.૨૮)	૨૨૦૬૫ (૧૦૦.૦૦)
૩.	ધોડિયા	૪૧૫ (૭૭.૮૬)	૪૩ (૮.૦૮)	૨૧ (૩.૯૪)	૧૯ (૩.૫૬)	૧૮ (૩.૩૭)	૧૭ (૩.૧૯)	૫૩૩ (૧૦૦.૦૦)
૪.	ગામીત/ગાવીત માવચી/પડવી	૪૪૪ (૪૮.૩૭)	૧૪૬ (૧૫.૯૦)	૧૨૮ (૧૩.૯૪)	૧૧૨ (૧૨.૨૦)	૩૮ (૪.૧૪)	૫૦ (૫.૪૫)	૯૧૮ (૧૦૦.૦૦)

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૫.	નાયકા/નાયકડા કાપડિયા	૮૧૦૪ (૮૨.૨૩)	૭૩૫ (૭.૪૬)	૫૦૪ (૫.૧૧)	૩૨૭ (૩.૩૨)	૯૬ (૦.૯૭)	૯૦ (૦.૯૧)	૯૮૫૬ (૧૦૦.૦૦)
૬.	રાઠવા	૮૭૪૩ (૮૬.૮૩)	૬૬૦ (૬.૫૫)	૨૪૯ (૨.૪૭)	૨૯૬ (૨.૪૭)	૬૫ (૦.૬૫)	૫૬ (૦.૫૬)	૧૦૦૬૯ (૧૦૦.૦૦)
૭.	ચૌધરી ચૌધરા	૩૫૮ (૮૬.૮૯)	૨૨ (૫.૩૪)	૧૩ (૩.૧૬)	૧૨ (૨.૯૧)	૨ (૦.૪૯)	૫ (૧.૨૧)	૪૧૨ (૧૦૦.૦૦)
૮.	કોંકણા (કૂંકણી-કૂંકણા)	૪૯ (૬૨.૦૩)	૫ (૬.૩૩)	૧૯ (૨૪.૦૫)	૬ (૭.૫૯)	-	-	૭૯ (૧૦૦.૦૦)
૯.	કૂનબી	૩ (૧૦૦.૦૦)	-	-	-	-	-	૩ (૧૦૦.૦૦)
૧૦.	ધાનકા (તડવી, તેતરિયા)	૪૪૮૨ (૭૨.૦૭)	૧૦૬૪ (૧૭.૧૧)	૩૮૭ (૬.૨૨)	૧૯૫ (૩.૧૪)	૪૪ (૦.૭૧)	૪૭ (૦.૭૬)	૩ (૧૦૦.૦૦)

૧ ૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧૧. વારલી	૨૬	-	-	-	-		૨૬
	(૧૦૦.૦૦)						(૧૦૦.૦૦)
૧૨. પટેલિયા	૩૪૫	૧૩૨	૩૧	૨૧	૩	૧	૫૩૩
	(૬૪.૭૩)	(૨૪.૭૭)	(૫.૮૨)	(૩.૯૪)	(૦.૫૬)	(૦.૧૮)	(૧૦૦.૦૦)
૧૩. કોળી (કચ્છના)	૨૩૮૩	૧૩૯૩	૨૭૬	૨૪૬	૫૦	૭૫	૪૪૨૩
	(૫૩.૮૮)	(૩૧.૪૯)	(૬.૨૪)	(૫.૫૬)	(૧.૧૩)	(૧.૭૦)	(૧૦૦.૦૦)
૧૪. કોળીઢોર/કોલધા	૪૮૪	૨૫	૧૧	૪	૮	-	૫૩૨
કોલચા/ટોકરે કોળી	(૯૦.૯૮)	(૪.૭૦)	(૨.૦૭)	(૦.૭૫)	(૧.૫૦)	-	(૧૦૦.૦૦)
૧૫. કોટવાળિયા/	૩૧	૧	૧	-	-	-	૩૩
વીટોળીયા/વાંસફોડિયા	(૯૩.૯૪)	(૩.૦૩)	(૩.૦૩)	-	-	-	(૧૦૦.૦૦)

૧ ૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧૬. રબારી	૨૭૫	૭૧	૨૪	૨૨	૨૨	-	૪૧૪
	(૬૬.૪૩)	(૧૭.૧૫)	(૫.૮૦)	(૫.૩૧)	(૫.૩૧)		(૧૦૦.૦૦)
૧૭. વાઘરી	૧૩૯	૩૨	૩૮	૩૧	૪	૩	૨૪૭
	(૫૬.૨૯)	(૧૨.૯૬)	(૧૫.૩૮)	(૧૨.૫૫)	(૧.૬૨)	(૧.૨૧)	(૧૦૦.૦૦)
૧૮. સીદી	૩૯૨	૧	૧	-	-	-	૩૯૪
	(૯૯.૫૦)	(૦.૨૫)	(૦.૨૫)				(૧૦૦.૦૦)
૧૯. કાથોડી/	૭૬	-	-	-	-	-	૭૬
કાતકરી	(૧૦૦.૦૦)						(૧૦૦.૦૦)
૨૦. પારધી	૧૮૦	૨૨	૧૧	૩	૨	-	૨૧૮
(કચ્છના)	(૮૨.૫૬)	(૧૦.૦૯)	(૫.૦૫)	(૧.૩૮)	(૦.૯૨)		(૧૦૦.૦૦)

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૨૧.	પારધી અટવી- ચીન્ચર/ફાણસે	૪ (૫૦.૧૦)	૪ (૫૦.૧૦)	-	-	-	-	૮ (૧૦૦.૦૦)
૨૨.	બાવચા બામચા	૫ (૭૧.૪૩)	૨ (૨૮.૫૭)	-	-	-	-	૭ (૧૦૦.૦૦)
૨૩.	ચારણ (અ.જ.જાતિ)	૨૨ (૪૫.૮૩)	૭ (૧૪.૫૮)	૮ (૧૬.૬૭)	૩ (૬.૨૫)	૨ (૪.૧૭)	૬ (૧૨.૫૦)	૪૮ (૧૦૦.૦૦)
૨૪.	ભરવાડ (અ.જ.જાતિ)	૭૭ (૯૭.૧૭)	૨ (૨.૫૦)	-	-	-	-	૭૯ (૧૦૦.૦૦)
૨૫.	ગોંડ/ રાજગોંડ	૧ (૧૦૦.૦૦)	-	-	-	-	-	૧ (૧૦૦.૦૦)

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૨૬.	બરડા	૨ (૧૧.૭૬)	૧૫ (૮૮.૨૪)	-	-	-	-	૧૭ (૧૦૦.૦૦)
૨૭.	બિનવર્ગીકૃત	૧૫૯૬ (૬૭.૯૨)	૩૭૪ (૧૫.૯૧)	૧૩૯ (૫.૯૧)	૧૬૬ (૭.૦૬)	૪૯ (૨.૦૯)	૨૬ (૧.૧૧)	૨૩૫૦ (૧૦૦.૦૦)
	કુલ	૬૬૫૮૬ (૭૦.૮૯)	૧૨૯૫૭ (૧૩.૭૯)	૬૦૦૨ (૬.૩૯)	૪૯૯૨ (૫.૩૨)	૨૦૬૮ (૨.૨૦)	૧૩૨૭ (૧.૪૧)	૯૩૯૩૨ (૧૦૦.૦૦)

કોઠા નં. ૩.૮ જોતાં ખ્યાલ આવશે કે રૂ. ૨૪૦૦ સુધીના ખર્ચમાં પોતાના કુટુંબનું ગુજરાન ચલાવનારની સંખ્યા સૌથી વધુ ૭૦.૮૯ ટકા છે. એટલે કે માસિક રૂ. ૨૦૦નો ખર્ચ પોતાના કુટુંબ પાછળ થાય છે. સર્વેક્ષણમાં સરાસરી કુટુંબકદ પાંચ ઉપર છે. પાંચની સંખ્યા લઈએ તો પણ એક વ્યક્તિ રૂ. ૪૦/-માં પોતાનું ખાવાપીવાનું અને અન્ય જરૂરિયાતો પૂરી કરે છે. અત્યારના મોંઘવારીના સમયમાં રૂ. ૪૦/-માં શું થઈ શકે તેનાથી બૃહદ્ સમાજ તો વાકેફ છે. ક્યારેક આ આંકડાઓ અતિશયોક્તિ ભરેલા લાગે પરંતુ જો આ આદિવાસી કુટુંબોની મુલાકાત લેવામાં આવે અને તેમનું ચિત્ર જોવામાં આવે તો ખ્યાલ આવે કે આ લોકો કઈ રીતે રહે છે !

દેવું :

સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ જિલ્લાઓમાંથી દેવાવિષયક માહિતી મેળવવામાં આવી હતી. સામાન્ય રીતે વ્યક્તિ-કુટુંબ ઉપર દેવું કેટલું છે તેની માહિતી મેળવવી ઘણી મુશ્કેલ છે. દેવા અંગેની માહિતી તેઓ આપવાનો ઇનકાર કરતા ન હોવા છતાં માહિતી આપતાં ખચકાતા હતા અને ક્ષોભ અનુભવતા હતા. તો કોઈ કુટુંબો પોતાની ઉપર દેવું વધુ છે તેમ પણ જણાવતાં હતાં.

સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ ૯૩૯૩૨ કુટુંબોમાંથી ૨૨૪૫૬ (૨૩.૯ ટકા) કુટુંબો દેવાદાર હતાં. જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોમાંથી કેટલાં કુટુંબોને દેવું છે તેની વિગત કોઠા નં. ૩.૯માં આપવામાં આવી છે.

કોઠા નં. ૩.૯

જિલ્લાવાર દેવાદાર કુટુંબની સંખ્યા

ક્રમ	જિલ્લો	કુલ કુટુંબ સંખ્યા	દેવાદાર કુટુંબની સંખ્યા	કુલ કુટુંબોમાંથી દેવાદાર કુટુંબના ટકા
૧.	જામનગર	૩૩૦	૧૭૦	૫૧.૫૨
૨.	ભાવનગર	૫૫	૫	૯.૦૯
૩.	જૂનાગઢ	૯૧૬	૧૬૩	૧૭.૭૯
૪.	કચ્છ	૬૯૪૮	૧૭૮૧	૨૫.૬૩
૫.	અમદાવાદ	૪૬૦	૨૧૧	૪૫.૮૭
૬.	મહેસાણા	૭૩	૨૬	૩૫.૬૨
૭.	ખેડા	૪૦૯૪	૧૦૫૬	૨૫.૭૯
૮.	સાબરકાંઠા	૧૮૮૯	૬૫૩	૩૪.૫૭
૯.	બનાસકાંઠા	૧૭૭૮	૪૭૭	૨૬.૮૩
૧૦.	પંચમહાલ	૮૩૧૩	૨૬૫૧	૩૧.૮૯
૧૧.	વલસાડ	૬૫૬૯	૧૪૮૨	૨૨.૫૬
૧૨.	સુરત	૧૨૨૪૯	૨૩૨૮	૧૯.૦૦
૧૩.	ભરૂચ	૧૫૯૪૦	૪૦૦૯	૨૫.૧૫
૧૪.	વડોદરા	૩૪૩૧૮	૭૪૪૪	૨૧.૬૯
	કુલ	૯૩૯૩૨	૨૨૪૫૬	૨૩.૯૧

કોઠા નં. ૩.૯ પરથી જણાય છે કે સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલાં કુટુંબોમાંથી સરેરાશ ૨૩.૯૧ ટકા કુટુંબો દેવાદાર હતાં. સૌથી વધુ દેવાદાર કુટુંબો જામનગર જિલ્લામાં (૫૧.૫૨ ટકા) હતાં અને સૌથી ઓછાં દેવાદાર કુટુંબો ભાવનગર જિલ્લામાં (૯.૦૯ ટકા) હતાં. દેવાદાર કુટુંબોની સરેરાશ રકમ કરતાં વધુ દેવું હોય તેવા જિલ્લા જામનગર, કચ્છ, અમદાવાદ, મહેસાણા, ખેડા, સાબરકાંઠા, બનાસકાંઠા, પંચમહાલ અને ભરૂચ હતા. સાથે તપાસ અને ચર્ચા દ્વારા એવું પણ જાણવા મળ્યું કે જે કુટુંબોને દેવું નથી તેમની સ્થિતિ સારી હોય તેવું નથી. કેટલીક જાતિનાં કુટુંબો એવાં છે કે પોતાની પાસે કશી જ મિલકત ન હોવાથી તેમને કોઈ પૈસા આપતા નથી. તપાસ દરમિયાન એવું જાણવા મળ્યું કે મોટાભાગનું દેવું શાહુકાર, વેપારી, બેંક અને સગાં સંબંધીનું હતું. સામાન્ય રીતે ઘરખર્ચ અને કુટુંબના સામાજિક પ્રસંગો ઉકેલવા માટે દેવું કરતા હતા. આમ મોટાભાગનું દેવું બિનઉત્પાદકીય હતું.

જાતિવાર દેવું :

સર્વેક્ષણમાં જિલ્લાવાર કેટલાં કુટુંબો દેવાદાર છે તેની વિગતો સાથે કઈ જાતિનાં કુટુંબોને કેટલું દેવું છે તે વિગતો પણ લીધી હતી. જાતિવાર કેટલાં કુટુંબોને કેટલું દેવું છે તેની વિગત કોઠા નં. ૩.૧૦માં આપવામાં આવી છે.

કોઠા નં. ૩.૧૦

જાતિ પ્રમાણે સર્વેક્ષણ થેયલ કુટુંબોનું દેવાંજૂથ પ્રમાણે વર્ગીકરણ (રૂપિયામાં)

ક્રમ	જાતિ	કુલ કુટુંબ સંખ્યા	દેવાદાર કુટુંબ સંખ્યા	દેવાદાર કુટુંબ સુધી	રૂ. ૧૦૦૦	રૂ. ૧૦૦૧થી ૨૦૦૦	રૂ. ૨૦૦૧થી ૩૦૦૦	રૂ. ૩૦૦૧થી ૪૦૦૦	રૂ. ૪૦૦૧થી ૫૦૦૦	રૂ. ૫૦૦૧ કે તેથી વધુ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	
૧.	ભીલ/ભીલ ગરાસિયા ડુંગરીભીલ	૩૪૩૭૨	૮૭૦૨ (૨૫.૩૨)	૩૨૯૧ (૩૭.૮૨)	૨૧૮૯ (૨૫.૧૬)	૧૫૮૬ (૧૮.૨૩)	૬૦૬ (૬.૯૬)	૪૫૨ (૫.૧૯)	૫૭૮ (૬.૬૪)	
૨.	દૂબળા/હળપતિ/ તળાવિયા	૨૨૦૬૫	૪૮૯૮ (૨૨.૨૦)	૨૩૭૯ (૪૮.૫૭)	૧૨૨૧ (૨૪.૯૩)	૬૦૬ (૧૨.૩૭)	૨૮૦ (૫.૭૨)	૨૨૮ (૪.૬૫)	૧૮૪ (૩.૭૬)	
૩.	ધોડિયા	૫૩૩	૧૧૩ (૨૧.૨૦)	૫૭ (૫૦.૪૪)	૩૦ (૭.૦૮)	૮ (૭.૦૦)	૧૧ (૯.૭૩)	૪ (૩.૫૪)	૩ (૨.૬૬)	
૪.	ગામીત/ગાવીત/ માવચી/પડવી	૯૧૮	૧૦૨ (૧૧.૧૧)	૪૪ (૪૭.૧૫)	૧૮ (૭.૬૫)	૧૦ (૯.૮૦)	૧ (૦.૯૮)	૨ (૧.૯૬)	૨૭ (૨૬.૪૭)	

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૫.	નાયકા/નાયકડા કાપડિયા	૯૮૫૬	૨૫૩૭ (૨૫.૭૪)	૧૩૪૪ (૫૨.૯૮)	૭૦૭ (૨૭.૮૬)	૩૧૩ (૯૨.૩૫)	૫૭ (૨.૨૫)	૭૫ (૨.૯૬)	૪૧ (૧.૬૧)
૬.	રાઠવા	૧૦૦૬૯	૨૨૯૫ (૨૨.૭૯)	૫૮૫ (૨૫.૪૦)	૫૪૭ (૨૭.૮૨)	૪૧૨ (૧૭.૦૦)	૨૫૪ (૧૧.૦૭)	૧૮૯ (૮.૨૪)	૩૦૮ (૧૩.૪૨)
૭.	ચૌધરી/ ચૌધરા	૪૧૨	૨૧ (૫.૧૦)	૮ (૩૮.૦૫)	૪ (૧૯.૦૫)	૯ (૪૨.૮૫)	-	-	-
૮.	કોંકણા (કૂંકણી-કૂંકણા)	૭૯	-	-	-	-	-	-	-
૯.	કૂનબી	૩	-	-	-	-	-	-	-
૧૦.	ધાનકા (તડવી), તેતરિયા	૬૨૧૯	૧૪૨૮ (૨૨.૯૬)	૬૮૯ (૪૮.૨૫)	૩૮૩ (૨૬.૮૨)	૨૪૦ (૧૬.૮૧)	૮૫ (૫.૯૫)	૧૮ (૧.૨૬)	૧૩ (૦.૯૧)

૧ ૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૧૧. વારલી	૨૬	૩	૧	૨	-	-	-	-
		(૧૧.૫૪)	(૩૩.૩૩)	(૬૬.૬૭)				
૧૨. પટેલિયા	૫૩૩	૪૫	૧૪	૨૦	૩	૬	-	૨
		(૮.૪૪)	(૩૧.૧૨)	(૪૪.૪૪)	(૬.૬૭)	(૧૩.૩૩)		(૪.૪૪)
૧૩. કોળી (કચ્છના)	૪૪૨૩	૧૧૮૯	૫૩૨	૨૨૯	૧૨૦	૧૦૩	૧૧૯	૮૬
		(૨૬.૮૮)	(૪૪.૭૪)	(૧૯.૨૬)	(૧૦.૦૯)	(૮.૬૬)	(૧૦.૦૧)	(૭.૨૪)
૧૪. કોળીઢોર/કોલધા કોલચા/ટોકરે કોળી	૫૩૨	૧૪૬	૧૨	૫૩	૫૦	૧૮	૧૩	-
		(૨૭.૪૪)	(૮.૨૨)	(૩૬.૩૦)	(૩૪.૨૫)	(૧૨.૩૩)	(૮.૯૦)	
૧૫. કોટવાળિયા/વીટોલિયા વાંસફોડિયા	૩૩	૫	૩	૨	-	-	-	-
		(૧૫.૧૫)	(૬૦.૦૦)	(૪૦.૦૦)				
૧૬. રબારી	૪૧૪	૨૨૫	૯૫	૭૫	૪૬	૧૦	૭	૨
		(૫૪.૩૫)	(૪૨.૨૩)	(૨૮.૮૯)	(૨૦.૪૪)	(૪.૪૪)	(૩.૧૧)	(૦.૮૯)

૧ ૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૧૭. વાઘરી	૨૪૭	૪૬	૫	૧૩	૮	૩	૬	૧૧
		(૧૮.૬૨)	(૧૦.૮૭)	(૨૮.૨૬)	(૧૭.૩૯)	(૬.૫૩)	(૧૩.૦૪)	(૨૩.૯૧)
૧૮. સીદી	૩૯૪	૯૫	૭૭	૭	૧૦	-	૨	-
		(૨૪.૧૧)	(૮૧.૦૫)	(૭.૩૭)	(૧૦.૫૩)		(૧.૦૫)	
૧૯. કાથોડી/કાતકરી	૭૬	-	-	-	-	-	-	-
૨૦. પારધી (કચ્છના)	૨૧૮	૨૮	૨૧	૬	-	-	-	૨
		(૧૨.૮૪)	(૭૫.૦૦)	(૨૧.૪૩)				(૩.૫૭)
૨૧. પારધી, અડવીચીન્ચર/ ફણસે	૮	૨	૧	૧	-	-	-	-
		(૨૫.૦૦)	(૫૦.૦૦)	(૫૦.૦૦)				
૨૨. બાવચા/બામચા	૭	૬	૩	૩	-	-	-	-
		(૮૫.૭૧)	(૫૦.૦૦)	(૫૦.૦૦)				

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૨૩.	ચારણ	૪૮	૩૦	૩	૩	૬	૧૨	૧	૫
	(અ.જ.જાતિ)		(૬૨.૫૦)	(૧૦.૦૦)	(૧૦.૦૦)	(૨૦.૦૦)	(૪૦.૦૦)	(૩.૩૩)	(૧૬.૬૭)
૨૪.	ભરવાડ	૭૯	૪૨	૧૪	૧૧	૯	૨	૫	૧
	(અ.જ.જાતિ)		(૫૨.૧૬)	(૩૩.૩૩)	(૨૬.૧૯)	(૨૧.૪૩)	(૪.૭૬)	(૧૧.૯૧)	(૨.૩૮)
૨૫.	ગોંડ/રાજગોંડ	૧	-	-	-	-	-	-	-
૨૬.	બરડા	૧૭	૧	૧	-	-	-	-	-
			૫.૮૮	૧૦૦.૦૦					
૨૭.	બિનવર્ગીકૃત	૨૩૫૦	૪૯૭	૨૧૨	૧૧૮	૫૩	૨૭	૨૬	૬૧
			(૨૧.૧૫)	(૪૨.૬૬)	(૨૩.૭૪)	(૧૦.૬૬)	(૫.૪૪)	(૫.૨૩)	(૧૨.૨૭)
	કુલ	૯૩૯૩૨	૨૨૪૫૬	૯૩૯૧	૫૬૩૨	૩૪૮૯	૧૪૭૫	૧૧૪૬	૧૩૨૩
			(૨૩.૯૧)	(૪૧.૮૨)	(૨૫.૦૮)	(૧૫.૫૪)	(૬.૫૭)	(૫.૧૦)	(૫.૮૯)

ઉપરોક્ત કોઠા નં. ૩.૧૦ ઉપરથી જાણવા મળેલ છે કે સર્વેક્ષણમાં આવેલ સત્તાવીસ આદિવાસી જાતિઓમાંથી કોકણા, કુનબી, કાથોડી અને ગોંડમાંથી કોઈપણ કુટુંબને દેવું ન હતું. (આગળ જણાવ્યું તેમ આ જાતિઓને કદાચ કોઈ પૈસા ધીરનાર નહીં હોય). સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ જાતિવાર કુટુંબોમાંથી ૫૦ ટકા કરતાં વધુ દેવાદાર કુટુંબો હોય તેવી જાતિમાં રબારી (૫૪.૩૫ ટકા), બાવચા (૮૫.૭૧ ટકા), ચારણ (૬૨.૫૦ ટકા) અને ભરવાડ (૫૩.૧૬ ટકા) હતી.

દેવાદાર પ્રમાણે દેવાદાર કુટુંબોની સ્થિતિ નપાસીએ તો કુલ દેવાદાર ૨૨૪૫૬ કુટુંબોમાંથી ૮૩૮૧ (૪૧.૮૨ ટકા) કુટુંબોને રૂપિયા ૧૦૦૦ સુધીનું દેવું હતું. ૫૬૩૨ (૨૫.૦૮ ટકા) કુટુંબોને રૂ. ૧૦૦૧ થી રૂ. ૨૦૦૦ સુધીનું દેવું હતું. ૩૪૮૯ (૧૫.૫૪ ટકા) કુટુંબોને રૂ. ૨૦૦૧ થી ૩૦૦૦નું દેવું હતું. ૧૪૭૫ (૬.૫૭ ટકા) કુટુંબોને રૂ. ૩૦૦૧ થી રૂ. ૪૦૦૦ સુધીનું દેવું હતું. ૧૧૪૬ (૫.૧૦ ટકા) કુટુંબોને ૪૦૦૧ થી રૂ. ૫૦૦૦ સુધીનું દેવું હતું અને ૧૩૨૩ (૫.૮૯ ટકા) કુટુંબોને રૂ. ૫૦૦૧ થી વધુ દેવું હતું.

સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ જાતિવાર કુટુંબદીઠ વાર્ષિક આવક, ખર્ચ અને દેવાદાર કુટુંબદીઠ દેવું વગેરેની વિગત કોઠા નં. ૩.૧૧માં આપવામાં આવી છે.

કોઠા નં. ૩.૧૧

જાતિવાર કુટુંબદીઠ વાર્ષિક આવક, ખર્ચ અને દેવું (રૂપિયામાં)

ક્રમ	જાતિ	કુલ કુટુંબ સંખ્યા	કુટુંબદીઠ વાર્ષિક આવક	કુટુંબદીઠ વાર્ષિક ખર્ચ	દેવાદાર કુટુંબ સંખ્યા	દેવાદાર કુટુંબદીઠ દેવું
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૧.	ભીલ/ભીલગરાસિયા/ડુંગરીભીલ	૩૪૩૭૨	૩૦૮૨	૪૧૮૩	૮૭૦૨	૨૦૨૧
૨.	દૂબળા/હળપતિ/તળાવિયા	૨૨૦૬૫	૩૨૬૮	૩૭૨૭	૪૮૯૮	૧૭૬૬
૩.	ધોડિયા	૫૩૩	૩૦૯૯	૩૯૯૦	૧૧૩	૧૭૧૨
૪.	ગામીત/ગાવીત/માવચી/પડવી	૯૧૮	૩૮૫૬	૪૨૬૫	૧૦૨	૨૩૮૭
૫.	નાયકા/નાયકડા/કાપડિયા	૯૮૫૬	૨૭૮૬	૩૫૬૬	૨૫૩૭	૧૫૪૯
૬.	રાઠવા	૧૦૦૬૯	૨૬૭૨	૩૧૩૯	૨૨૯૫	૨૪૯૦
૭.	ચૌધરી/ચૌધરા	૪૧૨	૨૭૧૬	૩૭૪૦	૨૧	૧૭૩૮
૮.	કોંકણા (કૂંકણી-કૂંકણા)	૭૯	૩૧૪૪	૩૫૫૪	-	-

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૯.	કૂનબી	૩	૨૪૦૦	૩૨૦૦	-	-
૧૦.	ધાનકા (તડવી, તેતરિયા)	૬૨૧૯	૨૮૨૯	૩૭૧૭	૧૪૨૮	૧૧૩૩
૧૧.	વારલી	૨૬	૨૪૦૦	૨૪૦૦	૩	૧૩૩૩
૧૨.	પટેલિયા	૫૩૩	૨૮૪૪	૨૯૧૪	૪૫	૧૮૩૩
૧૩.	કોળી (કચ્છના)	૪૪૨૩	૩૧૦૦	૩૪૨૯	૧૧૮૯	૨૧૦૪
૧૪.	કોળીઢોર/કોલધા/કોલચા/ટોકરેકોળી	૫૩૨	૨૫૮૬	૨૬૪૭	૧૪૬	૨૩૧૫
૧૫.	કોટવાળિયા/વીટોલિયા/વાંસફોડિયા	૩૩	૨૪૭૩	૪૪૮૫	૫	૧૨૦૦
૧૬.	રબારી	૪૧૪	૩૧૨૮	૩૨૨૧	૨૨૫	૧૭૦૭
૧૭.	વાઘરી	૨૪૭	૩૩૯૯	૩૪૨૬	૪૬	૨૯૭૮
૧૮.	સીદી	૩૯૪	૨૪૦૯	૬૫૨૦	૯૫	૧૨૩૨
૧૯.	કાથોડી/કાતકરી	૭૬	૨૪૦૦	૩૯૭૪	-	-

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૨૦.	પારધી(કચ્છના)	૨૧૮	૨૬૫૮	૨૦૭૫	૨૮	૧૨૫૦
૨૧.	પારધી અડવીચીન્ચર/ફણસે	૮	૨૭૦૦	૨૪૦૦	૨	૧૨૫૦
૨૨.	બાવચા/બામચા	૭	૨૫૭૧	૩૮૫૭	૬	૧૨૫૦
૨૩.	ચારણ (અ.જ.જાતિ)	૪૮	૪૨૨૧	૬૦૧૨	૩૦	૩૧૩૩
૨૪.	ભરવાડ (અ.જ.જાતિ)	૭૯	૨૪૧૫	૩૭૮૫	૪૨	૨૦૮૩
૨૫.	ગોંડ/રાજગોંડ	૧	૨૪૦૦	૨૪૦૦	-	-
૨૬.	બરડા	૧૭	૨૯૨૯	૨૯૨૯	૧	૧૦૦૦
૨૭.	બિનવર્ગીકૃત	૨૩૫૦	૩૦૭૦	૩૪૦૯	૪૯૭	૨૦૮૯
	કુલ	૯૩૯૩૨	૩૦૩૩	૩૭૯૫	૨૨૪૫૬	૧૯૩૭

કોષ્ટક નં. ૩.૧૧ જોવાથી ખ્યાલ આવશે કે સૌથી વધુ કુટુંબદીઠ ધાર્મિક આવક ચારણ (અ.જ.જાતિ)ને રૂ. ૪૨૨૧ હતી જ્યારે સૌથી ઓછી આવક કુનબી, કાથોડી અને ગોંડ જાતિને રૂ. ૨૪૦૦ની હતી. એ જ રીતે ખર્ચની વિગત જોતાં સૌથી વધુ કુટુંબદીઠ ધાર્મિક ખર્ચ સીદી જાતિને રૂ. ૬૫૨૦ હતો જ્યારે સૌથી ઓછા ખર્ચમાં વારલી, પારધી, અડવીચીન્ચર અને ગોંડ જાતિને હતો ખર્ચ ધાર્મિક રૂ. ૨૪૦૦ સુધીનો હતો. દેવાદાર કુટુંબદીઠ દેવામાં સૌથી વધુ દેવું ઢોર ચોરી જાતિમાં ચારણ જાતિનાં કુટુંબોને રૂ. ૩૧૩૩નું દેવું હતું. સૌથી ઓછું દેવું બરડા જાતિને હતું. ને જાતિમાં સરેરાશ કુટુંબદીઠ દેવું રૂ. ૧૦૦૦ હતું. એ તો આગળ જણાવ્યું જ છે કે કોંકણો, કુનબી, કાથોડી અને ગોંડ જાતિનાં કુટુંબોમાંથી કોઈપણ કુટુંબને દેવું ન હતું.

પ્રકરણ : ૪

રહેઠાણ અને આરોગ્ય

પ્રકરણ : ૪
રહેઠાણ અને આરોગ્ય

સ્થળાંતર :

સર્વેક્ષણમાં ગુજરાતના છૂટાછવાયા આદિવાસીઓના એટલે કે પ્રાયોજના વિસ્તારની બહાર વસતા વેર-વિખેર આદિવાસીઓનો સમાવેશ થતો હોવાથી સ્થળાંતર અંગે ખાસ ધ્યાન ખેંચાય છે. ગુજરાત બહારથી અને ગુજરાતનાં વિવિધ ગામોમાંથી થતું સ્થળાંતર જાણવા પ્રયત્નો કર્યા છે. આ અંગેનાં કારણો પણ જાણવા મળ્યાં છે. આ માહિતીનું પૃથક્કરણ કરતાં જણાય છે કે તપાસમાં આવરી લીધેલાં કુલ ૯૩૯૩૨ કુટુંબોમાંથી ૧૧૬૫૭ (૧૨.૪૧ ટકા) કુટુંબો સ્થળાંતર કરીને આવેલાં હતાં. સ્થળાંતર કરીને આવેલ કુટુંબોમાંથી ૪૧૯ (૩.૫૯ ટકા) કુટુંબો, વિવિધ જિલ્લાઓમાં આવ્યાં હતાં. જિલ્લાવાર પૃથક્કરણ કરતાં માલૂમ પડ્યું હતું કે અનુક્રમે જામનગરમાં (૬૦) કુટુંબો ભાવનગર જિલ્લામાં (૧), જૂનાગઢ જિલ્લામાં (૭૭), કચ્છ જિલ્લામાં (૨૯૮), અમદાવાદમાં (૩૫૫), મહેસાણામાં (૧૩), ખેડા જિલ્લામાં (૩૫૩૧) કુટુંબો, સાબરકાંઠામાં (૪૫૯), બનાસકાંઠામાં (૨૭૯), પંચમહાલમાં (૧૫૯૬), વલસાડમાં (૨૫૦), સુરતમાં (૫૫૫), ભરૂચ (૧૧૦૫) અને વડોદરા જિલ્લામાં (૩૦૭૮) કુટુંબો સ્થળાંતર કરીને આવ્યાં હતાં. આજે સ્થળાંતર થયેલાં કુટુંબો છે તેમાંથી કેટલાક જિલ્લામાં ગુજરાત બહારથી આવીને વસ્યાં હોય તેવું પણ જોવા મળ્યું, જેમ કે કચ્છ જિલ્લામાં ૩૮ કુટુંબો, એ જ રીતે ખેડામાં ૨૧, સાબરકાંઠામાં ૧૦, બનાસકાંઠામાં ૬૭, પંચમહાલમાં ૧૭, સુરતમાં ૧૨૨, ભરૂચમાં ૫૦ અને વડોદરામાં ૪૦ કુટુંબો ગુજરાત બહારનાં હતાં.

જિલ્લાવાર સ્થળાંતરિત થયેલાં કુટુંબોને જોતાં સૌથી વધુ કુટુંબો ખેડા (૩૫૩૧) જિલ્લામાં આવ્યાં હતાં અને સૌથી ઓછાં કુટુંબો (૧) ભાવનગર જિલ્લામાં હતાં. જિલ્લાવાર સ્થળાંતરિત થયેલ કુટુંબોની વિગત પરિશિષ્ટ-૧૬માં આપવામાં આવી છે. સ્થળાંતર અંગે પરિસ્થિતિનું ચિત્ર જોયું, આ અંગેનાં વિવિધ કારણો પણ જાણવા મળ્યાં હતાં, જેમાં છે :

૧. ઓછી જમીન

ઓછી જમીન હોવાથી કુટુંબના બધા સભ્યોનું ભરણપોષણ શક્ય ન હોય. આથી મજૂરી માટે કે અન્ય ધંધા કરીને પણ પોતાનો જીવનનિર્વાહ કરીશું એ અપેક્ષાએ સ્થળાંતર થયેલાં ૧૩.૨૧ ટકા કુટુંબો હતાં.

૨. ઓછી આવક

પોતાના વતનમાં સંયુક્ત કુટુંબમાં રહેતા હતા અને તેમની આવક બધાના ભરણપોષણ માટે ઓછી હોઈ આવાં ૬૨૨૩ (૫૩.૩૮ ટકા) કુટુંબો

પોતાના વતનમાંથી સ્થળાંતર કરીને આવ્યાં હતાં.

૩. પ્રગતિની ઓછી આશા

પોતાના વતનમાં પ્રગતિની આશા ન લાગવાથી અને તક પણ ઓછી હોઈ જ્યાં સંદેશાવ્યવહાર ઓછો હોય, રોજબરોજની વિવિધ ઘટનાઓથી વંચિત રહેતા હોય કે પોતાને ત્યાં રહેવાથી પ્રગતિ રૂંધાય છે અને જો અન્ય જિલ્લામાં જાય તો બહોળો અનુભવ થાય, રોજબરોજનું નવું જાણવા મળે, તેમાંથી પ્રગતિની તક પ્રાપ્ત થાય આવી અપેક્ષા રાખીને ૧૮૦૮ (૧૫.૫૬ ટકા) કુટુંબો સ્થળાંતર કરીને આવ્યાં હતાં.

૪. શિક્ષણની સુવિધા ઓછી

પોતાના વતનમાં શિક્ષણની સુવિધા ના હોઈ, ઘણીવાર શિક્ષણ માટે દૂર દૂર જવું પડતું હોઈ, બાળકો સારું શિક્ષણ મેળવી શકે તેવી આશાએ ૪૧૩ (૩.૫૪ ટકા) કુટુંબોએ સ્થળાંતર કર્યું હતું.

૫. કુટુંબમાં કુસંપ

ઘણાં કુટુંબોમાં સામાન્ય કારણોસર પણ હંમેશાં ઝઘડા રહેતા હોય; છે. સાસુ અને વહુ, નણંદભાભી, દિયરભાભી, કે દેરાણીજેઠાણીના ઝઘડા રહે છે. આથી કંટાળીને કુટુંબ છોડી સ્થળાંતર કરેલાં ૧૭૮ (૧.૫૩ ટકા) કુટુંબો માલુમ પડ્યાં હતાં.

૬. સગાં-સંબંધી

પોતાના સગાં-સંબંધીઓ શહેરમાં, જિલ્લામાં કે અન્ય મોટા ગામમાં રહેતાં હોય, મજૂરી કે અન્ય ધંધામાં સ્થિર થયાં હોય, ઓળખાણ પરિચયના કારણે સારી વગ હોય, આથી તેવા સંબંધીને ત્યાં આવે છે, (દા.ત. અમદાવાદ જિલ્લામાં બારેજા ગામમાં પહેલાં થોડાં કુટુંબો મજૂરી માટે આવ્યાં હતાં અને પછી તેમની સાથે તેમના સંબંધીઓને લાવ્યા હતા. એ જ રીતે ખેડામાં પણ પ્રત્યક્ષ નિરીક્ષણ વખતે આ જાણવા મળ્યું હતું. આ રીતે સગાં-સંબંધીઓ દ્વારા આવેલાં ૪૬૧ (૩.૯૫ ટકા) કુટુંબો હતાં.

૭. પ્રગતિ થવાની આશા

પોતાના વતનમાંથી અન્ય સ્થળોએ સ્થળાંતર કરવાથી પોતાના જીવનમાં પ્રગતિ થવાની આશા રાખીને પણ સ્થળાંતર કરેલાં કુટુંબો જાણવા મળ્યાં હતાં. આ અપેક્ષાએ ૨૯૭ (૨.૫૫ ટકા) કુટુંબોએ પોતાના વતનમાંથી સ્થળાંતર કર્યું હતું.

૮. અભ્યાસ માટે

સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબોમાંથી ઘણી જગ્યાએ શિક્ષણની સુવિધા ઓછી હોય તેવું હતું આથી ભણવા માટે પણ સ્થળાંતર થયેલું જાણવા મળ્યું હતું. તેવાં કુટુંબો ૫૧ (૦.૪૩ ટકા) હતાં.

૯. ડૂબાણનાં કારણે

સિંચાઈ માટે બનાવેલ ડેમના કારણે ઘણા આદિવાસી કુટુંબોને સ્થળાંતર કરવાની જરૂર પડી હોય અથવા તેનાં કારણે તેમને સ્થળાંતર કરવાની ફરજ પડી હતી, આવાં ૮૦૧ (૬.૮૭ ટકા) કુટુંબો હતાં.

૧૦. અન્ય

ઉપરોક્ત કારણો સિવાય કેટલાકને અન્ય કોઈ પરિસ્થિતિને કારણે પણ સ્થળાંતર કરવું પડ્યું હતું, આવાં ૩૩ કુટુંબો હતાં.

આગળ ગુજરાતમાંથી અને ગુજરાત બહારથી સ્થળાંતર કરીને આવેલાં કુટુંબો વિશે વિગતે જોયું. તેવી રીતે કુટુંબોમાંથી હાલમાં કેટલાક સભ્યો અન્ય તાલુકા-જિલ્લામાં કે જિલ્લા બહાર સ્થળાંતર કરીને ગયા છે અને ગયા હોય તો તેની પાછળનાં કારણો તથા તેમના બાળકોના અભ્યાસ અંગેની શી વ્યવસ્થા કરે છે વગેરે માહિતી લેવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. આ સંબંધમાં જાણવા મળ્યું કે સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલા કુલ કુટુંબના ૪૭૨૫૬૧ સભ્યોમાંથી ૯૧૯ (૦.૧૯ ટકા) સભ્યોએ હાલમાં (સર્વેક્ષણ ચાલુ હતું તે દરમિયાન) સ્થળાંતર કર્યું હતું તેમાંથી ૪૮૫ (૫૨.૭૭ ટકા) સભ્યોએ પોતાના જે તે તાલુકામાં સ્થળાંતર કર્યું હતું. જ્યારે ૨૯૮ (૩૨.૪૩ ટકા) સભ્યોએ પોતે જ્યાં વસે છે તે જિલ્લામાં સ્થળાંતર કર્યું હતું અને ૧૩૬ (૧૪.૮૦ ટકા) સભ્યોએ જિલ્લા બહાર સ્થળાંતર કર્યું હતું.

આ સ્થળાંતર પાછળ રહેલાં કારણોમાં જાણવા મળ્યું કે સ્થાનિક મજૂરી કે કામ ન મળવાથી ૫૨૯ (૫૭.૫૬ ટકા) સભ્યો, સ્થાનિક મજૂરીના દર ઓછા હોવાથી ૩૪૫ (૩૭.૫૪ ટકા) સભ્યોએ તાલુકામાં, જિલ્લામાં અને જિલ્લા બહાર સ્થળાંતર કર્યું હતું. આ સભ્યો સ્થળાંતર કરે ત્યારે તેમનાં બાળકોના અભ્યાસ અંગે શી વ્યવસ્થા કરે છે તેની પૃચ્છા કરી તો જાણવા મળ્યું કે કુલ સ્થળાંતર કરેલ સભ્યોમાંથી ૪૬૦ (૫૦.૦૫ ટકા) સભ્યો પોતાનાં બાળકોને જ્યાં કામ પર જાય છે ત્યાં ભણાવે, ૧૪૪ (૧૫.૬૭ ટકા) સભ્યો પોતાનાં બાળકોને એટલો સમય ભણાવતા નથી, ૮૮ (૯.૫૭ ટકા) સભ્યો પોતાનાં બાળકોને નિશાળેથી ઉઠાડી લે છે. ૨૧૮ (૨૩.૭૨ ટકા)

સભ્યો સ્થળાંતર દરમિયાન પોતાનાં બાળકોને ઘેર રાખી ભણાવે છે. ૬ (૦.૬૫ ટકા) બાળકોને સંબંધીને ત્યાં ભણવા સારુ મૂકી આવે છે અને ૩ (૦.૩૩ ટકા) સભ્યો પોતાનાં બાળકોના અભ્યાસ માટે અન્ય વ્યવસ્થા કરે છે.

કુટુંબના સભ્યોના સ્થળાંતર અંગેની સ્થિતિ જોઈએ તો સૌથી વધુ સભ્યો વડોદરામાં ૪૪૪ હતા, ત્યાર પછી અનુક્રમે કચ્છ, પંચમહાલ, ભરૂચમાં હતા. સૌથી ઓછા સભ્યોએ સાબરકાંઠામાંથી સ્થળાંતર કર્યું હતું, જ્યારે જામનગર, ભાવનગર, જૂનાગઢ, અમદાવાદ અને મહેસાણામાંથી હાલમાં કોઈ સભ્ય સ્થળાંતરિત થયેલ નથી.

રહેઠાણ :

માનવીની મૂળભૂત અને પ્રાથમિક જરૂરિયાત એ રહેઠાણ છે. આમ છતાં કેટલાય જણ એ જરૂરિયાતથી વંચિત રહે છે એ નગ્ન હકીકત છે. સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલાં ૯૮૮ ગામોમાં વસતા અનુસૂચિત જનજાતિના લોકો પાસેથી રહેઠાણ અંગેની માહિતી એકઠી કરવામાં આવી હતી. અનૂસૂચિત જનજાતિનાં મકાનો લગભગ મોટાભાગનાં સ્થળોએ છૂટાછવાયા અને ગામની બહાર જોવા મળ્યાં હતાં. તળાવના કિનારે ગંદકી હોય અને ગામની આજુબાજુ ઉકરડા પણ હોય. આ બધાંની વચ્ચે આ આદિવાસીઓના વસવાટ છે.

અનુસૂચિત જાતજાતિના લોકોના મહોલ્લા ઓછા જોવા મળે છે. ખાસ કરીને હળપતિનાં મકાન ફળિયા કે મહોલ્લામાં જોવા મળે. બાકીના આદિવાસીઓનાં રહેઠાણ છૂટાછવાયાં હોય છે. ઘણી જગ્યાએ એકથી બે-બે કિલોમીટરનું અંતર હોય છે એટલે પ્રવેશદ્વાર જેવું હોતું નથી અને ઘણાખરા ખેતરોમાં જ વસતા જોવા મળે છે. ૯૩૯૩૨ કુટુંબોનું સર્વેક્ષણ કરવામાં આવ્યું તેમાંથી મોટાભાગનાં કુટુંબોની ઘરની સ્થિતિ ખરાબ હતી. ઘણાં ઘર તો એવાં જોવા મળ્યાં કે તેને ઘર કહેવું કે કેમ તે સવાલ થતો હતો. તેઓનાં ઘરો માટે કાચી માટી, વાંસ પર લીંપણ અને છાજ તરીકે દેશી નળિયાં કે ઘાસનો ઉપયોગ વધુ હતો. કેટલાંક ઘરો ભાંગીતૂટી હાલતમાં હતાં. કેટલાંકને ઘર જ ન હતું. તેઓ ઉપર આકાશ અને નીચે ધરતીના સહારે રહેતા હતા. જનસંખ્યાની રીતે જોઈએ તો એક ઘરમાં ૮થી ૧૦ સ્ત્રી-પુરૂષો સાથે રહેતાં હોય તેવાં કુટુંબો પણ હતાં. ટૂંકમાં રહેઠાણ એ અનુસૂચિત જનજાતિને માટે પ્રાણપ્રશ્ન બની ગયો છે. અમારા અગાઉનાં અધ્યયનોમાં પણ આ વાત દેખાય છે અને જુદા જુદા જિલ્લાની મુલાકાત વખતે અમારા નિરીક્ષણ દ્વારા પણ આ હકીકત અમને પ્રથમ નજરે તરી આવી હતી. નિરીક્ષણ દ્વારા એ સ્પષ્ટ જણાયું કે મકાન એ અનુસૂચિત જાનજાતિના લોકો માટે સુખ-સગવડની વાત તો નથી રહી પરંતુ કુટુંબનો દરેક સભ્ય માત્ર રહી શકે તેવી મકાનની સગવડ પણ ક્યાંય જોવા મળી નહીં.

સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલાં ૯૮૮ ગામોમાંથી સર્વેક્ષણ દ્વારા મકાનો સંબંધી માહિતી એકઠી કરવામાં આવી. તેમાં કુલ ૯૩૯૩૨ કુટુંબોમાંથી ૮૯૫૨૭ (૯૫.૩૧ ટકા) કુટુંબો પોતાની માલિકીના મકાનમાં રહેતાં હતાં, જ્યારે ૪૪૦૫ (૪.૬૯ ટકા) કુટુંબો ભાડાના મકાનમાં રહેતાં હતાં. આમ એકંદરે માલિકીના મકાનની સંખ્યા વિશેષ છે. સંખ્યાકીય રીતે આ માહિતી ઘણી જ સારી લાગે, પરંતુ મકાન પોતાની માલિકીનું હોય અને જમીન અન્ય કોઈની પણ હોય તેવા દાખલા ઘણા છે. આ તો થઈ મકાનની વાત પરંતુ તેમાં જે જરૂરી સુવિધાઓ જોઈએ તેનો તો તદ્દન અભાવ જોવા મળ્યો, જેના આંકડા જોવાથી હૃદય પણ દ્રવી ઊઠે છે. અનુસૂચિત જનજાતિના કુટુંબના આવા રહેઠાણ માંથી માત્ર ૯૬૪ (૧.૦૩ ટકા) કુટુંબોને જાજરૂની સગવડ છે ૭૭૮૨ (૮.૨૮ ટકા) કુટુંબોને વીજળીની સગવડ છે. ૪૭૩૫ (૮.૨૮ ટકા) કુટુંબોને નાવણિયાની સગવડ છે. ૪૩૨૧ (૪.૬૦ ટકા) કુટુંબોને ઘેર પાણી માટેના નળ હતા. ૯૭૦૭ (૧૦.૩૩ ટકા) કુટુંબોને પાણીના નિકાલની વ્યવસ્થા હતી અને માત્ર ૧૮૨૨ (૧.૯૪ ટકા) મકાનોમાં નિર્ધૂમચૂલાની વ્યવસ્થા હતી એટલે કે ૯૨૧૧૦ (૯૮.૬ ટકા) કુટુંબોનાં ઘરોમાંથી ધુમાડો બહાર નીકળે તેવી કોઈપણ પ્રકારની સગવડ ન હતી. એકંદરે માનવી માટે જે જરૂરી કહી શકાય તેવી સગવડનું પ્રમાણ અનુસૂચિત જનજાતિનાં ઘરોમાં અલ્પ જોવા મળ્યું હતું.

જિલ્લાવાર રહેઠાણની માલિકી અને તેમાં ઉપલબ્ધ સગવડોની વિસ્તૃત માહિતી પરિશિષ્ટ-૧૭માં આપવામાં આવી છે.

ઉપર જણાવેલ આંકડાકીય માહિતી પરથી અનુસૂચિત જનજાતિના લોકોના રહેઠાણ બાબતે સ્પષ્ટ રીતે ખ્યાલ આવશે કે તેમના રહેઠાણના પ્રશ્નને હાલના તબક્કે અગ્રિમતા આપી ઉકેલવા પ્રયાસ કરવો પડશે. સાથે સાથે જે કુટુંબોની પાસે મકાનો છે પરંતુ તેમાં જે કંઈ પ્રાથમિક સુવિધા જોઈએ તેનો અભાવ હોય તેને ખ્યાલમાં રાખી ત્વરિત પગલાં ભરવાં જોઈએ. અનુસૂચિત જનજાતિના લોકોની પ્રત્યક્ષ મુલાકાત સમયે તેઓ કહેતા કે અમારો મકાનનો પ્રશ્ન ઉકેલો તો શિયાળાની ઠંડી અને ચોમાસામાં પડતા વરસાદથી અમે બચી શકીએ અને શાંતિથી રહી શકીએ. જે ઉચ્ચારો તેની દયનીય પરિસ્થિતિનું સ્પષ્ટ દર્શન કરાવે છે.

ઘરથાળનો પ્લૉટ :

અનુસૂચિત જનજાતિનાં કુટુંબો, હરિજન અને ઘરવિહોણા લોકો માટે ઘર બનાવવા માટે જે મફત પ્લૉટ સરકારશ્રીની યોજના દ્વારા આપવામાં આવે

છે તેનો અભ્યાસ પણ આ સર્વેક્ષણમાં કરવામાં આવ્યો છે. જિલ્લાવાર ઘરથાળનો પ્લોટ મળ્યો હોય તેની વિગત કોઠા નં. ૪.૧માં આપી છે.

કોઠા નં. ૪.૧

જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલાં કુટુંબો અને ઘર બાંધવા માટે મળેલ પ્લોટની વિગતો દર્શાવતો કોઠો

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	સર્વેક્ષણ થયેલ કુલ કુટુંબો	ઘર બાંધવા માટે પ્લોટ મળેલ છે.
૧.	જામનગર	૩૩૦	૧૬ (૪.૮૪)
૨.	ભાવનગર	૫૫	૫૫ (૧૦૦.૦૦ ટકા)
૩.	જૂનાગઢ	૯૧૬	૨૦૭ (૨૨.૫૯)
૪.	કચ્છ	૬૯૪૮	૧૩૫૨ (૧૯.૪૫)
૫.	અમદાવાદ	૪૬૦	૪૦ (૮.૬૯)
૬.	મહેસાણા	૭૩	- -
૭.	ખેડા	૪૦૯૪	૮૮૯ (૨૧.૭૧)
૮.	સાબરકાંઠા	૧૮૮૯	૪૧ (૨.૧૭)
૯.	બનાસકાંઠા	૧૭૭૮	૨૩૧ (૧૨.૯૯)
૧૦.	પંચમહાલ	૮૩૧૩	૧૮૦૪ (૨૧.૭૦)
૧૧.	વલસાડ	૬૫૬૯	૩૪૫૮ (૫૨.૬૪)
૧૨.	સુરત	૧૨૨૪૯	૩૦૩૬ (૨૪.૭૮)
૧૩.	ભરૂચ	૧૫૯૪૦	૪૭૬૧ (૨૯.૮૬)
૧૪.	વડોદરા	૩૪૩૧૮	૭૭૪૮ (૨૨.૫૭)
	કુલ	૯૩૯૩૨	૨૩૬૩૮ (૨૫.૧૬)

સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલાં ૯૩૯૩૨ કુટુંબોની તપાસ કરતાં જાણવા મળ્યું કે માત્ર ૨૩૬૩૮ કુટુંબોને એટલે કે કુલ કુટુંબના ૨૫.૧૬ ટકાને ઘરથાળનો પ્લોટ મળ્યો હતો. આ તો થઈ આંકડાકીય માહિતીની વાત પરંતુ જે પ્લોટનું વિતરણ અનુસૂચિત જનજાતિના લોકોને કરવામાં આવે છે તેની અંદર ઊંડા ઊતરીએ તો વાસ્તવિક ચિત્ર કંઈક જુદું જ પ્રતિબિંબ પાડે છે.

એટલે કે તેમને જે ઘરથાળનો પ્લોટ આપવામાં આવે છે તે ગામથી દૂર હોય, તે પ્લોટ નીચાણવાળી જગ્યાએ હોય, તેમાં ખાડાટેકરા હોય, અમુક સ્થળે આ પ્લોટ આપવામાં આવ્યો છે ત્યાં વધુ ઝાડીઓ હોય તેવું પણ દેખાય છે. જ્યારે કેટલાંક ગામોમાં દા.ત. વિરપુર (ધોળકા તાલુકો) અને ઉતરસંડા(નડિયાદ તાલુકો)માં પ્લોટ ઉપર ગૃહનિર્માણ યોજના નીચે મકાનો પણ બનાવ્યાં છે પરંતુ ગામના લોકો પાસેથી જાણવા મળ્યું કે આ મકાનો ખરેખર આદિવાસી અને હરિજનો માટે મળ્યાં હતાં પરંતુ માથાભારે લોકોએ પોતાની વગ ઊભી કરીને પોતાના નામે કરાવી લીધાં છે. હાલમાં કેટલાકે આદિવાસીઓને આ મકાન ભાડે આપ્યાં છે. એટલે કે હકીકતમાં જરૂરિયાતવાળાને તેનો કબજો મળતો નથી. પ્લોટ મળ્યા છે તેમની ફરિયાદ એ છે કે ચોમાસામાં ગામનું પાણી આ પ્લોટની જગ્યામાં આવતું હોય તેવું બને છે. તો આ છે યોજના દ્વારા તેમને ઘરથાળ માટેના પ્લોટ અને મકાન ફાળવવામાં આવે છે તેની સ્થિતિ. આવું તો અન્ય બાબતોમાં પણ થતું હશે. ટૂંકમાં. જે ઘરથાળના પ્લોટો ફાળવવામાં આવ્યા છે, તેની સંખ્યા અતિ જૂજ છે. સાથોસાથ તે ઉપયોગી કે સંતોષકારક તો નહીં જ.

આરોગ્ય :

આપણા દેશ અને રાજ્યમાં લોકોના સ્વાસ્થ્ય માટે અને આરોગ્ય માટે દિનપ્રતિદિન વધુ ધ્યાન અપાતું જાય છે. આ માટેની જરૂરી સગવડ અને સુવિધા જિલ્લા અને તાલુકા સ્થળે વધુ પ્રમાણમાં કેન્દ્રિત થતી જાય છે. પરંતુ ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં આવાં કેન્દ્રોનો અભાવ વર્તાય છે. આપણી જુદી જુદી યોજનાઓમાં લોકોના સ્વાસ્થ્ય માટે અને આરોગ્યની જાળવણી અર્થે ઘણી રકમ ખર્ચવામાં આવે છે. પરંતુ ગામડાના લોકો કે પછાત લોકો સુધી કોઈ ને કોઈ કારણોસર આ યોજનાનો લાભ કે આરોગ્યની સેવા જરૂરી પ્રમાણમાં પહોંચતી નથી તેવું સ્પષ્ટ રીતે જણાઈ આવે છે. આથી ગામડાના લોકોમાં દિનપ્રતિદિન રોગોનું પ્રમાણ સવિશેષ વધતું જાય છે. આ સર્વેક્ષણમાં પણ અનુસૂચિત જનજાતિના લોકો કેવા પ્રકારની માંદગી અને રોગના ભોગ બન્યા છે તેની માહિતી એકત્ર કરી હતી.

તપાસ દરમિયાન કુલ ૪૭૨૫૬૧ વ્યક્તિઓમાંથી ૩૪૯૧ (૦.૭૪ ટકા) વ્યક્તિઓ કોઈ ને કોઈ મહાવ્યાધિથી પીડાતી હતી. આ મહાવ્યાધિથી પીડાતા રોગોમાંથી ૮૨૪ (૨૩.૬૦ ટકા) વ્યક્તિઓ ક્ષયના રોગથી, ૧૯૦ (૫.૪૪ ટકા) કેન્સર, ૮૫૪ (૨૪.૪૬ ટકા) દમ, ૮૭ (૨.૪૯ ટકા) પાંડુરોગ, ૩૭૮ (૧૦.૮૨ ટકા) લકવા, ૨૩૭ (૬.૭૮ ટકા) રક્તપિત્ત, ૩૦૧ (૮.૬૨ ટકા) ચામડીનાં દર્દો અને ૬૨૦ (૧૭.૭૫ ટકા) અન્ય મહારોગોથી પીડાતા હતા.

જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ કરેલાં કુટુંબોમાં માંદગીથી પીડાતા સભ્યોની માહિતી પરિશિષ્ટ-૧૮માં આપવામાં આવી છે. આ માહિતી પરથી જોઈ શકાશે કે ક્ષયના રોગથી પીડાતી વ્યક્તિઓની સંખ્યા વડોદરા (૩૦૭), ભરૂચ (૧૨૩), કચ્છ (૧૧૮), પંચમહાલ (૭૫), અને સાબરકાંઠા (૩૨) જિલ્લામાં વધુ જણાઈ હતી. કેન્સરના રોગથી પીડાતા સભ્યોની સંખ્યા વડોદરા (૭૧), કચ્છ (૩૨), ભરૂચ (૨૫) જિલ્લામાં વિશેષ હતી. દમના રોગથી પીડાતા સભ્યોની સંખ્યા વડોદરા (૩૨૫), ભરૂચ (૨૩૩), પંચમહાલ (૫૨), ખેડા (૪૩) જિલ્લામાં વધુ હતી. રક્તપિત્તથી પીડાતી વ્યક્તિઓની સંખ્યા ભરૂચ (૬૭), વડોદરા (૬૭), સુરત (૩૭), વલસાડ (૨૨) જિલ્લામાં વધારે હતી. ચામડીનાં દર્દોથી પીડાતી વ્યક્તિઓ વડોદરા (૧૦૭), ભરૂચ (૪૩) અને સુરત (૨૨) જિલ્લામાં વધુ હતી. લકવાની વધુ સંખ્યા વડોદરા (૧૨૦), ભરૂચ (૮૫), સુરત (૩૯) અને કચ્છ (૩૮) જિલ્લામાં હતી. લકવાથી પીડાતી સૌથી ઓછી સંખ્યા જામનગર, ભાવનગર અને જૂનાગઢ જિલ્લામાં હતી. એકંદરે જોતાં વ્યક્તિઓમાં વધુ રોગોનું પ્રમાણ વડોદરા (૧૨૧૯), ભરૂચ (૭૨૯), કચ્છ (૩૬૪), સુરત (૨૬૯) અને ખેડા (૨૩૪) જિલ્લામાં હતું, જ્યારે સૌથી ઓછું પ્રમાણ મહેસાણા (૬), ભાવનગર (૭) અને અમદાવાદ (૧૫) જિલ્લામાં હતું.

સમાજકલ્યાણ ખાતા દ્વારા આવા મહારોગથી પીડાતી વ્યક્તિઓને આર્થિક મદદ કરવામાં આવે છે. તપાસ દરમિયાન જાણવા મળ્યું કે આવી યોજનાનો લાભ જેને મળ્યો છે તેની સંખ્યા બહુ ઓછી છે. એટલે કે લાંબી માંદગીથી પીડાતી કુલ ૩૪૯૧ વ્યક્તિઓમાંથી માત્ર ૨૩૫ (૦.૦૫ ટકા) વ્યક્તિઓને કુલ રૂપિયા ૩૯૫૪૩નો લાભ મળ્યો હતો, જે લાભ મળેલ વ્યક્તિઓને સરેરાશ રૂ. ૧૬૮/- થાય છે. આવી વ્યક્તિઓમાં જે લાભ મળ્યો છે તેમાં કચ્છ (૩૧), ખેડા (૩૨), પંચમહાલ (૨૬), સુરત (૧૪), ભરૂચ (૩૮), વડોદરા (૮૭) જિલ્લાની સંખ્યા વિશેષ હતી અને સૌથી ઓછો લાભ ભાવનગર (૧) અને બનાસકાંઠા (૬) જિલ્લામાં હતો, જ્યારે જામનગર, જૂનાગઢ, અમદાવાદ, મહેસાણા, સાબરકાંઠા અને વલસાડ જિલ્લામાં એક પણ વ્યક્તિને આ આર્થિક મદદ મળી ન હતી.

સગર્ભા સ્ત્રીઓ અને છ વર્ષ નીચેનાં બાળકોને માટે પોષક આહાર-યુક્ત યોજના ચાલે છે. આનો લાભ અનુસૂચિત જનજાતિના સભ્યોને કેટલો મળે છે તે જાણવાનો પ્રયાસ આ સર્વેક્ષણમાં કરવામાં આવ્યો છે. એકત્ર કરેલ માહિતીથી જણાયું છે કે આનો લાભ કુલ ૧૫૧૯૮ સ્ત્રી અને બાળકોને મળ્યો હતો. આ યોજનાનો લાભ વડોદરા (૭૦૩૨), ભરૂચ (૪૩૦૩),

પંચમહાલ (૧૦૦૦૧) જિલ્લામાં વિશેષ જોવા મળ્યો હતો જ્યારે જામનગર, અમદાવાદ અને મહેસાણામાં આ યોજનાના લાભથી અનુસૂચિત જનજાતિના લોકો તદ્દન વંચિત રહ્યા છે. એકંદરે જોઈએ તો જે કુલ ૧૫૧૯૮ વ્યક્તિઓને આ લાભ મળ્યો છે તે સંખ્યા ઘણી ઓછી છે. ઘણો મોટો વિસ્તાર તો આ લાભથી બાકાત રહી જવા પામ્યો છે તે ઉપરોક્ત માહિતી પરથી જોઈ શકાય છે.

ખોડખાંપણ:

સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલા ગામોમાં જે વ્યક્તિઓ કોઈપણ પ્રકારની ખોડ-ખાંપણ ધરાવતી હોય તેની માહિતી એકઠી કરી છે. અપંગ વ્યક્તિઓમાં સામાન્ય રીતે બહેરા-મૂંગા, અંધ-વિકલાંગ, બાળલકવાગ્રસ્ત વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલાં કુટુંબોમાં કુલ ૨૦૭૧ (૦.૪૪ ટકા) વ્યક્તિઓ જુદી જુદી ખોડખાંપણ ધરાવતી હતી. જિલ્લાવાર ખોડખાંપણ અંગેની વિગત કોઠા નં. ૪.૨માં આપવામાં આવી છે. ખોડખાંપણ ધરાવતી વ્યક્તિઓની સંખ્યા વડોદરા (૬૭૮), ભરૂચ (૪૫૨), કચ્છ (૨૪૫), સુરત (૧૬૦) અને પંચમહાલ (૧૨૩)માં વધુ હતી, જ્યારે મહેસાણા (૪), ભાવનગર (૫) અને અમદાવાદ (૯)માં આનું પ્રમાણ ઓછું હતું. ગામદીઠ ખોડખાંપણવાળાનું પ્રમાણ લગભગ ૨.૧૦ થાય છે. કુલ ૨૦૭૧ ખોડખાંપણવાળી વ્યક્તિઓમાંથી ૯૬૧ (૪૦.૪૬ ટકા) ૧થી ૧૪ વર્ષની ઉંમરનાં બાળકો હતાં. આ ૯૬૧ બાળકોમાંથી ૨૪૧ (૨૫.૦૮ ટકા) બાળકોને જે તે પ્રકારની ક્ષતિવાળી શાળામાં મોકલાવાની ઇચ્છા તેમના વાલી ઓએ દર્શાવી હતી, જેથી ભવિષ્યમાં આવાં બાળકો કોઈની દયા પર ન રહેતાં સ્વાવલંબી અને આત્મનિર્ભર બની રહી શકે.

કોઠા નં. ૪.૨

જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોના સભ્યોમાં ખોડખાંપણ

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	ખોડખાંપણવાળા સભ્યોની સંખ્યા	ખોડખાંપણના પ્રકાર				
			લૂલા	આંધળા	બહેરા મૂંગા		બાળલકવા
૧.	જામનગર	૨૮	૩	૮	૮	૩	૬
૨.	ભાવનગર	૫	૩	૧	-	૧	-
૩.	જૂનાગઢ	૨૯	૧૫	૭	૧	૩	૩
૪.	કચ્છ	૨૪૫	૧૨૦	૬૦	૧૩	૧૩	૩૯

૫. અમદાવાદ	૯	૫	૨	૧	-	૧
૬. મહેસાણા	૪	૨	૧	-	-	૧
૭. ખેડા	૧૧૧	૪૮	૨૯	૧૦	૭	૧૭
૮. સાબરકાંઠા	૫૩	૩૮	૧	૬	૫	૩
૯. બનાસકાંઠા	૪૩	૨૪	૫	૧	૨	૧૧
૧૦. પંચમહાલ	૧૨૩	૫૮	૩૧	૧૩	૧૫	૬
૧૧. વલસાડ	૧૩૧	૪૬	૨૬	૧૮	૧૫	૨૬
૧૨. સુરત	૧૬૦	૫૯	૪૮	૧૧	૧૦	૩૨
૧૩. ભરૂચ	૪૫૨	૧૭૪	૧૩૫	૨૬	૨૮	૦૯
૧૪. વડોદરા	૬૭૮	૩૧૦	૧૬૯	૬૧	૪૦	૯૮
કુલ	૨૦૭૧	૯૦૫	૫૨૩	૧૬૯	૧૪૨	૩૩૨
ટકા	(૦.૪૩)	(૪૨.૬૪)	(૨૫.૨૫)	(૪.૪૬)	(૬.૮૬)	(૧૬.૦૩)

ઉપર પ્રમાણેની આરોગ્યની સુવિધાઓ અને તેનાથી જે લોકોને લાભ મળ્યો છે તેની વિગત જોતાં સ્પષ્ટ થશે કે અનુસૂચિત જનજાતિના લોકો માટે આ દિશામાં ઘણું કરવાનું બાકી છે. એ કામની સાથોસાથ એક મહત્ત્વનું અને પ્રથમ કામ એ કરવાનું રહે છે કે જેને કારણે આ લોકોનું સ્વાસ્થ્ય કથળે છે તેનાથી પણ તેમને બચાવવા જોઈએ. ટૂંકમાં તેઓનું આરોગ્ય સારું રહે તે માટે પાયાથી કામ આરંભવું પડશે કે જેથી ભવિષ્યની પેઢી મહારોગથી બચી શકે.

કુટુંબનિયોજન :

સર્વેક્ષણમાં કુટુંબનિયોજન અંગેની વિગતો લેવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. આ લેવા માટેનો હેતુ આ હતો : આદિવાસીઓની આર્થિક સ્થિતિ અતિ ખરાબ છે. આજ સર્વેક્ષણમાં જણાવ્યું કે લગભગ ૯૧ ટકા કુટુંબો ગરીબીરેખા નીચે જીવે છે. સાથોસાથ દિવસે દિવસે મોંઘવારી અને માનવીની જરૂરિયાતો વધતી જાય છે. ત્યારે આ અનુસૂચિત જનજાતિનાં કુટુંબો કઈ રીતે જીવે છે ? વળી પૌષ્ટિક આહાર ન મળવાથી શારીરિક કે માનસિક રોગોના પણ ભોગ બને છે અને તેઓમાં અનેકવિધ પ્રકારના રોગો થાય છે ત્યારે, આ સમય છે કે વસતિનિયંત્રણની સરકારની યોજના સાથે ચાલવા માટે કે પોતાના વિકાસ માટે આ લોકો કેટલા તૈયાર છે તે જાણવું.

સર્વેક્ષણમાં આવેલી માહિતી તપાસતાં જાણવા મળ્યું કે સર્વેક્ષણના ૪૭૨૫૬૧ સભ્યોમાંથી નસબંધી ઓપરેશનમાં માનનારા સભ્યો ૫૭૪૦૩ (૧૨.૦૬ ટકા) હતા. આમાં બે બાળકો પછી ઓપરેશનમાં માનનારા ૧૮૬૧૯ સભ્યો હતા. ત્રણ બાળકો પછી ૧૭૨૯૪ સભ્યો, ત્રણથી વધુ બાળકોના જન્મ પછી ઓપરેશનમાં માનનારા ૭૬૮ સભ્યો હતા. છોકરાના જન્મ બાદ ઓપરેશનમાં માનનારા ૧૦૨૧૫ સભ્યો હતા અને છોકરીના જન્મ બાદ ઓપરેશન કરાવાવની ઈચ્છા રાખતા ૧૫૦૭ સભ્યો હતા. ઓપરેશનમાં માનનારા વધુ સભ્યોની સંખ્યા વડોદરામાં ૨૩૮૪૧, ભરૂચમાં ૯૫૯૯ અને સુરતમાં ૭૩૨૬ હતી.

ઑપરેશન કરાવનાર ૪૨૮૫૭ સભ્યો અંગે પૃચ્છા કરી હતી તો જાણવા મળ્યું કે ૧૦૨૮૧ (૨૩.૯૯ ટકા) પુરુષ સભ્યો ઓપરેશન કરાવનાર હતા અને ૩૨૫૭૬ (૭૬.૦૧ ટકા) સ્ત્રી સભ્યો ઓપરેશન કરાવનાર હતી. જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોમાં ઓપરેશનમાં માનનારા અને ઓપરેશન કરાવેલ સ્ત્રી-પુરુષોની વિગત કોઠા નં. ૪.૩માં આપવામાં આવી છે.

પતિપત્નીએ ઓપરેશન ક્યારે કરાવ્યું તે અંગે પૂછતાં જાણવા મળ્યું કે ૧૧૫૧૬ સભ્યોએ બે બાળકો પછી, ૧૬૮૨૬ સભ્યોએ ત્રણ બાળકો પછી, ૧૦૩૭૩ સભ્યોએ ચાર બાળકો પછી અને ૫૮૧૭ સભ્યોએ પાંચ બાળકો પછી ઓપરેશન કરાવ્યું હતું. આ માહિતી જોતાં હવે ખ્યાલ આવે છે કે અનુસૂચિત જનજાતિમાં હજુ આ વિચારને બહુ અપનાવવામાં આવ્યો નથી. કુટુંબનિયોજન અંગેની જે સમજ હોવી જોઈએ તે પણ ઘણામાં નથી. વળી બાળકો હોવાં તે ભગવાનની મરજી છે એવી એક શ્રદ્ધા પણ કામ કરે છે. આથી સરકારશ્રીએ આ યોજના અંગે વધુમાં વધુ જાગૃતિ આદિવાસીઓમાં લાવી શકાય તે પ્રકારના પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.

કોઠા નં. ૪.૩

જિલ્લાવાર નસબંધી ઓપરેશનમાં માનનાર સભ્યો અને ઓપરેશન કરાવનાર સ્ત્રીપુરુષોની માહિતી

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	નસબંધી ઓપરેશનમાં માનનાર સભ્યો	કઈ પરિસ્થિતિમાં ઓપરેશન કરાવો: બે બાળકો પછી	ત્રણ બાળકો પછી	ત્રણથી વધુ પછી	છોકરાના જન્મબાદ	છોકરીના જન્મબાદ	ઓપરેશન કરાવનાર કોણ? પતિ	પત્ની	ઓપરેશન કેટલા બાળકો પછી: બે બાળકો પછી	ત્રણ બાળકો પછી	ચાર બાળકો પછી	પાંચ બાળકો પછી
૧.	જામનગર	૯૬	૧૫	૪૮	૩૧	૨	-	૧૩	૨૩	૫	૧૫	૬	૧૦
૨.	ભાવનગર	૨૩	૨	૧૩	૮	-	-	૬	૨૮	૧૩	૧૦	૧૧	-
૩.	જૂનાગઢ	૧૯૨	-	૭૫	૫૨	૬૨	૨	૨૦	૮૯	૧૨	૪૨	૪૫	૧૦
૪.	કચ્છ	૩૭૨૧	૮૫૪	૯૪૪	૧૧૯૦	૬૦૬	૧૨૭	૩૫૪	૧૫૩૫	૩૯૧	૪૯૨	૪૪૨	૫૬૪
૫.	અમદાવાદ	૨૩૦	૨૬	૧૪૪	૨૯	૩૧	-	૯	૧૭૨	૩૮	૫૭	૫૬	૩૦
૬.	મહેસાણા	૮	૪	૪	-	-	-	૧	૧૯	૭	૧૨	૧	-
૭.	ખેડા	૨૫૮૨	૧૧૦૪	૭૬૧	૨૮૮	૪૨૪	૫	૪૦૮	૧૨૯૬	૩૮૧	૬૦૧	૪૭૫	૨૪૭
૮.	સાબરકાંઠા	૧૦૦૭	૧૨૭	૨૯૫	૩૩૭	૨૩૬	૧૨	૧૮૩	૫૧૨	૮૭	૨૦૬	૧૭૭	૨૨૫

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૯.	બનાસકાંઠા	૭૬૮	૧૧૬	૧૦૯	૩૦૪	૨૦૮	૩૧	૬૭	૧૦૦	૮	૩૫	૨૭	૯૭
૧૦.	પંચમહાલ	૪૪૧૪	૧૪૪૫	૧૨૨૪	૯૮૧	૭૨૬	૩૮	૭૭૯	૧૮૧૮	૫૪૨	૭૬૦	૭૨૧	૫૭૪
૧૧.	વલસાડ	૩૬૦૬	૧૨૭૫	૧૪૯૭	૫૬૮	૨૦૫	૬૧	૧૦૭૫	૨૨૫૫	૧૦૩૪	૧૨૧૨	૬૯૮	૩૮૬
૧૨.	સુરત	૭૩૨૬	૨૩૭૭	૨૯૩૮	૧૧૪૯	૮૦૦	૬૨	૧૮૫૩	૪૨૩૪	૧૪૩૬	૨૬૬૬	૧૩૯૦	૫૯૫
૧૩.	ભરૂચ	૯૫૮૯	૨૯૪૫	૨૪૭૪	૨૦૭૯	૯૪૭	૧૧૭	૧૬૭૭	૬૫૯૯	૨૦૪૯	૩૨૬૭	૨૦૧૯	૯૭૧
૧૪.	વડોદરા	૨૩૮૪૧	૮૩૨૯	૫૭૬૮	૨૭૨૨	૫૯૭૦	૧૦૫૨	૩૮૩૬	૧૫૫૭૧	૫૫૧૩	૭૪૮૧	૪૩૦૫	૨૧૦૮
	કુલ	૫૭૪૦૩	૧૮૬૧૯	૧૭૨૯૪	૭૬૮	૧૦૨૧૫	૧૫૦૭	૧૦૨૮૧	૩૨૫૭૬	૧૧૫૧૬	૧૬૮૨૬	૧૦૩૭૩	૫૮૧૭

પ્રકરણ : ૫

શિક્ષિત બેકારો અને સહકારી યોજના

પ્રકરણ : ૫

શિક્ષિત બેકારો અને સહકારી યોજના

સર્વેક્ષણમાં શૈક્ષણિક બાબતોને ઊંડાણપૂર્વક જોવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. ૧૯૮૧ના વસતિગણતરીના આંકડા જોતાં ખ્યાલ આવશે કે આદિવાસીઓમાં હવે દિનપ્રતિદિન શિક્ષણનું પ્રમાણ વધતું જાય છે જે સારી બાબત છે. અનુસૂચિત જનજાતિમાં સાક્ષરતાનું પ્રમાણ ૨૧.૧૪ ટકા હતું. આની વિસ્તૃત ચર્ચા પ્રકરણ ૨માં કરવામાં આવી છે. શિક્ષિતો એટલે કે જેમનું શિક્ષણ પૂરું થઈ ગયું છે, તેવાઓની સંખ્યા ૧૪.૬૦ ટકા હતી જ્યારે ચાલુ શિક્ષણ ૧૩.૭૦ ટકા જોવા મળ્યું હતું.

સરકારશ્રીએ હરિજન અને આદિવાસીઓ માટે નોકરીમાં અનામત રાખવા માટે બંધારણમાં ખાસ જોગવાઈ કરી છે. આમ છતાં સર્વેક્ષિત કુટુંબોમાં શિક્ષિત બેકારોની સંખ્યા ઘણી જોવા મળે છે. આપણે સૌ શિક્ષણ આપવાના પ્રયત્નો કરીએ છીએ ત્યારે તેની સાથે તેના ભવિષ્યનો પણ વિચાર જો કરવામાં આવે તો શિક્ષણ પાછળ કરેલો ખર્ચ ફળે તેમ કહી શકાય. સર્વેક્ષણમાં શિક્ષિત બેકારોની સ્થિતિ અંગે જાણવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો તેની સ્થિતિ કંઈક આવી હતી. સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલા ૪૭૨૫૬૧ વ્યક્તિઓમાંથી કુલ શિક્ષિત બેકારો ૨૪૮૪ હતા. આ બેકારોના શિક્ષણ અંગે જોઈએ તો એસ.એસ.સી. થયેલા ૨૦૨૯, પી.ટી.સી. ૨૦૦, સ્નાતક ૧૦૯, અનુસ્નાતક ૯૯, ટેક્નિકલ શિક્ષણ મેળવેલ ૭૮૫ હતા.

શિક્ષિત બેકારોમાંથી કેટલા સભ્યોએ રોજગાર વિનિયમ કચેરીમાં નામ નોંધાવ્યું છે તેની માહિતી લેતાં કુલ ૨૪૮૪ બેકારોમાંથી ૭૮૫ શિક્ષિત બેકારોએ પોતાના જિલ્લાની રોજગાર કચેરીમાં નામ નોંધાવ્યાં હતાં. રોજગાર કચેરીમાં નામ નોંધાવ્યા બાદ તેમને મુલાકાત (ઇન્ટરવ્યૂ) માટે કેટલી વખત બોલાવવામાં આવ્યા છે તેની પૃચ્છા કરતાં ખ્યાલ આવ્યો કે ૪૪૦ બેકારોને એક પણ વખત રોજગાર કચેરીમાંથી ઇન્ટરવ્યૂ આવ્યો ન હતો. એક વખત ઇન્ટરવ્યૂ ૧૪૦ બેકારોને આવ્યો હતો. બે વખત ૮૮ સભ્યોને, ત્રણ વખત ૪૬ અને ત્રણથી વધુ ૬૭ શિક્ષિત બેકારોને ઇન્ટરવ્યૂ આવ્યો હતું.

આ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આટલી મોટી સંખ્યાએ રોજગાર વિનિયમ કચેરીમાં નામો નોંધાવેલ હોવા છતાં તેમને નોકરી મેળવવામાં ઘણી મુશ્કેલી પડે છે. શિક્ષિત બેકારો અને તેમને રોજગાર વિનિમય કચેરીમાં નોંધાવેલ નામ અને તેમને ઇન્ટરવ્યૂમાં કેટલીવાર બોલાવવામાં આવ્યા છે તેની જિલ્લાવાર વિસ્તૃત વિગત પરિશિષ્ટ ૧૯માં આપવામાં આવી છે.

સહકારી મંડળીઓ :

સર્વેક્ષણમાં અનુસૂચિત જનજાતિના સભ્યોની, સહકારી મંડળીઓના સંબંધમાં માહિતી એકઠી કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો તેમાં અમે વિવિધ પ્રકારની મંડળીઓની માહિતી લીધી હતી જેમ કે ખેતીધિરાણ, દૂધમંડળી, ઔદ્યોગિક મજૂર મંડળો, જંગલકામદાર, મત્સ્ય વગેરે. જેમાં સહકારી મંડળીઓમાં કુલ નોંધાયેલા સભાસદો ૭૦૯૬ હતા તેમાંથી ૨૯૪૯ સભાસદો ખેતીધીરાણ લેમ્પસમાં, ૩૪૭૫ દૂધમંડળીમાં, ઔદ્યોગિક મંડળીમાં ૨૯૭, મજૂરમંડળીમાં ૮૯, ગૃહનિર્માણમાં ૪૩, જંગલકામદારમાં ૧૪, મત્સ્યઉદ્યોગ મંડળીમાં ૨૧ અને અન્ય મંડળીઓમાં ૧૪૭ સભાસદો નોંધાયેલા હતા. આટલી મોટી સંખ્યાના સભાસદોમાંથી માત્ર ૧૨૭૪ સભાસદોને નિયમિત અને પૂરતું ધીરાણ મળે છે. એનો અર્થ એ થયો કે બાકીના ૫૮૨૨ સભાસદોને કોઈ ને કોઈ કારણોસર નિયમિત અને પૂરતું ધીરાણ મળતું નથી જે ધિરાણ મળે છે તેમાં સમયગાળો કે પ્રમાણમાં વધઘટ હશે. જિલ્લાવાર સહકારી મંડળીઓમાં નોંધાયેલ સભાસદોની વિગત પરિશિષ્ટ-૨૦માં છે.

સહકારી સહાય મેળવેલ સભાસદોની સંખ્યા જોઈએ તો ૫૩૧૭ છે. તેમાંથી ખેતી કિટ્સ માટે ૮૫૬, સ્વરોજગારી માટે ૧૮૧, નવા ધંધા માટે સહાય ૨૧૦, મરઘાઉછેર યુનિટ ૮૫, મત્સ્યઉદ્યોગનાં સાધનો ૧૮૨, પશુપાલન માટે ૧૯૭૬, શૈક્ષણિક ૫૦, વૈદકીય ૩૫ અને કાનૂની સહાય માટે ૩૪ અને રહેઠાણ માટે ૧૫૯૮ સભાસદોને સરકારી સહાય મળી હતી. સરકારી સહાય મળેલ સભાસદોની જિલ્લાવાર માહિતી પરિશિષ્ટ ૨૧માં છે.

આ ૫૩૧૭ સભાસદોને જુદી જુદી મંડળીઓ મારફતે જે સરકારી સહાય મળી છે તે કઈ એજન્સી દ્વારા મળી છે, તેની વિગતો આ છે : આઈ. આર.ડી. દ્વારા ૧૩૭, કોર્પોરેશન દ્વારા ૩૧૮, સમાજકલ્યાણ ખાતા મારફતે ૧૨૫૮, પ્રાયોજના કચેરી મારફતે ૪૦૩, જિલ્લા મંડળી દ્વારા ૧૧૫૦, જિલ્લા કુટિર ઉદ્યોગ મારફતે ૨૮૪ અને સ્વૈચ્છિક સંસ્થા દ્વારા ૩૧૮ સભાસદોને સહાય મળી હતી. આ સહાય મળવાથી કુલ ૪૩૦૩ કુટુંબોને પોતાની આવકમાં વધારો થયેલો છે તેવું જાણવા મળ્યું હતું.

આ જે કંઈ સહાય મળી હતી તેનો સમયગાળો જોઈએ તો ખ્યાલ આવશે કે કેટલા સમય પહેલાં સહાય મળી છે. ૧ થી ૨ વર્ષમાં ૧૫૩૦ સભાસદોને, ૩ થી ૪ વર્ષમાં ૧૨૨૧ અને ૪ વર્ષથી ઉપરના ગાળામાં ૧૮૭૧ સભાસદોને સહાય મળી હતી. સહાય મળી છે તેમાં વસ્તુમાં સહાય મેળવનાર સભાસદો ૪૬૬ જ્યારે રોકડરૂપે સહાય મેળવનાર ૧૬૪૫ સભાસદો હતા.

રોકડમાં મળેલી સહાય કુલ ૪૨,૩૯,૭૩૪ રૂપિયા હતી. આની વિસ્તૃત વિગત પરિશિષ્ટ ૨૨માં છે.

આ રીતે સહકારી યોજનાથી કેટલાંક કુટુંબોની આવક વધી છે અને તેમના કૌટુંબિક અને વ્યક્તિગત વિકાસમાં આ યોજના ઘણી જ સહાયભૂત બની છે. હજુ પણ યોજનાઓથી વિશેષ અને છેવાડાના ગામોને લાભ મળે તેવા પ્રયત્નો કરવા વિચારવું જોઈએ અને સાથે સાથે સહકારી યોજનાનો વધુ ને વધુ વિકાસ કરવો જોઈએ.

પ્રકરણ : ૬

સર્વેક્ષિત કુટુંબોની આર્થિક, શૈક્ષણિક અને આરોગ્યવિષયક જરૂરિયાતો

પ્રકરણ : ૬

સર્વેક્ષિત કુટુંબોની આર્થિક, શૈક્ષણિક અને આરોગ્ય વિષયક જરૂરિયાતો

આપણે આગળ જોયું તેમ અનુસૂચિત જનજાતિના લોકોની આર્થિક, સામાજિક સ્થિતિ ઘણી જ ખરાબ છે. તેઓ અનેક પ્રકારના ધંધા-રોજગારમાં પડ્યા હોવા છતાં જીવનનિર્વાહ ચલાવવો ઘણો જ મુશ્કેલ બની ગયો છે. દિનપ્રતિદિન તેઓના વ્યવસાયમાં ફેરફાર થતો જાય છે. આજે પરંપરાગત ધંધો કરતા હોય તેની સંખ્યા જાણવા નથી મળતી પરંતુ આ સર્વેક્ષણ દરમિયાન અને અમારા નિરીક્ષણ વખતે જાણવા મળ્યું હતું કે તેઓના વંશપરંપરાગત ધંધા ભાંગી પડ્યા છે. આની પાછળ જો કોઈ મહત્ત્વનું કારણ હોય તો તે નાણાંની સગવડનો અભાવ છે. ઘણા આગેવાનો પાસેથી જાણવા મળ્યું કે આવા ધંધા માટે જો માલસામાનની સગવડ અને નાણાંકીય સવલતો મળે તો કુટુંબનું ભરણપોષણ સારી રીતે થઈ શકે તેમ છે. એટલું જ નહીં પણ જે કુટુંબોએ પોતાના વંશપરંપરાગત ધંધા છોડી દીધા છે તેઓ ફરી પાછા પોતાના મૂળ ધંધા કરવા લાગે.

(૧) વંશપરંપરાગત ધંધા માટેની જરૂરિયાત :

સર્વેક્ષણમાં તેઓના વંશપરંપરાગત ધંધાના પ્રોત્સાહન અને વિકાસ માટે ક્યા પ્રકારની જરૂરિયાતો છે તે જાણવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો હતો. તપાસમાં આવરી લીધેલાં કુલ કુટુંબોમાંથી ૩૦૮૨૪ કુટુંબોએ વંશપરંપરાગત ધંધાના વિકાસ માટે વિવિધ પ્રકારની જરૂરિયાતો દર્શાવી હતી. આ જરૂરિયાતોમાં નાણાંકીય સહાય, કાચોમાલ, સાધનો, તાલીમ, માર્ગદર્શન અને વેચાણનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ જરૂરિયાતોમાં અમુક કુટુંબોએ એકથી વધુ જરૂરિયાતો દર્શાવી હોય તેવું પણ બન્યું છે.

તપાસમાં આવરી લીધેલાં ૯૩૯૩૨ કુટુંબોમાંથી ૩૦૮૨૪ કુટુંબોએ વિવિધ પ્રકારની જરૂરિયાતો દર્શાવી છે. ૨૫૧૩૨ (૨૬.૭૫ ટકા) કુટુંબોએ નાણાંની, ૮૦૬ (૦.૮૭ ટકા) કુટુંબોએ કાચામાલ અંગેની, ૩૫૮૭ (૩.૮૨ ટકા) કુટુંબોએ સાધનો અંગે, ૩૭૦ (૦.૩૯ ટકા) કુટુંબોએ તાલીમ, ૭૨૯ (૦.૭૮ ટકા) કુટુંબોએ માર્ગદર્શન, ૧૯૦ (૦.૨૦ ટકા) એ વેચાણની અને ૧૧૩૦ (૧.૨૦ ટકા) કુટુંબોએ અન્ય પ્રકારની જરૂરિયાતો દર્શાવી હતી. અન્યમાં કોઈ ખાસ સ્પષ્ટતા કરી નહોતી પણ પૃચ્છા કરતાં જાણવા મળ્યું કે જે મળે તે, એટલે કે આગળ જે જરૂરિયાતો દર્શાવી છે તેની સાથે એમનું સમર્થન છે. પણ પોતાની જરૂરિયાત કયા પ્રકારની છે તેની સ્પષ્ટતા કરતા નથી.

તપાસ વખતે ૩૦૮૨૪ કુટુંબોએ જે જરૂરિયાતો દર્શાવી છે તેનું જિલ્લાવાર પૃથક્કરણ કરતાં જણાય છે કે આવી જરૂરિયાતો દર્શાવતા ઈસમોની સંખ્યા વડોદરા (૧૪૪૮૨), પંચમહાલ (૩૯૨૬), ભરૂચ (૩૧૮૪), કચ્છ (૨૯૮૭) જિલ્લામાં વધુ હતી. સૌથી ઓછી સંખ્યા ભાવનગર (૧૨) અને મહેસાણા (૧૮) જિલ્લામાં હતી. જિલ્લાવાર વંશપરંપરાગત ધંધાની જરૂરિયાત દર્શાવતી માહિતી પરિશિષ્ટ ૨૩માં આપવામાં આવી છે.

(૨) ખેતીના વિકાસ અંગેની જરૂરિયાતો :

સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલાં ૯૩૯૩૨ કુટુંબોમાંથી ૨૩૦૩૯ (૨૪.૫૬ ટકા) કુટુંબો ખેતીની જમીન ધરાવે છે. જે જમીન વધતાઓછા પ્રમાણમાં છે. તપાસ દરમિયાન એવું જાણવા મળ્યું કે જે લોકો પાસે ખેતીની જમીન છે તેઓ પણ સારી રીતે ખેતી કરી શકતા નથી, તેની પાછળનું કારણ એવું જાણવા મળ્યું કે ખેતી કરવા માટેનાં જે જરૂરી સાધનો જોઈએ તેની સંખ્યા ઓછી કે નહીંવત્ હતી. આથી તપાસમાં ખેતી કરવા માટેનાં સાધનોની જરૂરિયાતો અંગે માહિતી એકત્ર કરવામાં આવી હતી. આ જરૂરિયાતોમાં એવું જોવા મળ્યું છે કે મોટા ભાગનાં કુટુંબોએ એક કરતાં વધુ પ્રકારની જરૂરિયાતો દર્શાવી હતી.

તપાસમાં જે કુટુંબો પાસે જમીન નથી તેવાં કુટુંબોને નવી જમીન અંગે અને જે કુટુંબો પાસે ખેતીની જમીન છે તેને કેવા પ્રકારનાં સાધનો આપવામાં આવે તો સઘન ખેતી કરી ઉત્પાદનમાં વૃદ્ધિ કરી શકે તે અંગેની માહિતી એકઠી કરતાં જણાયું હતું કે કુલ કુટુંબોમાંથી ૩૧૭૨૬ (૩૩.૭૭ ટકા) કુટુંબોએ જણાવ્યું હતું કે ખેતી માટેની નવી જમીન આપો. જે ૨૩૦૩૯ કુટુંબો ખેતીની જમીન ધરાવે છે તેમાંથી ૯૨૩૧ (૪૦.૦૬ ટકા) કુટુંબોએ જમીન સમતલ કરવા, ૭૩૪૭ (૩૧.૮૮ ટકા) કુટુંબોએ પાળા બાંધવા, ૩૮૧૧ (૧૬.૫૪ ટકા) કુટુંબોએ નાળાં બાંધવાં, ૬૪૪૮ (૨૭.૯૯ ટકા) કુટુંબોએ વાડ બનાવવા, ૬૭૮૭ (૨૯.૪૬ ટકા) કુટુંબોએ ક્યારી બનાવવા, ૨૦૩૭૮ (૮૮.૪૫ ટકા) કુટુંબોએ બિયારણની, ૨૦૩૨૩ (૮૮.૨૧ ટકા) કુટુંબોએ ખાતરની, ૧૮૩૩૭ (૭૯.૫૯ ટકા) કુટુંબોએ જંતુનાશક દવાની, ૧૧૮૫૪ (૫૧.૪૫ ટકા) કુટુંબોએ જમીનના હપ્તા ભરવા નાણાંની, ૯૦૪૪ (૩૯.૨૫ ટકા) એ પાક નિદર્શનની અને ૮૧૦૭ (૩૫.૧૮ ટકા) કુટુંબોએ પાક સંરક્ષણ નિદર્શનની જરૂરિયાત દર્શાવી હતી. જિલ્લાવાર ખેતીવિષયક જરૂરિયાતોની માહિતી પરિશિષ્ટ ૨૪માં આપવામાં આવી છે.

(૩) ખેતી માટેનાં સાધનોની જરૂરિયાત :

ખેતીવિષયક જરૂરિયાતો ઉપરાંત ખેતીનાં સાધનો અંગેની જરૂરિયાત અંગે તપાસ દરમિયાન માહિતી એકત્ર કરવામાં આવી હતી. આ માહિતી પરથી એ જોવા મળ્યું કે જે કુટુંબો ખેતી ધરાવે છે, તેમાંથી ૧૯૮૩૧ કુટુંબોએ લાકડાનું હળ, ૧૮૯૬૦ કુટુંબોએ રાંપ, ૧૯૭૪૨ કુટુંબોએ રાંપડી, ૧૮૭૫ કુટુંબોએ સમાર, ૧૭૯૭૫ કુટુંબોએ વાવણિયો, ૧૭૦૦૪ કુટુંબોએ લોખંડનું હળ, ૧૫૬૨૪ કુટુંબોએ પંખો, ૧૪૬૯૫ કુટુંબોએ મોઘ, ૨૧૨૪૬ કુટુંબોએ બળદગાડું અને ૧૬૮૮૭ કુટુંબોએ દવા છાંટવા માટેના સ્પ્રેયર તથા પંપની જરૂરિયાત દર્શાવી હતી. જિલ્લાવાર ખેતીનાં સાધનોની જરૂરિયાત અંગેની માહિતી પરિશિષ્ટ ૨૫માં આપવામાં આવી છે.

(૪) ખેતી સંબંધમાં પિયતનાં સાધનોની જરૂરિયાત :

તપાસ દરમિયાન સર્વેક્ષણમાં ખેતી માટે પિયતનાં સાધનોની જરૂરિયાત અંગેની માહિતી એકત્ર કરતાં એવું જણાયું કે ખેતી કરતાં કુટુંબોએ જુદી જુદી જરૂરિયાતો દર્શાવી હતી જેમાં ૧૦૭૮૦ કુટુંબોએ નવા કૂવા અંગેની, ૩૭૧૩ કુટુંબોએ કૂવો ઊંડો કરાવવાની, ૩૦૮૯ કુટુંબોએ કૂવાનું સમારકામ કરાવવા અંગેની, ૧૯૮૮ કુટુંબોએ કોષ અથવા રેંટ, ૫૧૩૩ કુટુંબોએ ઈલેક્ટ્રિક મોટરપંપ, ૫૬૩૩ કુટુંબોએ ઓઈલ એન્જિન, ૫૬૭૪ કુટુંબોએ પાઈપ લાઈનની અને ૫૧૭૪ કુટુંબોએ પિયતના કૂવા પર વીજળીજોડાણની જરૂરિયાત દર્શાવી હતી. જિલ્લાવાર ખેતીનાં પિયતનાં સાધનોની જરૂરિયાત દર્શાવતી માહિતી પરિશિષ્ટ ૨૬માં આપવામાં આવી છે.

(૫) શાકભાજી વાવેતર અને ફળાઉ ઝાડની જરૂરિયાત સંબંધી માહિતી :

શાકભાજી અને ફળાઉ ઝાડ ઉગાડવા સંબંધી માહિતી એકત્ર કરતાં જણાયું કે ખેતીની જમીન ધરાવતાં ૨૩૦૩૯ કુટુંબોમાંથી ૧૦૬૫૨ કુટુંબો શાકભાજીનું વાવેતર કરવા ઇચ્છે છે. ૨૬૧ કુટુંબો વાંસ ઉગાડવા, ૪૬૨૪ કુટુંબો ઘાસચારો ઉગાડવા અને ૧૧૭૯ કુટુંબો વનીકરણની ઇચ્છા રાખતાં હતાં. ફળાઉ ઝાડ ક્યા પ્રકારનાં ઉગાડવાની ઇચ્છા ધરાવે છે તે અંગે પૂછતાં જણાયું કે ૫૫૭૭ કુટુંબો આંબાનાં ઝાડ, ૧૩૧૧ કુટુંબો ચીકુ, ૧૦૫૭ કુટુંબો પપૈયા, ૧૯૮૫ કુટુંબો લીંબુડી, ૭૧૪ કુટુંબો કેળ, ૧૨૧ કુટુંબો આમળા અને ૬૦૬ કુટુંબો દ્રાક્ષનું વાવેતર કરવાની ઇચ્છા અને જરૂરિયાત રાખતાં હતાં. જિલ્લાવાર શાકભાજી અને ફળાઉ ઝાડના વાવેતર અંગેની માહિતી પરિશિષ્ટ ૨૭માં આપવામાં આવી છે. જેને જોતાં ખ્યાલ આવશે કે મોટા ભાગનાં ખેતી ધરાવતાં કુટુંબોએ ફળાઉ ઝાડ અને શાકભાજી ઉગાડવાની ઉત્સુકતા દર્શાવી છે.

આમાં એક કુટુંબે એક કરતાં વધારે ફળાઉ ઝાડ ઉગાડવાની માગણી કરી છે.

(૬) પશુપાલનની જરૂરિયાત :

અનુસૂચિત જનજાતિના લોકોનું આર્થિક જીવન જોતાં સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવશે કે તેઓની આર્થિક સ્થિતિ ઘણી નબળી છે. મોટા ભાગનાં કુટુંબોને આજે એક કરતાં વધુ વ્યવસાયોનો આશરો લેવો પડે છે. તેમનો મુખ્ય ધંધો આજે મજૂરી થઈ ગયો છે. ઘણાં કુટુંબો જીવનનિર્વાહ ચલાવવા માટે પશુપાલનનો ધંધો પણ કરે છે. પરંતુ પોતાની આર્થિક સ્થિતિ નબળી હોવાથી પશુપાલનની માવજત સારી રીતે કરી શકતાં નથી. તેમનો પરંપરાગત ધંધો દિવસે દિવસે મંદ પડતો જાય છે. આવા સમયે પૂરક રોજી મેળવવા માટે તેમને પશુપાલન અને તેની સાથે સંલગ્ન ઘાસ તથા જરૂરી દવા આપવામાં આવે તો આવકવૃદ્ધિ થશે.

તપાસ દરમિયાન આવરી લીધેલાં ૯૩૯૩૨ કુટુંબોને પૂરક આવકના સાધન તરીકે અથવા તેમની આવક વૃદ્ધિ માટે કોઈ પશુની જરૂર હોય તો તે અંગેની માહિતી એકઠી કરતાં જણાયું કે ૨૯૫૬૫ (૬૧.૪૭ ટકા) કુટુંબોએ ભેંસ, ૯૪૧૦ (૧૦.૦૧ ટકા) કુટુંબોએ ગાય, ૧૫૧૫ (૧.૬૧ ટકા) કુટુંબોએ ઘેટાં, ૧૪૮૩૯ (૧૫.૮૦ ટકા) કુટુંબોએ બકરી, ૬૭૫ (૦.૭૨ ટકા) કુટુંબોએ ઊંટ, ૮૧૮૨ (૮.૭૧ ટકા) કુટુંબોએ બળદ, ૩૯૬૨ (૪.૨૨ ટકા) કુટુંબોએ મરઘાં અને બતક અને ૨૦૦ (૦.૨૨ ટકા) કુટુંબોએ અન્ય પ્રકારની જરૂરિયાત દર્શાવી હતી. જિલ્લાવાર પશુપાલનની માહિતી પરિશિષ્ટ ૨૮માં આપવામાં આવી છે.

અનુસૂચિત જનજાતિના લોકોને પશુપાલનનો વ્યવસાય તેમની આવકવૃદ્ધિ માટે આપીએ ત્યારે એક ધ્યાનાકર્ષક બાબત એ બને છે કે ખરેખર તેઓ આમાંથી આવક મેળવી શકશે ખરા ? કારણ કે જે આદિવાસી પાસે બિલકુલ જમીન નથી તેને પશુપાલનના ધંધામાં પશુ આપવામાં આવે તો તેના ભરણપોષણ માટે ઘાસચારો ક્યાંથી લાવશે તે પણ મહત્ત્વની સમસ્યા છે. આજુબાજુથી જે ઘાસ લાવશે તે પશુને માટે પૂરતો ખોરાક નહીં હોય, છેવટે આ ધંધો પડી ભાંગશે તેના કરતાં પશુ સાથે થોડી ગોચરની કે પડતર જમીન આપવામાં આવે તો આમાં વધુ સફળતા મળશે અને તેઓ પણ ચિંતા વગર પોતાના ધંધાને માટે મહેનત કરશે. આવું મરઘાં માટે, દા.ત. ગણદેવી તાલુકામાં આવું બન્યું છે. મરઘાંના યુનિટને પૂરતો ખોરાક નહીં પહોંચાડતાં તે યુનિટ હાલમાં બંધ પડ્યું છે. મરઘાં ક્યાં ગયાં તે ખબર નહીં, પણ તેના શેડમાં લોકો રહે છે. ભાંગ્યોતૂટ્યો સામાન રાખવા માટે ઉપયોગ કરે છે.

(૭) આવકવૃદ્ધિ માટે નવા ધંધા-રોજગારની ઇચ્છા :

તપાસ દરમિયાન સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબની આવકની વૃદ્ધિ માટે નવા ધંધા-રોજગાર અંગે માહિતી એકત્રિત કરી હતી જેમાં જુદા જુદા નવા ધંધા અંગે ઇચ્છા ધરાવનારની સંખ્યા ઘણી સારી હતી. અનુક્રમે જોઈએ તો ઊંટલારી ભાડે ફેરવી પોતાની આવકવૃદ્ધિ કરવા માટે ૪૫૧૩ કુટુંબોએ, હાથલારી માટે ૫૭૭૯ કુટુંબોએ, દળવાની ઘંટી માટે ૨૧૨૪ કુટુંબોએ, સીવણકામ કરવા માટે ૧૯૫૪ કુટુંબોએ, સાઇકલ સ્ટોર્સ માટે ૨૪૬૬, ઘડિયાળ રિપેરિંગ માટે ૭૭૦, રેડિયો રિપેરિંગ માટે ૧૦૪૨, ઓટોમોબાઇલ્સ માટે ૫૮૭, હીરા ઘસવા માટે ૮૨૪, લુહારીકામ માટે ૨૨૪, ઈંટઉદ્યોગ માટે ૪૦૬, માટીપ્રવૃત્તિ માટે ૧૨૪, દીવાસળી બનાવવા માટે ૨૯૩, અગરબત્તી બનાવવા માટે ૨૪૩, મોટરડ્રાઇવિંગ માટે ૭૯૦, અંબર ચરખા માટે ૮૬૯, જાજમ બનાવવા માટે ૩૭૯, મત્સ્યઉદ્યોગ માટે ૬૯૯ અને ખાદીપ્રવૃત્તિ માટે ૭૨ કુટુંબોએ ઇચ્છા દર્શાવી હતી.

આ નવા ધંધા રોજગાર અંગેની જિલ્લાવાર માહિતી પરિશિષ્ટ ૨૯માં આપવામાં આવી છે.

(૮) નવા ધંધા-રોજગાર માટે તાલીમ :

નવા ધંધા-રોજગાર ઉપરાંત ઘણી વ્યક્તિઓએ આધુનિક પ્રકારના વ્યવસાય અને નવા ધંધા શીખવા માટેની જરૂરી તાલીમની ઇચ્છા દર્શાવી હતી. ૧૮૮૯ કડિયાકામ, ૧૬૦૭ સુથારીકામ, ૭૪૪ વાંસકામ, ૧૦૦૪ મત્સ્યઉદ્યોગ, ૩૭૨ ખાદી ગ્રામોદ્યોગ, ૭૮૪ સીવણકામ, ૯૫ ઇલેક્ટ્રિશિયન, ૨૫૯ વાયરમેન, ૧૫૫ ટર્નર, ૧૫૫ ફિટર, ૧૧૨ વેલ્ડર, ૭૮૯ ઓટોરિપેરિંગ, ૧૪ સ્ક્રીન પ્રિન્ટિંગ અને પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ માટે ૩૭ સભ્યો આની તાલીમ લઈ નવો રોજગાર કરવાની ઇચ્છા ધરાવતા હતા. આ સિવાય પણ ઘણા ઈસમો તદ્દન આધુનિક વ્યવસાયની તાલીમ લેવાની ઇચ્છા રાખે છે અને તાલીમ લઈને નવો ધંધોરોજગાર કરવાની ઇચ્છા રાખતા હતા તેમાં કંપોઝિટર ૧૨૧, હીરાઉદ્યોગ ૪૩૮, રેડિયો રિપેરિંગ ૧૩૨, ઘડિયાળ રિપેરિંગ ૧૧૨ અને એરકન્ડિશન રિપેરિંગ ૧૧, કાર્પેટ બનાવવી ૧૪૩, અંબર ચરખા ૪૮૩, ઊનવણાટ ૧૪૫, ભરતગૂંથણ ૨૪૩, મોલ્ડિંગ માટે ૮ કુટુંબો નવા ધંધા રોજગાર માટેની તાલીમ લેવાની ઇચ્છા ધરાવે છે.

આ નવા ધંધા-રોજગાર તાલીમ કેટલી વ્યક્તિઓને જોઈએ છે તેની જિલ્લાવાર માહિતી પરિશિષ્ટ ૩૦માં આપવામાં આવી છે.

(૯) રહેઠાણ અંગેની જરૂરિયાત :

અગાઉ આપણે પ્રકરણ-૪માં જોયું તેમ અનુસૂચિત જનજાતિના લોકો માટે રહેઠાણનો પ્રશ્ન ખૂબ જ વિકટ છે. તપાસ દરમિયાન રહેઠાણ અંગેની જરૂરિયાત પૂછતાં જાણવા મળ્યું કે કુલ કુટુંબોમાંથી ૨૩૬૩૮ (૨૫.૧૬ ટકા) કુટુંબોને ઘરથાળના પ્લોટ મળ્યા છે. તેમાંથી ૧૩૨૯૨ (૫૬.૨૩ ટકા) કુટુંબોએ ઘરથાળના પ્લોટ ઉપર બાંધકામની જરૂરિયાત દર્શાવી હતી. કુલ કુટુંબમાંથી ૫૫૪૯૭ (૫૯.૦૮) કુટુંબોએ નવા પ્લોટની માગણી કરી હતી. ૫૫૫૬૩ (૫૯.૧૫ ટકા) કુટુંબોએ નવા મકાનની જરૂરિયાત દર્શાવી હતી. જ્યારે ૩૬૬૫૦ (૩૯.૦૧ ટકા) કુટુંબોએ પોતાના ભાંગેલ તૂટેલ હાલતના મકાનને સમારકામ કરાવવાની જરૂરિયાત દર્શાવી હતી.

(૧૦) રહેઠાણ અંદરની સુવિધા અંગે જરૂરિયાત :

આગળ જોયું તેમ અનુસૂચિત જનજાતિના લોકોના રહેઠાણના મકાનમાં સામાન્ય સુવિધાઓ જેમ કે હવા-ઉજાસ માટેનાં બારી- બારણાં, પીવાનું પાણી, પાણીના નિકાલની વ્યવસ્થા વગેરેનો અભાવ છે. આ બાબતોને ધ્યાનમાં રાખી રહેઠાણની અંદરની સુવિધા માટે પૂછતાં જાણવા મળ્યું કે તપાસમાં આવરી લીધેલાં ૯૩૯૩૨ કુટુંબોમાંથી ૫૬૬૨૨ (૬૦.૨૭ ટકા) કુટુંબોએ અજવાળિયાં, ૫૭૮૪૩ (૬૧.૫૮ ટકા) કુટુંબોએ નળનું જોડાણ, ૧૨૮૭૯ (૧૩.૭૧ ટકા) કુટુંબોએ નિર્ધૂમ ચૂલા, ૫૮૭૩૨ (૬૨.૫૩ ટકા) કુટુંબોએ નાવણિયું, ૬૦૩૩૩ (૬૪.૫૩ ટકા) વીજળી, ૪૮૮૨૫ (૫૧.૯૭ ટકા) પાણીના નિકાલની વ્યવસ્થા, ૫૫૦૬૨ (૫૮.૬૧ ટકા) બારી-બારણાં, ૫૫૨૮૨ (૫૮.૮૫ ટકા) પાણિયારું, ૨૭૩૨૧ (૨૯.૦૮ ટકા) ગોબરગેસ અને ૮૦૩૬ (૮.૫૫ ટકા) કુટુંબોએ અન્ય પ્રકારની જરૂરિયાત દર્શાવી હતી. જિલ્લાવાર ઘરથાળના પ્લોટ અને રહેઠાણ અંગેની જરૂરિયાત અને રહેઠાણમાં જરૂરી સગવડની જરૂરિયાત અને તેની માહિતી પરિશિષ્ટ ૩૧-૧ અને ૩૧-૨માં આપી છે.

(૧૧) ખોડખાંપણ અંગેની જરૂરિયાત :

તપાસમાં આવરી લીધેલ કુટુંબોની ૪૭૨૫૬૧ વ્યક્તિઓમાંથી ૨૦૭૧ (૦.૪૪ ટકા) વ્યક્તિઓ જુદી જુદી ખોડખાંપણ ધરાવતી હતી. આમાંની કેટલીક વ્યક્તિઓ પોતે સ્વનિર્ભર રીતે રહી શકે તે માટે જુદી જુદી જરૂરિયાત દર્શાવી હતી. આવી કુલ જરૂરિયાતો ૧૯૨ છે. આમાં ૧૬ (૦.૭૭ ટકા) સભ્યોએ પોતાની અપંગતા માટેનાં સાધનોની માગણી કરી હતી. ૧૦૨ (૪.૯૨ ટકા) એ ધંધારોજગાર કરવા માટે નાણાંકીય સહાયની ઇચ્છા રાખી

હતી. ૬૨ (૨.૯૯ ટકા) વ્યક્તિઓએ સારવાર ની જરૂરિયાત દર્શાવી હતી. જ્યારે ૧૨ (૦.૫૮ ટકા) વ્યક્તિઓએ વ્યાવસાયિક તાલીમની જરૂરિયાત દર્શાવી હતી. આ ઉપરાંત તપાસ કરતાં જાણવા મળ્યું કે ૧૭૭૦૦ વ્યક્તિ ઓએ આરોગ્ય અંગે સારવાર તેમ જ ૧૫૯૩૬ વ્યક્તિઓએ દવા ખરીદવા માટે આર્થિક (નાણાંકીય) સહાયતાની જરૂરિયાત દર્શાવી હતી.

જિલ્લાવાર માહિતીનું પૃથક્કરણ કરતાં જણાશે કે સૌથી વધુ આવા પ્રકારની જરૂરિયાત વડોદરા, ભરૂચમાં હતી. સૌથી ઓછી જરૂરિયાત વલસાડ, પંચમહાલ અને બનાસકાંઠામાં હતી. જ્યારે જામનગર, અમદાવાદ અને મહેસાણા જિલ્લામાં કોઈ પણ વ્યક્તિએ આવી જરૂરિયાત દર્શાવી ન હતી. આરોગ્ય માટેની વધુ સારવારની જરૂરિયાત વડોદરા, પંચમહાલ, ખેડા અને કચ્છમાં જણાઈ હતી. દવા માટે આર્થિક સહાયની વધુ જરૂરિયાત વડોદરા, પંચમહાલ, ખેડા અને કચ્છ જિલ્લામાં હતી. જિલ્લાવાર ખોડખાંપણવાળાની જરૂરિયાતની માહિતી પરિશિષ્ટ-૩૨માં છે.

પ્રકરણ : ૭

જુદાં જુદાં ગામોમાં આદિવાસીઓની સ્થિતિ વિશેનો ચિતાર

પ્રકરણ : ૭

જુદાં જુદાં ગામોમાં આદિવાસીઓની સ્થિતિ વિષેનો ચિતાર

આગળના પ્રકરણમાં સર્વેક્ષણના આધારે જે આંકડાઓ મળ્યા તેની ચર્ચા કરી હતી તે આધારે તેઓની વસતિ, કુટુંબ, શિક્ષણ, આર્થિક સ્થિતિ અને આરોગ્ય વગેરે જાણ્યું હતું. આ સાથે જ આ કુટુંબો જ્યાં વસવાટ કરે છે તેની સ્થિતિ કેવી છે, તેમના પ્રશ્નો કેવા છે વગેરે જાણવું એટલું જ અગત્યનું હોઈ અમે સર્વેક્ષણ સમય દરમિયાન જુદા જુદા જિલ્લાઓનાં પસંદ થયેલ ગામોની મુલાકાત લીધી હતી. આ મુલાકાત લીધેલ ગામોમાંથી કેટલાંક ગામોની વિગતો અહીં મૂકવા પ્રયાસ કર્યો છે, જેનાથી તેઓની આર્થિક સંરચના અને પ્રશ્નો વધુ જાણી શકાય છે.

છરવાડા (તા. જિ. વલસાડ) :

છરવાડા ગામ વલસાડથી ૧૭ કિ.મી. દૂર આવેલું છે. આ ગામમાં હળપતિઓ અને કોળી પટેલની વસતિ વધારે છે જ્યારે હરિજનમાં ચમાર-૧, વણકર-૧૦ કુટુંબો અને મુસલમાનનાં ૧૦ કુટુંબો જોવા મળ્યાં હતાં. કોળી પટેલનાં ૮ ફળિયામાં ૧૬૦૦ કુટુંબો વસે છે. અનાવિલ જાતિનું એક કુટુંબ છે પણ ઘર બંધ છે. અહીંયાં પહેલાં અનાવિલો હતા પણ તેઓ ધંધાર્થે ગામ છોડી વલસાડ, મુંબઈ વગેરે સ્થળે સ્થાયી થયા છે અને પોતાની મિલકત પણ વેચી દીધી છે તેવું જાણવા મળ્યું હતું.

આ ગામમાં આદિવાસીઓમાં હળપતિ જાતિનાં કુટુંબો છે. તેઓના લગભગ ૭૦થી ૮૦ કુટુંબો છે. તેમનો વસવાટ જોતાં ખ્યાલ આવે છે કે તેઓ ખેતીવાડીની મજૂરી સાથે જોડાયેલા હોઈ ગામમાં ફળિયાંબંધ રહે છે. ગામ સાથેનો સંબંધ પહેલેથી છે અને આજે પણ છે. આ ગામમાં હળપતિઓના જુદાં જુદાં ત્રણ ફળિયાં આવેલાં છે જેવાં કે ઈલવા ફળિયું, ભાઠેલ ફળિયું અને ઇંદિરા આવાસ. પાણી માટે જાહેર ટાંકી છે. આ ટાંકી ગામની વચ્ચે છે. અને ત્યાંથી દરેકે પીવા માટે પાણી ભરી જવું પડે છે. સ્ટ્રીટ લાઈટ છે. હળપતિના મકાનોમાં લાઈટ નથી, નવા આવાસોમાં લાઈટફિટિંગ ચાલતું હતું.

આ ગામમાં પ્રાથમિક ધોરણ ૧થી ૭ સુધીના શિક્ષણની વ્યવસ્થા છે. હાઈસ્કૂલ કક્ષાના શિક્ષણ માટે વલસાડ અથવા ડુંગરી ગામમાં જવું પડે છે. આદિવાસી બાળકોમાં મોટે ભાગે પ્રાથમિક કક્ષાએ શિક્ષણ પૂરું થઈ ગયેલું

જોવા મળ્યું હતું. એક જ છોકરો હાઈસ્કૂલના ધોરણ ૯માં છે. એટલે કે શિક્ષણ ઘણું જ નબળું જોવા મળ્યું હતું.

આ ગામના આદિવાસીઓના આર્થિક પાસા અંગે જોઈએ તો તેઓના રહેઠાણ, પહેરવેશ અને ઘરના રાચરચીલા પરથી જોઈ શકાય કે આ લોકો ગરીબ છે. મજૂરી પર જીવનનિર્વાહ કરવા સિવાય બીજો કોઈ વિકલ્પ નથી છતાં મજૂરી પણ પૂરતા પ્રમાણમાં મળતી નથી. આગળ જોયું તેમ આ ગામમાં કોળી પટેલની વસતિનું પ્રમાણ વિશેષ છે. આ લોકો જાતમહેનત કરવામાં માને છે અને જમીન પણ તેમની પાસે છે. આથી નછૂટકે જ મજૂરને કામે બોલાવે છે. આ આદિવાસીઓ કોળી પટેલના મીઠાના અગરમાં મજૂરીએ જાય છે. આ સિવાય અન્ય મજૂરી ઘણી જ ઓછી મળે છે અને ગામમાં કામ ન મળે ત્યારે છેવટે વલસાડ પણ મજૂરી કરવા જાય છે. કેરીની સીઝનમાં કેરી ઉતારવા પણ જાય છે. સીઝન પૂરતી જ મજૂરી છે. તેમાં પણ રોજીની હરીફાઈ થાય છે. આજના ઠરાવેલા મજૂરીના દર હોય છે તે કરતાં ઘણીવાર ઓછી મજૂરીએ પણ જવું પડતું હોય છે. તેઓ પાસેથી જાણ્યું કે સરકારી લાભો પણ મળતા નથી. ફોર્મ ભર્યા પછી તેનું શું થાય તે અંગે કંઈ ખબર પડતી નથી તેવું આ આદિવાસીઓનું કહેવું છે. એક હળપતિ આદિવાસી શ્રી કીકુભાઈ કોહ્યાભાઈ રાઠોડે સરકારી લાભ લઈને એક લાકડાની કેબિન બનાવી છે. કેબિનનું મોટા ભાગનું કામ તેણે જાતે જ કર્યું છે. અત્યારે તેમાં મમરા, બિસ્કિટ, તેલ અને પરચુરણ વસ્તુઓનો ધંધો કરે છે. તેને રોટલા જેટલું મળી રહે છે. આમાં તેને સંતોષ છે.

સામાજિક રીતરિવાજ જોઈએ તો આ ગામના આદિવાસીઓ આજુબાજુના વિસ્તારના ગામોમાં જ્યાં હળપતિઓ છે ત્યાં સામાજિક સંબંધો કરે છે અને લગ્ન કરે છે. હજુ પણ નાની ઉંમરે લગ્નો (બાળલગ્ન) પણ થાય છે. તેઓ સામાન્ય રીતે હિંદુ ધર્મ પાળતા જોવા મળ્યા હતા અને તે પ્રમાણે તહેવારોની ઉજવણી પણ કરે છે. મચ્છી ખાવા માટે વધુ રસ હોય તેવું તેમની સાથે ચર્ચા કરતાં લાગ્યું. દારૂનું વ્યસન તથા તમાકુની પડીકી ચૂના સાથે મિશ્રણ કરીને ખાવાની ટેવ હોય તેવું લાગ્યું. આ રીતે આ આદિવાસીઓ વ્યસની પણ છે.

આદિવાસીઓ ગામમાં રહેતા હોવા છતાં પણ ગામથી જુદા હોય તેવું દેખાય છે. આ સમાજ ગરીબીથી સબડતો અને કોળી પટેલને ત્યાં અમીરી ભરપૂર હોય એટલે માનસિક રીતે હંમેશા લઘુતાગ્રંથિથી પીડાતો લાગ્યો હતો.

8. Withdrawals from ... of non-depositors

સેગવી (તા. જિ. વલસાડ) :

વલસાડથી પાંચ કિ.મી. પશ્ચિમ દિશામાં આવેલું આ સેગવી ગામ છે. આ ગામમાં કોળી પટેલ ૩૦૦ કુટુંબ, પ્રજાપતિ ૭૫ કુટુંબ, સુથાર ૨૦ કુટુંબ, મુસલમાન ૨૦ કુટુંબ, વાણકર (અનુસૂચિત જનજાતિના) ૮ કુટુંબ, હળપતિ ૪૦ કુટુંબ અને ધોડિયા પટેલ ૨ કુટુંબના છે.

આ ગામમાં આદિવાસીઓમાં બે જાતિ છે. (૧) હળપતિ અને (૨) ધોડિયા પટેલ તેમની રહેઠાણની સ્થિતિ જોઈએ તો આ આદિવાસીઓનો જુદાં જુદાં ત્રણ ફળિયામાં વસવાટ જોવા મળ્યો, જેવાં કે સુથાર ફળિયા, ભોડર ફળિયા અને નિશાળની બાજુમાં હળપતિવાસ. તેઓ કોળી પટેલની વાડીઓમાં પણ હતા. રહેઠાણ માટે શરૂઆતમાં જે ગામના બસ સ્ટેશન નજીકમાં આદિવાસીઓ રહે છે તેમનાં ઘરો જોયાં તો ફક્ત છાપરાં જ હતાં. ફળિયું કહેવાય પણ ફળિયા જેવું કંઈ જ નહીં. ઘણી જ ગીચતા જોવા મળી. એકબીજાનાં છાપરાં વચ્ચે અંતર સામાન્ય ગલી, ફક્ત એક માણસ નીકળી શકે. આયોજન વગરનાં છાપરાં બાંધેલા હોય તેવું લાગ્યું. પીવાના પાણીની વ્યવસ્થા પણ નથી. આજુબાજુના કૂવામાંથી ભરી લાવે છે. છાપરાંમાં લાઈટ પણ નહોતી. આ રીતે આ સિવાયના નિશાળની પાછળ અને સુથાર ફળિયામાં. ત્યાં સંકડાશ તો છે પણ તેની સાથે ગંદકી પણ જોવા મળી. વીજળી પણ કોઈએ લીધી ન હોય તેવું લાગ્યું. આ રીતે રહેઠાણ અંગે જોતાં ખ્યાલ આવ્યો કે આ લોકોને આરોગ્યની રીતે પણ વાતાવરણ હાનિકારક છે. ગંદકીના કારણે મલેરિયા જેવા રોગો થવાનો ભય રહે છે.

આ આદિવાસીઓને કાયમી ધોરણે મજૂરી મળતી નથી. ખેતમજૂરીમાં છૂટક છૂટક મજૂરી મળે છે. ડાંગર રોપવાની હોય અને ડાંગર કાપવાની હોય એ સમયગાળામાં કામ મળે છે. બાકી તો લાકડાના પીઠામાં અને ટ્રેક્ટરની ટ્રોલી બનાવવાના કારખાનામાં સખત મજૂરી કરાવે છે અને કામના પ્રમાણમાં મજૂરી ઘણી જ ઓછી આપે છે. આને લઈને મજૂરી માટે તેઓ વલસાડ તરફ ઘણા બધા જવા લાગ્યા છે. પુરુષો કડિયાકામ અને સ્ત્રીઓ ઘરકામ કરે છે. તેમાં આખા ઘરનું કામ કરવાનું જેમાં સફાઈ, વાસણ, કપડાં ધોવાં વગેરેના માસિક ફક્ત રૂપિયા વીસ આપે છે. એક સમય કહેવા પૂરતું જમવાનું આપે જેમાં નાના બાળકનું પેટ ભરાય તેટલું માંડ આપે છે. આ રીતે જોતાં મજૂરીનો પ્રશ્ન ઘણો જ વિકટ છે. ઘણી વખત વલસાડ જઈને પણ કામ ન મળતાં પાછા આવવું પડે છે.

આ ગામમાં ધોરણ ૧થી ૭ સુધીની શિક્ષણની સુવિધા છે. આ આદિવાસીઓ માંડ સાત ધોરણ સુધી અભ્યાસ કરતા હોય, આવા ઘણા જ

ઓછા કિસ્સા છે. તેઓની સાથે વાતચીત કરતાં ખ્યાલ આવ્યો કે બાળકોના શિક્ષણમાં માબાપને પણ રસ ના હોય તેવું બને. હાલમાં ફક્ત બાળકને બપોરના જમવાનું મળે છે, તેમાં વધારે રસ હોય છે. પછી બાળક ક્યાં જાય છે તેની કોઈ પણ જાતની કાળજી રાખતા નથી. આથી બાળક ઉપર જે ધાક હોવો જોઈએ તે માબાપનો નથી. બીજું કે ગરીબ હોવાના કારણે પૂરતાં પુસ્તકો પણ લાવી શકતા નથી. સામાન્ય છાપરાના કારણે અભ્યાસ માટેનું વાતાવરણ કે સુવિધા પણ નથી. જમવા પૂરતો જ દીવો સળગાવવાનો પછી બંધ કરીને સૂઈ જવાનું એટલે બાળક પણ ક્યાંથી ભણે ? એટલે આ તરફ શિક્ષણમાં વધારો થાય તો અથવા શિક્ષણ લેતા થાય ત્યારે તેમનામાં આપસૂઝ આવે, સરકારી લાભો પણ લેતા થાય.

તેઓના સામાજિક રીતરિવાજ જોઈએ તો તેમના સામાજિક સંબંધો દૂરના ફળિયામાં કે આજુબાજુના ગામડાંઓમાં હોય છે. બાળલગ્નોનું પ્રમાણ જોવા મળે છે. લગ્નમાં ફક્ત દાળભાત જ બનાવે છે. જો કોઈ સુખી કુટુંબ હોય તો ઘઉંની મીઠી થૂલી બનાવે છે. મોટે ભાગે નહીં. હિંદુ ધર્મ જ પાળે છે. માતાજીના અને હનુમાનના ફોટા છાપરાની દીવાલ પર ચોંડાડેલા જોવા મળ્યા હતા. બાધા-માનતામાં પણ માને છે.

આદિવાસીઓ લાકડાના પીઠામાં કામ કરતાં કરતાં સારું એવું સુથારીકામ પણ જાણતા થયા છે. તેમાં મહેનતની સાથે કળાનો પણ વિકાસ થયો છે. જો આદિવાસીઓને તક મળે તો તેઓની પાસે સારી કળા હોય છે, ગ્રહણશક્તિ ઘણી જ સારી હોય છે. આથી જલદી શીખી જાય છે. આ આદિવાસીઓ સુથારી કામનો ધંધો પણ કરે છે. ગામમાં મજૂરી ન મળતાં કેટલાક આદિવાસીઓ વલસાડ કડિયાની સાથે મજૂરી કરતાં કરતાં કડિયાકામ શીખી ગયેલા જોવા મળ્યા હતા. આજ ગામમાં આદિવાસી કડિયાએ બનાવેલાં મકાનો પણ જોવા મળે છે. એટલે જે મહેનત કરે છે તેનો વિકાસ પણ સારો થયેલો જોવા મળ્યો હતો.

અમલસાડ (તા. ગણદેવી, જિ. વલસાડ) :

આ ગામ ગણદેવીથી લગભગ દોઢ બે કિ.મી. દૂર આવેલું છે. આ ગામમાં મુખ્યત્વે અનાવિલોની વસતિ વિશેષ છે. આદિવાસીઓમાં હળપતિ, ધોડિયા અને નાયકાની વસતિ છે.

આદિવાસીઓનાં રહેઠાણ આ ગામમાં ત્રણ ફળિયામાં વહેંચાયેલાં છે. કુલ વસતિ લગભગ ૩૦૧ કુટુંબની છે. અમુક મકાનો તો પાકાં અને ઘણાં સારાં છે, જ્યારે બીજાં મધ્યમ કક્ષાનાં અને છાપરાંવાળાં જોવાં મળે છે.

આદિવાસીઓ અહીં ચીકુની વાડીઓમાં ઉચ્ચક મજૂરી પર કામ કરે છે. ચીકુ પાડવાં, તેના ટોપલા ભરવા, વાડીએથી સહકારી મંડળી સુધી લઈ જવાં વગેરે મજૂરી આ લોકો કરે છે. ટ્રક ભરવાની કે ખાલી કરવાની પણ સારી મજૂરી મળી રહે છે. ટોપલા સીવવા માટે જૂથ પ્રમાણે કામ કરે છે. પુરુષ અને સ્ત્રીઓનાં અલગ અલગ જૂથ હોય છે. એક ટોપલો સીવવાની મજૂરી ૨૦થી ૩૦ પૈસા મળે છે. ચોમાસામાં ડાંગર રોપવાની અને જ્યારે પાકે ત્યારે તે ડાંગર કાપવાની મજૂરી મળી રહે છે.

આ આદિવાસીઓનાં બાળકો હજુ પ્રમાણમાં શાળાએ ઓછાં જાય છે. માબાપ સાથે મજૂરીએ કે ઢોર ચારવા જાય છે. આથી શિક્ષણ પર તેની અસર રહે છે. તેમ છતાં કેટલાંક બાળકો સારું પણ ભણે છે. ધોરણ દસમામાં અભ્યાસ કરતાં કેટલાંક બાળકો જોવા મળ્યાં હતાં.

સામાજિક રીતરિવાજો વલસાડ, ગણદેવી, બીલીમોરા વગેરે જગ્યાએ પોતાના સમાજના લોકો સાથે રહે છે. હિંદુ ધર્મ પાળે છે. તેમની જાતિ માટે હિંદુ હળપતિ કે હિંદુ નાયકા લખાવે છે. અને તેમના ઘરમાં પણ હિંદુ દેવોનાં કેટલાંક ચિત્રો જોવાં મળે છે.

રહેઠાણના કેટલાક પ્રશ્નો :

(૧) પાણીની સગવડ નથી.

(૨) લાઇટની સગવડ નથી.

(૩) ચોમાસામાં ફળિયામાં પાણી ભરાઈ રહે છે.

(૪) ફળિયામાં રસ્તો પણ નથી.

(૫) ચોમાસામાં પાણી ભરાવાના કારણે મચ્છરોનો ત્રાસ છે.

(૬) પંચાયતે સંડાસ બનાવ્યાં છે. પણ તેની સફાઈ અંગે કોઈ વ્યવસ્થા નથી.

(૭) કૂવો જો કરવો હોય તો (પીવાના પાણી માટે) તો જાતે મજૂરી કરવી પડે છે વગેરે.

કામરેજ (સુરત) :

આ ગામ સુરત જિલ્લાનું તાલુકા મથક છે. આ ગામમાં તમામ જાતિની વસતિ રહે છે. તેમાં આદિવાસી હળપતિની વસતિ પણ છે.

આ હળપતિઓનો પાંચ મહોલ્લામાં વસવાટ છે. પ્રાથમિક સુવિધા

લગભગ તમામ પ્રકારની હતી. રહેઠાણ અંગે તેમને મળ્યા ત્યારે સંતોષ દેખાતો હતો. પણ આ આદિવાસીઓ પાસે બિલકુલ જમીન નથી અને અહીં એટલે કે આ વિસ્તારમાં શેરડીના પાકના કારણે ખેત મજૂરી પણ મળતી નથી. મજૂરી કરીને ખાનારની સંખ્યા વિશેષ છે એટલે મજૂરીનો પ્રશ્ન વિકટ છે. હાલમાં છોકરાઓ હીરાની ઘંટીઓમાં હીરા ઘસવા જાય છે. ગામમાં બે ઘંટીઓ છે અને બીજા સુરત પણ જાય છે. ઉપર દર્શાવ્યું તેમ હીરા ઘસવાની ઘંટી થવાથી છોકરાને જલદી કામ જોઈએ છે એટલે શિક્ષણ તરફ ધ્યાન રહ્યું નથી. આ ગામમાં આટલી મોટી આદિવાસીઓની વસતિમાં ફક્ત ૧૦ છોકરા ભણવા જાય છે. દરેકની નજર હીરા ઘસવા માટે દોડે છે. કારણ કે બીજી મજૂરી ગામમાં મળતી નથી. આ સિવાય કોઈ વિકલ્પ રહ્યો નથી.

ઝાડેશ્વર (તા. જિ. ભરૂચ) :

આ ગામમાં પટેલ (કડવા), કોળી, આહિર, હરિજન, દરજી, મોચી અને આદિવાસી ભીલની વસતિ જોવા મળી હતી.

આ આદિવાસીઓ કોઠી ફળિયા, રામનગર, પિપળવાડ અને તળાવ ફળિયામાં રહે છે. આ આદિવાસીઓ નાના ધંધા કરે છે. જેવા કે દુકાન, નાનું કેબિન ચલાવવું વગેરે. બાકીના મજૂરી કરે છે. દૈનિક રૂ. ૧૫ મળે છે. આ આદિવાસીઓ માટે પ્રૌઢ-શિક્ષણના વર્ગો પણ ચાલે છે. મચ્છીમારીનો ધંધો અહીં આદિવાસીઓ ઓછો કરે છે.

શિક્ષણ માટે ગામમાં બાલવાડીઓ, આંગણવાડીઓ અને ઉપર દર્શાવ્યું તેમ પ્રૌઢશિક્ષણ વગેરે ચાલે છે. પ્રાથમિક શાળા પણ છે. શિક્ષણનું પ્રમાણ સારું છે. બધાં જ બાળકો શાળાએ જાય છે. ખેતીલાયક જમીન આદિવાસીઓ પાસે ઘણી જ ઓછી છે. આથી તેમના જીવનનિર્વાહ માટે મજૂરી કરવાની રહે છે. તેમના માટે મજૂરી સિવાય બીજો કોઈ વિકલ્પ નથી.

સમા (તા. જિ. વડોદરા) :

વડોદરા તાલુકાનું સમા ગામ વડોદરાથી ૭ કિ.મી. દૂર વડોદરા સાવલી માર્ગ ઉપર આવેલું છે. ગામમાં વસતિ વધવાથી ગામ બે ભાગમાં વહેંચાયેલું છે, જેમાં મૂળ ગામ અને બીજા ભાગમાં જમીનમાં ઊભી થઈ રહેલી હાઉસિંગ સોસાયટીઓને ગણાવી શકાય.

ગામમાં વસતિ જોઈએ તો પટેલ, ક્ષત્રિય, હરિજન, આદિવાસી તેમ જ અન્ય જાતિના લોકો રહે છે. ગામમાં આદિવાસીઓનાં લગભગ ૯૦ કુટુંબો છે. આ કુટુંબો મૂળ ડભોઈ કે પાવી-જેતપુર તાલુકાનાં ગામોમાંથી ત્રણચાર પેઢીઓ

પહેલાં સ્થળાંતરિત થઈને મજૂરીની શોધમાં આવ્યાં હતાં. હાલમાં આ ગામમાં તળાવ કિનારે નવી નગરી અને અન્ય પડતર જગ્યામાં નાનાં નાનાં ઝૂંપડાં છાપરાં બનાવી વસવાટ કરે છે. મોટા ભાગે તેમનાં રહેઠાણો સરકારી દબાણવાળી જગ્યાએ હોવાથી અને બિનપરવાનગીનવાળાં હોવાથી ઉપલબ્ધ નાગરિક સુવિધાઓનો લાભ તેમને પૂરતા પ્રમાણમાં મળતો નથી જેમ કે ફળિયામાં એકાદ લાઈટનો થાંભલો વગેરે છે પરંતુ વ્યક્તિગત સુવિધા મળતી નથી.

કેટલાક આદિવાસી ભાઈઓ લાકડાં કાપવાની મિલમાં કામ કરે છે. ગામમાં નવી હાઉસિંગ સોસાયટીઓનું બાંધકામ ચાલુ હોવાથી હમણાં તો છેલ્લાં કેટલાક વર્ષોથી બારે માસ આ બાંધકામની છૂટક મજૂરી મળે છે અને ભવિષ્ય માટે પણ આ ઊજળી તક છે. આ આદિવાસી કુટુંબોમાં મુખ્યત્વે પુરુષો છૂટક મજૂરી, નોકરી, બાંધકામમાં કારીગર તરીકે કામ કરે છે જ્યારે સ્ત્રીઓ આસપાસની સોસાયટીઓમાં ઘરકામ કરવા જાય છે જ્યાં તેમને મહેનતાણું ઓછું મળે છે. પરંતુ રાંધેલો ખોરાક, જૂનાં કપડાં વગેરે મળે છે. એકંદરે આ ગામમાં આદિવાસીઓને વધારે નહીં પણ બે ટંક ખાવા પૂરતી મજૂરી તો મળી રહે છે.

આ આદિવાસીઓમાં મોટી ઉંમરના યુવાનોમાં નિરક્ષરતાનું પ્રમાણ ખૂબ જ છે. પરંતુ તેઓએ પોતાનાં બાળકોને શાળામાં મોકલવાની શરૂઆત કરી છે. એટલે ભવિષ્યમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ આ ગામના આદિવાસીઓમાં વધશે. આ ગામમાં પ્રાથમિક ધોરણ ૧થી ૭ સુધીની શિક્ષણની સુવિધા છે.

પોતાના મૂળ વતનને છોડ્યા પછી ઘણો સમય થઈ ગયો હોવા છતાં ત્યાં તેઓ સંબંધો જાળવી રાખે છે. બને ત્યાં સુધી આજુબાજુના વિસ્તારમાં વધુ સામાજિક સંબંધો બાંધવા પ્રયત્ન કરે છે. તેમનાં બાળકોનાં લગ્નો પણ આજુબાજુમાં કરે છે, મૂળ સંબંધીઓને ગામમાંથી આવા સારા માઠા પ્રસંગોએ બોલાવે પણ છે.

પોર (તા. જિ. વડોદરા) :-

પોર ગામ વડોદરા નજીક રાષ્ટ્રીય ધોરીમાર્ગ નં. ૮ પર આવેલું છે. આ ગામમાં પટેલ, વાણિયા અને બ્રાહ્મણની વસતિ છે. આદિવાસીઓમાં રાઠોડ (હળપતિ) અને વસાવા ભીલની વસતિ છે.

આ ગામમાં આદિવાસીઓ છૂટક મજૂરીનું કામ કરે છે. ખેતમજૂરી પણ કરે છે. ખાસ કરીને રોડ ઉપર ચાલતા કામમાં પણ જાય છે. થોડાક આદિવાસી છોકરાઓ હાઈવે પરની હોટલોમાં ચા-પાણી-નાસ્તો આપવાનું

કામ કરે છે. તેમાંથી એકાદ બે આદિવાસીઓ તો સારૂં ફરસાણ પણ બનાવતાં શીખી ગયા છે અને તે હાલમાં પણ આ ફરસાણ બનાવવાનું કામ કરે છે.

આ આદિવાસીઓના રહેઠાણ અંગે કેટલાક પ્રશ્નો તેઓએ રજૂ કર્યા હતા જેવા કે :

(૧) પાણીની સુવિધા નથી.

(૨) લાઈટની વ્યવસ્થા આદિવાસીઓને ત્યાં નથી.

(૩) શાળામાં શિક્ષણ બરાબર અપાતું નથી.

(૪) નવી નગરીમાં ચોમાસામાં કીચડ ખૂબ જ થાય છે અને પાણી ભરાઈ રહે છે.

ઉત્તરસંડા (તા. નડિયાદ, જિ. ખેડા) :

નડિયાદ તાલુકામાં મોટામાં મોટું આ ગામ છે. ગામમાં તમામ પ્રકારની પ્રાથમિક સુવિધા છે. ગામ રોડ પરનું છે જ્યાંથી નડિયાદ, આણંદ, વડોદરા વગેરે તરફ જવાની બસો મળે છે. ગામમાં પીવાના પાણી માટે ઘેર ઘેર નળ છે. લાઈટની સગવડ જાહેર રીતે અને મોટા ભાગનાને ઘેર પણ ખરી. ગટર લાઈન છે. ગામમાં પંચાયત, દુકાન, સહકારી મંડળીઓ, બેંક વગેરે છે. દવાખાનું પણ છે. આમ બધા જ પ્રકારની કહી શકાય તેવી પ્રાથમિક સુવિધાઓ છે.

ગામમાં લેઉઆ પટેલની વસતિ વિશેષ છે. આ સિવાય અન્ય જ્ઞાતિની જાતિનાં કુટુંબો પણ ખરાં. અહીં જે આદિવાસીઓ રહે છે તે વસાવા ભીલ છે. જેઓ આજથી ૩૦થી ૪૦ વર્ષ પહેલાં ભરૂચ જિલ્લામાંથી અહીં આવીને વસ્યા હતા. લાંબા સમયથી રહેતા હોવાથી સરકારી યોજના દ્વારા નબળા વર્ગો માટે જે મકાનો બનાવે છે તેવાં મકાનો અહીં પણ બનાવ્યાં છે. પરંતુ કોઈ કારણોસર હાલમાં એમના માટે બનાવેલ મકાનની એક ઓરડીના રૂ. ૫૦/- માસિક ભાડું આપીને રહે છે. આ મકાનોના કોણ માલિક છે તે રહેનારને પણ ખબર નથી. ભાડું કોઈક બીજા જ લેવા આવે છે. તેની રસીદ નથી મળતી એટલે આ રીતે આદિવાસીઓને પોતાનાં કહી શકાય તેવાં કાચાં છાપરાં પણ નથી તે તેમની મોટી મજબૂરી છે.

આદિવાસી કુટુંબોનાં બાળકો શાળાએ જાય છે પરંતુ એવું જોયું કે મોટા ભાગનાં કુટુંબો પ્રાથમિક શિક્ષણ પછી પોતાનાં બાળકોને આગળ ભણાવતા નથી.

આર્થિક રીતે તેઓ મજૂરીકામ ઉપરાંત પટાવાળા તરીકે કે કોઈની દુકાનમાં કામ કરવું વગેરે પ્રવૃત્તિઓમાં છે. સ્ત્રીઓ ઘરકામ કરે છે. તો એક આદિવાસી ભાઈ દુકાન પણ ચલાવે છે. થોડાં કુટુંબો પાસે પશુધન પણ છે જેથી થોડીઘણી પૂરક આવક પણ મેળવી શકે છે. એ બાબત સારી જોવા મળી કે લાંબા સમયના વસવાટને લઈને ગ્રામ પંચાયતમાં તેઓને સભ્યપદ પણ મળ્યું છે. પરંતુ તેમનો અવાજ ઊઠતો નથી. જેમાં કહે તેમાં સહી કરી દેવી પડે છે. તેમની સમસ્યાઓ :

(૧) રહેઠાણનો પ્રશ્ન.

(૨) મજૂરી કાયમી મળતી નથી.

(૩) ગામમાં બધા પ્રકારની સુવિધા છે પરંતુ આદિવાસી વસવાટ બાજુ આમાંનું કંઈ જ નથી.

ડભાણ (તા. નડિયાદ, જિ. ખેડા) :

આ ગામની વસતિ ૧૯૮૧ મુજબ ૬૦૪૮ છે. સૌથી વધુ વસતિ લેઉઆ પટેલની છે. બાકીની વસતિ ઓછી છે. હરિજન, મુસલમાન, હજામ, ઠાકોર, સુથાર વગેરેનાં થોડાં કુટુંબો છે.

આ ગામમાં આદિવાસીઓના ૧૫થી ૨૦ કુટુંબો મોસમમાં નોકર તરીકે રહે છે. તેઓ ખાસ કરીને ખેતરમાં જ રહે છે. મૂળ પંચમહાલ જિલ્લાના દાહોદમાંથી આવેલા છે. તેઓ અહીં ખેતમજૂરી અને છૂટક મજૂરી કરે છે. આદિવાસીઓ ચોથા ભાગે જમીન પણ ખેડે છે. તેમાં તેમને ફક્ત મજૂરી જ કરવાની હોય છે. બાકીનો ખર્ચ સાધન, ખાતર, બિયારણ વગેરે જમીન-માલિકને ભોગવવાનું હોય છે.

આ આદિવાસીઓની કેટલીક સમસ્યાઓ પણ છે.

(૧) રહેવા માટે મકાનની સગવડતા નથી.

(૨) પાણીની સુવિધા નથી. આ ગામમાં ઘણા સમયથી રહેતા હોવા છતાં નબળા વર્ગોને બનાવી આપે છે તેવાં મકાનો કે પ્લોટો મળ્યાં નથી.

(૩) ખેડવા માટે જમીન નથી.

(૪) મજૂરી માટે નડિયાદ જાય છે.

(૫) સ્વરોજગારી માટે કોઈ પણ તાલીમ કે યોજનામાં જોડાવા તૈયાર છે.

અંબાવ (તા. ઠાસરા, જિ. ખેડા) :

આ ગામમાં મોટેભાગે ઠાકોરની વસતિ વિશેષ છે. પટેલો હતા પણ તે હાલમાં લગભગ બધા અમેરિકામાં છે. તેમનાં મકાનો બંધ હાલતમાં છે.

આ ગામમાં વસાવા જાતિનાં ૨૫ કુટુંબો છે. મૂળ સુરત અને ભરૂચથી આવેલાં છે. લગભગ ૨૫ વર્ષથી રહે છે. સરકારી પ્લોટમાં રહે છે. તેમના વિસ્તારમાં સ્ટ્રીટલાઇટ છે. પાણીની સુવિધા છે, બાલવાડી છે, આંગણવાડી પણ છે, પશુ (દૂધાળાં) છે. ૧૦ આદિવાસીઓ પાસે ભેંસો છે. છૂટક ખેતીવાડીની મજૂરી કરે છે. તેમની પાસે ખેડવાની જમીનનું પ્રમાણ ઘણું જ ઓછું છે આથી મજૂરી પર આધાર રાખવો પડે છે. ઘણી વાર કામ ના પણ મળે. જો આદિવાસીઓને જમીન આપવામાં આવે તો આર્થિક રીતે મદદરૂપ થાય. શૈક્ષણિક પાસું નબળું જોવા મળ્યું. બાળકો ખાસ ભણતાં નથી.

(૧) રોજિંદી મજૂરી મળતી નથી.

(૨) જમીન (ખેડવાલાયક) નથી : આ એમની સમસ્યા છે.

કરણપુર (તા. બાલાસિનોર, જિ. ખેડા) :

બાલાસિનોર તાલુકા સ્થળથી ૨૫ કિ.મી. દૂર આ ગામ આવેલું છે. આ ગામમાં ઠાકોર અને વણકરની વસતિનું પ્રમાણ વિશેષ છે અને અનુસૂચિત જનજાતિમાં નાયકાઓ છે.

આ ગામથી દૂર એક કિ.મી. વેરાહા નામનો વિસ્તાર છે. તેમાં આ આદિવાસી લોકો રહે છે. ૬ જોડકાં એટલે ૧૨ મકાન સરકારી યોજના હેઠળ બનાવેલાં છે. કુલ ૫૦થી ૬૦ મકાનો આ લોકોનાં છે. તેઓ ૪૫ વર્ષથી અહીં રહે છે. ગામમાં માત્ર તેમની વસતિ અથવા તો રહેઠાણ ગણાય છે. બાકી તો આ લોકો ગામથી દૂર રહે છે. ગામ સાથે સબંધ પણ હોતો નથી એવું લાગ્યું. કારણ કે ગામ વચ્ચે ખાલી પગદંડીનો રસ્તો છે. ઊંચા ડુંગર પર વસવાટ છે આથી ગામની કોઈ પણ સુવિધાનો લાભ પણ મળતો નથી.

આ આદિવાસીઓ ડુંગર પર પથ્થર ફોડવા જાય છે. બાલાસિનોરમાં કડિયાકામ અને સુથારીકામનું મજૂરીકામ કરવા જાય છે અને છૂટક મજૂરીકામ કરે છે. કાયમી મજૂરી મળતી નથી.

સમસ્યાઓ :

(૧) પાણીની ઘણી જ મુશ્કેલી છે.

(૨) કાચા કે પાકા રસ્તા નથી.

(૩) પ્રાથમિક આરોગ્યની સારવાર માટે કોઈ સુવિધા નથી.

(૪) બસવ્યવહાર બિલકુલ નથી. બીમારીના સમયે ઝોળીમાં લઈ જવા પડે છે.

(૫) યોજના હેઠળ બનાવેલાં મકાનો તેમની મશ્કરી સમાન લાગે છે. મકાનો ઊતરતી કક્ષાનાં બનાવેલાં છે.

જેઠોલી (તા. બાલાસિનોર, જિ. ખેડા) :-

આ ગામમાં મુખ્યત્વે લેઉઆ પટેલની વસતિ છે. આ સિવાય ઠાકોર, પ્રજાપતિ, ભંગી, વણકર, સુથાર, લુહાર, મુસલમાન અને નાયકા જાતિના આદિવાસી લોકો રહે છે.

આ ગામમાં આ આદિવાસીઓ ઘણા સમયથી રહે છે. તેમ છતાં હજુ જોઈએ તેવી પ્રાથમિક સુવિધા નથી જેમ કે પીવાનું પાણી ભરવા માટે કોઈ વ્યવસ્થા નથી. ગમે ત્યાંથી ભરી લાવે છે. લાઇટ નથી. અત્યાર સુધી છાપરામાં રહેતા હતા. આ વર્ષે તાલુકા પંચાયતની યોજના હેઠળ ૨૪ મકાન બનાવેલ છે. અહીં આ આદિવાસી પાસે જમીન નથી એટલે મજૂરી પર જીવે છે. આ ગામમાં મજૂરીના દર ઘણા જ નીચા છે. ફક્ત રૂ. ૫ દૈનિક મજૂરી અને બાર મહિના, અખાત્રીજથી હોળી સુધી, બંધાયેલા મજૂર તરીકે રહે તો માત્ર રૂ. બારસો આપે છે. કામ સખત લે છે. ઘણી વાર રાતદિવસ કામ કરવું પડે છે. નહેરનું પાણી ખેતરમાં રાત્રે પાવા જવું પડે વગેરે. આમ લોકોનું ખૂબ જ શોષણ થાય છે. લઘુતમ ધારા હેઠળ આવતા લેબર અધિકારીઓના માણસો બારોબાર જમીનમાલિકોને મળે છે અને જતા રહે છે. આ બાબતમાં સરકારશ્રીએ ત્વરિત પગલાં ભરવાં જોઈએ. કમ સે કમ આજની મોંઘવારી અને સરકારશ્રીના નિયમ મુજબ તો મજૂરી આપવી જોઈએ, તે મળતી નથી. આદિવાસીઓનું શોષણ થાય છે છતાં તેમને આ મજૂરી કરવી પડે છે કારણ કે તેમની પાસે જમીન નથી. આ સિવાય બીજી કોઈ આવક નથી તેથી મજબૂર છે. તેમની આ લાચારી અને મજબૂરીનો લાભ જમીનમાલિકો ઉઠાવે છે.

શિક્ષણ સ્તર ઘણું જ નીચું છે. એક બે બાળકો સિવાય કોઈ શાળાએ જતાં નથી. કદાચ શાળામાં નામ હશે. ચાલુ શાળાએ, બાળકો ફરતાં હતાં. એટલે તેમને ભણવામાં રસ નથી એમ લાગ્યું.

- પાણીની સુવિધા નથી.
- ખેતીલાયક જમીન નથી.
- મજૂરીના દરમાં વધારો કરવો જોઈએ : એવી એમની રજુઆત હતી.

ગામ બારેજા (તા. દસક્રોઈ, જિ. અમદાવાદ) :

આ ગામ અમદાવાદની નજીક. અહીંથી ૨૫ કિ.મી. દૂર આવેલું છે. ગામ મોટું છે. ગામની અંદર નગર પંચાયત છે. આ ગામમાં તમામ જાતિ રહે છે અને તેમાં આદિવાસી અને હરિજન પણ છે.

આ ગામમાં પ્રાથમિક સુવિધા સારી છે. મજૂરી પણ બાર મહિના મળી રહે છે. મોટે ભાગે આદિવાસીઓ બાર મહિના સુધી ખેડૂતોને ત્યાં બંધાય છે. તેમાં ખાવાપીવાનું, કપડાં, બૂટ અને ૪૦૦૦ રૂપિયા આપવામાં આવે છે.

શૈક્ષણિક પાસાંને ધ્યાનમાં રાખીને જોઈએ તો આદિવાસીઓમાં શિક્ષણ ઘણું જ સારું છે. ધોરણ ૮માં પણ કેટલાંક બાળકો ભણે છે. એક તડવી આદિવાસી તલાટીની નોકરી કરે છે. શહેર નજીક હોવાથી મજૂરીના દર ઊંચા મળે છે. તેનાથી શહેરની અસર હેઠળ કેટલાંક વ્યસનો કે ખરાબ ટેવો પડેલી છે જેવી કે દારૂ પીવો, આંકડા રમવા વગેરે. આ રીતે જેવી સારી આવક છે તેવી ખરાબ ટેવોના કારણે આદિવાસી જ્યાં છે તેનાથી આગળ વિકાસ શક્ય બનતો નથી, તે આ સમાજની નબળાઈ કહી શકાય. આદિવાસીઓનાં મકાનમાં પાણીની મુશ્કેલી છે.

અસલાલી (તા. દસક્રોઈ, જિ. અમદાવાદ) :

આ ગામની કુલ વસતિ ૭૦૦૦ની છે. વસતિની રીતે જોઈએ તો લેઉઆ પટેલ, ઠાકોર, પ્રજાપતિ, ભંગી, ચમાર, વણકર અને આદિવાસીઓમાં તડવી, વસાવા અને હળપતિ રહે છે.

આ ગામમાં આદિવાસીઓ છેલ્લાં વીસ વરસથી રહે છે. તેમનું મૂળ વતન છોટા ઉદેપુર, વડોદરા અને સુરત છે. મૂળ તો આ આદિવાસીઓ મજૂરી માટે શરૂઆતમાં આવ્યા હતા. મજૂરી કરીને પોતાનું જીવન નિભાવે છે. તેમની પાસે જમીન નથી. તેમના પંચાયતના સભ્યનું કહેવું છે કે સમાજકલ્યાણ ખાતું શિક્ષણ માટે રસ ધરાવતું નથી. લોન લઈને પશુપાલનનો ધંધો પણ કરે છે. આ આદિવાસીઓ બાર માસના બંધાયેલા ખેતમજૂર તરીકે હળ હાંકવા વગેરે કામે રહે છે. દૈનિક પંદર રૂપિયા મજૂરી મળે છે.

ઘરકામ કરવાના રૂ. ૩૦-૩૫ મળે છે. તેમાં વાસણ અને કપડાં ધોવાનું કામ હોય છે. એક આદિવાસી ભાઈને સાઇકલની દુકાન પણ છે. કડિયાકામની મજૂરી કરતાં કરતાં કડિયાનું કામ આ લોકો શીખે છે.

(૧) ખેડવા માટે જમીન નથી.

(૨) રોડ ન હોવાને કારણે જવા આવવાની મુશ્કેલી પડે છે.

(૩) પાણી ભરાઈને કાદવ થઈ જાય છે : આ તેમની મુશ્કેલીઓ છે.

સુખપુર (તા. જિ. ભૂજ) :

આ ગામ ભૂજથી લગભગ પાંચ કિ.મી.ના અંતરે આવેલું છે. આ ગામમાં લેઉઆ પટેલ, લુહાર, બ્રાહ્મણ, હરિજનમાં મેઘવાળ, ચમાર, મુસલમાન અને કોળી પારધી આદિવાસી રહે છે.

આ આદિવાસીઓ ઘણી પેઢીઓથી આ ગામમાં રહે છે. આ આદિવાસીઓમાં પારધી અને કોળી જાતિના છે. તેમને પોતાને પણ ખબર નથી કે તેમનું પોતાનું મૂળ વતન કયું છે. તેઓ મુખ્યત્વે ખેતીવાડીમાં ચોકીદારનું કામ કરે છે.

શિક્ષણ ઘણું જ નબળું છે. વાડીઓ દૂર હોઈ જે ચોકીદારનું કામ કરે છે તેનાં બાળકો ભણવાનું છોડી દઈને તેમની સાથે રહેવા જાય છે.

આ લોકોના ફળિયામાં પાણીનો એક નળ મૂકેલો હતો. થોડાંક ઘરમાં લાઇટ છે. બાકીનાએ લાઇટ માટે ફોર્મ ભર્યાં છે. સરકારી લાભો મળતા નથી તેવી તેમની ફરિયાદ હતી. બીજી કોઈ મુશ્કેલી બતાવી ન હતી.

સામાજિક સંબંધો આજુબાજુના ગામમાં હોય છે. હિંદુ ધર્મ પાળે છે અને હિંદુ વારતહેવારની ઉજવણી કરે છે.

બારોઈ (તા. મુન્દ્રા, જિ. કચ્છ-ભૂજ) :

આ ગામમાં વાણિયા, બ્રાહ્મણ, મુસલમાન, હરિજન અને આદિવાસીમાં દાતણિયા લોકો રહે છે.

આ આદિવાસીઓ જ્યાં રહે છે તે ફળિયાં કે વિસ્તારો વાડી તરીકે ઓળખાય છે. તેમના વિસ્તારમાં ૧થી ૪ ધોરણની શાળા છે અને તે શાળામાં તેમનાં જ બાળકો ભણે છે. શિક્ષણ ઘણું જ સારું છે.

આ લોકો ઘણાં વરસોથી અહીંયાં રહે છે. દરેકને પોતાની સારી સારી વાડીઓ પણ છે. તેમાં ઘણા સુખી છે, તેમ છતાં થોડાંક કુટુંબોની પાસે વાડીની જમીનનું પ્રમાણ ઓછું છે તે મજૂરી કરે છે. મજૂરીનો દર રૂ. ૧૫ પ્રમાણે મળે છે.

દરેકને ત્યાં લાઇટ છે અને પાણી માટે તો તેમના જ કૂવા છે, તેમાંથી પાણી ભરે છે. એકંદરે કોઈ મુશ્કેલી નથી.

મોટી ભૂજપુર તા. મુન્દ્રા, જિ. કચ્છ-ભૂજ :

આ ગામમાં મુખ્યત્વે દરબાર(જાડેજા)ની વસ્તી છે. આ સિવાય જૈન વાણિયા, રબારી, હરિજન અને દાતણિયા આદિવાસી રહે છે.

આ દાતણિયા આદિવાસી ગામમાં ઘણાં વરસોથી આવીને રહે છે. મૂળ ગામની ખબર નથી. ચોકીદારનું અને છૂટક મજૂરીનું કામ કરે છે. તેમનો વિસ્તાર વાડી કહેવાય છે.

શિક્ષણ માટે તેમના જ વિસ્તારમાં ધોરણ ૧થી ૪ની પ્રાથમિક શાળા ચાલે છે. મુલાકાત દરમિયાન ૩૦ કુટુંબો રહેતાં હતાં. બાકીનાં વાડીઓમાં જતાં રહ્યાં હતાં. મજૂરી પણ નિયમિત મળે છે. વાડીઓનો વિસ્તાર હોવાથી ચોકીદારનું પણ કામ કરે છે.

આ આદિવાસી વિસ્તારમાં પાણી લાઇટની સુવિધા નથી. નદીમાંથી પાણી ભરી લાવે છે. ચોમાસામાં પાણી પણ ભરાઈ જાય છે.

રવાપર (તા. નખત્રાણા, જિ. કચ્છ-ભૂજ) :

આ ગામમાં ખાસ કરીને પટેલોની વસતિ છે. અન્ય તમામ જાતિના લોકો રહે છે. કુલ વસ્તી ૩૦૦૦ની છે. તેમાં આદિવાસી પારધી અને કોળી રહે છે.

આદિવાસીઓ ઘણા વરસથી અહીં રહે છે. છૂટક મજૂરી અને ચોકીદારનું કામ કરે છે. ચોકીદારનું કામ ઉચ્ચક રીતે કરે છે. ખેડૂતને અને પારધીને સામસામી પોસાય તો તે કામ આપે છે. જમીન નથી, ફક્ત છૂટક અને ખેતમજૂરી પર જીવનનિર્વાહ કરવો પડે છે, જેમાં મુશ્કેલી છે.

પ્રાથમિક સુવિધાઓમાં પાણી માટે પંપ છે. પોતાનાં મકાન છે. ગામથી ઘણા દૂર રહે છે. એટલે ગામ સાથેના વ્યવહારમાં મુશ્કેલી રહે છે.

પ્રકરણ : ૮

સારાંશ, ભલામણો અને તેમને માટેનું આયોજન

પ્રકરણ : ૮

સારાંશ, ભલામણો અને તેમને માટેનું આયોજન

અગાઉનાં પ્રકરણોમાં સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ છૂટાછવાયા આદિવાસીઓની સામાજિક, આર્થિક, શૈક્ષણિક, આરોગ્યવિષયક અને વસવાટની પરિસ્થિતિ જોઈ. આંકડાઓ પરથી સ્પષ્ટ રીતે કહી શકાશે કે છૂટાછવાયા આદિવાસીઓની આર્થિક સ્થિતિ સારી નથી. મોટાભાગનાં કુટુંબો ગરીબીરેખા નીચે જીવે છે, બહુ જ થોડી રકમમાં ગુજરાન ચલાવે છે. સાથે તેઓ દેવાદાર પણ છે. આદિવાસીઓમાં પણ ખાસ કરીને કૂનબી, પારધી, વારલી, કાથોડી, ગોંડ વગેરેની આર્થિક સ્થિતિ તો દયાજનક છે. આર્થિક સ્થિતિ સાથે તેમની શૈક્ષણિક સ્થિતિ પણ સારી નથી. સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબોમાં ૨૮.૩૦ ટકા સાક્ષરતા હતી. એમાંથી પુરૂષોમાં સાક્ષરતા ૩૭.૧૪ ટકા હતી જ્યારે સ્ત્રીઓમાં સાક્ષરતા માત્ર ૧૮.૮૦ ટકા હતી. આમ સ્ત્રીઓમાં અભણની સંખ્યા વિશેષ જોવા મળે છે. તેમનાં રહેઠાણોની સ્થિતિ પણ દયાજનક છે, નથી તેમાં કોઈ પ્રાથમિક સુવિધાઓ કે નથી તેમાં સારી રીતે રહી અને ઊંઘી શકે તેટલી જગ્યા. કેટલાંક મકાનો એવાં છે જ્યાં જવા રસ્તો નથી, માત્ર કેડી (પગપાળા ચાલી શકાય તેવું) છે. ત્યાં કોઈ બીમાર પડે તો વાહન લઈ જવું શક્ય જ ના બને. આમ છેલ્લાં ૪૦ વર્ષના આયોજિત વિકાસ અને કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારના તેમને માટેના અનેકવિધ વિકાસ કાર્યક્રમો હોવા છતાં પણ અનુસૂચિત જનજાતિના લોકોની સ્થિતિ દયાજનક લાગે છે. આ ઉપરાંત સર્વેક્ષણ દ્વારા અન્ય જે તારણો નીકળ્યાં છે તે આ મુજબ છે.

(અ) સામાન્ય :

(૧) આપણે આ સર્વેક્ષણ કાર્ય કરાવવામાં ઘણા મોડા પડયા છીએ, પણ અગત્યતા સમજાઈ એ જ ઘણું છે.

(૨) સર્વેક્ષણમાં ૯૮૮ ગામનાં ૯૩૯૩૨ કુટુંબોને આવરી લીધાં છે.

(૩) સૌથી વધુ કુટુંબો વડોદરા જિલ્લાનાં ૩૪૩૧૮ (૩૬.૫૩ ટકા) હતાં અને પ્રાયોજનાના જિલ્લામાં છૂટાછવાયાંની વસતિ મળી કુલ ૮૬.૨૮ ટકા કુટુંબો થાય છે.

(૪) સરેરાશ ગામદીઠ સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોની સંખ્યા ૯૫ હતી. આ સંખ્યા વલસાડ જિલ્લામાં ૧૪૦ હતી જે સૌથી વધુ છે અને મહેસાણા જિલ્લામાં આ સંખ્યા ૨૪ની હતી જે સૌથી ઓછી હતી.

(૮) આદિવાસી વસવાટની નજીક ક્યાંક આંગણવાડી કે બાલવાડી છે પરંતુ પ્રાથમિક શાળાએ જવાનું અંતર વધુ છે.

(૯) પ્રૌઢશિક્ષણના વર્ગો ચાલતા હોય તેવું ક્યાંય જોવા ન મળ્યું.

(૧૦) અમુક ગામોમાં યુવામંડળ છે.

(૧૧) મલેરિયાના કર્મચારીઓ નિયમિત અને સમયસર મુલાકાત લેતા હોય તેવું સાંભળવા ન મળ્યું.

(ક) વસતિવિષયક :

(૧) સઘન આદિવાસી વિસ્તારની નજીકના વિસ્તારમાં છૂટાછવાયાં કુટુંબોની વસતિ વધુ છે જ્યારે તેનાથી જેમ દૂર જતા જાય તેમ તેની વસતિ ઓછી થતી જાય છે. આને લઈને આ કુટુંબો વચ્ચે વ્યવહાર થોડો અટકી જાય છે, આને લઈને કેટલાક આનુષાંગિક પ્રશ્નો થાય છે. સાથે જ

(૨) દૂરના વિસ્તારમાં જ્યાં છૂટાછવાયાંની વસતિ છે ત્યાંનાં ગામોમાં પ્રભાવી જાતિ સામાજિક, આર્થિક રીતે વર્ચસ્વ ધરાવે છે અને આ બંનેને લઈને તેઓનો રાજનૈતિક પ્રભાવ પણ પડે છે, આ બધાંને લઈને ત્યાં વસતાં આદિવાસી કુટુંબોને આર્થિક રીતે અને શૈક્ષણિક રીતે શોષાવાનો વારો આવે છે.

(૩) રાજ્યમાં દાયકાનો વસતિવૃદ્ધિનો દર (૨૭.૬૭ ટકા) અને રાજ્યની આદિવાસી વસતિના દાયકાના વૃદ્ધિદર (૨૯.૮૩ ટકા)માં બહુ મોટો તફાવત (ગાળો) નથી.

(૪) રાજ્યમાં અને અનુસૂચિત જનજાતિમાં ૧૯૬૧થી ૧૯૭૧ના દશકામાં જે વસતિવધારો (૨૯.૩૯ અને ૩૫.૫૮ ટકા) થયો છે તેના કરતાં ૧૯૭૧ થી ૧૯૮૧ના દશકામાં વસતિવધારાનો દર (૨૭.૬૭ ટકા અને ૨૯.૮૩ ટકા) ઘટયો છે.

(૫) સર્વેક્ષિત કુટુંબોમાં ૧૦૦૦ પુરુષોએ ૯૩૧ સ્ત્રીઓ હતી.

(૬) કુટુંબકદ સરેરાશ ૫.૦૩ જણ હતું. સર્વેક્ષિત જિલ્લામાં મોટામાં મોટું કુટુંબનું કદ (૮.૦૭) મહેસાણામાં હતું અને નાનામાં નાનું કુટુંબનું કદ (૪.૩૩) અમદાવાદમાં હતું.

(૭) સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોના વયજૂથમાં ૭થી ૧૪ વર્ષ અને ૧૫થી ૨૫ વર્ષના વયજૂથમાં પુરુષોની સંખ્યા વધુ હતી જ્યારે ૬ વર્ષથી નીચે, ૨૬ થી ૫૦ વર્ષ અને ૫૦ વર્ષથી ઉપરમાં પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા

વધુ હતી.

(૮) ૦ થી ૧૪ વર્ષના વયજૂથમાં કુલ વસતિના ૩૮.૬૯ ટકા છે. એટલે કે આ સમાજમાં વસતિ વધી રહી છે. આ જૂથથી જ ભવિષ્યમાં કેટલી શાળા કરવી અને કેટલાને કામ આપવું તેનો ખ્યાલ આવી શકે.

(૯) ૦ થી ૧૪ અને ૫૦ વર્ષથી ઉપરમાં કુલ વસતિના ૪૭.૭૧ ટકા છે. એટલે કે આ વસતિની મોટી આર્થિક જવાબદારી અન્ય સભ્યો પર પડે છે.

(૧૦) ૫૦ વર્ષથી ઉપરમાં કુલ વસતિના માત્ર ૮.૭૨ ટકા છે. મતલબ કે આયુષ્યમર્યાદા ઓછી છે.

(૬) સાક્ષરતા અને શિક્ષણ અંગે :

(૧) રાજ્યમાં સાક્ષરતાની માત્રા ૪૩.૭૫ ટકા છે જ્યારે આદિવાસીમાં આ માત્રા ૨૧.૧૪ ટકા જ છે.

(૨) બાળક નિશાળે જાય તેના કરતાં મજૂરી પર જાય તેવી સ્થિતિ અને લાગણી તેમના વાલીઓની છે.

(૩) ૧૯૭૧થી ૧૯૮૧ના દાયકા દરમિયાન રાજ્યમાં અને અનુસૂચિત જનજાતિની સાક્ષરતામાં અનુક્રમે વધારો ૭.૯૬ ટકા અને ૭.૦૨ ટકા હતો. આ બંને વચ્ચે બહુ ગાળો નથી.

(૪) રાજ્યમાં ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં ૧૯૬૧, ૧૯૭૧ અને ૧૯૮૧માં સાક્ષરતામાં વધારો થયો છે, જ્યારે શહેરી વિસ્તારમાં ૧૯૬૧થી ૧૯૭૧માં વધારો (૬.૧૩ ટકા) થયો છે પરંતુ ૧૯૭૧થી ૧૯૮૧માં (૫.૩૫ ટકા) ઘટાડો થયો છે.

અનુસૂચિત જનજાતિમાં ગ્રામ્ય અને શહેરી વિસ્તારમાં ૧૯૬૧થી ૧૯૭૧માં (૯.૫૧ અને ૧૮.૯૬ ટકા) જે વધારો નોંધાયો છે, તેના કરતાં ૧૯૭૧થી ૧૯૮૧માં (૬.૮૮ અને ૭.૦૩ ટકા) ઘટાડો થયો છે.

(૫) અનુસૂચિત જનજાતિમાં શહેરી વિસ્તારમાં અભણ પુરુષો ૫૮.૯૪ ટકા અને ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં ૭૦.૪૭ ટકા હતા જ્યારે અભણ સ્ત્રીઓ શહેરી વિસ્તારમાં ૭૯.૮૦ ટકા અને ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં ૮૯.૦૦ ટકા હતી.

(૬) કુલ આદિવાસી વસતિમાંથી ૭૮.૮૬ ટકા અભણ હતા.

(૭) સાક્ષરમાંથી પણ માત્ર ૧૬ ટકા માધ્યમિક કે ઉચ્ચ શિક્ષણ લેનાર છે.

(૮) સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ વસતિમાં ૭૧.૭૦ ટકા અભણ હતા. ૧૪.૬૦ ટકા શિક્ષિત હતા અને ૧૩.૭૦ ટકાનું શિક્ષણ ચાલુ હતું. આમાં પણ

(૯) પુરુષોમાં ૬૨.૮૬ ટકા અભણ અને સ્ત્રીઓમાં ૮૧.૨૦ ટકા અભણ હતાં.

(૧૦) સૌથી વધુ શિક્ષિતો ૨૯.૯૬ ટકા વલસાડમાં હતા અને સૌથી ઓછા શિક્ષિતો મહેસાણામાં ૨.૪૦ ટકા હતા.

(૧૧) સર્વેક્ષણમાં આવેલ જિલ્લામાંથી કોઈ પણ જિલ્લામાં ૩૦ ટકાથી વધુ સાક્ષરતા નથી.

(૧૨) કુલ શિક્ષિતમાંથી ૮૬.૪૬ ટકાએ પ્રાથમિક શિક્ષણ, ૯.૧૩ માધ્યમિક, ૩.૪૭ ઉચ્ચ માધ્યમિક, ૦.૪૨ પી.ટી.સી., ૦.૩૬ ગ્રેજ્યુએટ, ૦.૦૫ અનુસ્નાતક અને ૦.૧૧ ટકાએ ટેક્નિકલ શિક્ષણ લીધું હતું.

(૧૩) ચાલુ અભ્યાસવાળાં બાલવાડીમાં ૧૯.૮૫ ટકા, પ્રાથમિકમાં ૭૦.૨૫ ટકા, માધ્યમિક ૮.૨૦ ટકા, ઉચ્ચ માધ્યમિક ૧.૧૩ ટકા, કોલેજમાં ૦.૪૦ ટકા, ટેકનિકલમાં ૦.૯૦ ટકા હતા તો પ્રાથમિક કક્ષા સુધીમાં જ ૯૦.૦૦ ટકા શિક્ષણ લેનાર છે તેમાં પણ

(૧૪) ચાલુ શિક્ષણમાં કુમાર કરતાં કન્યાઓની સંખ્યા દરેક કક્ષાએ (બાલવાડી સિવાય) ઓછી હતી.

(૧૫) શિક્ષણ લેવાની ઉંમરમાં શાળાએ ન જતાં બાળકોની સંખ્યા ભાવનગરમાં વધુ (૭૦.૫૧ ટકા) હતી અને સાબરકાંઠામાં ઓછી (૧૦.૭૯ ટકા) હતી.

(૧૬) બાળકો શાળાએ ન જવા પાછળનાં કારણોમાં આર્થિક મુશ્કેલી (૪૨.૦૦ ટકા) હતી જ્યારે ૧૩૭૯ (૫.૪૭ ટકા) બાળકો શાળાએ ન જવા પાછળનાં કારણોમાં ગામમાં શાળા નથી તેવું જણાવે છે.

(૧૭) કુલ શિક્ષિતોમાંથી ૨૪૮૪ શિક્ષિત બેકારો પણ હતા. જેમણે એસ. એસ.સી., પી.ટી.સી., સ્નાતક, અનુસ્નાતક અને ટેક્નિકલ શિક્ષણ મેળવેલ છે. આમાંથી

(૧૮) ૭૮૫ બેકારોએ રોજગાર કચેરીમાં નામ નોંધાવ્યાં છે. બેકારોમાંથી ૪૪૦ને એક પણ વખત મુલાકાત માટે બોલાવ્યા ન હતા, જ્યારે ૧૪૦ને એક વખત, ૮૮ને બે વખત, ૪૬ને ત્રણ વખત અને ત્રણથી વધુ સમય મુલાકાત માટે બોલાવ્યા હોય તેવાની સંખ્યા ૬૭ હતી.

(ઈ) સ્થાવર મિલકત અને આર્થિક વ્યવસ્થા :

(૧) ગુજરાતની કામ કરતી વસતિના પ્રમાણમાં કામ કરતી આદિવાસી વસતિનું પ્રમાણ વધુ છે.

(૨) છેલ્લા ત્રણ દશકાનું ચિત્ર જોતાં આદિવાસી કુટુંબોમાં દરેક દશકે ખેતી કરનારની સંખ્યા ઘટતી જાય છે.

(૩) ખેતી અને ખેતમજૂરી કરનારની સંખ્યા ગુજરાત રાજ્યની વસતિ કરતાં આદિવાસીઓમાં વધુ છે.

(૪) ગૃહઉદ્યોગમાં કામ કરનારની સંખ્યા ક્રમે ક્રમે ઘટતી જાય છે.

(૫) વેપાર-ધંધામાં સંખ્યા વધતી જાય છે જે બતાવે છે કે નવા ધંધા તરફનો ઝોક વધુ છે.

(૬) મોટા ભાગના કુટુંબોને પોતાનાં મકાન છે, પરંતુ આ ઘર ઝૂંપડાં પ્રકારનાં કાચાં મકાનો છે. મોટા ભાગે એક ઓરડો અને ઓસરી છે.

(૭) છૂટાછવાયા આદિવાસીઓ પાસે કોઈ મોટી સ્થાયી અસ્કામતો કે મિલકત નથી. થોડાઘણાં ચાંદીનાં ઘરેણાં ખરાં.

(૮) છૂટાછવાયા આદિવાસીઓ પાસે આવકના સ્રોતો લઘુતમ છે. સાથે તેઓ એક કરતાં વધુ વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલા છે.

(૯) આ આદિવાસી વિસ્તારમાં સિંચાઈયોજનાનો લાભ બહુ જ ઓછો કે નહિવત્ પ્રમાણમાં મળે છે.

(૧૦) સર્વેક્ષિતોમાં મોટા ભાગનાં કુટુંબોનો (૭૦ ટકા) મુખ્ય વ્યવસાય મજૂરી (ખેતી, જંગલ કે અન્ય) હતો.

(૧૧) તેમનો પરંપરાગત ધંધો ખેતી હોવા છતાં સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબના માત્ર ૨૪.૫૩ ટકા કુટુંબો ખેતી કરતાં હતાં.

(૧૨) આ ખેતી કરનાર કુટુંબો પાસે ખેતીનાં સાધનો અપૂરતાં અને પ્રાથમિક કક્ષાનાં હતાં.

(૧૩) તેઓની ફરિયાદ છે કે મજૂરીના દરો પૂરતા મળતા નથી. દર રૂ. ૮ થી ૧૦ મળે છે. સાથોસાથ કામ વધુ સમય લેવાય છે. આમ મજૂરીના વેતનમાં અને કામના કલાકોમાં તેઓનું શોષણ થાય છે. વળી આ મજૂરી કાયમી ધોરણે પણ નથી મળતી અને આથી

(૧૪) હજુ પણ સર્વેક્ષિતોમાંથી ૧૦૯૫૮ સભ્યો હાળી તરીકે હતા. જોકે એક વાત સારી જોવા મળી છે કે

(૧૫) જુદી જુદી કક્ષામાં (કલાસ એકથી ચાર સુધી) નોકરી કરતા ૨૧૪૪ કુટુંબોના સભ્યો હતા.

(૧૬) પૂરક આવક મેળવવામાં પશુપાલનવ્યવસાય ઘણો ઉપકારક અને આશીર્વાદરૂપ બન્યો છે.

(૧૭) સર્વેક્ષિતોમાંથી કુલ વસતિના ૪૫.૦૬ ટકા લોકો આર્થિક પ્રવૃત્તિમાં સામેલ છે.

(૧૮) સ્ત્રીઓ કરતાં પુરુષોમાં "કામ કરનારનું" પ્રમાણ વધુ છે.

(૧૯) નાનાં બાળકો (૧૦થી ૧૨ વર્ષ) પણ આર્થિક પ્રવૃત્તિમાં મદદ કરે છે. મતલબ કે બાળમજૂરો છે.

(૨૦) સર્વેક્ષિત કુટુંબોમાંથી ૭૦.૮૯ ટકા કુટુંબોની વાર્ષિક આવક માત્ર રૂ. ૨૪૦૦ સુધીની હતી.

(૨૧) સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબોમાંથી ૯૧.૦૭ ટકાની વાર્ષિક આવક રૂ. ૪૮૦૦ કે તેથી ઓછી છે. એટલે કે આ કુટુંબો ગરીબીરેખા નીચે જીવે છે.

(૨૨) સર્વેક્ષણમાં આવેલ કુટુંબોની કુટુંબદીઠ વાર્ષિક આવક રૂ. ૩૦૩૩ની હતી અને વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચ રૂ. ૩૭૯૫ હતો.

(૨૩) કુટુંબદીઠ સૌથી વધુ વાર્ષિક આવક ચારણજાતિને રૂ. ૪૨૧૧ હતી, જ્યારે સૌથી ઓછી વાર્ષિક આવક કૂનબી, કાથોડી અને ગોંડ જાતિને રૂ. ૨૪૦૦ હતી.

(૨૪) કુટુંબદીઠ વધુ વાર્ષિક ખર્ચ સીદી જાતિને રૂ. ૬૫૨૦ હતું અને ઓછામાં ઓછો ખર્ચ પારધી, અડવીચીન્ચર, વારલી અને ગોંડજાતિને રૂ. ૨૪૦૦ હતો.

(૨૫) સૌથી વધુ દેવાદાર જાતિ ચારણ હતી અને સૌથી ઓછું દેવું હોય તેવી બરડા જાતિ હતી. (કોંકણા, કૂનબી અને ગોંડજાતિમાં કોઈ કુટુંબને દેવું ન હતું.)

(૨૬) સર્વેક્ષિત ૯૩૯૩૨ કુટુંબોમાંથી ૨૨૪૫૬ (૨૩.૯૧ ટકા) કુટુંબો દેવાદાર છે.

(૨૭) સૌથી વધુ દેવાદાર કુટુંબો જામનગર જિલ્લામાં હતાં અને સૌથી ઓછાં દેવાદાર કુટુંબો ભાવનગર જિલ્લામાં હતાં.

(૨૮) દેવું શાહુકાર, વેપારી અને બેંકોનું વધુ હતું.

(૨૯) દેવું કરવા પાછળનાં મુખ્ય કારણોમાં ખાદ્યખોરાક અને સામાજિક પ્રસંગોની ઉજવણી હતી. આમ આ દેવું બિનઉત્પાદકીય હતું.

(ફ) આરોગ્ય સંબંધમાં :

(૧) છૂટાછવાયા વિસ્તારમાં પ્રાથમિક આરોગ્યકેન્દ્ર કે અન્ય આરોગ્ય સંબંધમાં સવલતો અપૂરતી હતી.

(૨) સર્વેક્ષિતોના ૦.૭૪ ટકા (૩૪૯૧) સભ્યો જુદા જુદા મહારોગના ભોગ બન્યા હતા. આ સંખ્યા નાની હોવા છતાં ધ્યાનાકર્ષક અને ચિંતા ઉપજાવે તેવી છે. સાથે આ મહારોગોમાં કેન્સરના દર્દી વધુ હતા.

(૩) ૩૪૯૧ મહારોગથી પીડાતા દર્દીમાંથી માત્ર ૨૩૫ને આરોગ્ય અંગે આર્થિક સહાય સરકારશ્રી તરફથી મળી હતી.

(૪) મહારોગથી પીડાતા સભ્યોને આ લાભ સરેરાશ રૂ. ૧૬૮ પ્રમાણે મળ્યો હતો.

(૫) સગર્ભા સ્ત્રી અને નાનાં બાળકોને મળી કુલ ૧૫૧૯૮ને પોષક આહારયુક્ત યોજનાનો લાભ મળ્યો હતો.

(૬) આ યોજનાનો લાભ વડોદરા, ભરૂચ અને પંચમહાલમાં વધુ મળ્યો છે.

(૭) સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબોના સભ્યોમાં જુદા જુદા પ્રકારના ૨૦૭૧ અપંગો હતા.

(૮) ખોડખાંપણમાં લૂલા-લંગડા, બાળલકવાગ્રસ્ત અને આંધળા લોકોની સંખ્યા વધુ હતી.

(૯) ૨૦૭૧ ખોડખાંપણવાળી વ્યક્તિઓમાંથી ૯૬૧ (૪૦.૪૬ ટકા) તો ૧થી ૧૪ વર્ષના છે.

(૧૦) કુટુંબનિયોજન અપનાવનારની સંખ્યામાં વધારો થતો જાય છે. સર્વેક્ષિતોમાંથી ૪૨૮૫૭ સભ્યોએ કુટુંબનિયોજન ઓપરેશન કરાવ્યું છે.

(૧૧) કુટુંબનિયોજન ઓપરેશન કરાવનારામાં પુરુષો (૧૦૨૮૧) કરતાં સ્ત્રીઓની (૩૨૫૭૬) સંખ્યા વધુ હતી.

(ગ) સહકારી યોજના:

(૧) વિવિધ પ્રકારની સહકારી મંડળીમાં નોંધાયેલા ૭૦૯૬ સભાસદો હતા આમાંથી

(૨) ૧૨૭૪નું કહેવું હતું કે તેમને પૂરતું અને નિયમિત ધિરાણ મળે છે.

(૩) જુદી જુદી યોજનામાંથી સરકારી સહાય મેળવેલ ૫૩૧૭ સભાસદો હતા.

(૪) સહાય આપનારામાં સમાજકલ્યાણ વિભાગ, જિલ્લા મંડળ, કોર્પોરેશન, આઈ.આર.ડી. મુખ્ય હતા. સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ તરફથી પણ અમુકને સહાય મળી છે.

(૫) તેઓનો સૂર એવો પણ હતો કે કાગળ ઉપર યોજનાઓ બહુ થાય છે પણ વ્યવહારમાં પત્તો ખાતો નથી એટલે કે યોજનાઓ જે કાગળ પર છે તેને ધરતી પર ઉતારવી જોઈએ.

ભલામણો :

આગળનાં પ્રકરણોથી ખ્યાલ આવે છે કે છૂટાછવાયા આદિવાસીઓનો વિકાસ અનેક કારણોસર થઈ શક્યો નથી. જેમાં મુખ્યત્વે શિક્ષણનો અભાવ, નબળી આર્થિક સ્થિતિ, યોજનાઓથી અજાણપણું વગેરે છે. ગરીબી સારાયે સમાજમાં જોવા મળે છે. વળી ચર્ચાઓ દ્વારા જાણવા મળ્યું કે તેમનું શોષણ પણ થાય છે. જીવનનિર્વાહ માટે એક કરતાં વધુ વ્યવસાયમાં પડ્યા હોવા છતાં આખું વર્ષ પેટ પૂરતું ખાવાનું મેળવી શકતા નથી.

છૂટાછવાયા આદિવાસીઓને બે સમય ખાવા પૂરતું નહિ મળી રહે તો તેમનો આત્મવિશ્વાસ ટકશે નહિ. તેઓ આળસુ નથી, સખત મજૂરી અને પરિશ્રમ કરે છે. છતાં જીવનનિર્વાહ ચલાવવો મુશ્કેલ બને છે. તેવા સમયે તે ઓ આત્મવિશ્વાસ અને ગૌરવથી જીવન જીવી શકે તે માટે થોડી મદદ કરી આગળ લાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો બીજા આદિવાસીઓ કરતાં પણ ઝડપથી આગળ આવી શકે તેમ છે.

ક્ષેત્રકાર્ય દરમિયાન અભ્યાસને આધારે તેમ જ પ્રશાસનમાં કામ કરતા અધિકારીઓ સાથે ચર્ચા કરી છૂટાછવાયા રહેતા આદિવાસીઓની ઇચ્છા મુજબ તેમનો વિકાસ કરવો હોય તો શું કરવું જોઈએ તેનાં સૂચનો અહીં મૂક્યાં છે, જે તેમના ભાવિવિકાસને માટે અત્યંત વિચારણા માગી લે તેવાં છે.

(અ) પાયાની સવલતોની પૂર્તિ :

(૧) અભિનવ ગ્રામનિર્માણ કાર્યક્રમ :

આગળ પ્રકરણમાં જોયું તેમ અનુસૂચિત જનજાતિના છૂટાછવાયાના વસવાટ પાસે ગંદકી હોય, ગામના ઉકરડા તે બાજુ હોય. રસ્તા કાચા તો ક્યાંય વળી રસ્તા જ નહિ. આ બધાની અસર તેમના જીવન ઉપર થાય છે. અને તેને લઈને ક્યારેક રોગોનો ભોગ બને છે. જાહેર જાજરૂ કે મુતરડી તો ત્યાં હોય જ નહિ. પાણીનો નિકાલ થઈ શકે તેવી પણ વ્યવસ્થા નથી. પીવાના પાણી માટેના સ્ટેન્ડ પોસ્ટ (ગામમાં હોય તોપણ) ન હોય. ઘણાં સ્થળોએ ગામમાં વીજળીના થાંભલા હોય પણ આ લોકોના વસવાટ બાજુ થાંભલા હોય તો તે પણ અપૂરતા હોય છે. આ બધા કાર્યક્રમોને અગ્રિમતા આપવી જોઈએ. આમ વ્યક્તિલક્ષી અને કુટુંબલક્ષી જરૂરિયાતોની સાથે પાયાની સવલતો ઉપર પણ ખાસ પ્રકારનું અને અગ્રિમ ધોરણે ધ્યાન આપવું જોઈએ.

(૨) ઘરથાળનો પ્લોટ :

૨૦ મુદ્દાના કાર્યક્રમ નીચે જેમની પાસે રહેઠાણનું મકાન ન હોય તેમને ઘર બાંધવા સારુ ઘરથાળનો પ્લોટ આપવામાં આવે છે. સર્વેક્ષણ દ્વારા જાણવા મળ્યું કે આ લાભ ૨૩૬૩૮ કુટુંબોને મળ્યો હતો જે વાત ઘણી સારી કહી શકાય. પરંતુ કેટલાંક કુટુંબો પાસેથી એવું જાણવા મળ્યું કે તેમને મળેલો પ્લોટ ગામથી દૂર છે તો કોઈએ જણાવ્યું કે પ્લોટ ખાડાટેકરાવાળી જગ્યા પર છે. એકંદર ઘરથાળના પ્લોટ અંગેનું ચિત્ર સારું જોવા મળે છે. આમ છતાં જ્યાં જ્યાં ત્રુટીઓ છે. તેને નજરમાં રાખી વિશેષ ધ્યાન આપવું જોઈએ.

(બ) આર્થિક કાર્યક્રમો :

(૧) **ખેતીની જમીન :** છૂટાછવાયા આદિવાસીઓનો વસવાટ સારાયે ગુજરાતમાં છે. આમાંથી કેટલાંક કુટુંબોને ખેતીની જમીનના પ્રશ્નો છે. કેટલાંકની જમીન પહેલાં ચાલી ગઈ છે. તો કેટલાંકના નામે જમીન નથી. અને તેમાં જમીનખેડૂતો આદિવાસી હોય પણ જમીનનો અસલ માલિક અન્ય કોઈ ખેડૂત હોય. આ પ્રશ્ન કચ્છમાં તો વધુ જોવા મળે છે. આ સિવાય જૂનાગઢ જિલ્લામાં જંગલવિસ્તારની આસપાસ પણ જમીન અંગેના પ્રશ્નો છે. આ જમીન રેવન્યુના ચોપડે ચડી શકતી નથી, તો આ બાબતમાં જરૂરી કાયદાકીય સુધારા કરી આદિવાસીઓને નિર્ભય બનાવવા જોઈએ. કેટલાકના કેસ કોર્ટોમાં ચાલે છે. પરંતુ આ લોકોને કોર્ટોના કાયમી ધક્કા ખાવા કે વકીલોને ફી આપવી પરવડે તેમ નથી, તો આ બધાની ચુંગલમાંથી તેમને બહાર કાઢવા જરૂરી કાયદાકીય સુધારા કરવા જોઈએ.

(૨) ગામમાંથી કે આજુબાજુમાં જ્યાં સરકારી ખેડાણ થઈ શકે તેવી જમીનો અગ્રતાના ધોરણે આ લોકોને આપવી જોઈએ. આવી ફાજલ જમીન કેટલાકને મળી છે. પરંતુ આ જમીન ખાડા-ટેકરાવાળી હોઈ આદિવાસી કુટુંબો તેને બરોબર કરાવી શકે તેમ નથી. તો જ્યાં આવી જમીન અપાય ત્યાં પ્રથમ તબક્કે જ સરકારી યોજના દ્વારા જમીન નવસાધ્ય કરી આપવી જોઈએ.

(૩) કચ્છના પારધીઓ ખજૂરીની ખેતી કરે છે. આ માટે તેઓ વાડી ખેડૂતો પાસેથી મજૂરીએ ભાડે લઈ લે છે. આના બદલે તેમને જમીન અપાય તો તેઓ ખેડૂત બનશે. ખેડૂત તરીકેના લાભ મળશે અને આવકમાં વૃદ્ધિ થશે. આ કામ પારધી સિવાય અન્ય આદિવાસીઓ કરવા ઇચ્છે તો કરવા દેવું જોઈએ એ ઉપરાંત

(૪) કચ્છમાં વાઘરી લોકો વાડી રાખી કામ કરે છે, આવું જે લાંબા સમયથી કરતા હોય તેને ત્યાં ગણોતધારો લાગુ પાડી, વાડીઓ વાઘરી લોકોને અપાવવી જોઈએ.

ખેતી :

(૧) સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ કુટુંબોમાંથી ૨૧૫૪૫ કુટુંબો જમીન ધરાવતાં હતાં, આમ છતાં ખેતીમાંથી જીવનનિર્વાહ થતો ન હતો તો આ કુટુંબો

પોતાની જમીનનું સારી રીતે જતન કરી શકે અને ખેતીની પ્રવૃત્તિમાંથી સારી આવક મેળવી શકે તે માટે કેટલાંક પાયાનાં કામ કરવાં જેવાં છે જેમાં

(એ) ખેતી માટેનાં સુધારેલાં સાધનો, સમયસર બિયારણ અને કિટ્સ આપવાં, ખેતી માટે જરૂરી બળદ, સબસિડી અને લોનથી આપવા, રાસાયણિક ખાતર, જંતુનાશક દવાઓ અને બળદગાડાં વગેરેની સહાય આપવી જોઈએ.

(બી) ખાસ તો પિયતની સગવડ કરવી જોઈએ. જો પિયત હશે તો જ ખેતીમાંથી વધુ ઉત્પાદન મેળવી શકાશે, તો આ માટે કૂવા, બોર, તળાવ, ચેક ડેમ, લિફ્ટ ઈરિગેશન વગેરે પરિસ્થિતિ અનુકૂળ કાર્યક્રમોનું અમલીકરણ કરવું જોઈએ.

(સી) જ્યાં જમીનનું ધોવાણ થતું હોય તે અટકાવવા પાળા બાંધવા, નાળાં બાંધવાં વગેરે કરવું જોઈએ.

(ડી) પરંપરાગત પાકોની જગ્યાએ નવા પાકો લે, રોકડિયા પાક લે, ફળાઉઝાડ ઉછેરે કે વનીકરણ જેવા કાર્યક્રમો અપનાવે તેવો પ્રચાર અને પ્રસાર આ વિસ્તારમાં સઘન બનાવવો જોઈએ.

(ક) પશુપાલન :

છૂટાછવાયા આદિવાસીઓનો મોટો સમૂહ ગ્રામ્યવિસ્તારમાં છે. અગાઉનાં અનેક સંશોધનો અને પ્રત્યક્ષ અનુભવો દ્વારા કહી શકાય કે આદિવાસીઓને પૂરક આવક મેળવવામાં પશુપાલન વ્યવસાય હાલના તબક્કે ઘણો ઉપયોગી, ઉપકારક અને આશીર્વાદરૂપ બન્યો છે. વળી પશુપાલન રાજ્યના ખેતી અર્થતંત્રમાં ઘણો મહત્ત્વનો ભાગ ભજવે છે. ગુજરાતમાં ડેરીઉદ્યોગ ઘણો વિકાસ પામ્યો છે અને પામતો જાય છે. લગભગ દરેક જિલ્લામાં દૂધડેરીઓ છે. તો આ બધી સ્થિતિને નજરમાં રાખીને છૂટાછવાયાં આદિવાસી કુટુંબોને આમાં વધુ સાંકળવાં જોઈએ આ માટે

(૧) કેટલાંક કુટુંબો આ વ્યવસાય કરે છે, જેમનો વ્યવસાય સારી રીતે ચાલતો હોય તેમને વધુ દુધાળાં ઢોર આપવાં જોઈએ. વધુ દૂધ કઈ રીતે મેળવી શકાય તે માટે જરૂરી તાલીમ આપવી જોઈએ સાથે

(૨) જેમણે જિલ્લાવાર દુધાળાં ઢોરની માગણી કરી છે તેમને સહકારી મંડળી

કે અન્ય કોઈ યોજના દ્વારા જરૂરી પશુધન આપવું જોઈએ.

(૩) કેટલીક જગ્યાએ ઘાસનો પ્રશ્ન છે તો આ માટે ઘાસ ડીપો બનાવી તેમાંથી આદિવાસી કુટુંબોને ઘાસ પૂરું પાડવું જોઈએ. અથવા તો સામુદાયિક ચારા ઉછેર ફાર્મ કરવું જોઈએ.

(૪) કેટલાંક સ્થળોએથી (દા.ત., સાબરકાંઠા, મહેસાણા, ખેડા) એવું જાણવા મળ્યું કે દૂધ ડેરીની ક્ષમતા અમુક જ લીટર સાચવવાની હોવાથી કેટલાંક ગામોમાં અઠવાડિયામાં એકાદ બે દિવસ ડેરી તરફથી દૂધ લેવામાં આવતું નથી. તો તે અંગે જરૂરી કાર્યવાહી કરવી જોઈએ. દૂધનો જથ્થો વધુ રાખી શકાય તેવાં કેન્દ્રો બનાવવાં જોઈએ. જો એક અઠવાડિયામાં એક બે દિવસ દૂધ નહિ લેવામાં આવે તો પૂરક આવક મળવાને બદલે નુકસાન થશે તો આ બાબતને અગ્રિમ ધોરણે લઈ જિલ્લે જિલ્લે વધુ શીતકેંદ્રો બનાવવાં જોઈએ.

(૫) એક બાબત એ જાણવા મળી કે પશુ માટે લોન મંજૂર થયા પછી દરેક લાભાર્થિને નક્કી કરેલા દિવસે વિમાની કડીઓ મારવા માટે ડોકટર કડી દીઠ અમુક રકમ લે છે જે રકમ ન આપે તો ગમે તે સ્થળે બોલાવે અને પૈસા ન આપે ત્યાં સુધી કડી મારતા નથી અને તેવાં પશુ માટેની સહાય મળતી નથી. આ માટે સરકારશ્રીએ બરાબર ધ્યાન રાખવું જોઈએ. અને જે કડી મારવાની પ્રથા છે તે કાં તો કાઢી નાખવી જોઈએ અથવા તો બીજી કોઈ વ્યવસ્થા ઊભી કરવી જોઈએ, જેથી લાભાર્થીનું શોષણ થતું અટકે.

(ડ) મજૂરી :

આદિવાસીઓનો મુખ્ય વ્યવસાય મજૂરી થતો જાય છે. સર્વેક્ષણ દ્વારા એ જોઈ શકાયું કે મોટા ભાગનાં કુટુંબો કોઈને કોઈ મજૂરીકામમાં છે. પરંતુ મજૂરી કરતા સભ્યોના અનેક પ્રશ્નો છે, પરંતુ તેમનામાં સંગઠન ન હોવાથી તેઓના પ્રશ્નો પ્રત્યે દુર્લક્ષ સેવાય છે. પરંતુ જ્યારે આનો મોટોવર્ગ મજૂરી કામમાં હોય ત્યારે જરૂરી કાર્યક્રમોનું અમલીકરણ કરવું જોઈએ.

(૧) સરકારે મજૂરીના દર બાંધ્યા છે. અને લઘુતમ વેતનધારો અમલમાં મૂક્યો છે. પરંતુ આનું અમલીકરણ ક્યાંય દેખાતું ન હોય તેવું મનાય છે. આ લોકોનો વસવાટ અન્ય સમાજ સાથે છે એટલે અહીં તો સમય

પ્રમાણે મજૂરી અપાય છે. સિઝનમાં થોડા પૈસા મળે પરંતુ સિઝન ન હોય ત્યારે તો પાંચ સાત રૂપિયા માંડ મળે. વળી મજૂરીમાં પણ સ્ત્રીઓને પુરુષો કરતાં ઓછા દર અપાય છે. આ ઉપરાંત જેઓ માસિક કે વાર્ષિક ધોરણે ખેડૂતોને ત્યાં કામ કરે છે તેમને પણ પૂરતું વેતન મળી રહે તે ખાસ જોવું જોઈએ. વળી કેટલાક અગાઉથી માલિક પાસેથી થોડા પૈસા લઈને બંધાય છે. અને "બોન્ડેડ લેબર" બની જાય છે.

(૨) કેટલીક બહેનો ઘરકામ પણ કરે છે તેમાં પણ તેમનું શોષણ થાય છે તો બહેનોને પૂરતું વેતન મળે તેવા નિયમો કરવા જોઈએ.

આમ મજૂરીમાં અનેક રીતે જેમ કે ઓછું વેતન આપવું, વધુ સમય કામ કરાવવું વગેરે રીતે તેમનું શોષણ થતું અટકાવવું જોઈએ.

(૩) આપણે ત્યાં ૬૦ ટકા મીઠું કચ્છમાં પાકે છે. મોટા ભાગના અગરિયા આદિવાસીઓ છે. આ લોકોને પૂરતું વેતન મળે, તેઓ કાયમી બને સાથે જ તેઓને અન્ય સગવડો જેવી કે ઘર, બાળકો માટે શિક્ષણ અલ્પ પ્રમાણમાં છે તેને માટેના જરૂરી સુધારા કરવા જોઈએ.

(ઇ) અન્ય આર્થિક કાર્યક્રમો :

(૧) જુદા જુદા ઉદ્યોગક્ષેત્રે તેઓને આગળ લાવવાની તક પૂરી પાડવી જોઈએ. આ માટે ઉદ્યોગ અંગે જરૂરી જાણકારી અને તાલીમ આપવાં જોઈએ.

(૨) ગામડામાં રહી રોજગારી મેળવી શકે તે માટે દુકાન, ફ્લોરમિલ, શાકભાજીની લારી, કાપડની ફેરી, સુથારીકામ વગેરે પ્રકારના ધંધા માટે જરૂરી લોન અને સબસિડી આપવાં જોઈએ. આ ઉપરાંત

(૩) કોલસા બનાવવા (કચ્છ), શહેરમાં રિક્ષા ફેરવવી, રેંકડી ફેરવવી, બારદાન સીવવાનો, ટાયર પંકચર સુધારવાં, સૉ મિલ ચલાવવી વગેરે અંગે મદદ અને માર્ગદર્શન આપવાં જોઈએ.

(૪) છૂટાછવાયા આદિવાસીઓના કેટલાક વસવાટની આસપાસ પથ્થરો છે. તો તેવાં સ્થળોએ કવોરી ઉદ્યોગ વિકસાવી તેમાં આ લોકોને લેવા જોઈએ.

(૫) જ્યાં આસપાસ જંગલ હોય ત્યાં મધ ગુંદર જેવી ગૌણ વનપેદાશો

એકઠી કરવા માટે તેમને પરવાનો આપવો જોઈએ. અને તેની ખરીદી નિગમ દ્વારા જ થાય તેમ કરવું જોઈએ.

(૬) પ્રિન્ટિંગ (કાપડમાં), કાગળનાં રમકડાં, ફૂલદાની વગેરે કામ (કચ્છના) આદિવાસીઓ કરે છે તો તેમને પૂરતાં સાધનો, કાચી સામગ્રી અને કોઈ સહકારી મંડળી રચીને આની ખરીદી થાય તેમ કરવું જોઈએ.

(૭) આદિવાસીઓ ઘેરબેઠાં રોજી મેળવી શકે તે માટે અંબર ચરખા, ભરત-ગૂંથણ, સીવણ, પ્લાસ્ટિક અને કાગળની કોથળીઓ, અગરબત્તી વગેરે પ્રકારના ગૃહઉદ્યોગ માટે તેમને તૈયાર કરવા જોઈએ અને આ માટે ગૃહઉદ્યોગ ધંધાના વિકાસ માટે આદિવાસી નિગમ મારફત તમામ સહાય અપાવવી જોઈએ.

(૮) આ લોકો શરીરે મજબૂત અને મહેનતુ છે, તો આ બાબતને ધ્યાનમાં લઈ તેઓને ડ્રાઇવર, મોટર મિકેનીક, ફિટર, વેલ્ડિંગ વગેરે ટેક્નિકલ તાલીમ માટેના વર્ગોમાં તેઓને સ્કોલરશિપ આપી લેવા જોઈએ આવા વર્ગો જુદા જુદા વિસ્તારોમાં ચલાવવા જોઈએ. જો આવાં વિવિધ ક્ષેત્રોમાં તેઓને લેવામાં આવશે તો રસપૂર્વક કામ પણ કરશે જે દ્વારા તેઓનો આર્થિક વિકાસ થશે.

આ ઉપરાંત સુથારી, લુહારી, કડિયાકામ, વગેરેનું કામ કરવાનું ઇચ્છતા ઇસમોને તાલીમ આપી કામ કરતા કરવા જોઈએ જેથી તેઓ આર્થિક રીતે પગભર બને.

(૯) ગુજરાત સરકાર દ્વારા વિવિધ પ્રકારના રોજગારલક્ષી કાર્યક્રમો અમલમાં મૂક્યા છે. પરંતુ આ યોજનાઓનો લાભ મધ્યમ અને ગરીબ વર્ગ સુધી પહોંચવો જોઈએ તેટલા પ્રમાણમાં પહોંચતો નથી. આની પાછળનું કોઈ મુખ્ય પરિબળ હોય તો તે એ છે કે આવા વ્યવહારુ કાર્યક્રમો વિશેની માહિતી લોકો સુધી પહોંચતી નથી, આથી અનુસૂચિત જનજાતિના (છૂટાછવાયા) વિસ્તારોમાં સંબંધિત અધિકારીઓ દ્વારા શિબિરો ગોઠવવી જોઈએ અને આવી યોજનાઓનો લાભ કઈ રીતે લઈ શકાય તેનું પૂરતું માર્ગદર્શન પૂરું પાડવું જોઈએ. તો ઘણા લોકો આ યોજનાઓનો લાભ લઈ શકે અને રોજગાર મેળવી શકે.

(ફ) મરઘાંઉછેર :

આદિવાસીઓ મોટે ભાગે મરઘાં રાખે છે તો જેમને આ કામ કરવું છે તેમને દશ દશ મરઘાં આપી અને તેનાં ઈંડાંનું ઉત્પાદન થાય તે બજારકિંમતે ખરીદી શહેર સુધી પહોંચાડવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે તો તેમને દરરોજ પૂરક રોજી મળી રહે.

આ ઉપરાંત સામૂહિક ધોરણે (દા.ત. મઢીમાં છે તેવું) મરઘાંફાર્મ બનાવી મરઘાં મંડળી ઊભી કરી શકાય. જ્યાં વધુ વસતિ છે ત્યાં આ કાર્યક્રમ અમલમાં મૂકી શકાય તેમ છે.

ઉપરોક્ત બંને પ્રકારના કાર્યક્રમો માટે વ્યક્તિગત કે સામૂહિક જરૂરી લોન આપવી જોઈએ. અને જે કાંઈ ઉત્પાદન થાય તેમાંથી ક્રમે ક્રમે વસૂલાત કરવી જોઈએ.

(ગ) માછીમારી :

છૂટાછવાયા આદિવાસીઓના વસવાટની આસપાસ કેટલેક સ્થળે તળાવ, નદી, દરિયાકિનારો વગેરે છે. તો આ લોકોને માછીમારીની વ્યવસ્થિત તાલીમ આપીને સહાયને ધોરણે જરૂરી સાધનો પૂરાં પાડવાં જોઈએ. તો આના દ્વારા જે ઉત્પાદન થશે તેમાંથી તેઓ પોતા માટે પણ મચ્છી રાખી શકશે અને જે કંઈ વધારો થશે તેનું વેચાણ કરશે તો તેમને પૂરક આવક મળી શકશે.

(ચ) રહેઠાણ :

અનુસૂચિત જનજાતિના રહેઠાણની સ્થિતિ સારી નથી જેમની પાસે મકાન છે તે મકાન કહેવા પૂરતાં. નથી તેમાં સારી રીતે રહી શકાય તેવું કે અન્ય પ્રાથમિક સુવિધાઓ. વળી બધા સભ્યો સારી રીતે રહી શકે તેવી જગ્યા પણ નથી. કેટલાક તો ભાડાના મકાનમાં રહે છે. જેમને પોતાનાં મકાન છે. તેમાંથી કેટલાકને મકાનની જમીન પોતાની માલિકીની નથી, તો કેટલાક માત્ર ઝૂંપડાંમાં રહે છે જેમ કે કચ્છમાં કોળીઓ ભૂંગા અથવા કૂબામાં રહે છે. રહેઠાણ માટે નીચેના કાર્યક્રમો અમલમાં મૂકવા જોઈએ.

(૧) ગ્રામ્યવિસ્તારોમાં ગૃહનિર્માણ યોજના નીચે તેમને મકાન બાંધી આપવાં જોઈએ અને તેનો કબજો તેમને મળે તેમ કરવું જોઈએ. જેમ કે ઉત્તરસંડા (તા. નડિયાદ)માં આવી યોજના દ્વારા આદિવાસીઓ માટે જ મકાન બનાવ્યાં હતાં પરંતુ મકાન બન્યા પછી અમુક લોકોએ તેને ખરીદી લીધાં અને અત્યારે આદિવાસીઓ ત્યાં ભાડેથી રહે છે. આવું અન્ય સ્થળોએ પણ હોઈ શકે.

(૨) જે મકાનો છે તેમની હાલત સારી નથી. મકાનો માટીનાં હોવાથી ચોમાસામાં દીવાલ ખરી પડે છે. દીવાલોમાં તિરાડ પડે છે. છાજ બરોબર ન હોવાથી ચોમાસામાં વરસાદનું પાણી અંદર ઘરમાં જ પડે છે તો આ બધા માટે આર્થિક સહાય આપી રહેઠાણો વ્યવસ્થિત કરાવવાં જોઈએ.

(૪) શિક્ષણ :

છૂટાછવાયા આદિવાસીઓમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ ઓછું છે જે છે તે પ્રાથમિક કે માધ્યમિક કક્ષા સુધીનું છે. છૂટાછવાયા આદિવાસીઓમાં શૈક્ષણિક સ્તર સુધારવા માટે વિવિધ પ્રકારના કાર્યક્રમો અમલમાં મૂકી શકાય.

(૧) આ કુટુંબોનાં બાળકો મજૂરીમાંથી જે કંઈ લાવે તેના કરતાં વાલીને વધુ કંઈ મળે તેવાં સઘન પગલાં લેવામાં આવે તો શિક્ષણ તરફ અભિમુખતા વધે.

(૨) જે જે ગામમાં શાળાઓ નથી ત્યાં પ્રાથમિક શિક્ષણ માટેની શાળા તો હોવી જ જોઈએ.

(૩) પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ ઓછું છે, એવું સર્વેક્ષણ પરથી દેખાઈ આવે છે. આદિવાસી બહેનો વધુ પ્રમાણમાં શિક્ષણ લેતી થાય તે માટે વધુ પ્રોત્સાહનો આપવાં જોઈએ.

(૪) શાળાથી વંચિત બાળકો માટે અનૌપચારિક શિક્ષણકેન્દ્રો ખોલવાં જોઈએ અને આ કુટુંબોના જ શિક્ષિત બેરોજગાર યુવકોને આ કાર્યક્રમ હાથ ધરવા પ્રવૃત્ત કરવા જોઈએ. આ ઉપરાંત લોકોના શૈક્ષણિક ઉત્થાન માટે

(એ) નિવાસીશાળા, આશ્રમશાળા કે ફરતી શાળાઓ ખોલવી જોઈએ. દર હજારની વસતિએ એક આશ્રમશાળા તો હોવી જ જોઈએ. (આજે તો કચ્છ જેવા વિસ્તારમાં આદિવાસીઓ માટે એક પણ છાત્રાવાસ નથી.)

(બી) શહેરી વિસ્તારમાં વધુ છાત્રાલયો ખોલવાં જોઈએ જેથી માધ્યમિક કે ઉચ્ચ શિક્ષણ લેવા માગતાં આદિવાસી બાળકોને સગવડ મળી રહે.

(સી) પ્રૌઢશિક્ષણના વર્ગોનું પણ પૂરતા પ્રમાણમાં આયોજન કરવું જોઈએ. આમાં શિક્ષિત બેકારોને જ રોકવા જોઈએ અને તેમને માનદ વેતન આપવું જોઈએ.

(ડી) માધ્યમિક શિક્ષણ લેતાં બાળકોને પણ કપડાં અને પુસ્તકો આપવાં જોઈએ અને વાર્ષિક શિષ્યવૃત્તિ આપવી જોઈએ.

(ઈ) આજુબાજુ નવી આશ્રમશાળા ન ખૂલે ત્યાં સુધી જૂની આશ્રમશાળાને વધુ સંખ્યા લેવા માટે પણ છૂટછાટ આપવી જોઈએ.

(જ) આરોગ્ય :

(૧) સર્વેક્ષણમાં મહાવ્યાધિથી પીડાતા કિસ્સાઓ જોવા મળ્યા છે. આવા દર્દીઓને પૂરતી સારવાર તેમ જ આર્થિક મદદ મળવી જોઈએ. સર્વેક્ષણમાં આવેલ કિસ્સાઓમાંથી ઘણાની એવી ફરિયાદ છે કે આર્થિક રીતે સમયસર અને યોગ્ય મદદ મળતી નથી. વળી ટી.બી., કેન્સર વગેરેને માટે જે નાણાકીય સહાય રૂ. ૫૦ (એક વર્ષ સુધી જ) આપવામાં આવે છે તે અપૂરતી છે. આમાં રકમ અને સમયમાં વધારો કરવો જોઈએ.

(૨) અંત્યોદય યોજના કાર્યક્રમ નીચે સમાજકલ્યાણ અને આર્થિક વિકાસ વિભાગ દ્વારા વૃદ્ધ વ્યક્તિને પેન્શન આપવાની યોજના છે. તપાસ દરમિયાન જાણવા મળ્યું કે ઘણા કિસ્સાઓમાં વૃદ્ધોને પેન્શન મળતું નથી અને આ વિષયમાં સંબંધકર્તા અધિકારીઓ પર પત્રો લખે છે તો સંતોષકારક જવાબ મળતા નથી. આ ઉપરાંત

(૩) આરોગ્યસેવામાં વસતિની સાથે અંતરને પણ ધ્યાનમાં લેવાવું જોઈએ. આના માટે ફરતા દવાખાનાંની સગવડ ઊભી કરવી જોઈએ. પ્રાથમિક આરોગ્યકેન્દ્રો વધુ ખોલવાં જોઈએ.

(૪) આ લોકોના આરોગ્યની વિસ્તૃત અને ઊંડી તપાસ આરોગ્યખાતા દ્વારા કે નજીકની મેડિકલ કોલેજ દ્વારા થવી જોઈએ.

(૫) આ કુટુંબોનાં બાળકોમાં ક્યાંક ક્યાંક આંખ, પેટ અને ચામડીના રોગો દેખાય છે તો આની તપાસ કરી, આરોગ્યવિષયક સારવાર આપવી જોઈએ.

(૬) પોષકઆહાર યોજનાનો લાભ વધુ બાળકો સુધી પહોંચે તેના કાર્યક્રમો કરવા જોઈએ.

(૭) આદિવાસી વિસ્તારોમાં આરોગ્યને લગતા કાર્યક્રમો જેવા કે કુટુંબ-નિયોજન, દારૂબંધી, નેત્રયજ્ઞ વગેરેનું આયોજન કરવું જોઈએ અને તેને લગતી ફિલ્મો પણ બતાવવી જોઈએ.

(કા) સામાન્ય :

આગળ જે વિવિધ પ્રકારનાં સૂચનો આપ્યાં છે તે ઉપરાંત અન્ય કેટલાંક સૂચનો છે તે છેલ્લે મૂક્યાં છે છતાં અગત્યનાં છે તેમ કહી શકાય.

(૧) છૂટાછવાયા આદિવાસી માટે ડાંગની જેમ અલગ વિકાસ ફંડ કરવા વિષે વિચારવું જોઈએ.

(૨) છૂટાછવાયા આદિવાસી સમાજનો સંપર્ક વધુ કરવો જોઈએ.

(૩) એક સમાજના થોડા લોકો આગળ આવે તેથી સંતોષ લઈ શકાશે નહિ.

(૪) યોજનાઓને તેમના ઝૂંપડાં સુધી પહોંચાડવી જોઈએ.

(૫) આ લોકોના વિકાસ માટે આગેવાનો અને સામાજિક કાર્યકરોની એક સમિતિ હોવી જોઈએ અને તેના દ્વારા લાભ કોને મળે તે નક્કી કરી લાભ પહોંચાડવા જોઈએ.

(૬) આવા વિસ્તારોમાં શિબિરો, કાર્યગોષ્ઠી અને ચર્ચાઓ ગોઠવવી જોઈએ.

પૂર્ણ રોજગારી માટેનો સૂચિત વિકાસકાર્યક્રમ :

આદિજાતિ વિકાસ વિભાગ તરફથી છૂટાંછવાયાં આદિવાસી કુટુંબોનું સર્વેક્ષણ કરી અને તેઓ પોતે રોજગારી મેળવી શકે તે રીતનો વિકાસકાર્યક્રમ બનાવવા સૂચવ્યું હતું. અમે આ કુટુંબોનો સર્વાંગી અભ્યાસ કરી અભ્યાસ આધારિત અને છૂટાંછવાયાં કુટુંબોની વાસ્તવિક જરૂરિયાતો તેમ જ તેમના મંતવ્યાનુસાર તેઓ શું ઇચ્છે છે તેમની લાગણીઓનું ધ્યાન રાખી વિકાસકાર્યક્રમ સૂચવીએ છીએ.

સર્વેક્ષણના આધારે એ જોઈ શકાયું છે કે લગભગ ૯૧ ટકા કુટુંબો ગરીબીરેખા નીચે જીવન જીવે છે. અત્યારે જીવનનિર્વાહનો મુખ્ય આધાર ખેતમજૂરી કે અન્ય પ્રકારની મજૂરી પર છે. કામ ન મળે ત્યારે કેટલાંક કુટુંબો સ્થળાંતર પણ કરે છે અને સ્થળાંતરને કારણે કેટકેટલા પ્રશ્નો પણ ઊભા થાય છે.

અભ્યાસના આધારે એ જોઈ શકાયું કે ખાસ કરીને તેમને માટે પાયાની કેટલીક સુવિધાઓ ઊભી કરવી પડશે. એ સાથે જ તેઓ આર્થિક રીતે પગભર બની શકે તે માટે ઘણું બધું કરવું પડે તેમ છે અને ખર્ચ પણ કરવો પડશે. યુવકો હવે નવા ધંધા ઇચ્છે છે અને એ રીતે સ્વનિર્ભર બની આગળ આવવા ઇચ્છે છે.

છૂટાછવાયા આદિવાસીઓના સર્વાંગી વિકાસ માટે આ યોજના દ્વારા આશરે ૧,૨૧,૮૩,૯૬,૦૬૦ રૂપિયાનું ખર્ચ આવતાં પાંચ વર્ષના તબક્કામાં થશે. કદાચ આપણને આ ખર્ચ વધુ લાગશે પરંતુ આટલી મોટી વસતિ માટે આ ખર્ચ બહુ ન કહી શકાય. વળી આ ખર્ચ એકવાર કરવાથી ભવિષ્યમાં તેનો ઉત્તરોત્તર લાભ મળતો રહેશે. વળી આ ખર્ચ કરવા પાછળનાં બીજાં પણ કેટલાંક કારણો છે :

(૧) આ કુટુંબો છૂટાછવાયા વસવાટ કરતા હોવાથી તેમને આદિવાસી તરીકે લાભો બરોબર અને યોગ્ય રીતે મળ્યા નથી.

(૨) આ સમાજનું જો કોઈ બુનિયાદી માળખું બનાવવું હશે તો પ્રથમ ખાસો ખર્ચ કરવો પડશે અને

(૩) ખર્ચ કરવાથી આખું સામાજિક અને આર્થિક માળખું બદલાઈ જશે. આની સાથે એ વાત પણ ધ્યાન પર લાવું છું કે વિકાસયોજનામાં તેમનાં પણ સાથ, સહકાર અને શ્રમ જરૂરી છે.

વિકાસકાર્યક્રમ :

(૧) ઘર :

આગળ જોયું તેમ છૂટાંછવાયાં કુટુંબો માટે રહેઠાણનો પ્રશ્ન ઘણો વિકટ છે. જે મકાનો હાલમાં છે તેની સ્થિતિ પણ સારી કહી શકાય એમ નથી. તેમની આ અંગેની જરૂરિયાતને બેત્રણ વિભાગમાં આપી છે.

(૧) જેમને ઘરથાળનો પ્લોટ મળ્યો છે અને તેના પર મકાન બનાવવા ઇચ્છે છે તેવાં ૧૩૨૯૨ કુટુંબો છે.

ક્રમ	વર્ષ	ઘરોની સંખ્યા		એક ઘર બાંધવાનો ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	પ્રથમ વર્ષે	૨૬૫૮	×	૭૦૦૦	=	૧,૮૬,૦૬,૦૦૦
૨.	બીજા વર્ષે	૨૬૫૮	×	૭૦૦૦	=	૧,૮૬,૦૬,૦૦૦
૩.	ત્રીજા વર્ષે	૨૬૫૮	×	૭૦૦૦	=	૧,૮૬,૦૬,૦૦૦
૪.	ચોથા વર્ષે	૨૬૫૮	×	૭૦૦૦	=	૧,૮૬,૦૬,૦૦૦
૫.	પાંચમા વર્ષે	૨૬૬૦	×	૭૦૦૦	=	૧,૮૬,૨૦,૦૦૦
	કુલ	૧૩૨૯૨	×	૭૦૦૦	=	૯,૩૦,૪૪,૦૦૦

(૨) ઘરથાળ માટેના પ્લોટની માગણી ૫૫૪૯૭ કુટુંબોની છે.

ક્રમ	વર્ષ	ઘરથાળના પ્લોટની માગણી	વિશેષ નોંધ
૧.	પ્રથમ વર્ષે	૧૧૦૯૯	જે જે ગામમાંથી પ્લોટ
૨.	બીજા વર્ષે	૧૧૦૯૯	અંગેની માગણી આવી છે
૩.	ત્રીજા વર્ષે	૧૧૦૯૯	તે તે ગામની આજુબાજુમાંથી
૪.	ચોથા વર્ષે	૧૧૦૯૯	ઘરથાળ માટેનો સો વારનો
૫.	પાંચમા વર્ષે	૧૧૯૦૧	પ્લોટ ફાળવવો જોઈએ.

(૩) આગળ જેમણે ઘરથાળના પ્લોટની માગણી કરી છે તેઓ અનેબીજા કેટલાકે નવા મકાનની માગણી કરી છે. આવાં કુટુંબો ૫૫૫૬૩ છે.

ક્રમ	વર્ષ	ઘરોની સંખ્યા		એક ઘર બાંધવાનો ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૧૧૧૧૨	×	૭૦૦૦	=	૭,૭૭,૮૪,૦૦૦
૨.	૨	૧૧૧૧૨	×	૭૦૦૦	=	૭,૭૭,૮૪,૦૦૦
૩.	૩	૧૧૧૧૨	×	૭૦૦૦	=	૭,૭૭,૮૪,૦૦૦
૪.	૪	૧૧૧૧૨	×	૭૦૦૦	=	૭,૭૭,૮૪,૦૦૦
૫.	૫	૧૧૧૧૫	×	૭૦૦૦	=	૭,૭૮,૦૫,૦૦૦
	કુલ	૫૫૫૬૩	×	૭૦૦૦	=	૩૮,૮૯,૪૧,૦૦

(૪) હાલના રહેઠાણમાં મરામત કરાવવાની ઇચ્છા ૩૬૬૫૦ કુટુંબોએ દર્શાવી છે.

ક્રમ	વર્ષ	મકાન મરામત-ની સંખ્યા		એક ઘર મરામત ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૭૩૩૦	×	૨૦૦૦	=	૧,૪૬,૬૦,૦૦૦
૨.	૨	૭૩૩૦	×	૨૦૦૦	=	૧,૪૬,૬૦,૦૦૦
૩.	૩	૭૩૩૦	×	૨૦૦૦	=	૧,૪૬,૬૦,૦૦૦
૪.	૪	૭૩૩૦	×	૨૦૦૦	=	૧,૪૬,૬૦,૦૦૦
૫.	૫	૭૩૩૦	×	૨૦૦૦	=	૧,૪૬,૬૦,૦૦૦
	કુલ	૩૬૬૫૦	×	૨૦૦૦	=	૭,૩૩,૦૦,૦૦૦

આમ જેમને મકાન માટે પ્લોટ મળ્યા છે પરંતુ હજુ સુધી મકાન બનાવી શક્યાં નથી તેવાં કુટુંબો, જેમને નવા મકાનની જરૂરિયાત છે તેવાં કુટુંબો અને મકાન સમારકામ કરાવવાનું છે તેવાં કુટુંબો માટે કુલ ખર્ચ રૂપિયા ૫૫,૫૨,૮૫,૦૦૦.

(૨) વીજળીની સગવડ :

સર્વેક્ષણમાં આવરી લીધેલ ગામોમાં જ્યાં ગામમાં અને બિન-આદિવાસીના ઘરોમાં વીજળી છે પરંતુ આદિવાસી ઘરોમાં વીજળી નથી, તેઓની આર્થિક સ્થિતિ એવી છે કે જાતે વીજળીજોડાણ લઈ શકે તેમ નથી તો આવાં કુટુંબોને તેમના ઘરોમાં વીજજોડાણ આપવું જોઈએ, વીજજોડાણ માટે ૬૦૩૩૩ કુટુંબોની માગણી છે.

ક્રમ	વર્ષ	વીજળીનું જોડાણ ઈચ્છતા ઈસમો		એકકુટુંબનેવીજ-જોડાણ આપવાનો ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૧૨૦૬૬	×	૩૦૦	=	૩૬,૧૯,૮૦૦
૨.	૨	૧૨૦૬૬	×	૩૦૦	=	૩૬,૧૯,૮૦૦
૩.	૩	૧૨૦૬૬	×	૩૦૦	=	૩૬,૧૯,૮૦૦
૪.	૪	૧૨૦૬૬	×	૩૦૦	=	૩૬,૧૯,૮૦૦
૫.	૫	૧૨૦૬૯	×	૩૦૦	=	૩૬,૨૦,૭૦૦
	કુલ	૬૦૩૩૩	×	૩૦૦	=	૧,૮૦,૯૯,૯૦૦

આર્થિક વિકાસ :

(૧) ખેતી :

સર્વેક્ષિત છૂટાંછવાયાં આદિવાસી કુટુંબોમાંથી ૨૩૦૩૯ કુટુંબો પાસે ખેતી માટેની જમીન છે. ખેતીની જમીન હોવા છતાં તેમાંથી જરૂરી ઉત્પાદન મેળવી શકાતું નથી. આ માટે તેની ચર્ચા આગળ કરી છે. તેઓ ખેતીમાંથી વધુ ઉત્પાદન અને આવક મેળવી શકે તે માટે નીચે મુજબ કાર્યક્રમોનું અમલીકરણ અને ખર્ચ કરવું પડશે.

૧: જમીન સમતલ કરવી, પાળા બાંધવા, નાળાં બાંધવાં, વાડ બનાવવી, ક્યારી બનાવવી.

ક્રમ	વર્ષ	ઈચ્છીત કુટુંબ		ખર્ચ	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૨૦૦૦	×	૧૦૦૦=	૨૦,૦૦,૦૦૦
૨.	૨	૨૦૦૦	×	૧૦૦૦=	૨૦,૦૦,૦૦૦
૩.	૩	૨૦૦૦	×	૧૦૦૦=	૨૦,૦૦,૦૦૦
૪.	૪	૨૦૦૦	×	૧૦૦૦=	૨૦,૦૦,૦૦૦
૫.	૫	૨૦૦૦	×	૧૦૦૦=	૨૦,૦૦,૦૦૦
	કુલ	૧૦,૦૦૦	×	૧૦૦૦=	૧,૦૦,૦૦,૦૦૦

૨: સુધરેલ બિયારણ, રાસાયણિક ખાતર, જંતુનાશક દવા :-

ક્રમ	વર્ષ	કુટુંબો		ખર્ચ	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૪૦૦૦	×	૧૦૦૦=	૪૦,૦૦,૦૦૦
૨.	૨	૪૦૦૦	×	૧૦૦૦=	૪૦,૦૦,૦૦૦
૩.	૩	૪૦૦૦	×	૧૦૦૦=	૪૦,૦૦,૦૦૦
૪.	૪	૪૦૦૦	×	૧૦૦૦=	૪૦,૦૦,૦૦૦
૫.	૫	૪૩૭૮	×	૧૦૦૦=	૪૩,૭૮,૦૦૦
	કુલ	૨૦,૩૭૮	×	૧૦૦૦=	૨,૦૩,૭૮,૦૦૦

(૨) નવી ખેતી માટેની જમીન :

જેમની પાસે ખેતીની જમીન નથી તેવાં કુટુંબો ખેતી કરવાની ઈચ્છા રાખે છે. આ માટે પ્રથમ જમીન જોઈએ. જમીનની માગણી ૩૧૭૨૬ કુટુંબોએ કરી છે.

ક્રમ	વર્ષ	જમીન ઈચ્છતાં કુટુંબો	વિશેષ નોંધ
૧.	૧	૬૩૪૫	આ જમીન જંગલની, ગોચર
૨.	૨	૬૩૪૫	સરકારી ખરાબો કે અન્ય રીતે
૩.	૩	૬૩૪૫	પ્રાપ્ત થયેલ હોય તેવી જમીન
૪.	૪	૬૩૪૫	આપવી જોઈએ અને દરેક કુટુંબને
૫.	૫	૬૩૬૬	ઓછામાં ઓછી ૪ એકર જમીન
		૩૧૭૨૬	આપવી જોઈએ.

(૩) ખેતી માટેનાં સાધનો :

જે કુટુંબો પાસે ખેતી છે તેઓ પાસે ખેતી કરવાના જરૂરી પ્રાથમિક સાધનો નથી. તેઓ ખેતી સારી રીતે કરી શકે તે માટે હળ, રંપ, રાંપડી, સમાર, વાવણિયો, પંખો, મોધ, દવા છાંટવાનો પંપ વગેરે આપવાં જોઈએ. લગભગ ૨૦,૦૦૦ કુટુંબોએ આ સાધનોની માગણી કરી છે.

ક્રમ	વર્ષ	સાધનો માગનાર કુટુંબો		ખર્ચ	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૪૦૦૦	×	૧૫૦૦=	૬૦,૦૦,૦૦૦
૨.	૨	૪૦૦૦	×	૧૫૦૦=	૬૦,૦૦,૦૦૦
૩.	૩	૪૦૦૦	×	૧૫૦૦=	૬૦,૦૦,૦૦૦
૪.	૪	૪૦૦૦	×	૧૫૦૦=	૬૦,૦૦,૦૦૦
૫.	૫	૪૦૦૦	×	૧૫૦૦=	૬૦,૦૦,૦૦૦
	કુલ	૨૦,૦૦૦	×	૧૫૦૦=	૩,૦૦,૦૦,૦૦૦

(૪) બળદ :

ખેતીકામમાં બળદની અતિ જરૂરિયાત હોય છે. સર્વેક્ષણ દરમિયાન ૨૧૨૪૬ કુટુંબોએ બળદની માગણી કરી હતી. હાલના તબક્કે દરેકને એક બળદ પણ જો અપાય તો ખેતીનું કામકાજ કરી શકે. આમાં તેઓ એક બળદ પોતાનો લે અને બીજો બળદ અન્ય કોઈને ત્યાંથી માગી લાવે તે રીતની વ્યવસ્થા ગોઠવી શકાય.

ક્રમ	વર્ષ	બળદ ઈચ્છતાં કુટુંબો		એક બળદનો ખર્ચ	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૪૨૪૯	×	૨૫૦૦=	૧,૦૬,૨૨,૫૦૦
૨.	૨	૪૨૪૯	×	૨૫૦૦=	૧,૦૬,૨૨,૫૦૦
૩.	૩	૪૨૪૯	×	૨૫૦૦=	૧,૦૬,૨૨,૫૦૦
૪.	૪	૪૨૪૯	×	૨૫૦૦=	૧,૦૬,૨૨,૫૦૦
૫.	૫	૪૨૫૦	×	૨૫૦૦=	૧,૦૬,૨૫,૦૦૦
	કુલ	૨૧૨૪૬	×	૨૫૦૦=	૫,૩૧,૧૫,૦૦૦

(૫) બળદગાડું :

બળદગાડાંની માગણી ૧૯૧૨૩ કુટુંબોએ કરી છે.

ક્રમ	વર્ષ	બળદગાડું ઈચ્છતાં કુટુંબો		એક બળદ ગાડાનો ખર્ચ	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૩૮૨૪	×	૫૦૦૦=	૧,૯૧,૨૦,૦૦૦
૨.	૨	૩૮૨૪	×	૫૦૦૦=	૧,૯૧,૨૦,૦૦૦
૩.	૩	૩૮૨૪	×	૫૦૦૦=	૧,૯૧,૨૦,૦૦૦
૪.	૪	૩૮૨૪	×	૫૦૦૦=	૧,૯૧,૨૦,૦૦૦
૫.	૫	૩૮૩૧	×	૫૦૦૦=	૧,૯૧,૫૫,૦૦૦
	કુલ	૧૯૧૨૩	×	૫૦૦૦=	૯,૫૬,૧૫,૦૦૦

(૪) પિયતનાં સાધનો :

આપણે ત્યાં મોટા ભાગની ખેતી કુદરત આધારિત છે. ખેતી માટે જો સિંચાઈવ્યવસ્થા હોય તો ખેડૂતો એકથી વધુ પાકો મેળવી શકે. સર્વેક્ષિત કુટુંબોએ સિંચાઈ અને તેને માટેનાં આનુષંગિક સાધનોની ઈચ્છા રાખી છે.

૧ : નવો કૂવો :

ક્રમ	વર્ષ	નવા કૂવાની ઈચ્છા રાખતાં કુટુંબો		એક કૂવાનું ખર્ચ	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૨૧૫૬	×	૧૦,૦૦૦=	૨,૧૫,૬૦,૦૦૦
૨.	૨	૨૧૫૬	×	૧૦,૦૦૦=	૨,૧૫,૬૦,૦૦૦
૩.	૩	૨૧૫૬	×	૧૦,૦૦૦=	૨,૧૫,૬૦,૦૦૦
૪.	૪	૨૧૫૬	×	૧૦,૦૦૦=	૨,૧૫,૬૦,૦૦૦
૫.	૫	૨૧૫૬	×	૧૦,૦૦૦=	૨,૧૫,૬૦,૦૦૦
	કુલ	૧૦૭૮૦	×	૧૦,૦૦૦=	૧૦,૭૮,૦૦,૦૦૦

૨ : કૂવા ઊંડા કરાવવા :

જે કુટુંબો પાસે કૂવા છે, તેમાં હાલ પાણી ઓછું છે, આથી કૂવા વધુ ઊંડા બનાવવામાં આવે તો સિંચાઈ બરોબર થઈ શકે. કૂવા ઊંડા કરાવવાની ૩૭૧૩ કુટુંબોએ માગણી કરી છે.

ક્રમ	વર્ષ	કૂવા ઊંડા કરાવવાની ઈચ્છા રાખનાર		કુવા ઊંડા કરાવવાનું ખર્ચ	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૭૪૨	×	૫૦૦૦=	૩૭,૧૦,૦૦૦
૨.	૨	૭૪૨	×	૫૦૦૦=	૩૭,૧૦,૦૦૦
૩.	૩	૭૪૨	×	૫૦૦૦=	૩૭,૧૦,૦૦૦
૪.	૪	૭૪૨	×	૫૦૦૦=	૩૭,૧૦,૦૦૦
૫.	૫	૭૪૫	×	૫૦૦૦=	૩૭,૧૦,૦૦૦
	કુલ	૩૭૧૩	×	૫૦૦૦=	૧,૮૫,૬૫,૦૦૦

૩ : કૂવાનું સમારકામ :

જેમને કૂવા છે તેવામાંથી ૩૦૮૯ કુટુંબોએ કૂવાનું સમારકામ કરાવવાની ઈચ્છા દર્શાવી છે.

ક્રમ	વર્ષ	કૂવો મરામત કરાવવા માગનાર		એક કૂવો મરામત કરાવવાનો ખર્ચ	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૬૧૭	×	૨૦૦૦=	૧૨,૩૪,૦૦૦
૨.	૨	૬૧૭	×	૨૦૦૦=	૧૨,૩૪,૦૦૦
૩.	૩	૬૧૭	×	૨૦૦૦=	૧૨,૩૪,૦૦૦
૪.	૪	૬૧૭	×	૨૦૦૦=	૧૨,૩૪,૦૦૦
૫.	૫	૬૨૧	×	૨૦૦૦=	૧૨,૪૨,૦૦૦
	કુલ	૩૦૮૯	×	૨૦૦૦=	૬૧,૭૮,૦૦૦

૪ : ઈલેક્ટ્રિક પંપ અને ઓઈલ એન્જિન :

ક્રમ	વર્ષ	ઈલેક્ટ્રિક પંપ/ઓઈલ એન્જિન માગતાં કુટુંબો		એકનો ખર્ચ	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૨૧૫૩	×	૫૦૦૦=	૧૦,૭૬,૫૦૦૦
૨.	૨	૨૧૫૩	×	૫૦૦૦=	૧૦,૭૬,૫૦૦૦
૩.	૩	૨૧૫૩	×	૫૦૦૦=	૧૦,૭૬,૫૦૦૦
૪.	૪	૨૧૫૩	×	૫૦૦૦=	૧૦,૭૬,૫૦૦૦

૫.	૫	૨૧૫૪	×	૫૦૦૦=	૧૦,૭૭,૦૦૦૦
	કુલ	૧૦૭૬૬	×	૫૦૦૦=	૫૩,૮૩,૦૦૦૦

૫ : પાઈપલાઈન નંખાવવી :

૫૬૭૪ ખેડૂતકુટુંબોએ પોતાના ખેતરમાં પાઈપલાઈન નંખાવવાની ઈચ્છા છે.

ક્રમ	વર્ષ	પાઈપલાઈન નાખવાની ઈચ્છા રાખતા કુટુંબો		એક કુટુંબને થનાર ખર્ચ	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૧૧૩૪	×	૫૦૦૦=	૫૬,૭૦,૦૦૦
૨.	૨	૧૧૩૪	×	૫૦૦૦=	૫૬,૭૦,૦૦૦
૩.	૩	૧૧૩૪	×	૫૦૦૦=	૫૬,૭૦,૦૦૦
૪.	૪	૧૧૩૪	×	૫૦૦૦=	૫૬,૭૦,૦૦૦
૫.	૫	૧૧૩૮	×	૫૦૦૦=	૫૬,૯૦,૦૦૦
	કુલ	૫૬૭૪	×	૫૦૦૦=	૨,૮૩,૩૭,૦૦૦

૬ : પિયતના કૂવા પર વીજળીજોડાણ :

૫૧૭૪ કુટુંબોએ પોતાના કૂવા પર વીજજોડાણની ઈચ્છા દર્શાવી છે.

ક્રમ	વર્ષ	કૂવા પર વીજ-જોડાણ ઈચ્છતા કુટુંબો		એક કુટુંબને આ લાભ આપતા થનાર ખર્ચ	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૧૦૩૪	×	૨૦૦૦=	૨૦,૬૮,૦૦૦
૨.	૨	૧૦૩૪	×	૨૦૦૦=	૨૦,૬૮,૦૦૦
૩.	૩	૧૦૩૪	×	૨૦૦૦=	૨૦,૬૮,૦૦૦
૪.	૪	૧૦૩૪	×	૨૦૦૦=	૨૦,૬૮,૦૦૦
૫.	૫	૧૦૩૮	×	૨૦૦૦=	૨૦,૭૬,૦૦૦
	કુલ	૫૧૭૪	×	૨૦૦૦=	૧,૦૩,૪૮,૦૦૦

૪ : શાકભાજી અને ફળાઉ ઝાડ :

પોતાની ખેતજમીનમાં શાકભાજી, વાંસ, વનીકરણ તેમ જ ફળાઉ

ઝાડમાં આંબા, ચીકુ, પપૈયા, લીંબુ, કેળ, આમળા, દ્રાક્ષ, વગેરે ઉગાડવાની ઇચ્છા ૧૧,૦૦૦ કુટુંબોએ કરી છે. આ કુટુંબોને ૩૦૦ રૂપિયાની મદદ આપવી જોઈએ.

ક્રમ	વર્ષ	ફળાઉ ઝાડની ઇચ્છા રાખતાં કુટુંબો		એક કુટુંબ પાછળ થનાર ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૨૨૦૦	×	૩૦૦	=	૬,૬૦,૦૦૦
૨.	૨	૨૨૦૦	×	૩૦૦	=	૬,૬૦,૦૦૦
૩.	૩	૨૨૦૦	×	૩૦૦	=	૬,૬૦,૦૦૦
૪.	૪	૨૨૦૦	×	૩૦૦	=	૬,૬૦,૦૦૦
૫.	૫	૨૨૦૦	×	૩૦૦	=	૬,૬૦,૦૦૦
	કુલ	૧૧૦૦૦	×	૩૦૦	=	૩૩,૦૦,૦૦૦

૫ : પશુધન :

અમે આગળ જણાવ્યું છે તેમ આદિવાસીઓમાં આ વ્યવસાય તરફનો ઝોક વધ્યો છે. સાથે અગાઉના અમારા સર્વેક્ષણથી એમ પણ લાગ્યું છે કે પશુપાલનના વ્યવસાયમાંથી તેઓ સારી એવી પૂરક આવક મેળવી શકે છે. સર્વેક્ષિત કુટુંબોએ ભેંસ, ગાય, ઘેટાં, બકરાં, ઊંટ અને મરઘાંબતકાંની ઇચ્છા રાખી છે.

૧ : ભેંસ :

ક્રમ	વર્ષ	ભેંસની ઇચ્છા રાખતાં કુટુંબો		એક ભેંસનો ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૫૯૧૩	×	૩૦૦૦	=	૧૭,૭૩,૯૦૦૦
૨.	૨	૫૯૧૩	×	૩૦૦૦	=	૧૭,૭૩,૯૦૦૦
૩.	૩	૫૯૧૩	×	૩૦૦૦	=	૧૭,૭૩,૯૦૦૦
૪.	૪	૫૯૧૩	×	૩૦૦૦	=	૧૭,૭૩,૯૦૦૦
૫.	૫	૫૯૧૩	×	૩૦૦૦	=	૧૭,૭૩,૯૦૦૦
	કુલ	૨૯૫૬૫	×	૩૦૦૦	=	૮,૮૬,૯૫,૦૦૦

૨ : ગાય :

ક્રમ	વર્ષ	ગાયની ઇચ્છા રાખતાં કુટુંબો		એક ગાય પાછળ થનાર ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૧૮૮૨	×	૧૫૦૦	=	૨૮,૨૩,૦૦૦
૨.	૨	૧૮૮૨	×	૧૫૦૦	=	૨૮,૨૩,૦૦૦
૩.	૩	૧૮૮૨	×	૧૫૦૦	=	૨૮,૨૩,૦૦૦
૪.	૪	૧૮૮૨	×	૧૫૦૦	=	૨૮,૨૩,૦૦૦
૫.	૫	૧૮૮૨	×	૧૫૦૦	=	૨૮,૨૩,૦૦૦
	કુલ	૯૪૧૦	×	૧૫૦૦	=	૧,૪૧,૧૫,૦૦૦

૩ : ઘેટાં :

ક્રમ	વર્ષ	ઘેટાં માંગનાર કુટુંબો		એક કુટુંબને બે ઘેટાં આપવાનો ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૩૦૩	×	૮૦૦	=	૨,૪૨,૪૦૦
૨.	૨	૩૦૩	×	૮૦૦	=	૨,૪૨,૪૦૦
૩.	૩	૩૦૩	×	૮૦૦	=	૨,૪૨,૪૦૦
૪.	૪	૩૦૩	×	૮૦૦	=	૨,૪૨,૪૦૦
૫.	૫	૩૦૩	×	૮૦૦	=	૨,૪૨,૪૦૦
	કુલ	૧૫૧૫	×	૮૦૦	=	૧૨,૧૨,૦૦૦

૪ : બકરાં :

ક્રમ	વર્ષ	બકરાં માગનાર કુટુંબો		એક કુટુંબને બે બકરાં આપવાનો ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૨૯૬૭	×	૮૦૦	=	૨૩,૭૩,૬૦૦
૨.	૨	૨૯૬૭	×	૮૦૦	=	૨૩,૭૩,૬૦૦
૩.	૩	૨૯૬૭	×	૮૦૦	=	૨૩,૭૩,૬૦૦
૪.	૪	૨૯૬૭	×	૮૦૦	=	૨૩,૭૩,૬૦૦
૫.	૫	૨૯૬૭	×	૮૦૦	=	૨૩,૭૩,૬૦૦
	કુલ	૧૪૮૩૯	×	૮૦૦	=	૨,૧૮,૭૧,૨૦૦

૫ : ઊંટ :

ઊંટની માગણી કચ્છ જિલ્લામાંથી વધુ થઈ છે.

ક્રમ	વર્ષ	ઊંટ ઈચ્છતાં કુટુંબો		એક ઊંટ આપવા પાછળ થનાર ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૧૩૫	×	૮૦૦૦ =		૧૦,૮૦,૦૦૦
૨.	૨	૧૩૫	×	૮૦૦૦ =		૧૦,૮૦,૦૦૦
૩.	૩	૧૩૫	×	૮૦૦૦ =		૧૦,૮૦,૦૦૦
૪.	૪	૧૩૫	×	૮૦૦૦ =		૧૦,૮૦,૦૦૦
૫.	૫	૧૩૫	×	૮૦૦૦ =		૧૦,૮૦,૦૦૦
	કુલ	૬૭૫	×	૮૦૦૦ =		૫૪,૦૦,૦૦૦

૬ : મરઘાંબતકાં :

૩૯૬૨ કુટુંબોએ મરઘાં-બતકાંની માગણી કરી છે. દરેક કુટુંબને એક મરઘો અને બે મરઘીનું યુનિટ આપવું જોઈએ.

૧.	૧	૭૯૨	×	૧૦૦	=	૭૯,૨૦૦
૨.	૨	૭૯૨	×	૧૦૦	=	૭૯,૨૦૦
૩.	૩	૭૯૨	×	૧૦૦	=	૭૯,૨૦૦
૪.	૪	૭૯૨	×	૧૦૦	=	૭૯,૨૦૦
૫.	૫	૭૯૪	×	૧૦૦	=	૭૯,૪૦૦
	કુલ	૩૯૬૨	×	૧૦૦	=	૩,૯૬,૨૦૦

૬ : કુટુંબમાં આવકવૃદ્ધિ માટે નવા ધંધા રોજગારની ઈચ્છા :

સર્વેક્ષણમાં કુટુંબના મુખ્ય સભ્યો પોતાના કુટુંબમાં આવકવૃદ્ધિ થાય તે માટે કેટલાક નવા ધંધા કરવા ઈચ્છે છે. અમને મુલાકાત દ્વારા જણાવ્યું છે કે ખરેખર આવા નવા ધંધા આપવાથી બેકારી નિવારી શકાય, વધુ લોકોને કામ મળી રહે, સ્પર્ધા નહિ થાય અને લોકોનું- કુટુંબોનું સ્થળાંતર થતું અટકશે એટલે નવા ધંધા માટે તેઓને જરૂરી મદદ અને પ્રોત્સાહન આપવાં જ જોઈએ.

૧ : ઊંટલારી :

માલવાહક તરીકે કેટલાંક કુટુંબોએ ઊંટલારીની માગણી કરી છે.

ક્રમ	વર્ષ	કુટુંબો		એક ઊંટલારીનું ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૯૦૨	×	૧૦,૦૦૦ =		૯૦,૨૦,૦૦૦
૨.	૨	૯૦૨	×	૧૦,૦૦૦ =		૯૦,૨૦,૦૦૦
૩.	૩	૯૦૨	×	૧૦,૦૦૦ =		૯૦,૨૦,૦૦૦
૪.	૪	૯૦૨	×	૧૦,૦૦૦ =		૯૦,૨૦,૦૦૦
૫.	૫	૯૦૫	×	૧૦,૦૦૦ =		૯૦,૫૦,૦૦૦
	કુલ	૪૫૧૩	×	૧૦,૦૦૦ =		૪,૫૧,૩૦,૦૦૦

૨ : હાથલારી :

ક્રમ	વર્ષ	કુટુંબો		એક હાથલારીનું ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૧૧૫૫	×	૫૦૦ =		૫,૭૭,૫૦૦
૨.	૨	૧૧૫૫	×	૫૦૦ =		૫,૭૭,૫૦૦
૩.	૩	૧૧૫૫	×	૫૦૦ =		૫,૭૭,૫૦૦
૪.	૪	૧૧૫૫	×	૫૦૦ =		૫,૭૭,૫૦૦
૫.	૫	૧૧૫૯	×	૫૦૦ =		૫,૭૯,૫૦૦
	કુલ	૫૭૭૯	×	૫૦૦ =		૨૮,૮૯,૫૦૦

૩ : સીવણસંચા :

ઘણાં કુટુંબની બહેનોએ સીવણસંચાની માગણી કરી છે.

ક્રમ	વર્ષ	કુટુંબો		એક સીવણસંચાનું ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૩૯૦	×	૩૦૦૦ =		૧૧,૭૦,૦૦૦
૨.	૨	૩૯૦	×	૩૦૦૦ =		૧૧,૭૦,૦૦૦
૩.	૩	૩૯૦	×	૩૦૦૦ =		૧૧,૭૦,૦૦૦
૪.	૪	૩૯૦	×	૩૦૦૦ =		૧૧,૭૦,૦૦૦
૫.	૫	૩૯૪	×	૩૦૦૦ =		૧૧,૮૨,૦૦૦
	કુલ	૧૯૫૪	×	૩૦૦૦ =		૫૮,૬૨,૦૦૦

૪ : દળવાની ઘંટી :

૨૧૨૪ કુટુંબોએ દળવાની ઘંટી માગી છે. એન્જિન સહિત એક ઘંટી પાછળ ૧૦,૦૦૦ ખર્ચ થશે.

ક્રમ	વર્ષ	કુટુંબો	એક ઘંટી પાછળ ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૪૨૪	×	૧૦,૦૦૦ =	૪૨,૪૦,૦૦૦
૨.	૨	૪૨૪	×	૧૦,૦૦૦ =	૪૨,૪૦,૦૦૦
૩.	૩	૪૨૪	×	૧૦,૦૦૦ =	૪૨,૪૦,૦૦૦
૪.	૪	૪૨૪	×	૧૦,૦૦૦ =	૪૨,૪૦,૦૦૦
૫.	૫	૪૨૮	×	૧૦,૦૦૦ =	૪૨,૮૦,૦૦૦
	કુલ	૨૧૨૪	×	૧૦,૦૦૦ =	૨,૧૨,૪૦,૦૦૦

૫ : સાઇકલ રિપેરીંગ :

ક્રમ	વર્ષ	કુટુંબો	એક સાઇકલ સ્ટોર પાછળ ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૪૯૩	×	૧૦૦૦ =	૪,૯૩,૦૦૦
૨.	૨	૪૯૩	×	૧૦૦૦ =	૪,૯૩,૦૦૦
૩.	૩	૪૯૩	×	૧૦૦૦ =	૪,૯૩,૦૦૦
૪.	૪	૪૯૩	×	૧૦૦૦ =	૪,૯૩,૦૦૦
૫.	૫	૪૯૩	×	૧૦૦૦ =	૪,૯૩,૦૦૦
	કુલ	૨૪૬૬	×	૧૦૦૦ =	૨૪,૬૬,૦૦૦

૬ : ઘડિયાળ રિપેરિંગ :

ક્રમ	વર્ષ	કુટુંબો	ઘડિયાળ રિપેરિંગનાં સાધનો માટે એક કુટુંબને મદદ		કુલ સાધનો
૧.	૧	૧૫૪	×	૧૦૦૦ =	૧૫,૪૦૦
૨.	૨	૧૫૪	×	૧૦૦૦ =	૧૫,૪૦૦
૩.	૩	૧૫૪	×	૧૦૦૦ =	૧૫,૪૦૦

૪.	૪	૧૫૪	×	૧૦૦૦ =	૧૫,૪૦૦
૫.	૫	૧૫૪	×	૧૦૦૦ =	૧૫,૪૦૦
	કુલ	૭૭૦	×	૧૦૦૦ =	૭,૭૦,૦૦૦

૭ : રેડિયો રિપેરિંગ :

ક્રમ	વર્ષ	કુટુંબો	રેડિયો રિપેરિંગનાં સાધનો એક કુટુંબ માટે ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૨૦૮	×	૧૦૦૦ =	૨,૦૮,૦૦૦
૨.	૨	૨૦૮	×	૧૦૦૦ =	૨,૦૮,૦૦૦
૩.	૩	૨૦૮	×	૧૦૦૦ =	૨,૦૮,૦૦૦
૪.	૪	૨૦૮	×	૧૦૦૦ =	૨,૦૮,૦૦૦
૫.	૫	૨૧૦	×	૧૦૦૦ =	૨,૧૦,૦૦૦
	કુલ	૧૦૪૨	×	૧૦૦૦ =	૧૦,૪૨,૦૦૦

૮ : ઓટોમોબાઈલ્સ :

ક્રમ	વર્ષ	કુટુંબો	એક કુટુંબને લાભ આપવા થનાર ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૧૧૭	×	૧૫૦૦ =	૧,૭૫,૫૦૦
૨.	૨	૧૧૭	×	૧૫૦૦ =	૧,૭૫,૫૦૦
૩.	૩	૧૧૭	×	૧૫૦૦ =	૧,૭૫,૫૦૦
૪.	૪	૧૧૭	×	૧૫૦૦ =	૧,૭૫,૫૦૦
૫.	૫	૧૧૯	×	૧૫૦૦ =	૧,૭૮,૫૦૦
	કુલ	૫૮૭	×	૧૫૦૦ =	૮,૮૦,૫૦૦

૯ : સુથારીકામ :

ક્રમ	વર્ષ	કુટુંબો	એક કુટુંબને લાભ આપવા થનાર ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૨૩૮	×	૫૦૦ =	૧,૧૯,૦૦૦
૨.	૨	૨૩૮	×	૫૦૦ =	૧,૧૯,૦૦૦

૩.	૩	૨૩૮	×	૫૦૦	=	૧,૧૯,૦૦૦
૪.	૪	૨૩૮	×	૫૦૦	=	૧,૧૯,૦૦૦
૫.	૫	૨૪૦	×	૫૦૦	=	૧,૧૯,૦૦૦
	કુલ	૧૧૯૨	×	૫૦૦	=	૫,૯૬,૦૦૦

૧૦ : કડિયાકામ :

ક્રમ	વર્ષ	કુટુંબો	એક કુટુંબને લાભ આપવા થનાર ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૨૦૭	×	૨૦૦ =	૪૧,૪૦૦
૨.	૨	૨૦૭	×	૨૦૦ =	૪૧,૪૦૦
૩.	૩	૨૦૭	×	૨૦૦ =	૪૧,૪૦૦
૪.	૪	૨૦૭	×	૨૦૦ =	૪૧,૪૦૦
૫.	૫	૨૦૭	×	૨૦૦ =	૪૧,૪૦૦
	કુલ	૧૦૩૫	×	૨૦૦ =	૨,૦૭,૦૦૦

૧૧ : લુહારીકામ :

ક્રમ	વર્ષ	કુટુંબો	એક કુટુંબને લાભ આપવા થનાર ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૪૪	×	૧૦૦૦=	૪૪,૦૦૦
૨.	૨	૪૪	×	૧૦૦૦=	૪૪,૦૦૦
૩.	૩	૪૪	×	૧૦૦૦=	૪૪,૦૦૦
૪.	૪	૪૪	×	૧૦૦૦=	૪૪,૦૦૦
૫.	૫	૪૮	×	૧૦૦૦=	૪૮,૦૦૦
	કુલ	૨૨૪	×	૧૦૦૦=	૨,૨૪,૦૦૦

૧૨ : ઇંટઉદ્યોગ :

ક્રમ	વર્ષ	કુટુંબો	એક કુટુંબને લાભ આપવા થનાર ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૮૧	×	૫૦૦ =	૪૦,૫૦૦
૨.	૨	૮૧	×	૫૦૦ =	૪૦,૫૦૦

૩.	૩	૮૧	×	૫૦૦	=	૪૦,૫૦૦
૪.	૪	૮૧	×	૫૦૦	=	૪૦,૫૦૦
૫.	૫	૮૨	×	૫૦૦	=	૪૧,૦૦૦
	કુલ	૪૦૬	×	૫૦૦	=	૨,૦૩,૦૦૦

૧૩ : સહકારી મંડળીમાં મત્સ્યઉદ્યોગ :

ક્રમ	વર્ષ	કુટુંબો	એક કુટુંબને માટે થનાર ખર્ચ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૧૪૦	×	૭૦૦ =	૯૮,૦૦૦
૨.	૨	૧૪૦	×	૭૦૦ =	૯૮,૦૦૦
૩.	૩	૧૪૦	×	૭૦૦ =	૯૮,૦૦૦
૪.	૪	૧૪૦	×	૭૦૦ =	૯૮,૦૦૦
૫.	૫	૧૪૦	×	૭૦૦ =	૯૮,૦૦૦
	કુલ	૭૦૦	×	૭૦૦ =	૪,૯૦,૦૦૦

૭ : નવા ધંધા રોજગાર માટે તાલીમની જરૂરિયાત :

આદિવાસી યુવકો અને યુવતીઓ કેવા પ્રકારના નવા ધંધા કરવા માગે છે અને તે માટે કેટલો ખર્ચ થશે તે અંગે જોયું. હવે આવા નવા પ્રકારના ધંધા માટે તાલીમ અતિ આવશ્યક છે. સર્વેક્ષિત કુટુંબોનાં કેટલાંક યુવક યુવતીઓ આ પ્રકારની તાલીમની ઇચ્છા રાખે છે. તો આવા યુવકોને તાલીમકેન્દ્રો દ્વારા પ્રતિવર્ષ અમુક યુવકોને બોલાવી જરૂરી ત્રણ કે છ માસની તાલીમ આપવી જોઈએ અને તાલીમગાળા સમયમાં સ્ટાઇપેન્ડ આપવું જોઈએ. જરૂરી સાધનો માટે કેટલો ખર્ચ થશે તે વિગતે આગળ દર્શાવ્યું છે. સાથે એ વાત જણાવું કે આગળ જે તે વ્યવસાયો માટે સાધનોની માગણી જેમણે કરી છે તેમાંના કેટલાક તો એ કામ જાણે છે એટલે તેમણે તાલીમ લેવા અંગે ઇચ્છા દર્શાવી નથી. જેઓ આ કામ નથી જાણતા તેમણે તાલીમ લેવાની ઇચ્છા રાખી છે.

૧ : કડિયાકામ :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		એક વ્યક્તિને આપવાનું સ્ટાઈપેન્ડ (૧ માસ)		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૩૭૭	×	૨૦૦	=	૭૫,૪૦૦
૨.	૨	૩૭૭	×	૨૦૦	=	૭૫,૪૦૦
૩.	૩	૩૭૭	×	૨૦૦	=	૭૫,૪૦૦
૪.	૪	૩૭૭	×	૨૦૦	=	૭૫,૪૦૦
૫.	૫	૩૮૧	×	૨૦૦	=	૭૬,૨૦૦
	કુલ	૧૮૮૯	×	૨૦૦	=	૩,૭૭,૮૦૦

૨ : સુથારીકામ :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ એક વ્યક્તિને (૩ માસના)		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૩૨૧	×	૬૦૦	=	૧,૯૨,૬૦૦
૨.	૨	૩૨૧	×	૬૦૦	=	૧,૯૨,૬૦૦
૩.	૩	૩૨૧	×	૬૦૦	=	૧,૯૨,૬૦૦
૪.	૪	૩૨૧	×	૬૦૦	=	૧,૯૨,૬૦૦
૫.	૫	૩૨૩	×	૬૦૦	=	૧,૯૩,૮૦૦
	કુલ	૧૬૦૭	×	૬૦૦	=	૯,૬૪,૨૦૦

૩ : વાંસકામ :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		એક વ્યક્તિને સ્ટાઈપેન્ડ (એકમાસ)		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૧૪૮	×	૨૦૦	=	૨૯,૬૦૦
૨.	૨	૧૪૮	×	૨૦૦	=	૨૯,૬૦૦
૩.	૩	૧૪૮	×	૨૦૦	=	૨૯,૬૦૦
૪.	૪	૧૪૮	×	૨૦૦	=	૨૯,૬૦૦
૫.	૫	૧૫૨	×	૨૦૦	=	૩૦,૪૦૦
	કુલ	૭૪૪	×	૨૦૦	=	૧,૪૮,૮૦૦

૪ : મત્સ્યોદ્યોગ :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		એક વ્યક્તિને સ્ટાઈપેન્ડ (એકમાસ)		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૨૦૦	×	૨૦૦	=	૪૦,૦૦૦
૨.	૨	૨૦૦	×	૨૦૦	=	૪૦,૦૦૦
૩.	૩	૨૦૦	×	૨૦૦	=	૪૦,૦૦૦
૪.	૪	૨૦૦	×	૨૦૦	=	૪૦,૦૦૦
૫.	૫	૨૦૪	×	૨૦૦	=	૪૦,૮૦૦
	કુલ	૧૦૦૪	×	૨૦૦	=	૨,૦૦,૮૦૦

૫ : ખાદીઉદ્યોગ :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		એક વ્યક્તિને સ્ટાઈપેન્ડ (એક માસ)		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૭૪	×	૬૦૦	=	૪૪,૪૦૦
૨.	૨	૭૪	×	૬૦૦	=	૪૪,૪૦૦
૩.	૩	૭૪	×	૬૦૦	=	૪૪,૪૦૦
૪.	૪	૭૪	×	૬૦૦	=	૪૪,૪૦૦
૫.	૫	૭૬	×	૬૦૦	=	૪૫,૬૦૦
	કુલ	૩૭૨	×	૬૦૦	=	૨,૨૩,૨૦૦

૬ : સીવણકામ :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ ત્રણ માસ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૧૫૬	×	૬૦૦	=	૯૩,૬૦૦
૨.	૨	૧૫૬	×	૬૦૦	=	૯૩,૬૦૦
૩.	૩	૧૫૬	×	૬૦૦	=	૯૩,૬૦૦
૪.	૪	૧૫૬	×	૬૦૦	=	૯૩,૬૦૦
૫.	૫	૧૬૦	×	૬૦૦	=	૯૬,૦૦૦
	કુલ	૭૮૪	×	૬૦૦	=	૪,૭૯,૪૦૦

૭ : ઇલેક્ટ્રિશિયન :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ ત્રણ માસ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૧૯	×	૬૦૦	=	૧૧,૪૦૦
૨.	૨	૧૯	×	૬૦૦	=	૧૧,૪૦૦
૩.	૩	૧૯	×	૬૦૦	=	૧૧,૪૦૦
૪.	૪	૧૯	×	૬૦૦	=	૧૧,૪૦૦
૫.	૫	૧૯	×	૬૦૦	=	૧૧,૪૦૦
	કુલ	૯૫	×	૬૦૦	=	૫૭,૦૦૦

૮ : વાયરમેન :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ ત્રણ માસ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૫૨	×	૬૦૦	=	૩૧,૨૦૦
૨.	૨	૫૨	×	૬૦૦	=	૩૧,૨૦૦
૩.	૩	૫૨	×	૬૦૦	=	૩૧,૨૦૦
૪.	૪	૫૨	×	૬૦૦	=	૩૧,૨૦૦
૫.	૫	૫૨	×	૬૦૦	=	૩૧,૨૦૦
	કુલ	૨૬૦	×	૬૦૦	=	૧,૫૬,૦૦૦

૯ : ટર્નર :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ ત્રણ માસ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૩૧	×	૬૦૦	=	૧૮,૬૦૦
૨.	૨	૩૧	×	૬૦૦	=	૧૮,૬૦૦
૩.	૩	૩૧	×	૬૦૦	=	૧૮,૬૦૦
૪.	૪	૩૧	×	૬૦૦	=	૧૮,૬૦૦
૫.	૫	૩૧	×	૬૦૦	=	૧૮,૬૦૦
	કુલ	૧૫૫	×	૬૦૦	=	૯૩,૦૦૦

૧૦ : ફીટર :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ ત્રણ માસ		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૩૧	×	૬૦૦	=	૧૮,૬૦૦
૨.	૨	૩૧	×	૬૦૦	=	૧૮,૬૦૦
૩.	૩	૩૧	×	૬૦૦	=	૧૮,૬૦૦
૪.	૪	૩૧	×	૬૦૦	=	૧૮,૬૦૦
૫.	૫	૩૧	×	૬૦૦	=	૧૮,૬૦૦
	કુલ	૧૫૫	×	૬૦૦	=	૯૩,૦૦૦

૧૧ : વેલ્ડર :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ (૨ માસ)		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૨૨	×	૪૦૦	=	૮,૮૦૦
૨.	૨	૨૨	×	૪૦૦	=	૮,૮૦૦
૩.	૩	૨૨	×	૪૦૦	=	૮,૮૦૦
૪.	૪	૨૨	×	૪૦૦	=	૮,૮૦૦
૫.	૫	૨૪	×	૪૦૦	=	૯,૮૦૦
	કુલ	૧૧૨	×	૪૦૦	=	૪૪,૮૦૦

૧૨ : ઓટોરિપેરર :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ (૨ માસ)		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૧૫૭	×	૪૦૦	=	૬૨,૮૦૦
૨.	૨	૧૫૭	×	૪૦૦	=	૬૨,૮૦૦
૩.	૩	૧૫૭	×	૪૦૦	=	૬૨,૮૦૦
૪.	૪	૧૫૭	×	૪૦૦	=	૬૨,૮૦૦
૫.	૫	૧૬૧	×	૪૦૦	=	૬૨,૮૦૦
	કુલ	૭૮૯	×	૪૦૦	=	૩,૧૫,૬૦૦

૧૩ : સ્ક્રીન પ્રિન્ટિંગ :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ (૨ માસ)	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૧૪	×	૪૦૦ =	૫૬૦
	કુલ	૧૪	×	૪૦૦ =	૫૬૦

૧૪ : પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ (૨ માસ)	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૨૨	×	૪૦૦ =	૮,૮૦૦
૨.	૨	૨૨	×	૪૦૦ =	૮,૮૦૦
૩.	૩	૨૩	×	૪૦૦ =	૮,૮૦૦
	કુલ	૬૭	×	૪૦૦ =	૨૬,૮૦૦

૧૫ : કમ્પોઝિટર :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ (૨ માસ)	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૨૪	×	૪૦૦ =	૯,૬૦૦
૨.	૨	૨૪	×	૪૦૦ =	૯,૬૦૦
૩.	૩	૨૪	×	૪૦૦ =	૯,૬૦૦
૪.	૪	૨૪	×	૪૦૦ =	૯,૬૦૦
૫.	૫	૨૫	×	૪૦૦ =	૧૦,૦૦૦
	કુલ	૧૨૧	×	૪૦૦ =	૪૮,૪૦૦

૧૬ : હીરાઉદ્યોગ :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ (૨ માસ)	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૮૭	×	૪૦૦ =	૩૪,૮૦૦
૨.	૨	૮૭	×	૪૦૦ =	૩૪,૮૦૦
૩.	૩	૮૭	×	૪૦૦ =	૩૪,૮૦૦

૪.	૪	૮૭	×	૪૦૦ =	૩૪,૮૦૦
૫.	૫	૯૦	×	૪૦૦ =	૩૬,૦૦૦
	કુલ	૪૩૮	×	૪૦૦ =	૧,૭૫,૨૦૦

૧૭ : ઘડિયાળ રિપેરિંગ :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ (૨ માસ)	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૨૨	×	૪૦૦ =	૮,૮૦૦
૨.	૨	૨૨	×	૪૦૦ =	૮,૮૦૦
૩.	૩	૨૨	×	૪૦૦ =	૮,૮૦૦
૪.	૪	૨૨	×	૪૦૦ =	૮,૮૦૦
૫.	૫	૨૪	×	૪૦૦ =	૯,૬૦૦
	કુલ	૧૧૨	×	૪૦૦ =	૪૪,૮૦૦

૧૮ : એરકન્ડિશનિંગ રિપેરર :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ (છ માસ)	કુલ સભ્યો
૧.	૧	૧૧	×	૧૨૦૦=	૧૩,૨૦૦
	કુલ	૧૧	×	૧૨૦૦=	૧૩,૨૦૦

(માત્ર ૧૧ સભ્યોએ આ તાલીમ લેવાની ઇચ્છા રાખી છે.)

૧૯ : કાર્પેટ બનાવવી :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ (૩ માસ)	કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૨૮	×	૬૦૦ =	૧૬,૮૦૦
૨.	૨	૨૮	×	૬૦૦ =	૧૬,૮૦૦
૩.	૩	૨૮	×	૬૦૦ =	૧૬,૮૦૦
૪.	૪	૨૮	×	૬૦૦ =	૧૬,૮૦૦
૫.	૫	૩૧	×	૬૦૦ =	૧૮,૬૦૦
	કુલ	૧૪૩	×	૬૦૦ =	૮૫,૮૦૦

૨૦ : અંબર ચરખા :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ (૧ માસ)		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૯૬	×	૨૦૦	=	૧૯,૨૦૦
૨.	૨	૯૬	×	૨૦૦	=	૧૯,૨૦૦
૩.	૩	૯૬	×	૨૦૦	=	૧૯,૨૦૦
૪.	૪	૯૬	×	૨૦૦	=	૧૯,૨૦૦
૫.	૫	૯૯	×	૨૦૦	=	૧૯,૮૦૦
	કુલ	૪૮૩	×	૨૦૦	=	૯૬,૬૦૦

૨૧ : ઊનવણાટ :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ (૧ માસ)		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૨૯	×	૨૦૦	=	૫૮૦૦
૨.	૨	૨૯	×	૨૦૦	=	૫૮૦૦
૩.	૩	૨૯	×	૨૦૦	=	૫૮૦૦
૪.	૪	૨૯	×	૨૦૦	=	૫૮૦૦
૫.	૫	૨૯	×	૨૦૦	=	૫૮૦૦
	કુલ	૧૪૫	×	૨૦૦	=	૨૯૦૦૦

૨૨ : ભરતગૂંથણ :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ (૧ માસ)		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૪૮	×	૨૦૦	=	૯૬૦૦
૨.	૨	૪૮	×	૨૦૦	=	૯૬૦૦
૩.	૩	૪૮	×	૨૦૦	=	૯૬૦૦
૪.	૪	૪૮	×	૨૦૦	=	૯૬૦૦
૫.	૫	૫૧	×	૨૦૦	=	૧૦,૨૦૦
	કુલ	૨૪૩	×	૨૦૦	=	૪૮,૬૦૦

૮ : ખોડખાંપણ અંગે :

સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોમાંથી ૨૦૭૧ સભ્યને કોઈને કોઈ પ્રકારની ખોડ છે. આમાંના કેટલાક સભ્યોએ પોતે પોતાની રીતે રહી શકે, કોઈને બોજારૂપ ન બને તે માટે કંઈને કંઈ કરવા ઇચ્છા રાખી છે. ખાસ કરીને તેમણે જે તે પ્રકારના ખોડખાંપણને લગતાં સાધનો, કોઈ વ્યવસાય કરવા માટે નાણાં, તો કેટલાકે સારવાર અંગે અને અમુક સભ્યોએ વ્યાવસાયિક તાલીમ લેવાની ઇચ્છા દર્શાવી છે.

૧ : સાધનો :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સાધનોની ઇચ્છા (મદદ રૂ. માં)		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૧૬	×	૧૫૦૦	=	૨૪,૦૦૦
	કુલ	૧૬	×	૧૫૦૦	=	૨૪,૦૦૦

૨: નાણાંકીય :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		વ્યવસાય માટે નાણાં (રૂપિયામાં)		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૫૧	×	૨૦૦૦	=	૧,૦૨,૦૦૦
૨.	૨	૫૧	×	૨૦૦૦	=	૧,૦૨,૦૦૦
	કુલ	૧૦૨	×	૨૦૦૦	=	૨,૦૪,૦૦૦

૩: સારવાર :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો	નોંધ
૧.	૧	૬૨	જે તે પ્રકારની ખોડ હોય તેવી સંસ્થાઓમાં આ લોકોને સારવાર અપાવવી જોઈએ.

૪: વ્યવસાય તાલીમ :

ક્રમ	વર્ષ	સભ્યો		સ્ટાઈપેન્ડ માસિક ૩૦૦ રૂ. પ્રમાણે (૬ માસના)		કુલ ખર્ચ
૧.	૧	૧૨	×	૧૮૦૦	=	૨૧૬૦૦
૧.	૧	૧૨	×	૧૮૦૦	=	૨૧૬૦૦

આગળ છૂટાછવાયા આદિવાસીઓના સૂચિત વિકાસ કાર્યક્રમ અંગે વિગતે ચર્ચા કરી કાર્યક્રમોના અમલીકરણ માટે થનાર ખર્ચની વિગતો આપી છે. આ કાર્યક્રમ બનાવતી વેળાએ સર્વેક્ષણ દરમિયાન જે જે કુટુંબોએ પોતાના આર્થિક વિકાસ માટે, રહેઠાણ સંબંધમાં કે નવા ધંધા માટે જે જરૂરિયાતો દર્શાવી છે તેને અહીં મૂકી છે.

અહીં એક બાબત એ પણ જણાવવા માગું છું કે આ સૂચિત વિકાસ કાર્યક્રમ એ એક ઈન્ડિકેટિંગ લાઈન બતાવવા આપ્યું છે. જે ખર્ચ દર્શાવ્યો છે તે વધુ પડતો પણ હોઈ શકે, પરંતુ સરકારશ્રીએ એમાં જે જે કાર્યક્રમો દર્શાવ્યા છે તેમાંથી આ વિષયોના નિષ્ણાતો સાથે પરામર્શ કરી યોગ્ય લાગે તેનું અમલીકરણ કરાવી શકે છે. સાથે આ કાર્યક્રમોને પાંચ વર્ષમાં વિભાજિત કર્યા છે એટલે ખર્ચની રીતે પણ ખર્ચ એકસામટો ન થતાં એક એક વર્ષે થશે. કેટલાક કાર્યક્રમો એવા છે કે જેમાં માત્ર આ કુટુંબોને લાભ થતાંની સાથે અન્યોને પણ લાભ થશે.

આગળ જે જે ખર્ચ વિગતો આપી છે તેને ટૂંકમાં અહીં મૂકી છે.

સૂચિત વિકાસ કાર્યક્રમ માટે થનાર ખર્ચ :

૧.	ઘરથાળના પ્લોટ પર મકાન બાંધકામ માટે -	૯,૩૦,૪૪,૦૦૦
૨.	નવા મકાનની માગણી માટે -	૩૮,૮૯,૪૧,૦૦૦
૩.	હાલના રહેઠાણમાં મરામત -	૭,૩૩,૦૦,૦૦૦
	કુલ	૫૫,૫૨,૮૫,૦૦૦
૪.	જરૂરિયાતવાળાં કુટુંબોને ઘરમાં વીજળીજોડાણ -	૧,૮૦,૯૯,૯૦૦
	કુલ	૪,૮૦,૯૯,૯૦૦

ખેતી વિકાસ :

૫.	જમીન સમતળ કરવી -	૧,૦૦,૦૦,૦૦૦
૬.	સુધારેલ બિયારણ -	૨,૦૩,૭૮,૦૦૦
૭.	ખેતીનાં સાધનો -	૩,૦૦,૦૦,૦૦૦
૮.	બળદ -	૫,૩૧,૧૫,૦૦૦
૯.	બળદગાડું -	૯,૫૬,૧૫,૦૦૦
૧૦.	પિયતનાં સાધનો -	૧૦,૭૮,૦૦,૦૦૦

૧૧.	કૂવા ઊંડા કરાવવા -	૧,૮૫,૬૫,૦૦૦
૧૨.	કૂવાનું સમારકામ -	૬૧,૭૮,૦૦૦
૧૩.	કૂવા પર ઈલેકિટ્રક મોટર ઓઈલ એન્જિન -	૫,૩૮,૩૦,૦૦૦
૧૪.	ખેતરમાં પાઈપલાઈન નાખવી -	૨,૮૩,૭૦,૦૦૦
૧૫.	પિયતના કૂવાઓ પર વીજળીજોડાણ -	૧,૦૩,૪૮,૦૦૦
૧૬.	શાકભાજી અને ફળાઉ ઝાડ ઉગાડવાં	૩૩,૦૦,૦૦૦
	કુલ	૪૩,૭૪,૯૯,૦૦૦

પશુધન :

૧૭.	ભેંસ -	૮,૮૬,૯૫,૦૦૦
૧૮.	ગાય -	૧,૪૧,૧૫,૦૦૦
૧૯.	ઘેટાં -	૧૨,૧૨,૦૦૦
૨૦.	બકરાં -	૧,૧૮,૭૧,૨૦૦
૨૧.	ઊંટ -	૫૪,૦૦,૦૦૦
૨૨.	મરઘાંબતકાં -	૩,૯૬,૨૦૦
	કુલ	૧૨,૧૬,૮૯,૪૦૦

કુટુંબમાં આવક વૃદ્ધિ માટે :

૨૩.	ઊંટલારી -	૪,૫૧,૩૦,૦૦૦
૨૪.	હાથલારી -	૨૮,૮૯,૫૦૦
૨૫.	સીવણસંચા -	૫૮,૬૨,૦૦૦
૨૬.	દળવાની ઘંટી -	૨,૧૨,૪૦,૦૦૦
૨૭.	સાઈકલ સ્ટોર્સ -	૨૪,૬૬,૦૦૦
૨૮.	ઘડિયાળ રિપેરિંગ -	૭,૭૦,૦૦૦
૨૯.	રેડિયો રિપેરિંગ -	૧૦,૪૨,૦૦૦
૩૦.	ઓટોમોબાઈલ્સ -	૯,૬૦,૪૦૦
૩૧.	કડિયાકામ -	૨,૦૭,૦૦૦
૩૨.	સુથારીકામ -	૫,૯૬,૦૦૦

૩૩. લુહારીકામ	-	૨,૨૪,૦૦૦
૩૪. ઇંટઉદ્યોગ	-	૨,૦૩,૦૦૦
૩૫. સહકારી મંડળીમાં મત્સ્યોઉદ્યોગ	-	૪,૯૦,૦૦૦
કુલ		૮,૨૦,૦૦,૦૦૦

નવા ધંધા રોજગાર માટે તાલીમ :

૩૬. કડિયાકામ	-	૩,૭૭,૮૦૦
૩૭. સુથારીકામ	-	૯,૬૪,૨૦૦
૩૮. વાંસકામ	-	૧,૪૮,૮૦૦
૩૯. મત્સ્યોદ્યોગ	-	૨,૦૦,૮૦૦
૪૦. ખાદીઉદ્યોગ	-	૨,૨૩,૨૦૦
૪૧. સિવણકામ	-	૪,૭૦,૪૦૦
૪૨. ઇલેક્ટ્રિશિયન	-	૫૭,૦૦૦
૪૩. વાયરમેન	-	૧૫,૬૦૦
૪૪. ટર્નર	-	૯૩,૦૦૦
૪૫. ફિટર	-	૯૩,૦૦૦
૪૬. વેલ્ડર	-	૪૪,૮૦૦
૪૭. ઓટો રિપેરર	-	૩,૧૫,૬૦૦
૪૮. સ્ક્રીન પ્રિન્ટિંગ	-	૫૬૦
૪૯. પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ	-	૨૬,૮૦૦
૫૦. કમ્પોઝિટર	-	૪૮,૪૦૦
૫૧. હીરાઉદ્યોગ	-	૧,૭૫,૨૦૦
૫૨. ઘડિયાળ રિપેરિંગ	-	૪૪,૮૦૦
૫૩. એરકન્ડિશનિંગ રિપેરર	-	૧૩,૨૦૦
૫૪. કાર્પેટ બનાવવી		૮૫,૮૦૦
૫૫. અંબર ચરખા	-	૯૬,૬૦૦
૫૬. ઊનવણાટ	-	૨૯,૦૦૦
૫૭. ભરત-ગૂંથણ	-	૪૮,૬૦૦
કુલ		૩૫,૭૩,૧૬૦

ખોડખાંપણ અંગે :

૫૮. સાધનો	-	૨૪,૦૦૦
૫૯. નાણાકીય સહાય (ધંધા માટે)	-	૨,૦૪,૦૦૦
૬૦. વ્યાવસાયિક તાલીમ	-	૨૧,૬૦૦
કુલ		૨,૪૯,૬૦૦
કુલ સરવાળો		૧,૨૧,૮૩,૯૬,૦૬૦

પરિશિષ્ટ - ૧

આદિવાસી વિસ્તાર પેટાયોજનાની વસતિ અને વિસ્તાર (૧૯૮૧ પ્રમાણે)

અ.નં.	પ્રાયોજનાનું નામ	જિલ્લાનું નામ	તાલુકા/ પોકેટ/ ક્લસ્ટર	કુલ શહેરો/ ગામોની સંખ્યા	આવરી લેવાયેલ વિસ્તાર (ચો. કિ.મી.માં)	કુલ વસતિ	(૧૯૮૧ વસતિ ગણતરી) આદિજાતિ વસતિ	કુલ વસતિમાં આદિવાસી વસતિના ટકા
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	ખેડબ્રહ્મા	સાબરકાંઠા	ખેડબ્રહ્મા	૧૩૭	૮૪૬	૧૩૭૦૪૪	૭૯૮૭૮	૫૮.૭૧
			વિજયનગર	૮૫	૪૫૬	૫૮૭૭૬	૪૨૩૭૫	૭૨.૧૦
			ભીલોડા	૧૬૮	૭૨૪	૧૪૬૧૧૪	૭૫૩૨૬	૫૧.૫૫
			મેઘરજ	૧૨૮	૫૪૫	૯૧૪૩૭	૩૧૩૪૦	૩૪.૨૭
			કુલ	૫૧૮	૨૫૭૧	૪૩૨૩૭૧	૨૨૮૯૧૯	૫૨.૯૫

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૨	દાહોદ	પંચમહાલ	દાહોદ	૧૨૦	૮૭૫	૨૯૬૩૨૨	૨૧૫૭૭૪	૭૨.૮૨
			ઝાલોદ	૧૫૧	૭૯૮	૨૦૦૪૪૫	૧૭૧૫૪૯	૮૫.૫૮
			સંતરામપુર	૩૯૫	૧૩૬૦	૩૨૩૨૬૮	૨૧૪૬૯૩	૬૬.૪૧
			લીમખેડા	૨૪૨	૧૦૬૪	૨૧૧૪૭૦	૧૨૩૫૫૭	૫૮.૪૩
			દેવગઢબારિયા	૧૮૭	૧૧૪૫	૨૭૫૧૦૪	૧૦૪૯૮૩	૩૮.૧૬
			(૧) કાથોલા (હાલોલ)	૬૧	૧૯૩	૪૯૮૫૭	૨૬૩૪૬	૫૨.૮૪
			(૨) મોરા (ગોધરા)	૩૧	૧૯૪	૩૯૨૧૩	૨૮૦૩૧	૫૬.૯૬
			(૩) ગોવીદી (ગોધરા)	૧૫	૮૭	૧૭૬૬૧	૯૭૭૯	૫૫.૩૭
			(૪) કરોલી કાલોલ	૩	૨૯	૬૩૫૫	૩૩૫૬	૫૩.૧૪
			કુલ	૧૨૦૫	૫૭૪૫	૧૪૨૯૬૫૫	૮૯૮૦૬૮	૬૨.૮૨

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૩	છોટાઉદેપુર	વડોદરા	છોટાઉદેપુર	૨૭૮	૧૩૭૯	૨૪૦૬૯૯	૧૯૭૨૨૨	૮૧.૯૪
			નસવાડી	૨૧૯	૫૩૫	૮૯૨૬૩	૭૨૭૩૬	૮૧.૪૯
			તિલકવાડા	૯૭	૨૪૫	૪૮૬૬૧	૨૩૨૩૧	૪૭.૭૪
		(૪)	વડાલી (સંખેડા)	૫૩	૧૮૨	૨૮૫૩૯	૧૮૫૨૦	૬૪.૮૯
		(૫)	કરાલી (જાંબુગામ)	૫૨	૮૦	૩૮૬૮૩	૨૮૯૯૬	૭૪.૯૬
		(૬)	ભીખાપુર	૪૫	૧૭૦	૩૫૯૪૪	૨૪૦૩૦	૬૬.૮૫
		(૭)	ભાટપુર (સંખેડા)	૫૧	૨૧૨	૩૩૦૬૩	૧૬૪૮૬	૪૯.૮૬
				૭૯૫	૨૮૦૩૫	૫૧૪૮૫૨	૩૮૧૨૨૧	૭૪.૦૦

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૪	રાજપીપળા	ભરૂચ	ડેડીયાપાડા	૨૧૪	૧૦૨૨	૮૮૪૩૧	૮૨૫૪૫	૯૩.૩૪
			સાગબારા	૧૦૭	૪૦૦	૫૮૫૮૫	૫૨૩૦૧	૮૯.૨૭
			વાલીયા	૯૫	૫૧૪	૯૪૩૧૯	૭૧૯૮૯	૭૬.૩૩
			નાંદોદ	૨૦૬	૧૦૯૧	૧૭૯૨૬૩	૧૧૭૧૯૧	૬૫.૩૭
			ઝગડીઆ	૧૬૮	૮૧૩	૧૨૮૧૩૪	૮૨૩૨૯	૬૪.૨૫
		(૮)	અંકલેશ્વર	૨૮	૨૨૮	૪૭૬૩૭	૨૩૩૨૦	૪૮.૯૫
		(૯)	આમોદ	૧૫	૯૨	૧૩૬૪૫	૬૮૨૦	૪૯.૯૮
		(૧૦)	ઉતરાજ (હાંસોટ)	૧૩	૯૨	૧૦૩૭૩	૫૧૫૧	૪૯.૬૬
			કુલ	૮૫૬	૪૨૫૨	૬૨૦૩૮૭	૪૪૧૬૪૫	૭૧.૧૯
૫	સોનગઢ	સુરત-૧	સોનગઢ	૧૭૯	૮૫૩	૧૪૬૨૨૭	૧૧૯૭૮૨	૮૧.૯૨
			ઉચ્છલ	૬૮	૩૨૪	૫૨૬૯૨	૫૧૩૪૨	૯૭.૪૪
			વ્યારા	૧૫૦	૮૧૩	૧૮૨૦૭૮	૧૬૦૭૬૪	૮૮.૨૯

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
			વાલોડ	૪૦	૨૦૨	૬૬૨૯૧	૪૮૩૯૧	૭૩.૦૦
			નિઝર	૮૭	૪૦૦	૮૦૬૮૩	૬૦૪૫૨	૭૪.૯૨
			કુલ	૫૨૪	૨૫૯૨	૫૨૭૯૭૨	૪૪૦૭૩૦	૮૩.૪૮
૬	માંડવી	સુરત-૨	માંડવી	૧૪૯	૭૩૧	૧૩૭૭૨૭	૧૦૬૩૫૮	૭૭.૨૨
			મહુવા	૬૯	૩૫૪	૧૦૪૨૪૧	૮૩૮૩૨	૮૦.૪૨
			બારડોલી	૮૬	૩૭૯	૧૫૫૨૭૪	૮૦૮૩૨	૫૧.૬૬
			માંગરોળ	૧૫૦	૭૮૨	૧૬૨૧૧૩	૧૦૭૭૬૪	૬૬.૪૭
		(૧૧)	કામરેજ	૬૦	૩૦૫	૭૮૪૩૯	૪૧૦૩૪	૫૨.૩૧
		(૧૨)	પલસાણા	૪૩	૧૭૦	૬૧૫૮૨	૩૦૨૯૬	૪૯.૨૦
		(૧૩)	ઓલપાડ	૩૮	૧૭૯	૩૩૭૬૨	૧૮૮૧૧	૫૫.૭૨
		(બી)	વાંઝ	૮	૩૧	૭૭૫૧	૩૯૫૩	૫૧.૦૦
			કુલ	૬૦૩	૨૯૩૧	૭૪૦૮૮૮	૪૭૨૨૫૮	૬૩.૭૪

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૭	વાસંદા	વલસાડ	વાસંદા	૯૫	૬૦૦	૧૪૫૭૯૧	૧૩૧૨૭૬	૯૦.૦૪
			ધરમપુર	૨૩૮	૧૬૫૦	૨૩૭૦૭૩	૨૨૨૭૪૪	૯૩.૯૬
			ચીખલી	૮૫	૫૭૫	૨૧૪૧૨૮	૧૪૭૮૯૪	૬૯.૦૭
			પારડી	૮૧	૪૨૮	૨૦૫૫૩૮	૧૧૬૨૨૧	૫૬.૫૪
			ઉમરગામ	૫૦	૩૬૧	૧૪૩૭૨૭	૭૯૪૨૫	૫૫.૨૬
			(૧૪) રહેજ (ગાણદેવી)	૩૨	૧૨૩	૫૭૭૯૧	૩૦૭૩૨	૫૩.૧૮
			(૧૫) અટગામ (ગાણદેવી)	૪૨	૨૦૯	૮૭૨૮૦	૪૮૨૩૫	૫૫.૨૬
			(૧૬) રાણવેલ (વલસાડ)	૩૦	૧૬૯	૫૮૫૦૦	૩૬૧૮૭	૬૧.૮૬
			(૧૭) સીસોદરા ગણેશ (નવસારી)	૭૩	૨૮૦	૧૧૧૪૧૯	૫૯૨૭૪	૫૩.૨૦
			કુલ	૭૨૬	૪૩૯૫	૧૨૬૧૨૪૭	૮૭૧૯૮૮	૬૯.૧૪

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૮	આહ્વા	ડાંગ	ડાંગ	૩૧૧	૧૬૮૩	૧૧૩૬૬૪	૧૦૪૯૧૮	૯૨.૩૧
			કુલ	૩૧૧	૧૬૮૩	૧૧૩૬૬૪	૧૦૪૯૧૮	૯૨.૨૧
૯	પાલનપુર	બનાસકાંઠા	(૧૮)અમીરગઢ (પાલનપુર)	૫૪	૬૪૩	૫૫૭૦૪	૨૯૨૪૪	૫૨.૫૦
			(૧૯)દાંતા	૧૨૪	૫૭૯	૫૩૪૫૮	૪૪૮૨૮	૮૩.૮૬
			કુલ	૧૭૮	૧૨૨૨	૧૦૯૧૬૨	૭૪૦૭૨	૬૭.૯૬
			કુલ	૫૭૧૬*	૨૮૧૯૪	૫૭૫૦૧૯૭	૩૯૧૩૮૨૦	૬૮.૦૬

નોંધ : કૌસમાંના આંકડાઓ પોકેટનો નિર્દેશ કરે છે. આલ્ફાબેટિક આંકડાઓ કલ્સ્ટરનો નિર્દેશ કરે છે. *૧૭૪ બિનવસવાટી ગામો અને શહેરી વિસ્તા… ૨૦ ગામો/શહેરનો સમાવેશ છે.

પરિશિષ્ટ - ૨

રાજ્યમાં જિલ્લાવાર ક્ષેટાછપાયા આદિવાસીઓની વસતિ

ક્રમ	જિલ્લો	વસતિ	કુલ વસતિના ટકા
૧	જામનગર	૪૨૮૦	૦.૪૬
૨	રાજકોટ	૩૮૩૯	૦.૪૧
૩	સુરેન્દ્રનગર	૫૯૬૨	૦.૬૪
૪	જામનગર	૨૪૩૧	૦.૨૬
૫	અમરેલી	૭૬૮	૦.૦૮
૬	જૂનાગઢ	૧૦૭૩૮	૧.૧૫
૭	કચ્છ	૬૩૩૦૧	૬.૭૭
૮	બનાસકાંઠા	૩૭૮૬૪	૪.૦૫
૯	સાબરકાંઠા	૨૨૨૦૮	૨.૩૮
૧૦	મહેસાણા	૮૪૨૯	૦.૯૦
૧૧	ગાંધીનગર	૧૬૭૨	૦.૧૮
૧૨	અમદાવાદ	૩૨૫૦૧	૩.૪૮
૧૩	ખેડા	૪૪૬૭૮	૪.૭૮
૧૪	પંચમહાલ	૭૧૪૫૫	૭.૬૪
૧૫	દાહોદ	૨૬૭૧૫૧	૨૮.૫૮
૧૬	વડોદરા	૧૩૫૭૪૭	૧૪.૫૨
૧૭	સુરત	૧૨૫૨૧૨	૧૩.૪૦
૧૮	નવસારી	૮૬૫૩૦	૧૦.૩૨
	કુલ	૯૩૪૭૬૬	૧૦૦.૦૦

ગાંધીનગર ફેબ્રુઆરી ૧૯૮૮

૧૯૮૮-૮૯ ટાઈમ્બો પેવમેન્ટ ડિપોઝિટ કાર્યક્રમ સરકાર સ્પોન્સર્ડ યોજના

સ્રોત : ગુજરાત સરકાર આદિજાતિ વિકાસ કાર્યક્રમ પુસ્તિકા

પરિશિષ્ટ - ૩

જિલ્લાવાર પસંદ થયેલ ગામોની સંખ્યા અને સર્વેક્ષણ થયેલ ગામોની સંખ્યા અંગેની માહિતી

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	પસંદ થયેલ ગામ	સર્વે થયેલ ગામ	વસતિ નથી	સર્વે થયું નથી	શહેરી વિસ્તારમાં	પૉકેટમાં
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	વલસાડ	વલસાડ	૬	૫	૧	-	-	-
૨	વલસાડ	ગણદેવી	૧૧	૧૧	-	-	-	-
૩	વલસાડ	નવસારી	૩૨	૩૧	-	૧	-	-
૪	સુરત	ચોયાસી	૪૬	૪૦		૨	૪	
૫	સુરત	ઓલપાડ	૫૮	૫૬				૨
૬	સુરત	કામરેજ	૨૨	૯				૧૩

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૭	સુરત	પલસાણા	૯	૩				૬
૮	ભરૂચ	ભરૂચ	૫૮	૫૮				
૯	ભરૂચ	અંકલેશ્વર	૧૭	૧૩				૪
૧૦	ભરૂચ	હાંસોટ	૨૮	૨૪				૪
૧૧	ભરૂચ	વાગરા	૨૩	૨૨		૧		
૧૨	ભરૂચ	જંબુસર	૧૭	૧૭				
૧૩	ભરૂચ	આમોદ	૩૨	૧૮				૧૪
૧૪	વડોદરા	વડોદરા	૨૬	૨૪	૨			
૧૫	વડોદરા	કરજણ	૫૦	૫૦				
૧૬	વડોદરા	પાદરા	૨	૨				
૧૭	વડોદરા	સાવલી	૧૮	૧૮				
૧૮	વડોદરા	ડભોઈ	૫૨	૫૨				

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧૯	વડોદરા	સંખેડા	૧૮	૧૮			—	
૨૦	વડોદરા	પાવીજેતપુર	૮૩	૮૩				
૨૧	વડોદરા	શિનોર	૩૨	૩૨				
૨૨	વડોદરા	વાઘોડિયા	૩૭	૨૩		૧૪		
૨૩	પંચમહાલ	ગોધરા	૩૫	૨૩				૧૨
૨૪	પંચમહાલ	કાલોલ	૧૩	૧૩				
૨૫	પંચમહાલ	હાલોલ	૧૭	૧૦				૭
૨૬	પંચમહાલ	શહેરા	૧૮	૧૮				
૨૭	પંચમહાલ	લુણાવાડા	૪	૪				
૨૮	પંચમહાલ	જાંબુઘોડા	૯	૯				
૨૯	સાબરકાંઠા	ઈડર	૧૧	૧૧				
૩૦	સાબરકાંઠા	મોડાસા	૫	૫				

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૩૧	સાબરકાંઠા	માલપુર	૧	૧				
૩૨	સાબરકાંઠા	બાયડ	૩	૩				
૩૩	બનાસકાંઠા	પાલનપુર	૧૯	૫				૧૪
૩૪	બનાસકાંઠા	વડગામ	૧	૧				
૩૫	બનાસકાંઠા	ડીસા	૧	૧				
૩૬	બનાસકાંઠા	રાધનપુર	૧	૧				
૩૭	બનાસકાંઠા	દિયોદર	૧	૧				
૩૮	બનાસકાંઠા	ધાનેરા	૧૨	૧૨				
૩૯	અમદાવાદ	દશક્રોઈ	૧૧	૭	૪			
૪૦	અમદાવાદ	ધોળકા	૪	૩		૧		
૪૧	અમદાવાદ	વિરમગામ	૨	-	૨			
૪૨	મહેસાણા	સમી	૧	૧				

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૪૩	મહેસાણા	પાટણ	૧	૧				
૪૪	મહેસાણા	વિજાપુર	૧	૧				
૪૫	ખેડા	મહેમદાવાદ	૮	૮				
૪૬	ખેડા	નડિયાદ	૧૦	૧૦				
૪૭	ખેડા	આણંદ	૧૯	૧૮	૧			
૪૮	ખેડા	પેટલાદ	૧૦	૮	૨			
૪૯	ખેડા	બોરસદ	૫	૩	૨			
૫૦	ખેડા	ખંભાત	૪	૩	૧			
૫૧	ખેડા	માતર	૧૧	૧૧				
૫૨	ખેડા	કપડવંજ	૧૩	૧૩				
૫૩	ખેડા	બાલાસિનોર	૫	૪	૧			
૫૪	ખેડા	ઠાસરા	૧૬	૧૪		૨		
૫૫	રાજકોટ	જેતપુર	૧	-	૧			

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૫૬	જામનગર	જામનગર	૧	૧				
૫૭	જામનગર	જામજોધપુર	૪	૪				
૫૮	ભાવનગર	ભાવનગર	૨	૨				
૫૯	ભાવનગર	ગઢડા	૧	-	૧			
૬૦	જૂનાગઢ	મેંદરડા	૧	૧				
૬૧	જૂનાગઢ	તલાલા	૧૦	૯	૧			
૬૨	જૂનાગઢ	પાટણ વેરાવળ	૨	૧	૧			
૬૩	જૂનાગઢ	માળિયા	૧	૧				
૬૪	જૂનાગઢ	માંગરોળ	૧	૧				
૬૫	જૂનાગઢ	પોરબંદર	૧	-	૧			
૬૬	જૂનાગઢ	રાણાવાવ	૭	૭				
૬૭	જૂનાગઢ	વિસાવદર	૧	૧				
૬૮	કચ્છ-ભૂજ	ભૂજ	૧૩	૧૧	-	૨		

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૬૯	કચ્છ-ભૂજ	મુન્દ્રા	૮			૮		
૭૦	કચ્છ-ભૂજ	માંડવી	૧૩	૧૨		૧		
૭૧	કચ્છ-ભૂજ	અબડાસા	૯	૯				
૭૨	કચ્છ-ભૂજ	નખત્રાણા	૧૨			૧૨		
૭૩	કચ્છ-ભૂજ	રાપર	૬૩	૬૩				
૭૪	કચ્છ-ભૂજ	ભચાઉ	૩૩	૩૩				
૭૫	કચ્છ-ભૂજ	અંજાર	૮			૮		
			૧૧૪૧	૯૮૮	૨૧	૫૨	૪	૭૬

પરિશિષ્ટ - ૪

છૂટાછવાયા આદિવાસી કુટુંબ તપાસપત્રક

૧૯૮૮-૮૯ : ૧

ગામનું નામ :

તાલુકો

૧. ઓળખ

ઘર નંબર	કુટુંબ પત્રક નંબર	કુટુંબના વડાનું પૂરું નામ	પેટા જાતિ	મુખ્ય ધંધો (કોડ)	ગૌણ ધંધો (કોડ)
૧.૧	૧.૨	૧.૩	૧.૪	૧.૫	૧.૬

મુખ્ય ધંધો કોડ (૧-૫) (૧) ખેતી (૨) ખેતમજૂરી (૩) મજૂરી (૪) જંગલમજૂરી (૫) મત્સ્યઉદ્યોગ (૬) વેપાર-ધંધો (૭) નોકરી (૮) અન્ય (અન્ય એટલે શું ? વિગત જણાવવી)

ગૌણ ધંધો કોડ (૧-૬) (૧) ખેતી (૨) ખેતમજૂરી (૩) મજૂરી (૪) જંગલમજૂરી (૫) મત્સ્યોદ્યોગ (૬) નોકરી (૭) વન્ય પેદાશ (૮) વાંસકામ (૯) દરજીકામ (૧૦) ઊંટલારી (૧૧) દોરડાં વણવાં (૧૨) ઈંટનો ભઠ્ઠો (૧૩) પથ્થરકામ (૧૪) કડિયાકામ (૧૫) સુથારકામ (૧૬) પરચૂરણ વેપાર (૧૭) કાપડની ફેરી (૧૮) અન્ય

૨. કુટુંબની સભ્ય સંખ્યા	૩. કુટુંબના સભ્યોનું વયજૂથ પ્રમાણે વર્ગીકરણ											
	૬ વર્ષથી નીચેના			૭થી ૧૪ વર્ષ			૧૫ થી ૨૫ વર્ષ			૨૬થી ૫૦ વર્ષ		
	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ
	૨.૧	૨.૨	૨.૩	૩.૧	૩.૨	૩.૩	૩.૪	૩.૫	૩.૬	૩.૭	૩.૮	૩.૯

૫૦ વર્ષથી ઉપર			૪. શિક્ષણ									
			અભણ			પ્રાથમિક			માધ્યમિક			
પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	
૩.૧૦	૩.૧૧	૩.૧૨	૩.૧૩	૩.૧૪	૩.૧૫	૪.૧	૪.૨	૪.૩	૪.૪	૪.૫	૪.૬	૪.૭	૪.૮	૪.૯

									પોસ્ટ					
એસ.એ.સ.સી			પી.ટી.સી.			ગ્રેજ્યુએટ			ગ્રેજ્યુએટ			ટેકનિકલ		
પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ
૪.૧૦	૪.૧૧	૪.૧૨	૪.૧૩	૪.૧૪	૪.૧૫	૪.૧૬	૪.૧૭	૪.૧૮	૪.૧૯	૪.૨૦	૪.૨૧	૪.૨૨	૪.૨૩	૪.૨૪

૫. કુટુંબમાં ભણતાં બાળકો

બાલવાડીમાં			પ્રાથમિક ૧થી ૭			માધ્યમિક ૮થી ૧૦			ઉચ્ચતર માધ્યમિક			કૉલેજમાં		
પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ
૫.૧	૫.૨	૫.૩	૫.૪	૫.૫	૫.૬	૫.૭	૫.૮	૫.૯	૫.૧૦	૫.૧૧	૫.૧૨	૫.૧૩	૫.૧૪	૫.૧૫

અનુસ્નાતકમાં			ટેકનિકલ શાળામાં			બાળકો ભણતાં નહીં હોવાનાં કારણો	૬. આર્થિક પ્રવૃત્તિ					
							કમાનાર			નહિ કમાનાર		
પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	૫.૨૨	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ
૫.૧૬	૫.૧૭	૫.૧૮	૫.૧૯	૫.૨૦	૫.૨૧	(કોડ)	૬.૧	૬.૨	૬.૩	૬.૪	૬.૫	૬.૬

બાળકો ભણતાં નહીં હોવાનાં કારણો : (કોડ ૫-૨૨) (૧) આર્થિક મુશ્કેલી (૨) મા-બાપની ભણાવવાની અનિચ્છા (૩) બાળકોની ભણવાની અનિચ્છા (૪) ગામમાં શાળાનો અભાવ (૫) ઘરમાં નાનાં બાળકોની સંભાળ રાખવી (૬) ઢોર ચરાવવાં (૭) ખેતીના કામમાં મદદ (૮) ધંધામાં મદદ (૯) અન્ય

ધો. ૧૦ સુધી શિક્ષિત બેકાર			એસ.એસ.સી. પાસ અને કૉલેજ સુધી બેકાર			ગ્રેજ્યુએટ બેકાર			૭. ધંધો વંશપરંપરાગત ધંધો કરો છો ? હા/ના	જો હા તો કયો ?	આ ધંધાના વિકાસ માટે સહાયની જરૂર છે ? હા/ના	હા તો કઈ કઈ ? (કોડ)
પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ				
૬.૭	૬.૮	૬.૯	૬.૧૦	૬.૧૧	૬.૧૨	૬.૧૩	૬.૧૪	૬.૧૫	૭.૧	૭.૨	૭.૩	૭.૪

ધંધા અંગે મદદની જરૂરનો પ્રકાર કોડ (૭-૪) (૧) નાણાં (૨) કાચો માલ (૩) સાધનો (૪) તાલીમ (૫) માર્ગદર્શન

૮. રહેઠાણ

૮.૧ પોતાની માલિકીનું છે ? હા/ના

૮.૨ ભાડાના મકાનમાં રહો છો ? હા/ના

૮.૩ મકાનનો પ્રકાર (કોડ)

૮.૪ છાજનો પ્રકાર (કોડ)

૮.૫ દીવાલનો પ્રકાર (કોડ)

૮.૬ ઓરડાની સંખ્યા (કોડ)

૮.૭ મકાનમાં જાજરૂ છે ? હા/ના

૮.૮ હા તો પ્રકાર (કોડ)

૮.૯ ઘરમાં વીજળી છે ? હા/ના

૮.૧૦ ઘરમાં નાવણિયું છે ? હા/ના

૮.૧૧ ઘરમાં પાણીનો નળ છે ? હા/ના

૮.૧૨ પાણીના નિકાલની વ્યવસ્થા છે ? હા/ના

૮.૧૩ નિર્ધૂમ ચૂલો છે ? હા/ના

૮.૧૪ ઘરથાળનો પ્લોટ મળ્યો છે ? હા/ના

૮.૧૫ હા. તો એ તમને અનુકૂળ છે ? હા/ના

૮.૧૬ ના. તો કારણો જણાવો (કોડ)

૮.૧૭ ઘરથાળનો પ્લોટ કોણે આપ્યો ?

મકાનનો પ્રકાર : કોડ (૮-૩) : (૧) કાચું (૨) પાકું (૩) ઝૂંપડું છાજનો પ્રકાર : કોડ (૮-૪) : (૧) ઘાસપાન (૨) દેશી નળિયાં (૩) વિલાયતી નળિયાં (૪) પતરાં (૫) ધાબું

દીવાલનો પ્રકાર : કોડ (૮-૫) : (૧) વાંસ (૨) માટી (૩) ઈંટો ઓરડાની સંખ્યા કોડ (૮-૬) (૧) ઓરડો (૨) બે ઓરડા (૩) બેથી વધુ જાજરૂનો પ્રકાર કોડ : (૮-૮) (૧) ખાડા (૨) ડબ્બા (૩) ફલશ કોડ (૮-૧૬) (૧) અપૂરતી જમીન (૨) ગામથી દૂર (૩) નીચાણ જગ્યા (૪) અસમતલ જમીન (૫) સ્મશાનમાં મળી છે. (૬) અન્ય.

૮.૧૮ કઈ શરતે ?

૮.૧૯ ઘરથાળના પ્લોટનો ઝઘડો છે ? હા/ના

૮.૨૦ ઘરથાળનો પ્લોટ કોઈ ખાલી કરાવવા દબાણ કરે છે ? હા/ના

૯. ખેતી

૯.૧ માલિકીની જમીન કેટલી છે ? એકરમાં

૯.૨ બિનમાલિકીની જમીન કેટલી છે ?

૯.૩ પિયતની જમીન કેટલી છે ? એકરમાં

૯.૪ કયા સાધનથી પિયત કરો છો ? (કોડ)

૯.૫ તમે બીજાની જમીન ભાડેથી ખેડો છો ? હા/ના

૯.૬ હા. તો કઈ શરતે

૯.૭ તમારી જમીન બીજાને ભાડે ખેડવા આપી છે ? હા/ના

૯.૮ હા. તો કઈ શરતે

૯.૯ તમારી જમીન ગીરેં આપી છે ? હા/ના

૯.૧૦ (૧) હા. તો કોને ?

(૨) ક્યારે

(૩) કેટલી ?

(૪) કેટલા રૂપિયામાં ?

૯.૧૧ તમે કોઈની જમીન ગીરો રાખી છે ? હા/ના

૯.૧૨ હા. તો કોની ?

પિયતનું સાધન કોડ (૯-૪) (૧) કૂવો (૨) નહેર (૩) તળાવ (૪) ટ્યૂબવેલ (૫) વેચાતું લેવું (૬) ઉદ્વહન સિંચાઈ

(૨) ક્યારે ?

(૩) કેટલી ?

(૪) કેટલા રૂપિયામાં ?

૯.૧૩ તમે તમારી જમીન વેચી છે ? હા/ના

૯.૧૪ (૧) જો હા, તો કોને ?

(૨) ક્યારે ?

(૩) કેટલી ?

(૪) કેટલા રૂપિયામાં ?

૯.૧૫ તમારી જમીન પર કરજનો બોજો છે ? હા/ના

૯.૧૬ હા. તો કોનો ? (કોડ)

૯.૧૭ જમીન અંગે તકરાર છે ?

૯.૧૮ હા. તો કઈ બાબતની (કોડ)

૯.૧૯ તમે ગણોતિયા તરીકે જમીન ખેડો છો ? હા/ના

૯.૨૦ હા. તો ગણોતિયા તરીકે તમારું નામ દાખલ થયેલ છે ?

૯.૨૧ તમારી જમીન કોઈ યોજનામાં સરકારે લીધી છે ? હા/ના

૯.૨૨ હા. તો કેટલી ? કઈ યોજનામાં ?

૯.૨૩ સરકાર તરફથી જમીન સાંથણીમાં મળી છે ? હા/ના

જમીન પર કોનો બોજો છે કોડ (૯-૧૬)
(૧) સહકારી મંડળી (૨) શાહુકાર વેપારી (૩) સગાંસંબંધી (૪) બેંક (૫) જમીન વિકાસ બેંક (૬) મિત્રો
જમીનની તકરારનો પ્રકાર કોડ (૯-૧૮)
(૧) માલિકી હકની (૨) ગણોત હકની (૩) વારસાગત પહોંચણીની (૪) સરહદ અંગેની (૫) રસ્તા અંગેની (૬) અન્ય

૯.૨૪ હા. તો કેટલી ?

૯.૨૫ સરકારે લીધેલ જમીનનું વળતર તમને મળ્યું છે ? હા/ના

૯.૨૬ તમને જમીન કેવી રીતે મળી ? (કોડ)

૯.૨૭ જમીન માલિકીની થાય તે માટે કેટલા હપ્તા બાકી છે ?

૧૦. ખેતીનાં સાધનો

૧૦.૧ તમારી માલિકીનો કૂવો છે ? હા/ના

૧૦.૨ હોય તો કેવો છે ? કાચો/પાકો

૧૦.૩ કૂવામાં પિયત પૂરતું પાણી છે ? હા/ના

૧૦.૪ તમારી પાસે બળદગાડું છે ? હા/ના

૧૦.૫ હા. તો કયું ? લાકડાનાં પૈડાં કે ટાયરનાં પૈડાંવાળું ?

૧૦.૬ તમારી પાસે બળદ છે ? હા/ના

૧૦.૭ જો હોય તો કેટલા ? તમારી પાસે ખેતીનાં ક્યા સાધનો છે ?

૧૦.૮ હળ

૧૦.૯ રાંપ

૧૦.૧૦ રાંપડી

૧૦.૧૧ સમાર

૧૦.૧૨ વાવણિયો

૧૦.૧૩ પંખો

૧૦.૧૪ મોદ

૧૦.૧૫ અન્ય

જમીન કેવી રીતે મળી છે ? કોડ (૯-૨૬) (૧) વારસાઈમાંથી (૨) ટોચમર્યાદામાંથી (૩) વીસ મુદ્દાના કાર્યક્રમ હેઠળ (૪) અન્ય

૧૧. પશુધન (સંખ્યા લખવી)

૧૧.૧ ગાય

૧૧.૨ ભેંસ

૧૧.૩ ઘેટાં-બકરાં

૧૧.૪ મરઘી

૧૧.૫ ઊંટ

૧૧.૬ અન્ય

૧૨. મજૂરી

૧૨.૧ તમે મજૂરી કરો છો ? હા/ના

૧૨.૨ હા. તો ક્યા પ્રકારની (કોડ)

૧૨.૩ વર્ષ દરમ્યાન કેટલો સમય મજૂરી મળે છે ? (કોડ)

૧૨.૪ મજૂરીનો દર કેટલો છે ? પુ./સ્ત્રી બાળકો

૧૨.૫ મજૂરી કરવા બહારગામ જાઓ છો ? હા/ના

૧૨.૬ મજૂરી માટે બહારગામ ક્યાં જાઓ છો ? જિલ્લામાં કે જિલ્લા બહાર ?

૧૨.૭ હા. તો કેટલો સમય ?

૧૨.૮ બહારગામ મજૂરીએ એકલા જાઓ છો કે કુટુંબ સાથે ?

૧૨.૯ મજૂરી માટે તમે અગાઉથી કોઈની સાથે બંધાવ છો ?

૧૨.૧૦ તમે હાળી તરીકે રહો છો ? હા/ના

૧૨.૧૧ હા. તો કઈ શરતે ? (કોડ)

મજૂરીનો પ્રકાર કોડ (૧૨-૨) (૧) ખેતમજૂરી (૨) હાળીપ્રથા (૩) રસ્તાકામ (૪) બાંધકામ (૫) જંગલકામ (૬) છૂટક મજૂરી (૭) કારખાનામાં મજૂરી. મજૂરી કેટલો સમય મળે છે કોડ (૧૨-૩) (૧) આખું વર્ષ (૨) ૮થી ૧૦ માસ (૩) ૬થી ૭ માસ (૪) ૪થી ૫ માસ (૫) ૨થી ૩ માસ (૬) ફક્ત એક માસ ૧૨.૧૧ (કોડ) (૧) બારમાસી (૨) પાંચ વર્ષ માટે (૩) ૧૦ વર્ષ માટે (૪) કાયમી (૫) કુટુંબના અન્ય સભ્યો સાથે ૧૨.૧૨ (કોડ) માસિક (૨) વાર્ષિક (૩) ઉચ્ચક (૪) કપડાં (૫) ખાવાનું (૬) દવાદારૂ (૭) બીડી-તમાકુ (૮) અન્ય

૧૨.૧૨ તેમાં શું મળે છે ? (કોડ)

૧૨.૧૩ જેમની સાથે મજૂરી માટે બંધાવ છો તે પૂરેપૂરી સવલત આપે છે ?

૧૨.૧૪ બહારગામથી મજૂરીની કેટલી રકમ ઘરે પાછી લાવો છો ?

૧૨.૧૫ તમારા કુટુંબમાંથી કોઈ સભ્ય પાસે વેઠ કરાવવામાં આવે છે ? હા/ના

૧૨.૧૬ જો હા. તો કેવી ?

૧૩. વાર્ષિક આવક (ખર્ચ બાદ કરીને)

૧૩.૧ ખેતીની આવક

૧૩.૨ મજૂરીની આવક

૧૩.૩ પશુપાલનની આવક

૧૩.૪ ગૃહઉદ્યોગની આવક

૧૩.૫ વેપારધંધાની આવક

૧૩.૬ નોકરીની આવક

૧૩.૭ જંગલ મજૂરીની આવક

૧૩.૮ મત્સ્યઉદ્યોગની આવક

૧૩.૯ અન્ય આવક

૧૩.૧૦ કુલ આવક

૧૪. વાર્ષિક વપરાશ ખર્ચ

૧૪.૧ કુટુંબનું માસિક ખર્ચ

૧૪.૨ કુટુંબનું વાર્ષિક ખર્ચ

૧૪.૩ તમારી બધી આવક તમારા કુટુંબના ભરણપોષણ માટે પૂરતી છે ? હા/ના

૧૪.૪ કુટુંબનું માથાદીઠ માસિક ખર્ચ

૧૫. દેવું (રકમ લખવી)

૧૫.૧ તમારે દેવું છે ? હા/ના

૧૫.૨ હા. તો કેટલું ?
હા. તો કોનું ?

૧૫.૩ ૧. શાહુકાર વેપારી
૨. સગાંસંબંધી/મિત્રો
૩. સહકારી મંડળી
૪. બેંક
૫. જમીન વિ. બેંક
૬. સરકારી

૧૫.૪ દેવું ક્યા હેતુસર કર્યું ?
૧. ખેતી
૨. વેપાર-ધંધો
૩. શિક્ષણ
૪. ઢોરખરીદી
૫. મકાન બાંધકામ
૬. સામાજિક/ધાર્મિક
૭. નિભાવખર્ચ

૧૫.૫ દેવું ભરપાઈ કરવા શું કરવું જોઈએ ? (કોડ)

૧૬. આરોગ્ય

૧૬.૧ કુટુંબમાં કોઈ લાંબી માંદગીથી પીડાય છે ? હા/ના

૧૬.૨ જો હા. તો કઈ ? (કોડ)

૧૬.૩ માંદગીની સહાયનો લાભ મળે છે ? હા/ના

૧૬.૪ લાભ મેળવવા અરજી કરી છે ? હા/ના

૧૫. દેવું (૧૫-૫) (૧) દેવું માફ કરી દેવું જોઈએ (૨) વ્યાજ માફ કરી દેવું ભરપાઈ કરવા અંગે કોડ (૧૫-૫) (૧) દેવું માફ કરી દેવું જોઈએ. (૩) લાંબા ગાળાના હપ્તા બાંધવા જોઈએ.

૧૬.૫ જો લાભ મળ્યા હોય તો કેટલા રૂપિયા ?

૧૬.૬ માતાઓ અને છ વર્ષથી નીચેનાં બાળકોને પોષક આહારયોજનાનો લાભ મળે છે ? હા/ના

૧૬.૭ કુટુંબમાં ખોડખાંપણ ધરાવતી વ્યક્તિ છે ?
હા/ના

૧૬.૮ જો 'હા' તો પ્રકાર જણાવો (કોડ)

૧૬.૯ આરોગ્ય અંગે સારવારની જરૂર છે ? હા/ના

૧૬.૧૦ દવાઓ માટે આર્થિક સહાયની જરૂર છે ? હા/ના

૧૬.૧૧ ૧થી ૧૪ વર્ષ સુધીનાં બાળકોમાં કોઈ ખોડખાંપણવાળો છે ? હા/ના

૧૬.૧૨ જો હા. તો કેવા પ્રકારની ? (કોડ)

૧૬.૧૩ આવા પ્રકારની ખોડખાંપણવાળાં બાળકો તે પ્રકારની શાળાઓમાં જવા ઇચ્છે છે ?
હા/ના

૧૭. આવક વૃદ્ધિ

૧૭.૧ તમે નવો ધંધો કરવા ઇચ્છો છો ? હા/ના

૧૭.૨ જો હા. તો ક્યો ? (કોડ)

૧૭.૩ તમે કરવા ઇચ્છતા ધંધાની તાલીમ અને અનુભવ મેળવેલ છે ? હા/ના

૧૭.૪ જો ના. તો તાલીમની જરૂરિયાત છે ?
હા/ના

૧૭.૫ તમારા ખેતરને નહેરનો લાભ મળે તે માટે શું કરવાની જરૂરિયાત છે ?

માંદગીના પ્રકાર કોડ (૧૬-૨) (૧) ટી.બી. (૨) કેન્સર (૩) દમ (૪) પાંડુરોગ (૫) લકવા (૬) રક્તપિત્ત (૭) ચામડીનાં દર્દો (૮) અન્ય

કુટુંબમાં ખોડખાંપણના પ્રકાર અંગે કોડ (૧૬-૮) લૂલો-લંગડો (૨) આંધળો (૩) બહેરો (૪) મૂંગો (૫) બાળલકવો

૧૬.૬ આમાંથી કોણ કોણ કરજદાર છે ? ઘા/ના

આમાંથી કોણ ? ઉ૬ ૨ ૩૬૬

૧૬.૭ શું તમારા કોઈ સગાં કે મિત્રો તમારી પાસેથી પૈસા ઉછીના લે છે ? ઘા/ના

૧૬.૮ શું તમારા કોઈ સગાં કે મિત્રો તમારી પાસેથી પૈસા ઉછીના લે છે ? ઘા/ના

૧૬.૯ શું તમારા કોઈ સગાં કે મિત્રો તમારી પાસેથી પૈસા ઉછીના લે છે ? ઘા/ના

૧૬.૧૦ શું તમારા કોઈ સગાં કે મિત્રો તમારી પાસેથી પૈસા ઉછીના લે છે ? ઘા/ના

૧૬.૧૧ શું તમારા કોઈ સગાં કે મિત્રો તમારી પાસેથી પૈસા ઉછીના લે છે ? ઘા/ના

૧૭. સહકારી મંડળીના કેવાં અંગેની પ્રાથમિક માહિતી તમને કોઈ સહાય મળી છે ?

૧૭.૧ ખાંડના ગાળાના હક્ક

૧૭.૨ માફી મળી છે ?

૧૭.૩ અન્ય વિગત જણાવો ?

૧૮. જીવનપોષણ સ્તર (બે ટંક ભોજન ની સંખ્યા જણાવો)

૨૦.૧ સ્ટીલનાં વાસણો ઘા/ના

૨૦.૨ ઘડિયાળ ઘા/ના

૨૦.૩ ખેતીનાં પાવડા ઘા/ના

૨૦.૪ બાટલા પાટીયા ઘા/ના

૨૦.૫ ઘરઘંટી ઘા/ના

૨૦.૬ ખેતીનાં ઓજારો ઘા/ના

૨૦.૭ પ્રાઈમસ ઘા/ના

૨૦.૮ ઇલેક્ટ્રીક ઇસ્ત્રી ઘા/ના

૨૦.૯ પંખો ઘા/ના

૨૦.૧૦ સીવણનો સંચો ઘા/ના

૨૦.૧૧ સાઇકલ ઘા/ના

૨૦.૧૨ મોટરસાઇકલ, સ્કૂટર ઘા/ના

૨૦.૧૩ ઘડિયાળ ઘા/ના

૨૦.૧૪ રેડિયો ઘા/ના

૨૦.૧૫ ટીવી ઘા/ના

૨૧. સરકારી સહાયની વિગત

૨૧.૧ તમને કોઈ સરકારી સહાય મળી છે ? ઘા/ના.

દૂધનું વેચાણ કોડ (૧૭-૧૧) (૧) વેપારીને (૨) ઘરગથ્થુ ગ્રાહકોને (૩) સહકારી મંડળીઓ (૪) ઘરવપરાશમાં

સહકારી મંડળી કોડ (૧૮-૨) : (૧) ખેતીધિરાણ સહકારી મંડળી/લેમ્પસ (૨) દૂધ (૩) ઔદ્યોગિક (૪) મજૂર (૫) ગૃહનિર્માણ (૬) જંગલકામદાર (૭) મત્સ્ય (૮) અન્ય

૨૧.૨ કોડ (૧) ખેતી (કીટ્સ, કૂવો, બિયારણ, ખેતીનાં સાધનો (૨) સ્વરોજગારી (૩) નવા ધંધા માટે સહાય (૪) મરઘાંઉછેર યુનિટ (૫) મત્સ્યઉદ્યોગનાં સાધનો (૬) પશુપાલન (૭) નોકરી (૮) શૈક્ષણિક (૯) વૈદકીય સહાય (૧૦) કાનૂની સહાય (૧૧) રહેઠાણ

૨૧.૨ જા ના શું (કોડ)

૨૧.૩ આ સહાયથી તમારી આવકમાં વધારો થયો છે ?

૨૧.૪ આ સહાય કઈ એજન્સી તરફથી મળી હતી ? (કોડ) હા/ના

૨૧.૪.૧ આ સહાય ક્યારે મળી હતી ? (કોડ)

૨૧.૪.૨ આ સહાય વસ્તુમાં કે રોકડમાં મળી હતી (વિગત લખવી)

૨૧.૪.૩ રકમ મળી હોય તો કેટલી ?

૨૨. શિક્ષિત બેકાર

૨૨.૧ તમારા કુટુંબમાં કોઈ શિક્ષિત બેકાર છે ? હા/ના

૨૨.૨ જો હા તો કેટલા ? સંખ્યા લખવી

૨૨.૩ તેઓ કેટલું ભણેલા છે ?

૨૨.૩.૧ એસ.એસ.સી પાસ

૨૨.૩.૨ પી.ટી.સી. પાસ

૨૨.૩.૩ અનુસ્નાતક

૨૨.૩.૪ ટેક્નિકલ શિક્ષણ લીધેલ

૨૨.૪ બેકારીનું કારણ શું ?

૨૨-૪ ભણવાનું છોડી દીધું

૨૨.૪.૧ છેલ્લા કામ પરથી છૂટા

૨૨.૪.૨ બે વર્ષથી

૨૨.૪.૩ ત્રણ વર્ષથી

૨૨.૪.૪ ત્રણ વર્ષથી વધુ

૨૨.૪.૫ ત્રણથી વધુ

૨૨.૫ ત્રણથી વધુ

૨૨.૫.૧ એક પણ વખત નહીં

૨૨.૫.૨ એક

૨૨.૫.૩ બે

૨૨.૫.૪ ત્રણ

૨૨.૫.૫ ત્રણથી વધુ

૨૩. સ્થળાંતર કરેલ કુટુંબની વિગત

૨૩.૧ તમે બહારગામથી આવીને અહીં વસ્યા છો ? હા/ના

૨૩.૨ તમારું મૂળ વતન કયું ?

૨૩.૨.૧ ગામ

૨૩.૨.૨ તાલુકો

૨૩.૨.૩ જિલ્લો

૨૩.૨.૪ રાજ્ય

૨૩.૩ તમે બહારગામથી કેટલાં વર્ષથી આવ્યા છો ? (કોડ)

૨૩.૪ તમે સ્થળાંતરિત થયા એ પહેલાં તમારા વતનમાં તમારો ધંધો શું હતો ? (કોડ)

૨૩.૫ હાલમાં તમે એકલા રહો છો ? કે કુટુંબ સહિત ?

૨૩.૬ સ્થળાંતર કરવાનાં કારણો (કોડ)

૨૨૭

૨૨.૭ જે બેકાર છે તેમનાં નામો રોજગાર વિનિમય કચેરીમાં નોંધાયેલ છે ? હા/ના

૨૨.૮ જો હા તો કેટલા વર્ષથી ?

૨૨.૮.૧ છેલ્લાં ત્રણ વર્ષથી

૨૨.૮.૨ ત્રણ વર્ષથી વધુ

૨૨-૯ રોજગાર કચેરીમાંથી કેટલી વખત ઈન્ટરવ્યૂ માટે બોલાવ્યા છે.

૨૨.૯.૧ એક પણ વખત નહીં

૨૨.૯.૨ એક

૨૨.૯.૩ બે

૨૨.૯.૪ ત્રણ

૨૨.૯.૫ ત્રણથી વધુ

૨૩.૩ (કોડ) : (૧) છેલ્લાં બે વર્ષથી (૨) બેથી પાંચ (૩) પાંચથી દશ (૪) ૧૦ વર્ષથી વધુ. ૨૪.૩ (કોડ) : (૧) ખેતી (૨) ખેતમજૂરી અને મજૂરી (૩) વંશપરંપરાગત ધંધો (૪) વેપાર (૫) નોકરી (૬) અન્ય વિગત લખવી ૨૪.૪ (૧) સંબંધીને ઘરે (૨) કામ પર સાથે લઈ જાય (૩) અન્ય (વિગત લખવી)

૨૨.૪ (કોડ) (૧) આઈ. આર. ડી. (૨) કોર્પોરેશન (૩) સમાજકલ્યાણ ખાતું (૪) પ્રાયોજના કચેરી (૫) જિલ્લા મંડળ (૬) જિલ્લા કુટિર ઉદ્યોગ (૭) સ્વૈચ્છિક સંસ્થા. ૨૨.૪.૧ (કોડ) ૧થી ૨ વર્ષ (૨) ૩થી ૪ વર્ષ (૩) ૪ વર્ષથી ઉપર. ૨૨.૫ (કોડ) આર્થિક રીતે પોસાતું નથી (૨) ઘરની અન્ય જવાબદારી (૩) આગળ અભ્યાસ કરવાની ઈચ્છા નથી (૪) અન્ય

૨૪. કુટુંબમાંથી હાલમાં કોઈએ સ્થળાંતર કર્યું હોય તેની વિગત

૨૪.૧ તમારા કુટુંબમાંથી હાલમાં કોઈ સભ્યો સ્થળાંતરિત છે ? હા/ના

૨૪.૨ જો હા તો ક્યાં ?

(અ) ગામ

(બ) તાલુકો

(ક) જિલ્લો

૨૪.૩ સ્થળાંતર શા માટે કર્યું (કોડ)

૨૪.૪ કુટુંબના સભ્યો સ્થળાંતર કરે છે ત્યારે બાળકોના અભ્યાસ અંગે શું કરો છો ? (કોડ)

૨૫. કુટુંબનિયોજન અંગેની વિગત

૨૫.૧ તમે ગર્ભનિરોધક પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરો છો ? હા/ના

૨૫.૨ હા. તો કઈ (કોડ)

૨૫.૩ તમે નસબંધી ઓપરેશનમાં માનો છો ? હા/ના

૨૫.૪ તમે કઈ પરિસ્થિતિમાં નસબંધી ઓપરેશન કરાવવાની ઈઇછા રાખો છો ? (કોડ)

૨૫.૫ પતિ કે પત્નીમાંથી કોઈએ ઓપરેશન કરાવ્યું છે ? હા/ના

૨૫.૬ હા તો કોણે ? પતિ/પત્ની

૨૫.૭ કેટલાં બાળકો પછી ઓપરેશન કરાવ્યું છે ? (કોડ)

૨૫.૮ ઓપરેશન કરાવ્યું એ વખતે તમારી ઉંમર કેટલી હતી ? (કોડ)

૨૫.૨ (કોડ) (૧) નિરોધ (૨) ટેબલેટ (૩) ડાયાફ્રામ (૪) આંકડી (૫) કોમ. ૨૫.૪ (કોડ) (૧) બે બાળકો પછી (૨) ત્રણ બાળકો પછી (૩) ત્રણથી વધુ બાળકોના જન્મ પછી (૪) છોકરાના જન્મ બાદ (૫) છોકરીના જન્મ બાદ. ૨૫.૭ (કોડ) (૧) બે બાળકો પછી (૨) ત્રણ બાળકો પછી (૩) ૪ બાળકો પછી (૪) પાચ બાળકો પછી. ૨૫.૮ (કોડ) (૧) ૨૦થી ૩૦ વર્ષમાં (૨) ૩૧થી ૪૦ (૩) ૪૧થી ૫૦ (૪) ૫૦થી વધુ

૧. રહેઠાણ અંગેની જરૂરિયાત

૧.૧ અજવાળિયાં

૧.૨ નળનું જોડાણ

૧.૩ નિર્ધૂમ ચૂલા

૧.૪ નાવણિયું

૧.૫ વીજળીનું જોડાણ

૧.૬ પાણીના નિકાલની વ્યવસ્થા

૧.૭ બારીબારણાં

૧.૮ પાણિયારું

૧.૯ ગોબર ગૅસ

૧.૧૦ અન્ય

૨. ઘરથાળના પ્લૉટ અંગે

૨.૧ ઘર બાંધવા માટે પ્લૉટ મળેલ છે ? હા/ના

૨.૨ પ્લૉટ મળેલ હોય તો બાંધકામની જરૂરિયાત છે ? હા/ના

૨.૩ નવો પ્લૉટ જોઈએ છે ? હા/ના

૨.૪ નવાં મકાનની જરૂરિયાત છે ? હા/ના

૨.૫ મકાનનું સમારકામ કરાવવું છે ? હા/ના

૩.૧ જમીન સમતળ કરાવવી છે ? હા/ના

૩.૨ પાળ બાંધવાના છે ? હા/નાં

૩.૩ નળાં બાંધવાના છે ? હા/ના

૩.૪ હા, તો કેટલાં, તો કેટલો ખર્ચ થશે ?

૩.૫ વાડ બનાવવી છે ? હા/ના

૩.૬ ક્યારો બનાવવો છે ? હા/ના

૩.૭ ખેતી માટે જમીન જોઈએ છે ? હા/ના

૩.૮ બિયારણની જરૂરિયાત છે ? હા/ના

૩.૯ ખાતરની જરૂરિયાત છે ? હા/ના

૩.૧૦ જંતુનાશક દવાની જરૂરિયાત છે ? હા/ના

૩.૧૧ ખેતી માટેની જમીન માલિકીની થાય તે માટે હપતા ભરવા નાણાંકીય સહાયની જરૂર છે ? હા/ના

૩.૧૨ તમારા ખેતર ઉપર વિવિધલક્ષી પાકો માટે નિદર્શન કરવા ઇચ્છો છો ? હા/ના ?

૩.૧૩ તમારા ખેતર ઉપર પાક સંરક્ષણ માટે નિદર્શન કરવા ઇચ્છો છો ? હા/ના

૪. ખેતીનાં સાધનોમાં જરૂરિયાત શી છે ?

૪.૧ લાકડાનું હળ

૪.૨ રાંપ

૪.૩ રાંપડી

૪.૪ સમાર

૪.૫ વાવણિયો

૪.૬ લોખંડનું હળ

૪.૭ મોઘ

૪.૯ બળદ

૪.૧૦ બળદગાડું

૪.૧૧ દવા છાંટવા માટે સ્પ્રેયર તથા પંપ

૪.૧૨ અન્ય

૫. કૂવા તથા પિયતનાં સાધનોની જરૂરિયાત

૫.૧ નવો કૂવો કરાવવો છે ? હા/ના

૫.૨ કૂવો ઊંડો કરાવવો છે ? હા/ના

૫.૩ કૂવો મરામત કરાવવો છે ? હા/ના

૫.૪ કોસ અથવા રહેંટ જોઈએ છે ? હા/ના

૫.૫ ઈલેક્ટ્રિક પંપ જોઈએ છે ? હા/ના

૫.૬ ઓઈલ એન્જિન જોઈએ છે ? હા/ના

૫.૭ પાઇપલાઇન નખાવવી છે ? હા/ના

૫.૮ પિયત માટે કૂવા પર વીજળીજોડાણની જરૂર છે ? હા/ના

૬. ફળઝાડ, શાકભાજી અને વનીકરણની જરૂરિયાત

૬.૧ શાકભાજીનું વાવેતર કરવું છે ? હા/ના

૬.૨ ફળઝાડ ઉછેર જો કરાવવો હોય તો ક્યો ? (કોડ)

૬.૩ વાંસ ઉગાડવા છે ? હા/ના

૬.૪ જમીનમાં ઘાસચારો ઉગાડવો છે ? હા/ના

૬.૫ પોતાની જમીનમાં વનીકરણ કરવું છે ? હા/ના

૭. પશુપાલનની જરૂરિયાત

૭.૧ તમને કોઈ પશુની જરૂર છે ? હા/ના

૭.૨ જો હા તો ક્યા પશુની ? (કોડ)

૭.૩ ઘાસ અને ખાણ અંગેની જરૂરિયાત છે ? હા/ના

૭.૪ ઢોર બાંધવા કોઢની જરૂરિયાત છે ? હા/ના

૮. વંશપરંપરાગત ધંધાની જરૂરિયાત

૮.૧ વંશપરંપરાગત ક્યો ધંધો છે ? (વિગત લખવી)

૮.૨ વંશપરંપરાગત ધંધા માટે સહાયની જરૂર છે ? હા/ના

૮.૩ જો હા તો ક્યા પ્રકારની (કોડ)

ફળઝાડનું વાવેતર કો. ૧ (૬-૨) (૧) આંબા (૨) ચીકુ (૩) પપૈયાં (૪) લીંબુ (૫) કેળાં (૬) નાળિયેર (૭) મરચાં અને બતક (૮) અન્ય

પશુધન કોડ (૭-૨) (૧) ભેંસ (૨) ગાય (૩) ઘેટાં (૪) બકરાં (૫) ઊંટ (૬) બળદ (૭) મરઘાં અને બતક (૮) અન્ય

૯. પરિવહનના ધંધા માટે ભાડેથી ફેરવી રોજી કમાવવા

૯.૧ પરિવહનના ધંધા માટે ભાડેથી ફેરવી રોજી કમાવવા માટે કોઈ સાધનની જરૂર છે ? હા/ના

૯.૨ જો હા તો ક્યા ? (કોડ) (૧) ઘોડાગાડી (૨) બળદ (૩) ઓટોરિક્ષા (૪) ટેમ્પો (૫) હાથલારી (૬) રેકડી (૭) પેડલરિક્ષા (૮) ઘોડાગાડી (૯) અન્ય.

૯.૩ હાલના સાધનમાં સુધારણા કરાવવી છે ? હા/ના

૧૦. નવા ધંધા-રોજગાર માટે

૧૦.૧ નવા ધંધા-રોજગાર માટે તાલીમની જરૂર છે ? હા/ના

૧૦.૨ જો હા તો કઈ ? (કોડ) નવા ધંધારોજગાર માટે તાલીમ કોડ (૧૦-૨) (૧) **કડિયાકામ** (૨) **સુથારીકામ** (૩) વાંસકામ (૪) મત્સ્યઉદ્યોગ (૫) ખાદીઉદ્યોગ (૬) સીવણકામ (૭) ઈલેક્ટ્રિશિયન (૮) વાયરમેન (૯) ટર્નર (૧૦) **ફીટર** (૧૧) વેલ્ડર્સ (૧૨) ઓટો રિપેરર (૧૩) સ્ક્રીન (૧૪) પ્રિન્ટિંગ (૧૫) કમ્પોઝિટર્સ (૧૬) ઝીરાઉદ્યોગ (૧૭) રેડિયો રિપેરર (૧૮) ઘડિયાળ રિપેરર (૧૯) એરકન્ડિશન રિપેરર (૨૦) કાર્પેટ બનાવવી (૨૧) અંબર ચરખા (૨૨) ઊનવણાટ (૨૩) ભરત ગૂંથણ (૨૪) મોલ્ડિંગ (૨૫) અન્ય

૧૧.૧ તમે કોઈ નવો ધંધો કરવા ઈચ્છો છો ? હા/ના

૧૧.૨ જો હા તો ક્યો ? (વિગત લખવી) ખોડખાંપણ અંગે મદદની જરૂરિયાત કોડ (૧૨-૨) (૧) સાધનો (૨) નાણાંકીય (૩) સારવાર (૪) વ્યવસાયક તાલીમ (૫) અન્ય.

૧૨.૧ ખોડખાંપણ અંગે મદદની જરૂર છે ? હા/ના

૧૨.૨ જો હા તો કેવા પ્રકારની ? (કોડ) વંશપરંપરાગત ધંધા માટે જરૂરિયાત કોડ (૮-૩) (૧) નાણાં (૨) કાચો માલ (૩) સાધનો (૪) તાલીમ (૫) માર્ગદર્શન (૬) અન્ય.

પરિશિષ્ટ - ૫

જિલ્લાવાર પસંદ થયેલ તાલુકામાં શિક્ષકોને તાલીમ આપ્યા અંગેની માહિતી

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો		તાલીમ આપ્યા તારીખ
૧	૨	૩		૪
૧	વડોદરા	(૧)	વડોદરા	૨૦-૮-'૮૮
		(૨)	સિનોર	૩૧-૮-'૮૮
		(૩)	સાવલી	૨૯-૮-'૮૮ ૨૯-૧૦-'૮૮
		(૪)	સંખેડા	૨૬-૮-'૮૮
		(૫)	પાદરા	૧૨-૯-'૮૮
		(૬)	કરજણ	૨૨-૯-'૮૮
		(૭)	પાવીજેતપુર	૨૩-૯-'૮૮
		(૮)	વાઘોડિયા	૧૦-૧૦-'૮૮
		(૯)	ડભોઈ	૧૧-૧૦-'૮૮
૨	ભરૂચ	(૧)	ભરૂચ	૧૨-૯-'૮૮
		(૨)	અંકલેશ્વર	૧૪-૯-'૮૮
		(૩)	હાંસોટ	૧૭-૯-'૮૮
		(૪)	વાગરા	૧૯-૯-'૮૮
		(૫)	જંબુસર	૨૧-૯-'૮૮
		(૬)	આમોદ	૨૩-૯-'૮૮
૩	સુરત	(૧)	ચોર્યાસી	૬-૯-'૮૮
		(૨)	ઓલપાડ	૭-૯-'૮૮
		(૩)	કામરેજ	૮-૯-'૮૮
		(૪)	પલસાણા	૯-૯-'૮૮
૪	વલસાડ	(૧)	વલસાડ	૧૪-૧૦-'૮૮

	(૨) નવસારી	૨૭-૧૦-'૮૮
	(૩) ગણદેવી	૨૮-૧૦-'૮૮
૫ પંચમહાલ	(૧) ગોધરા	૧૬-૯-'૮૮
	(૨) શહેરા	૧૪-૯-'૮૮
	(૩) લુણાવાડા	૧૩-૯-'૮૮
	(૪) હાલોલ	૧૯-૯-'૮૮
	(૫) કાલોલ	૧૭-૯-'૮૮
	(૬) જાંબુઘોડા	૨૦-૯-'૮૮
૬ સાબરકાંઠા	(૧) મોડાસા	૨૯-૮-૮૮
	(૨) બાયડ	૨૯-૮-૮૮
	(૩) માલપુર	૨૯-૮-૮૮
	(૪) ઈડર	૩૦-૮-૮૮
૭ બનાસકાંઠા	(૧) પાલનપુર	૩-૧૦-'૮૮
	(૨) વડગામ	૩-૧૦-'૮૮
	(૩) ડીસા	૩-૧૦-'૮૮
	(૪) રાધનપુર	૩-૧૦-'૮૮
	(૫) દિયોદર	૩-૧૦-'૮૮
	(૬) ધાનેરા	૪-૧૦-'૮૮
૮ અમદાવાદ	(૧) ધોળકા	૨૪-૧-'૮૯
	(૨) દસક્રોઈ	૭-૨-'૮૯
	(૩) વિરમગામ	૩૦-૧-'૮૯
૯ ખેડા	(૧) નડિયાદ	૨-૧૨-'૮૮
	(૨) મહેમદાવાદ	૨-૧૨-'૮૮
	(૩) બાલાસિનોર	૨-૧૨-'૮૮
	(૪) ઠાસરા	૨-૧૨-'૮૮
	(૫) કપડવંજ	૨-૧૨-'૮૮
	(૬) ખંભાત	૩-૧૨-'૮૮
	(૭) માતર	૩-૧૨-'૮૮
	(૮) પેટલાદ	૩-૧૨-'૮૮
	(૯) બોરસદ	૩-૧૨-'૮૮
	(૧૦) આણંદ	૩-૧૨-'૮૮
૧૦ કચ્છ	(૧) રાપર	૧૪-૨-'૮૯
	(૨) ભચાઉ	૧૫-૨-'૮૯
	(૩) અંજાર	૧૫-૨-'૮૯
	(૪) ભૂજ	૧૬-૨-'૮૯
	(૫) મુંદ્રા	૧૬-૨-'૮૯
	(૬) માંડવી	૧૬-૨-'૮૯
	(૭) અબડાસા	૧૬-૨-'૮૯
	(૮) નખત્રાણા	૧૬-૨-'૮૯
૧૧ મહેસાણા	(૧) સમી	૩-૧૦-'૮૮
	(૨) પાટણ	૩-૧૦-'૮૮
	(૩) વિજાપુર	૩-૧૦-'૮૮
૧૨ રાજકોટ	(૧) જેતપુર	૩-૧૦-'૮૮
૧૩ જામનગર	(૧) જામનગર	૩-૧૦-'૮૮
	(૨) જામજોધપુર	૩-૧૦-'૮૮
૧૪ ભાવનગર	(૧) ભાવનગર	૩-૧૦-'૮૮
	(૨) ગઢડા	૩-૧૦-'૮૮
૧૫ જૂનાગઢ	(૧) મેંદરડા	૩-૧૦-'૮૮
	(૨) તલાલા	૩-૧૦-'૮૮
	(૩) પાટણ વેરાવળ	૩-૧૦-'૮૮
	(૪) માળિયા	૩-૧૦-'૮૮
	(૫) માંગરોળ	૩-૧૦-'૮૮

(૬)	પોરબંદર	૩-૧૦-'૮૮
(૭)	રાણાવાવ	૩-૧૦-'૮૮
(૮)	વિસાવદર	૩-૧૦-'૮૮

નોંધ : જિલ્લાના ક્રમ નંબર ૧૧ મહેસાણાથી ક્રમ નંબર ૧૫ જૂનાગઢ સુધીનું સર્વેક્ષણ કામ કેન્દ્ર તરફથી કરાવવામાં આવ્યું હતું.

પરિશિષ્ટ - ૬

ગુજરાતની આદિવાસી જાતિઓ

૧ બરડા

૨ બામચા, બાવચા

૩ ભરવાડ (ગીર, આલેચ, બરડા)

૪ ભીલ

૫ ભીલ, ભીલ ગરાસિયા, ઢોલિયા ભીલ, રાવલ ભીલ, ડુંગરી ભીલ, તડવી ભીલ, ભંગાલિયા, ભીલાલા પવારા વસાવા અને વસાવે

૬ ચારણ (ગીર, આલેચ, બરડા)

૭ ચૌધરી

૮ ચૌધરા

૯ ધાનકા, તડવી, ટેકરિયા, વળવી

૧૦ ધોડિયા

૧૧ દૂબળા, તલાવિયા, હળપતિ

૧૨ ગામીત અને ગામટા અથવા ગાવિત, માવચી, પડવી, વસાવા અને વળવી

૧૩ ગોંડ અને રાજગોંડ

૧૪ કાથોડી, કાતકરી, ઢોર કથોડિયા, સોન કાતકરી

૧૫ કોંકણા, કોકણી, કુંકણા

૧૬ કોળી (કચ્છ)

૧૭ ઢોર ટેબરે કોળી, કોલચા, અથવા કોલઘા

૧૮ કુનબી (ડાંગના)

૧૯ નાયકડા અથવા નાયકા, ચોલીવા નાયકા, કાપડિયા નાયકા, મોટા નાયકા, નાના નાયકા

૨૦ પઢાર

૨૧ પારધી

૨૨ પારધી અડવી ચિંચર ફણસે

૨૩ પટેલિયા

૨૪ પોમલા

૨૫ રબારી (ગીર, આલેચ, બરડા)

૨૬ રાઠવા

૨૭ સીદી (સૌરાષ્ટ્ર)

૨૮ વાઘરી (કચ્છ)

૨૯ વારલી

૩૦ વિટોલિયા, કોટવાલિયા, બરોડિયા

પરિશિષ્ટ - ૭

આદિવાસી સંશોધન અને તાલીમ કેન્દ્ર

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૪

ફોન નં : ૪૪૬૩૪૯
૪૪૬૧૪૮

છૂટાછવાયા આદિવાસીઓ માટેના સર્વેક્ષણ હેઠળનાં કુટુંબોની સામાજિક-આર્થિક મોજણી :

વર્ષ : ૧૯૮૮-૮૯

કુટુંબપત્રક ભરનાર માટે વિગતવાર સૂચનાઓ :

(૧) એક બુકમાં પંદર કુટુંબોનો સમાવેશ કરેલ છે. પંદર કુટુંબ પછી બીજી બુક વાપરવી, બુકલેટો ઉપર વ્યવસ્થિત રીતે બુકનંબર લખવો જેમ કે ૧,૨,૩

(૨) કોડની યાદી દરેક પાના ઉપર જુદી છાપવામાં આવી છે.

(૩) કુટુંબપત્રક બે નકલમાં ભરવાનું છે. કુટુંબપત્રકનું પહેલું પાનું સફેદ અને બીજું પીળા રંગનું છે. દરેક કુટુંબની વિગત બે નકલમાં લેવાની છે. તેની કાર્બનપેપર વ્યવસ્થિત રીતે સફેદ કાગળ નીચે મૂકી માહિતી ભરવી. કાર્બન ખસી ન જાય તે માટે પિન મારીને બરાબર ગોઠવવું.

(૪) કુટુંબપત્રકો ભરવા માટેની બુકો તાલુકા કેળવણી નિરીક્ષકની કચેરીમાં પહોંચાડવામાં આવશે અને તમારું કામ પૂરું થતાં બધી બુકલેટો તાલુકા કેળવણી નિરીક્ષકની કચેરીમાં સુપરત કરવા વિનંતી.

(૫) પત્રક ભરનારે બુકલેટ ઉપર પોતાનું પૂરેપૂરું નામ તથા સરનામું લખવું, ઘરનું તથા શાળાનું એમ બન્ને સરનામાં લખવાં. જેથી કુટુંબપત્રક મહેનતાણું ચૂકવતા સમયે સરળતા રહે.

(૬) પત્રકને વાળવું નહીં, સાચવીને ફાટે નહીં તેવી રીતે ઉપયોગ કરવો.

(૭) કુટુંબપત્રકની વિગતો સ્પષ્ટ અને સારા અક્ષરે ભરવી.

(૮) તમારા કાર્યક્ષેત્રના ગામ પર તમારા ભરાયેલ કુટુંબોની વિગતોની ચકાસણી માટે કેન્દ્રે નિયુક્ત કરેલા નિરીક્ષક તેમ જ કેન્દ્રના અધિકારીઓ આવે ત્યારે તેમને તમારા કાર્યની ચકાસણી કરવામાં સાથ આપવા વિનંતી છે.

(૯) કુટુંબપત્રક કુટુંબના વડા પાસે જઈને રૂબરૂમાં ભરવું.

(૧૦) કોઈ પણ કુટુંબપત્રકની શરૂઆત કર્યા પછી તેને અધૂરું છોડવું નહીં. કુટુંબની પૂરેપૂરી વિગતોનો સમાવેશ કરવો, એટલે કે કુટુંબપત્રકમાં પૂરેપૂરાં પંદર કુટુંબ ભરવાં.

(૧૧) કુટુંબની વ્યાખ્યામાં માતા, પિતા અને અપરિણીત બાળકોનું બનેલું એક કુટુંબ ગણવું.

(૧૨) એક જ કુટુંબમાં કુટુંબના વડા સિવાય તેમના પરિણીત પુત્રો-પત્નીઓ સાથે રહેતાં હોય અને અલગ રસોડે જમતાં હોય તો જ તેમને અલગ કુટુંબ ગણી માહિતી લેવી.

(૧૩) જ્યાં 'હા' કે 'ના' લખવાનું હોય ત્યાં 'હા' કે 'ના' સ્પષ્ટ લખવું. ખાલી જગ્યા કે લીટી દોરવી નહીં.

(૧૪) પત્રક નં. ૧, કોલમ નંબર ૨, કુટુંબની સભ્ય સંખ્યા, કોલમ નંબર - ૩, કુટુંબના સભ્યોનું વયજૂથ પ્રમાણે વર્ગીકરણ, બન્ને કોલમનો આડો અને ઊભો સરવાળો એક થવો જોઈએ.

(૧૫) પત્રક નં. ૨, કોલમ નં. ૨ શિક્ષણમાં કુટુંબના જે જે સભ્યોએ જ્યાં સુધીનું શિક્ષણ મેળવેલ હોય તે નોંધવું. દા. ત. એસ. એસ. સી. પાસ.

(૧૬) પત્રક નં. ૨ કોલમ નં. ૫માં કુટુંબના સભ્યોમાં જેમનું શિક્ષણ ચાલુ હોય તે લખવું. દા.ત. બીજું ભણે છે, દસમું ભણે છે - વગેરે

(૧૭) પોસ્ટ ગ્રેજ્યુએટ એટલે એમ.એ., એમ. કોમ., એમ.એસસી. તેમ જ એમ.ડી. સુધીનો અભ્યાસ કરેલ ભાઈ-બહેનોની વિગત પત્રક નં. ૨માં ૪/૧૯ અને ૪/૨૦ માં લખવી.

(૧૮) પત્રક નં. ૨ના કોલમ નંબર ૪ અને ૫નો સરવાળો કુટુંબના કુલ સભ્યોની સંખ્યા (પત્રક નં. ૧ કોલમ નં. ૨) ની બરોબર થવો જોઈ એ.

(૧૯) પત્રક નં. ૮ કોલમ નં. ૨૦.૧થી ૨૦.૧૫માં સંખ્યા લખવી.

(૨૦) પત્રક નં. ૯માં કોડ નં. ૨૨.૪ને બદલે ૨૧.૪ છે તેથી ૨૧.૪ના કોડ ભરતી વખતે કોડ યાદી ૨૨.૪ જોવી.

(૨૧) એક કુટુંબદીઠ રૂ. ૧-૨૫ પૈસા પ્રમાણે મહેનતાણું ચૂકવવામાં આવશે. બુકલેટમાં પાના નીચે સરવાળા કરવા નહીં.

પરિશિષ્ટ-૮

જિલ્લાવાર અને જાતિવાર કુટુંબો

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	ભીલ/ ભીલ ગરાસિયા ડુંગરીભીલ	દૂબળા હળપતિ તળાવિયા	ધોડિયા	ગામીત/ ગાવીત માવચી પડવી	નાયકા નાયકડા કાપડિયા	રાઠવા	ચૌધરી/ ચૌધરા	કોંકણા (કૂંકણી કૂંકણા	કૂનબી	ધાનકા (તડવી-તેતરિયા)
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૧	જામનગર	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
૨	ભાવનગર	૫૫	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		૧૧.૦૦									
૩	જૂનાગઢ	૧૮૦	-	-	-	-	૨૪	-	-	-	-
		૧૯.૬૫					૨.૬૨				

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૪	કચ્છ	૪૧૪	૪૫	૧૫	૩૦	-	૧	-	-	-	-
		૫.૯૬	૦.૬૫	૦.૨૧	૦.૪૩		૦.૦૧				
૫	અમદાવાદ	૧૭૩	૩૧	-	-	-	૫૫	૧૧	-	-	૧૮૯
		૩૭.૬૧	૬.૭૪				૧૧.૯૬	૨.૩૯			૪૧.૦૯
૬	મહેસાણા	૭૩	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		૧૦૦.૦૦									
૭	ખેડા	૨૬૧૬	૫૮	-	૭૨	૩૬૧	૪૧	૧	-	-	૮૫૮
		૬૩.૯૦	૧.૪૨		૧.૭૬	૮.૮૨	૧.૦૦	૦.૦૨			૨૦.૯૬
૮	સાબરકાંઠા	૧૮૧૮	-	-	-	૪૫	-	-	-	-	૨૩
		૯૬.૨૪				૨.૩૮					૧.૨૧
૯	બનાસકાંઠા	૧૩૦૧	-	-	-	-	-	-	-	-	
		૭૩.૧૭									

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૧૦	પંચમહાલ	૧૨૦૩	-	-	૯૩	૫૬૮૪	૬૪૭	-	-	-	૧૨૫
		૧૪.૪૮	-	-	૧.૧૨	૬૮.૩૮	૭.૭૮	-	-	-	૧.૫૦
૧૧	વલસાડ	૪૮૦	૪૬૭૯	૩૨૯	૧૧	૮૬૭	૨૫	૬૧	૫૪	-	-
		૭.૩૧	૭૧.૨૩	૪.૯૯	૦.૧૭	૧૩.૨૦	૦.૩૮	૦.૯૩	૦.૮૨		
૧૨	સુરત	૯૯૦	૧૦૦૦૦	૧૮૫	૩૫૧	૬૬૪	૨૫૬	૧૯૯	૨૪	-	૩
		૮.૦૮	૮૧.૬૪	૧.૫૧	૨.૮૭	૧.૩૪	૨.૧૦	૧.૬૨	૦.૨		૦.૦૨
૧૩	ભરૂચ	૧૦૪૦૩	૫૪૪૭	-	-	-	૭૪	-	-	-	૧૦
		૬૫.૨૬	૩૪.૧૮				૦.૪૬	-	-	-	૦.૦૬
૧૪	વડોદરા	૧૪૬૬૬	૧૮૦૫	૫	૩૬૧	૨૭૩૫	૮૯૪૫	૧૪૦	૧	૩	૫૦૧૧
		૪૨.૭૪	૫.૨૬	૦.૦૨	૧.૦૫	૭.૯૭	૨૬.૦૬	૦.૪૨	૦.૦૧	૦.૦૧	૧૪.૬૧
		૩૪૩૭૨	૨૨૦૬૫	૫૩૩	૯૧૮	૯૮૫૬	૧૦૦૬૯	૪૧૨	૭૯	૩	૬૨૧૯
		૩૬.૫૯	૨૩.૪૯	૦.૫૭	૦.૯૮	૧૦.૪૯	૧૦.૭૧	૦.૪૪	૦.૮૦	૦.૦૧	૬.૬૨

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	વારલી	પટેલિયા	કોળી (કચ્છના)	કોળીઢોર/ કોલઘા/ કોલચા ટોકરે કોળી	કોટવાલિયા વીટોલિયા વાંસફોડિયા	રબારી		વાઘરી	સીદી	કાથોડી કાતકરી
૧	૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮		૧૯	૨૦	૨૧
૧	જામનગર	-	-	-	-	-	૩૩૦		-	-	-
							૧૦૦.૦૦				
૨	ભાવનગર	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
૩	જૂનાગઢ	-	-	-	-	-	૭૨	૩૯૪	૭૬		
							૭.૮૬	૪૩.૦૧	૮.૩૦		
૪	કચ્છ	-	-	૪૩૯૩	-	-		૨૧૭	-	-	
				૬૩.૨૩				૩.૧૨			

૧	૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧
૫	અમદાવાદ	-	-	-	-	-	-	-	-	-
૬	મહેસાણા	-			-	-	-	-	-	-
૭	ખેડા	૧	૧૪	૮	-	૧	૩	૧	-	-
		૦.૦૨	૦.૩૪	૦.૨૦		૦.૦૨	૦.૦૮	૦.૦૨		
૮	સાબરકાંઠા	-	-	-	-	-	-	-	-	-
૯	બનાસકાંઠા	-	-	૨	-	-	-	-	-	-
				૦.૧૧						
૧૦	પંચમહાલ	૫૦૭	-	-	-	-	-	-	-	-
		૬.૧૦								
૧૧	વલસાડ	૨૫	૫	-	૨	૧૧	-	-	-	-
		૦.૩૮	૦.૦૮		૦.૦૩	૦.૧૭				
૧૨	સુરત	-	-	૮	-	૨૧	૩	૩	-	-
				૦.૦૭	-	૦.૧૭	૦.૦૨	૦.૦૨		

૧	૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧
૧૩	ભરૂચ	-	-	-	-	-	-	૬	-	-
								૦.૦૪		
૧૪	વડોદરા	-	૭	૧૨	૫૩૦	-	૬	૨૦	-	-
			૦.૦૨	૦.૦૩	૧.૫૪		૦.૦૨	૦.૦૬		
	કુલ	૨૬	૫૩૩	૪૪૨૩	૫૩૨	૩૩	૪૧૪	૨૪૭	૩૯૪	૭૬
		૦.૦૩	૦.૫૭	૪.૭૧	૦.૫૭	૦.૦૪	૦.૦૪	૦.૨૬	૦.૪૨	૦.૦૮

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	પારધી (કચ્છના)	પારધી અડવીચીન્ચર ફણસે	બાવચા બામચા	ચારણ	ભરવાડ	ગોંડ/ રાજગોડ	પોમલા	બરડા	બીન વર્ગીકૃત	કુલ
૧	૨	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦	૩૧
૧	જામનગર	-	-	-	-	-	-	-	-	-	૩૩૦
											૧૦૦.૦૦
૨	ભાવનગર	-	-	-	-	-	-	-	-	-	૫૫
											૧૦૦.૦૦
૩	જૂનાગઢ	-	-	-	૧૯	૬	-	-	-	૧૪૫	૯.૧૬
					૨.૦૭	૦.૬૬				૧૫.૮૩	૧૦૦.૦૦
૪	કચ્છ	૨૧૧	૬	-	-	-	-	-	-	૧૬૧૬	૬૯૪૮
		૩.૦૪	૦.૦૯	-	-	-	-	-	-	૨૩.૨૬	૧૦૦.૦૦

૧	૨	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦	૩૧
૫	અમદાવાદ	-	-	-	-	-	-	-	-	૧	૪૬૦
										૦.૨૧	
૬	મહેસાણા	-	-	-	-	-	-	-	-	-	૭૩
											૧૦૦.૦૦
૭	ખેડા	૧	-	૪		૪૦	-	-	-	૧૪	૪૦૯૪
		૦.૦૨		૦.૧૦		૦.૯૮				૦.૩૪	૧૦૦.૦૦
૮	સાબરકાંઠા	-	૨	૧	-	-	-	-	-	-	૧૮૮૯
			૦.૧૧	૦.૦૫							૧૦૦.૦૦
૯	બનાસકાંઠા	-	-	-	-	-	-	-	-	૪૭૫	૧૭૭૮
										૨૬.૭૨	૧૦૦.૦૦
૧૦	પંચમહાલ	-	-	૨	૨૯	૭	૧	-	૨	૧૩	૮૩૧૩
				૦.૦૨	૦.૩૫	૦.૦૮	૦.૦૧		૦.૦૨	૦.૧૬	૧૦૦.૦૦

૧	૨	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦	૩૧
૧૧	વલસાડ	૧	-	-	-	-	-	-	-	૨૦	૬૫૬૯
		૦.૦૧								૦.૩૦	૧૦૦.૦૦
૧૨	સુરત	૫	-	-	-	૧૬	-	-	૧૫	૫	૧૨૨૪૯
		૦.૦૪				૦.૧૩			૦.૧૨	૦.૦૪	૧૦૦.૦૦
૧૩.	ભરુચ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	૧૫૯૪૦
											૧૦૦.૦૦
૧૪	વડોદરા	-	-	-	-	૧૦	-	-	-	૬૧	૩૪૩૧૮
						૦.૦૩				૦.૧૮	૧૦૦.૦૦
	કુલ	૨૧૮	૮	૭	૪૮	૭૯	૧	-	૧૭	૨૩૫૦	૯૩૯૩૨
		૦.૨૩	૦.૦૧	૦.૦૧	૦.૦૫	૦.૦૮	૦.૦૧		૦.૦૨	૨.૫૦	૧૦૦.૦૦

પરિશિષ્ટ - ૯

જિલ્લાવાર કુટુંબોના સભ્યોનું વયજૂથ પ્રમાણે વર્ગીકરણ

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	કુલ કુટુંબ સંખ્યા	કુટુંબની કુલ સભ્ય સંખ્યા			છ વર્ષથી નીચેના			૭ થી ૧૪ વર્ષ		
			પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૧	જામનગર	૩૩૦	૧૧૬૮	૧૦૨૪	૨૧૯૨	૧૯૮	૧૮૩	૩૮૧	૨૬૫	૨૩૨	૪૯૭
			૫૩.૨૮	૪૬.૭૨	૧૦૦.૦૦	૧૬.૯૫	૧૭.૮૭	૧૭.૩૮	૨૨.૬૯	૨૨.૬૬	૨૨.૬૭
૨	ભાવનગર	૫૫	૧૫૪	૧૨૯	૨૮૩	૩૩	૨૨	૫૫	૪૩	૩૫	૭૮
			૫૪.૪૨	૪૫.૫૮	૧૦૦.૦૦	૨૧.૪૩	૧૭.૦૫	૧૯.૪૩	૨૭.૯૨	૨૭.૧૩	૨૭.૫૨
૩	જૂનાગઢ	૯૧૬	૨૫૯૧	૨૪૫૪	૫૦૪૫	૫૬૨	૫૪૫	૧૧૦૭	૫૮૫	૫૫૩	૧૧૩૮
			૫૧.૩૬	૪૮.૬૪	૧૦૦.૦૦	૨૧.૬૯	૨૨.૨૧	૨૧.૪૪	૨૨.૫૮	૨૨.૫૩	૨૨.૫૬
૪	કચ્છ	૬૯૪૮	૧૯૩૦૬	૧૭૬૯૦	૩૬૯૯૬	૩૯૩૧	૪૧૪૪	૮૦૭૫	૪૮૪૪	૩૮૭૩	૮૭૧૭
			૫૨.૧૮	૪૭.૮૨	૧૦૦.૦૦	૨૦.૩૬	૨૩.૪૩	૨૧.૯૩	૨૫.૦૯	૨૧.૮૯	૨૩.૫૬

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૫	અમદાવાદ	૪૬૦	૧૦૪૧	૯૫૨	૧૯૯૩	૨૦૭	૧૮૭	૩૯૪	૨૧૧	૧૮૦	૩૯૧
			૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૯.૮૮	૧૯.૬૪	૧૯.૭૭	૨૦.૨૭	૧૮.૯૦	૧૯.૬૨
૬	મહેસાણા	૭૩	૩૩૮	૩૦૨	૬૪૦	૯૯	૮૪	૧૮૩	૭૪	૪૯	૧૨૩
			૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૨૯.૨૯	૨૭.૮૧	૨૮.૫૯	૨૧.૬૯	૧૬.૨૩	૧૯.૨૨
૭	ખેડા	૪૦૯૪	૯૮૯૫	૮૫૧૯	૧૮૦૧૪	૧૯૪૦	૧૭૨૭	૩૫૬૭	૨૦૦૮	૧૭૩૦	૩૭૩૮
						૧૮.૬૦	૨૦.૨૭	૧૯.૩૭	૨૦.૨૯	૨૦.૩૧	૨૦.૩૦
૮	સાબરકાંઠા	૧૮૮૯	૫૫૪૯	૫૩૧૪	૧૦૮૬૩	૧૦૬૦	૧૦૧૩	૨૦૭૩	૧૪૧૨	૧૨૨૬	૨૨૩૮
						૧૯.૧૦	૧૯.૦૬	૧૯.૦૮	૨૫.૪૪	૨૩.૦૭	૨૪.૨૮
૯	બનાસકાંઠા	૧૭૭૮	૪૯૪૧	૪૫૫૦	૯૪૯૧	૧૧૨૧	૧૧૧૩	૨૨૩૪	૧૧૯૦	૧૦૨૨	૨૨૧૨
						૨૨.૬૯	૨૪.૪૬	૨૩.૫૪	૨૪.૦૮	૨૨.૪૬	૨૩.૩૦
૧૦	પંચમહાલ	૮૩૧૩	૨૩૫૨૦	૨૨૨૩૭	૪૫૭૫૭	૫૦૮૭	૫૧૩૯	૧૦૨૨૬	૪૨૨૫	૪૬૦૫	૯૮૩૦
						૨૧.૬૩	૨૩.૧૧	૨૨.૩૫	૨૨.૨૨	૨૦.૭૧	૨૧.૪૮

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૧૧	વલસાડ	૬૫૬૯	૧૪૮૯૬	૧૪૫૮૬	૨૯૪૮૨	૨૩૪૫	૨૨૧૦	૪૫૫૫	૩૧૭૨	૨૮૮૭	૬૦૫૯
			૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૫.૭૪	૧૫.૧૬	૧૫.૪૫	૨૧.૨૯	૧૯.૭૯	૨૦.૫૫
૧૨	સુરત	૧૨૨૪૯	૨૯૦૮૦	૨૮૧૨૪	૫૭૨૦૪	૪૮૭૬	૪૬૧૨	૯૪૮૮	૬૩૬૪	૫૭૮૮	૧૨૧૫૨
			૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૬.૭૭	૧૬.૪૦	૧૬.૫૯	૨૧.૮૮	૨૦.૫૮	૨૧.૨૪
૧૩	ભરૂચ	૧૫૯૪૦	૩૯૦૯૫	૩૬૪૮૦	૭૪૫૮૪	૬૬૩૪	૬૬૫૭	૧૩૨૯૧	૮૦૮૩	૬૮૫૨	૧૪૯૩૫
			૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૬.૪૭	૧૮.૨૪	૧૭.૫૮	૨૦.૬૮	૧૮.૭૮	૧૯.૭૬
૧૪	વડોદરા	૩૪૩૧૮	૯૩૧૩૪	૮૫૪૮૩	૧૭૮૬૧૭	૧૫૩૧૧	૧૫૧૭૪	૩૦૪૮૫	૧૮૩૭૫	૧૫૮૪૯	૩૪૨૨૪
			૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૬.૪૪	૧૭.૭૫	૧૭.૦૭	૧૯.૭૩	૧૮.૫૪	૧૯.૧૬
	કુલ	૯૩૯૩૨	૨૪૪૭૦૮	૨૨૭૮૫૩	૪૭૨૫૬૧	૪૩૩૦૪	૪૨૮૧૦	૮૬૧૧૪	૫૧૮૫૧	૪૪૮૮૧	૯૬૭૩૨
			૫૧.૭૮	૪૮.૨૨	૧૦૦.૦૦	૧૭.૭૦	૧૮.૭૯	૧૮.૨૨	૨૧.૧૯	૧૯.૭૦	૨૦.૪૭

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	૧૫ થી ૨૫ વર્ષ			૨૬ થી ૫૦ વર્ષ			૫૦ વર્ષથી ઉપર		
		પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ
૧	૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧
૧	જામનગર	૨૯૭	૨૪૮	૫૪૫	૩૦૩	૨૭૦	૫૭૩	૧૦૫	૯૧	૧૯૬
		૨૫.૪૩	૨૪.૨૨	૨૪.૮૬	૨૫.૯૪	૨૬.૩૭	૨૬.૧૪	૮.૯૯	૮.૮૮	૮.૯૪
૨	ભાવનગર	૪૦	૨૫	૬૫	૩૫	૪૦	૭૫	૩	૭	૧૦
		૨૫.૪૭	૧૪.૫૦	૨૨.૪૭	૨૨.૭૩	૩૧.૦૭	૨૬.૫૦	૧.૯૫	૫.૪૩	૩.૫૪
૩	જૂનાગઢ	૫૦૧	૪૭૭	૯૭૮	૭૫૪	૬૮૨	૧૪૩૬	૧૮૯	૧૯૭	૩૮૬
		૧૯.૩૪	૧૯.૪૪	૧૯.૩૮	૨૯.૧૦	૨૭.૭૯	૨૮.૪૬	૭.૨૯	૮.૦૩	૭.૬૫
૪	કચ્છ	૪૩૬૧	૩૨૪૫	૭૬૦૬	૫૦૨૩	૫૦૨૭	૧૦૦૫૦	૧૧૪૭	૧૪૦૧	૨૫૪૮
		૨૨.૫૯	૧૮.૩૪	૨૦.૫૬	૨૬.૦૨	૨૮.૪૨	૨૭.૧૬	૫.૯૪	૭.૯૨	૬.૮૯
૫	અમદાવાદ	૧૯૭	૧૭૦	૩૬૭	૩૮૯	૩૬૨	૭૫૧	૩૭	૫૩	૯૦
		૧૮.૯૩	૧૭.૮૬	૧૮.૪૧	૩૭.૩૭	૩૮.૦૩	૩૭.૬૮	૩.૫૩	૫.૫૭	૪.૫૨

૧	૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧
૬	મહેસાણા	૭૪	૬૪	૧૩૮	૭૨	૯૨	૧૬૪	૧૯	૧૩	૩૨
		૨૧.૮૯	૨૧.૧૯	૨૧.૫૬	૨૧.૩	૩૦.૪૬	૨૫.૬૩	૫.૬૨	૪૩	૫.૧૦
૭	ખેડા	૨૨૭૮	૧૭૪૮	૪૦૨૬	૩૨૮૪	૨૭૭૦	૬૦૫૪	૪૮૫	૫૪૪	૧૦૨૯
		૨૩.૦૨	૨૦.૫૨	૨૧.૮૬	૩૩.૧૯	૩૨.૫૨	૩૨.૮૮	૪.૯૦	૬.૩૮	૫.૫૯
૮	સાબરકાંઠા	૧૨૬૫	૧૧૨૫	૨૩૯૦	૧૪૦૯	૧૫૫૨	૩૦૪૯	૩૨૫	૩૯૮	૭૨૩
		૨૨.૮૦	૨૧.૧૭	૨૨.૧૦	૨૬.૯૮	૨૯.૨૨	૨૮.૦૭	૫.૬૮	૭.૪૯	૬.૫૦
૯	બનાસકાંઠા	૧૦૧૦	૭૪૦	૧૭૫૦	૧૩૧૩	૧૨૭૯	૨૫૯૨	૩૦૭	૩૯૬	૭૦૩
		૨૦.૪૪	૧૬.૨૬	૧૮.૪૪	૨૬.૫૮	૨૮.૧૧	૨૭.૩૧	૬.૨૧	૮.૭	૭.૪૧
૧૦	પંચમહાલ	૪૮૭૭	૪૦૭૧	૮૯૪૮	૬૬૧૫	૬૪૩૨	૧૩૦૪૭	૧૭૧૬	૧૯૯૦	૩૭૦૬
		૨૦.૭૩	૧૮.૩૧	૧૯.૫૬	૨૮.૧૨	૨૮.૯૨	૨૮.૫૧	૭.૩૦	૮.૯૫	૮.૧૦
૧૧	વલસાડ	૩૬૯૨	૩૦૭૧	૬૭૬૩	૪૬૬૫	૫૧૦૯	૯૭૭૪	૧૦૨૨	૧૩૦૯	૨૩૩૧
		૨૪.૭૯	૨૧.૦૫	૨૨.૯૪	૩૧.૩૨	૩૫.૦૩	૩૩.૧૫	૬.૮૬	૮.૯૭	૭.૯૧

૧	૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧
૧૨	સુરત	૬૭૪૯	૫૯૮૬	૧૨૭૩૫	૯૦૭૧	૯૪૦૭	૧૮૪૭૮	૨૦૨૦	૨૩૩૧	૪૩૫૧
		૨૩.૨૧	૨૧.૨૮	૨૨.૨૬	૩૧.૧૯	૩૩.૪૫	૩૨.૩૦	૬.૯૫	૮.૨૯	૭.૬૧
૧૩	ભરૂચ	૮૪૭૯	૬૪૦૩	૧૪૮૮૨	૧૨૬૬૩	૧૨૫૧૮	૨૫૨૨૧	૩૨૩૬	૪૦૧૯	૭૨૫૫
		૨૧.૬૮	૧૭.૫૩	૧૯.૬૯	૩૨.૩૯	૩૪.૪૨	૩૩.૩૭	૮.૨૮	૧૧.૦૧	૯.૬૦
૧૪	વડોદરા	૨૦૯૯	૧૫૭૬૮	૩૬૭૫૮	૩૦૧૩૧	૨૯૧૮૬	૫૯૩૭	૮૩૨૭	૯૫૦૬	૧૭૮૩૩
		૨૨.૫૪	૧૮.૪૫	૨૦.૫૮	૩૨.૩૫	૩૪.૧૪	૩૩.૨૧	૮.૯૪	૧૧.૧૨	૯.૯૪
	કુલ	૫૪૮૧૦	૪૩૮૪૧	૯૭૯૫૧	૭૫૮૧૫	૭૪૭૬૬	૧૫૦૫૮૧	૧૮૯૨૮	૨૨૨૫૫	૪૧૧૮૩
		૨૨.૪૦	૧૮.૯૩	૨૦.૭૩	૩૦.૯૮	૩૨.૮૧	૩૧.૮૬	૭.૭૩	૯.૭૭	૮.૭૨

પરિશિષ્ટ - ૧૦

જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોમાં શિક્ષણની સ્થિતિ (શિક્ષણ પૂરું કરેલ)

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	અભણ		પ્રાથમિક		માધ્યમિક		એસ.એસ.સી	
		પુ.	સ્ત્રી	પુ.	સ્ત્રી	પુ.	સ્ત્રી	પુ.	સ્ત્રી
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૧	જામનગર	૧૦૪૪	૯૩૨	૨૯	૩૧	૩	-	-	-
૨	ભાવનગર	૧૦૫	૧૦૭	૧૧	૪	૨	-	૧	-
૩	જૂનાગઢ	૧૯૭૭	૨૦૪૯	૮૮	૫૪	૧૫	૬	૩	-
૪	કચ્છ	૧૪૫૯૦	૧૬૫૩૯	૨૧૭૩	૪૦૪	૮૪	૧૨	૩૭	૧૧
૫	અમદાવાદ	૭૫૬	૮૫૩	૧૩૦	૩૫	૧૪	૪	૧૦	૨
૬	મહેસાણા	૨૭૯	૨૯૧	૮	૨	૧	-	૨	૧
૭	ખેડા	૬૩૦૧	૬૯૧૮	૧૯૬૬	૭૭૫	૨૩૪	૫૧	૯૮	૧૬

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૮	સાબરકાંઠા	૨૫૩૯	૩૮૭૬	૧૧૨૦	૪૬૩	૨૧૪	૪૩	૧૦૭	૧૯
૯	બનાસકાંઠા	૩૭૨૩	૪૨૩૯	૫૯૭	૧૧૫	૬૫	૧૨	૧૪	૧
૧૦	પંચમહાલ	૧૭૬૧૨	૧૯૯૪૦	૨૫૩૬	૬૧૪	૨૬૩	૪૫	૮૮	૨૧
૧૧	વલસાડ	૭૬૫૦	૯૮૫૯	૪૦૨૯	૨૪૧૭	૪૬૧	૨૨૭	૧૫૯	૬૭
૧૨	સુરત	૨૦૦૨૦	૨૨૬૭૭	૪૬૩૧	૨૩૩૦	૩૦૯	૧૪૦	૯૩	૪૩
૧૩	ભરૂચ	૨૫૦૨૩	૨૯૯૯૯	૬૪૪૯	૧૮૮૯	૭૨૩	૧૪૩	૨૦૯	૩૨
૧૪	વડોદરા	૫૨૨૧૩	૬૬૭૩૮	૧૯૧૨૧	૭૬૨૨	૨૬૪૦	૫૯૫	૧૨૧૦	૧૫૪
	કુલ	૧૫૩૮૩૨	૧૮૫૦૧૭	૪૨૮૮૮	૧૬૭૫૫	૫૦૨૮	૧૨૬૮	૨૦૩૧	૩૬૭

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	પી.ટી.સી.		ગ્રેજ્યુએટ		પોસ્ટ ગ્રેજ્યુએટ		ટેકનિકલ શિક્ષણ મેળવેલ		કુલ	
		પુ.	સ્ત્રી	પુ.	સ્ત્રી	પુ.	સ્ત્રી	પુ.	સ્ત્રી	પુ.	સ્ત્રી
૧	૨	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦
૧	જામનગર	-	-	-	-	-	-	-	-	૧૦૭૭	૯૬૩
૨	ભાવનગર	-	-	-	-	-	-	-	-	૧૧૯	૧૧૧
૩	જૂનાગઢ	૧	-	-	-	-	-	-	-	૨૦૮૩	૨૧૦૯
૪	કચ્છ	૪	૨	૬	-	-	-	-	-	૧૬૮૯૪	૧૬૯૬૮
૫	અમદાવાદ	-	-	-	૧	-	-	-	-	૯૧૦	૮૯૫
૬	મહેસાણા	-	-	-	-	-	-	-	-	૨૯૦	૨૯૪
૭	ખેડા	૧	૧	૭	-	૧	-	૧	-	૮૬૦૯	૭૭૬૧
૮	સાબરકાંઠા	૧૩	૪	૨૫	૧	૧	-	૧૦	૨	૪૦૨૯	૪૪૦૭

૧	૨	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦
૯	બનાસકાંઠા	૨	-	૨	-	-	-	૧	-	૪૪૦૪	૪૩૬૭
૧૦	પંચમહાલ	૫	-	૯	૪	૨	-	૨	-	૨૦૫૧૭	૨૦૬૨૪
૧૧	વલસાડ	૪૧	૨૯	૩૦	૧૪	૪	૬	૧૫	-	૧૨૩૮૯	૧૨૬૦૯
૧૨	સુરત	૨૪	૨૦	૧૦	૫	-	૧	૭	૨	૨૫૦૯૪	૨૫૨૧૮
૧૩	ભરૂચ	૧૫	૫	૧૨	૫	૧	-	૬	૧	૩૨૪૩૮	૩૨૦૭૪
૧૪	વડોદરા	૧૦૭	૧૭	૧૧૭	૩	૧૬	-	૨૮	-	૭૫૪૫૨	૭૫૧૨૯
	કુલ	૨૧૩	૭૮	૨૧૮	૩૩	૨૫	૭	૭૦	૪	૨૦૪૩૦૫	૨૦૩૫૨૯

પરિશિષ્ટ - ૧૧

જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોમાં જુદી જુદી કક્ષાએ અભ્યાસ કરતાં બાળકોની સંખ્યા

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	બાલમંદિરમાં ભણતાં		પ્રાથમિક ૧થી ૭		માધ્યમિક ૮થી ૧૦		ઉચ્ચત્તર માધ્યમિક ૧૧થી ૧૨	
		પુ.	સ્ત્રી	પુ.	સ્ત્રી	પુ.	સ્ત્રી	પુ.	સ્ત્રી
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૧	જામનગર	-	-	૮૩	૬૧	૪	-	૪	-
				૯૧.૨૦	૧૦૦.૦૦	૪.૪૦		૪.૪૦	-
૨	ભાવનગર	૪	૪	૩૧	૧૪	-	-	-	-
		૧૧.૪૩	૨૨.૨૨	૮૮.૫૭	૭૭.૭૮				
૩	જૂનાગઢ	૧૧૬	૧૦૩	૩૬૬	૨૩૮	૨૪	૪	૧	-
		૨૨.૮૩	૨૯.૮૬	૭૨.૦૫	૬૮.૯૮	૪.૭૨	૧.૧૬	૦.૨૦	

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૪	કચ્છ	૨૮૪	૨૩૯	૨૦૨૫	૪૭૭	૯૨	૫	૮	૧
		૧૧.૭૭	૩૩.૧૦	૮૩.૯૬	૬૬.૦૭	૩.૮૨	૦.૬૯	૦.૩૩	૦.૧૪
૫	અમદાવાદ	૫	૩	૧૦૯	૫૨	૧૫	૧	૧	-
		૩.૮૧	૫.૨૫	૮૩.૨૨	૯૧.૨૩	૧૧.૪૫	૧.૭૬	૦.૭૬	-
૬	મહેસાણા	-	-	૩૯	૭	૮	-	૧	૧
		-	-	૮૧.૨૫	૮૭.૫૦	૧૬.૬૬	-	૨.૦૯	૧૨.૫૦
૭	ખેડા	૧૦૩	૧૨૬	૧૦૨૭	૫૮૦	૧૩૨	૫૦	૨૨	૨
		૮.૦૧	૧૬.૬૨	૭૯.૮૬	૭૬.૫૨	૧૦.૨૬	૬.૬૦	૧.૭૧	૦.૨૬
૮	સાબરકાંઠા	૧૯૨	૧૫૭	૯૯૨	૬૩૯	૨૫૮	૯૦	૪૭	૧૨
		૧૨.૬૩	૧૭.૩૧	૬૫.૨૬	૭૦.૪૫	૧૬.૯૭	૯.૯૨	૩.૦૯	૧.૩૨
૯	બનાસકાંઠા	૯૯	૯૬	૪૦૨	૮૫	૩૧	૨	૩	-
		૧૮.૪૪	૫૨.૪૬	૭૪.૮૫	૪૬.૪૫	૫.૭૭	૧.૦૯	૦.૫૬	

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૧૦	પંચમહાલ	૬૪૪	૭૬૬	૨૦૬૩	૭૮૩	૨૫૮	૫૯	૩૨	૩
		૨૧.૪૫	૪૭.૪૮	૬૮.૭૦	૪૮.૫૪	૮.૫૮	૩.૬૬	૧.૦૭	૦.૧૯
૧૧	વલસાડ	૫૬	૪૮	૨૧૨૭	૧૬૮૪	૨૮૪	૨૦૨	૨૨	૩૩
		૨.૨૩	૨.૪૩	૮૪.૮૪	૮૫.૧૮	૧૧.૩૩	૧૦.૨૨	૦.૮૮	૧.૬૭
૧૨	સુરત	૧૮૪	૨૭૨	૩૪૭૧	૨૪૯૯	૩૦૮	૧૨૦	૧૬	૫
		૪.૬૨	૯.૩૬	૮૭.૦૮	૮૫.૯૯	૭.૭૨	૪.૧૩	૦.૪૦	૦.૧૭
૧૩	ભરૂચ	૧૬૩૨	૧૬૪૨	૪૫૬૯	૨૬૨૪	૪૧૨	૧૩૩	૩૨	૧૧
		૨૪.૫૧	૩૭.૧૯	૬૮.૬૩	૫૯.૪૩	૬.૧૯	૩.૦૧	૦.૪૮	૦.૨૬
૧૪	વડોદરા	૩૦૪૫	૩૦૩૦	૧૧૮૫૮	૬૫૭૪	૨૧૯૭	૬૧૮	૩૬૯	૧૦૩
		૧૭.૨૨	૨૯.૨૬	૬૭.૦૬	૬૩.૪૯	૧૨.૪૨	૫.૯૮	૨.૦૯	૦.૯૯
	કુલ	૬૩૬૪	૬૪૮૬	૨૯૧૬૨	૧૬૩૧૭	૪૦૨૩	૧૨૮૪	૫૫૮	૧૭૧
		૧૫.૭૫	૨૬.૬૬	૭૨.૧૮	૬૭.૦૮	૯.૯૬	૫.૨૮	૧.૩૮	૦.૭૦

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	કોલેજમાં ભણતાં		અનુસ્નાતકમાં ભણતાં		ટેકનિકલ શિક્ષણ લેતાં		કુલ	
		પુ.	સ્ત્રી	પુ.	સ્ત્રી	પુ.	સ્ત્રી	પુ.	સ્ત્રી
૧	૨	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮
૧	જામનગર	-	-	-	-	-	-	૯૧	૬૧
								૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦
૨	ભાવનગર	-	-	-	-	-	-	૩૫	૧૮
								૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦
૩	જૂનાગઢ	૧	-	-	-	-	-	૫૦૮	૩૪૫
		૦.૨૦						૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦
૪	કચ્છ	૩	-	-	-	-	-	૨૪૧૨	૭૨૨
		૦.૧૨						૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦

૧	૨	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮
૫	અમદાવાદ	૧	૧	-	-	-	-	૧૩૧	૫૭
		૦.૭૬	૧.૭૬					૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦
૬	મહેસાણા	-	-	-	-	-	-	૪૮	૮
								૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦
૭	ખેડા	-	-	-	-	૨	-	૧૨૮૬	૭૫૮
						૦.૧૬		૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦
૮	સાબરકાંઠા	૧૩	૮	૧	૧	૧૭	-	૧૫૨૦	૯૦૭
		૦.૮૬	૦.૮૮	૦.૦૭	૦.૧૨	૧.૧૨	-	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦
૯	બનાસકાંઠા	૧	-	-	-	૧	-	૫૩૭	૧૮૩
		૦.૧૯				૦.૧૯		૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦
૧૦	પંચમહાલ	૫	૨			૧		૩૦૦૩	૧૬૧૩
		૦.૧૭	૦.૧૩			૦.૦૩		૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦

૧	૨	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮
૧૧	વલસાડ	૧૧	૧૦	૧	-	૬	-	૨૫૦૭	૧૯૭૭
		૦.૪૪	૦.૫૦	૦.૦૪	-	૦.૨૪	-	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦
૧૨	સુરત	૭	૯	-	૧	-	-	૩૯૮૬	૨૯૦૬
		૦.૧૮	૦.૩૨		૦.૦૩			૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦
૧૩	ભરૂચ	૫	૫	-	-	૭	-	૬૬૫૭	૪૪૧૫
		૦.૦૮	૦.૧૧	-	-	૦.૧૧	-	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦
૧૪	વડોદરા	૧૫૩	૨૧	૩૫	૫	૨૫	૩	૧૭૬૮૨	૧૦૩૫૪
		૦.૮૭	૦.૨૦	૦.૨૦	૦.૦૫	૦.૧૪	૦.૦૩	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦
	કુલ	૨૦૦	૫૬	૩૭	૭	૫૯	૩	૪૦૪૦૩	૨૪૩૨૪
		૦.૪૯	૦.૨૪	૦.૦૯	૦.૦૩	૦.૧૫	૦.૦૧	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦

પરિશિષ્ટ - ૧૨

જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોમાં ન ભણતાં બાળકોની સંખ્યા

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	ન ભણતાં બાળકોની સંખ્યા	આર્થિક મુશ્કેલી	મા બાપની ભણાવવાની અનિચ્છા	બાળકોની ભણવાની અનિચ્છા	ગામમાં શાળાનો અભાવ	ઘરમાં નાનાં બાળકોની સંભાળ	ઢોર ચરાવવાં	ખેતીનાં કામમાં મદદ	ધંધામાં મદદ	અન્ય
			ન ભણતાં હોય તો કારણ								
			(૧)	(૨)	(૩)	(૪)	(૫)	(૬)	(૭)	(૮)	(૯)
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૧	જામનગર	૧૮૨	૪૪	૬	૬	-	૨૧	૬૮	૨૯	૬	૨
૨	ભાવનગર	૫૫	૫૫	-	-	-	-	-	-	-	-
૩	જૂનાગઢ	૨૨૩	૧૨૨	-	-	૭૨	-	-	૩	-	૨૬

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૪	કચ્છ	૨૮૬૮	૧૨૬૩	૧૭૭	૧૪૩	૧૩૭	૪૩૩	૭૦	૧૯૦	૨૫૨	૨૧૮
૫	અમદાવાદ	૯૨	૮૬	-	-	-	૧	-	-	૫	-
૬	મહેસાણા	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
૭	ખેડા	૧૯૭૯	૪૨૩	૫૩	૩૫	૪૪	૨૦૩	૨૭	૨૧	૭૭	૧૯૬
૮	સાબરકાંઠા	૨૬૯	૧૫૬	-	૫	૧૧	૨૩	૫	૨૭	૩	૩૯
૯	બનાસકાંઠા	૮૫૪	૩૦૯	૧૦૬	૨૫	૪	૧૩૦	૧૫૭	૧૦૧	૪૦	૧૨
૧૦	પંચમહાલ	૪૨૮૨	૧૭૨૭	૩૭૨	૧૧૯	૭૦૦	૫૦૭	૨૮૪	૨૫૭	૧૨૩	૧૯૩
૧૧	વલસાડ	૧૬૮૨	૪૬૭	૪૯	૧૫૯	૨૭	૩૫૭	૬૭	૫૭	૭૨	૪૨૭
૧૨	સુરત	૨૮૯૩	૧૫૫૫	૮૭	૧૨૦	૨૪	૩૬૬	૨૧૪	૮૫	૩૪૪	૯૮
૧૩	ભરૂચ	૩૭૭૪	૧૬૩૯	૨૨૮	૧૭૪	૨૬	૪૯૦	૪૦૯	૨૨૦	૨૩૨	૨૯૬
૧૪	વડોદરા	૬૯૫૭	૨૭૪૧	૪૩૬	૫૦૧	૩૩૪	૭૯૧	૬૨૫	૫૯૪	૧૭૯	૭૭૦
	કુલ	૨૫૨૧૦	૧૦૫૮૭	૧૬૧૪	૧૨૮૭	૧૩૭૯	૩૩૨૨	૧૯૨૬	૧૫૮૪	૧૩૩૩	૨૨૭૭
			૪૨.૦૦	૬.૪૦	૫.૧૧	૫.૪૭	૧૩.૧૮	૭.૬૪	૬.૨૮	૫.૨૯	૯.૦૩

પરિશિષ્ટ - ૧૩

જિલ્લાવાર અને જાતિવાર કુટુંબોનું મુખ્ય ધંધાવાર વર્ગીકરણ

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	ખેતી	ખેત મજૂરી	મજૂરી	જંગલ મજૂરી	મત્સ્યઉદ્યોગ	વેપાર	નોકરી	પશુપાલન	કુલ
		(૧)	(૨)	(૩)	(૪)	(૫)	(૬)	(૭)	(૮)	(૯)
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
૧	જામનગર	-	-	-	-	-	-	-	૩૩૦	૩૩૦
									૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦
૨	ભાવનગર	-	૨૯	૨૬	-	-	-	-	-	૫૫
			૫૨.૭૩	૪૭.૨૭						૧૦૦.૦૦
૩	જૂનાગઢ	૧૨૨	૨૫૬	૨૨૧	૧૩	-	-	૧	૩૦૩	૯૧૬
		૧૩.૩૨	૨૭.૯૫	૨૪.૧૩	૧.૪૨			૦.૧૧	૩૩.૦૭	૧૦૦.૦૦

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
૪	કચ્છ	૧૬૫૯	૨૩૭૦	૨૫૬૨	૧૧૩	૪૩	૨૮	૩૪	૧૩૯	૬૯૪૮
		૨૩.૮૮	૩૪.૧૧	૩૬.૮૭	૧.૭૩	૦.૬૨	૦.૪૦	૦.૪૯	૨.૦૦	૧૦૦.૦૦
૫	અમદાવાદ	-	૨૨૯	૨૦૧	-	-	-	૨૭	૩	૪૬૦
			૪૯.૭૮	૪૩.૭૦				૫.૮૭	૦.૬૫	૧૦૦.૦૦
૬	મહેસાણા	-	૨૨	૩૭	-	-	-	૧૫	-	૭૩
			૨૮.૭૭	૫૦.૬૮				૨૦.૫૫		૧૦૦.૦૦
૭	પાટણ	૧૨૧	૨૮૨૭	૧૦૫૯	૬	-	૨૦	૨૧	૪૦	૪૦૯૪
		૨.૯૬	૬૯.૦૫	૨૫.૮૭	૦.૧૫		૦.૪૯	૦.૫૦	૦.૯૮	૧૦૦.૦૦
૮	સાબરકાંઠા	૯૩૮	૬૮૯	૧૭૮	-	૫	-	૫૭	૨૬	૧૮૮૯
		૪૯.૬૬	૩૬.૨૬	૯.૪૨		૦.૨૬		૩.૦૨	૧.૩૮	૧૦૦.૦૦
૯	બનાસકાંઠા	૭૫૩	૪૬૮	૪૭૨	૧	-	૯	૫૨	૨૪	૧૭૭૮
		૪૨.૩૫	૨૬.૩	૨૬.૫૫	૦.૦૬		૦.૫૧	૨.૮૭	૧.૩૫	૧૦૦.૦૦

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
૧૦	પંચમહાલ	૪૬૮૫	૧૩૦૨	૨૦૯૯	૨૫	૧૦૧	૭	૫૨	૪૨	૮૩૧૩
		૫૬.૩૬	૧૫.૬૬	૨૫.૨૫	૦.૩૦	૧.૨૧	૦.૦૮	૦.૬૩	૦.૫૧	૧૦૦.૦૦
૧૧	વલસાડ	૧૮૯	૩૨૬૩	૨૫૫૬	૩	૪૭	૯	૩૯૧	૧૧૧	૬૫૬૯
		૨.૮૮	૪૯.૬૭	૩૮.૯૦	૦.૦૫	૦.૭૨	૦.૧૪	૫.૯૫	૧.૬૯	૧૦૦.૦૦
૧૨	સુરત	૭૮૫	૭૩૦૫	૩૨૧૨	૧૫	૧૩૮	૩૯	૪૯૮	૨૫૭	૧૨૨૪૯
		૬.૪૦	૫૯.૬૪	૨૬.૨૨	૦.૧૨	૧.૧૩	૦.૩૨	૪.૦૭	૨.૧૦	૧૦૦.૦૦
૧૩	ભરૂચ	૧૪૮૧	૯૯૮૭	૩૬૨૪	૫	૩૨૦	૪૫	૩૨૬	૧૫૨	૧૫૯૪૦
		૯.૨૯	૬૨.૬૫	૨૨.૭૪	૦.૦૩	૨.૦૧	૦.૨૮	૨.૦૫	૦.૯૫	૧૦૦.૦૦
૧૪	વડોદરા	૧૨૩૦૬	૧૪૩૪૯	૬૪૮૩	૪૮	૨૭	૧૦૭	૬૭૧	૩૨૭	૩૪૩૧૮
		૩૫.૮૬	૪૧.૮૧	૧૮.૮૯	૦.૧૪	૦.૦૮	૦.૩૧	૧.૯૬	૦.૯૫	૧૦૦.૦૦
	કુલ	૨૩૦૩૯	૪૩૦૯૧	૨૨૭૩૦	૨૨૯	૬૮૧	૨૬૪	૨૧૪૪	૧૭૫૪	૯૩૯૩૨
		૨૪.૫૩	૪૫.૮૭	૨૪.૨૦	૦.૨૪	૦.૭૨	૦.૨૮	૨.૨૯	૧.૮૭	૧૦૦.૦૦

પરિશિષ્ટ - ૧૪

જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ કરલે ખેતી ધરાવતાં કુટુંબોનું જમીનના કદ પ્રમાણે વર્ગીકરણ

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	૧ એકર સુધી	૧.૧થી ૨.૫૦ એકર	૨.૫૦થી ૫ એકર	૫.૧થી ૧૦ એકર	૧૦.૧થી ૧૫ એકર	૧૫.૧થી ૨૦ એકર	૨૦.૧થી વધુ એકર	કુલ કુટુંબો
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૧	જામનગર	૩૮	૫૩	૫૫	૨૨	-	-	-	૨૬૭
		૨૨.૭૫	૩૧.૭૪	૩૨.૯૩	૧૨.૫૮				૫૦.૬
૨	ભાવનગર	-	-	-	-	-	-	-	-
૩	જૂનાગઢ	૮	૩૬	૩૦	૪૭	૧	-	-	૧૨૨
		૬.૫૬	૨૯.૫૧	૨૪.૫૯	૩૮.૫૨	૦.૮૨			૧૩.૩૨
૪	કચ્છ	૧૧૨	૩૬૮	૫૮૭	૫૯૮	૩૪૮	૧૪૬	૧૪૬	૨૩૦૫
		૪.૮૬	૧૫.૯૬	૨૫.૪૭	૨૫.૯૪	૧૫.૦	૬.૩૩	૬.૩૩	૩૩.૧૭

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૫	અમદાવાદ	-	-	-	-	-	-	-	-
૬	મહેસાણા	-	-	-	-	-	-	-	-
૭	ખેડા	૪	૪૫	૮	૫	૨	-	-	૬૪
		૬.૨૫	૭૦.૩૧	૧૨.૫૦	૭.૮૧	૩.૧૩	-	-	૧.૫૬
૮	સાબરકાંઠા	૧૮૪	૨૩૬	૨૨૩	૭૭	૫૨	૨૩	૫૬૪	૧૩૫૮
		૧૩.૫૫	૧૭.૩૮	૧૬.૪૨	૫.૬૭	૩.૭૬	૧.૬૯	૪૧.૫૩	૭૧.૮૯
૯.	બનાસકાંઠા	૧૧૨	૧૬૯	૨૪૫	૧૩૩	૧૭	૩૯	૧૧૩	૮૨૮
		૧૩.૫૩	૨૦.૪૧	૨૯.૫૯	૧૬.૦૬	૨.૦૫	૪.૭૧	૧૩.૬૫	૪૬.૫૭
૧૦.	પંચમહાલ	૧૫૪૫	૭૮૧	૩૦૦	૧૧૪	૬૦	૬૨	૨૦૪	૩૦૬૬
		૫૦.૩૯	૨૫.૪૭	૯.૭૮	૩.૭૨	૧.૯૬	૨.૦૩	૬.૬૫	૩૬.૮૮
૧૧.	વલસાડ	૪૩	૩૧	૧૨	-	૧	૧	૧	૮૯
		૪૮.૩૨	૩૪.૮૪	૧૩.૪૮		૧.૧૨	૧.૧૨	૧.૧૨	૧.૩૫

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૧૨	સુરત	૯૭	૬૪	૬૭	૮૬	૧૩	૨૦	૫૪	૪૦૧
		૨૪.૧૯	૧૫.૯૫	૧૬.૭૧	૨૧.૪૫	૩.૨૪	૪.૯૯	૧૩.૪૭	૩.૨૭
૧૩	ભરૂચ	૨૩૨	૩૩૮	૪૩૩	૨૯૨	૨૨૫	૨૧૭	૧૩૫	૧૮૭૨
		૧૨.૩૯	૧૮.૦૬	૨૩.૧૩	૧૫.૬૦	૧૨.૦૨	૧૧.૫૯	૭.૨૧	૧૧.૭૪
૧૪	વડોદરા	૨૦૩૫	૨૬૮૮	૩૦૦૧	૧૫૮૭	૩૦૭	૧૯૧	૧૪૬૪	૧૧૨૭૩
		૧૮.૦૫	૨૩.૮૪	૨૬.૬૨	૧૪.૦૮	૨.૭૩	૧.૬૯	૧૨.૯૯	૩૨.૮૫
	કુલ	૪૪૧૦	૪૮૦૯	૪૯૬૧	૨૯૬૦	૧૦૨૫	૬૯૯	૨૬૮૧	૨૧૫૪૫
		૨૦.૪૭	૨૨.૩૨	૨૩.૦૩	૧૩.૭૪	૪.૭૬	૩.૨૪	૧૨.૪૪	૨૨.૯૪

પરિશિષ્ટ - ૧૫

જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોમાં કમાનારની સંખ્યા

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	કમાનાર			નહિ કમાનાર		
		પુ.	સ્ત્રી	કુલ	પુ.	સ્ત્રી	કુલ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧	જામનગર	૫૭૨	૪૦૪	૯૭૬	૫૯૬	૬૨૦	૧૨૧૬
		૪૮.૯૭	૩૯.૪૫	૪૪.૫૩	૫૧.૦૩	૬૦.૫૬	૫૫.૪૭
૨	ભાવનગર	૭૮	૬૭	૧૪૫	૭૬	૬૨	૧૩૮
		૫૦.૬૫	૫૧.૯૪	૫૧.૨૪	૪૯.૩૫	૪૮.૦૬	૪૮.૭૬
૩	જૂનાગઢ	૧૩૧૦	૧૧૯૦	૨૫૦૦	૧૨૮૧	૧૨૬૪	૨૫૪૫
		૫૦.૫૬	૪૮.૫૦	૪૯.૫૬	૪૯.૪૪	૫૧.૫૦	૫૦.૪૪
૪	કચ્છ	૮૭૯૦	૫૭૯૭	૧૪૫૮૭	૧૦૫૧૬	૧૧૮૯૩	૨૨૪૦૯
		૪૫.૫૩	૩૨.૭૭	૩૯.૪૩	૫૪.૪૭	૬૭.૨૩	૬૦.૫૭

૧	૨	પુ. ૩	સ્ત્રી ૪	કુલ ૫	પુ. ૬	સ્ત્રી ૭	કુલ ૮
૫	અમદાવાદ	૫૪૩	૨૮૪	૮૨૭	૪૯૮	૬૬૮	૧૧૬૬
		૫૨.૧૬	૨૯.૮૩	૪૧.૫૦	૪૭.૮૪	૭૦.૧૭	૫૮.૫૦
૬	મહેસાણા	૧૪૩	૧૨૦	૨૬૩	૧૯૫	૧૮૨	૩૭૭
		૪૨.૩૧	૩૯.૭૪	૪૧.૦૯	૫૭.૬૯	૬૦.૨૬	૫૮.૯૧
૭	ખેડા	૫૦૬૨	૩૩૫૮	૮૪૨૦	૪૮૩૩	૫૧૬૧	૯૯૯૪
		૫૧.૧૬	૩૯.૪૨	૪૫.૨૩	૪૮.૮૪	૬૦.૫૮	૫૪.૨૭
૮	સાબરકાંઠા	૨૩૧૦	૧૧૭૮	૩૪૮૮	૩૨૩૯	૪૧૩૬	૭૩૭૫
		૪૧.૭૩	૨૨.૧૭	૩૨.૦૧	૫૮.૩૭	૭૭.૮૩	૬૭.૮૯
૯	બનાસકાંઠા	૨૨૪૬	૧૧૧૮	૩૩૬૪	૨૬૯૫	૩૪૩૨	૬૧૨૭
		૪૫.૪૬	૨૪.૫૭	૩૫.૪૪	૫૪.૫૪	૭૫.૪૩	૬૪.૫૬

૧	૨	પુ ૩	સ્ત્રી ૪	કુલ ૫	પુ ૬	સ્ત્રી ૭	કુલ ૮
૧૦	પંચમહાલ	૧૧૪૩૭	૭૮૯૦	૧૯૩૨૭	૧૨૦૮૩	૧૪૩૪૭	૨૬૪૩૦
		૪૮.૬૩	૩૫.૪૮	૪૨.૨૪	૫૧.૩૭	૬૪.૫૨	૫૭.૭૬
૧૧	વલસાડ	૮૩૮૮	૫૬૦૩	૧૩૯૯૧	૬૫૦૮	૮૯૮૩	૧૫૪૯૧
		૫૬.૩૧	૩૮.૪૧	૪૭.૪૬	૪૩.૬૯	૬૧.૫૯	૫૨.૫૪
૧૨	સુરત	૧૫૪૪૨	૧૩૨૩૨	૨૮૬૭૪	૧૩૬૩૮	૧૪૮૯૨	૨૮૫૩૦
		૫૩.૧૦	૪૭.૦૫	૫૦.૧૩	૪૬.૯૦	૫૨.૯૫	૪૯.૪૭
૧૩	ભરૂચ	૨૦૮૯૯	૧૪૯૮૫	૩૫૮૮૪	૧૮૧૯૬	૨૧૫૦૪	૩૯૭૦૦
		૫૩.૪૬	૪૧.૦૭	૪૭.૪૮	૪૬.૫૪	૫૮.૯૩	૫૨.૫૨
૧૪	વડોદરા	૪૮૯૧૧	૩૧૫૯૭	૮૦૫૦૮	૪૪૨૨૩	૫૩૮૮૬	૯૮૧૦૯
		૫૨.૫૨	૩૬.૯૬	૪૫.૦૭	૪૭.૪૮	૬૩.૦૪	૫૪.૯૩
	કુલ	૧૨૬૧૩૧	૮૬૮૨૩	૨૧૨૯૫૪	૧૧૮૫૭૭	૧૪૧૦૩૦	૨૫૯૬૦૭
		૫૧.૫૪	૩૮.૧૦	૪૫.૦૬	૪૮.૪૬	૬૧.૯૦	૫૪.૯૪

પરિશિષ્ટ - ૧૬

જિલ્લાવાર સ્થળાંતરિત થયેલ કુટુંબોની માહિતી

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	સ્થળાંતર કરેલ કુટુંબ (સંખ્યા)	ગુજરાત	ગુજરાત બહારથી	સ્થળાંતર કરવાનાં કારણો								
					ઓછી જમીન	ઓછી આવક	વતન માં પ્રગતિ ની આશા ઓછી	શિક્ષણ ની સુવિધા ઓછી	કુટુંબો માં કુસંપ	સગાં સંબંધી ઓ લાવ્યા હતા	પ્રગતિ થવાની આશા હતી	અ ભ્યા સ માટે	ડુબાણ ના કારણે	અન્ય
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
૧	જામનગર	૬૦	૬૦	-	૨૧	-	૫	૧૫	-	-	૧૯	-	-	-
		૦.૫૧												
૨	ભાવનગર	૧	૧	-	-	૧	-	-	-	-	-	-	-	-
		૦.૦૧												
૩	જૂનાગઢ	૭૭	૭૭	-	૫૪	૫	૩	-	-	-	૧૫	-	-	-
		૦.૬૬												
૪	કચ્છ	૨૯૮	૨૬૦	૩૮	૩૫	૧૦૩	૯૧	૨૨	૨૬	૧૩	૮	-	-	-
		૨.૫૬												
૫	અમદાવાદ	૩૫૫	૩૫૫	-	-	૨૩૧	૪૫	-	-	૭૧	૮	-	-	-
		૩.૦૫												
૬	મહેસાણા	૧૩	૧૩	-	-	૬	-	૭	-	-	-	-	-	-
		૦.૧૧												
૭	ખેડા	૩૫૩૧	૩૫૧૦	૨૧	૩૩૮	૨૬૩૦	૩૮૯	૪૭	૨	૫૩	૪૯	-	૨૩	-
		૩૦.૨૯												
૮	સાબરકાંઠા	૪૫૯	૪૪૯	૧૦	૧૨૦	૨૨૫	૪	૪	૧	૪	-	-	૬૨	-
		૩.૯૪												
૯	બનાસકાંઠા	૨૭૯	૨૧૨	૬૭	૩	૯	૧૮૮	-	૫૯	૧૨	૧	-	૫	-

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
		૨.૩૯												
૧૦	પંચમહાલ	૧૫૯૬	૧૫૭૯	૧૭	૩૨૮	૩૮૦	૩૮૫	૩૬	-	૭	૨	-	૬૦૫	-
		૧૩.૬૪												
૧૧	વલસાડ	૨૫૦	૧૯૬	૫૪	૬૨	૩૮	૩૮	૨૧	૨૬	૨૮	૨૧	૫	૧૧	-
		૨.૧૪												
૧૨	સુરત	૫૫૫	૪૩૨	૧૨૨	૭૪	૯૩	૧૬૭	૬૪	૨૦	૩૦	૫૭	૪	૧૩	૧૩
		૪.૭૭												
૧૩	ભરૂચ	૧૧૦૫	૧૦૫૫	૫૦	૬૩	૫૭૮	૧૬૬	૬૮	૩૩	૧૬૯	૧૬	-	૩૨	-
		૯.૪૮												
૧૪	વડોદરા	૩૦૭૮	૩૦૩૮	૪૦	૪૫૩	૧૯૨૪	૩૨૭	૧૨૯	૧૧	૭૪	૧૦૧	-	૭૦	
		૨૬.૪૦												
	કુલ	૧૧૬૫૭	૫૧૨૩૮	૪૧૯	૧૫૫૧	૬૨૨૩	૧૮૦૮	૪૧૩	૧૭૮	૪૬૧	૨૯૭	૫૧	૮૦૧	૩૩
		૫૨.૪૧	૯૬.૪૧	૩.૫૯	૧૩.૨૦	૫૩.૩૮	૧૫.૫૦	૩.૫૪	૧.૫૩	૩.૯૫	૨.૫૫	૦.૪૩	૬.૮૭	૦.૨૮

પરિશિષ્ટ - ૧૭

જિલ્લાવાર રહેઠાણમાં ઉપલબ્ધ સગવડો

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	પોતાની માલિકીનું મકાન	ભાડાનું મકાન	જાજરૂ	વીજળી	નાવણિયું	પાણીનો નળ	પાણીનો નિકાલ	નિર્ધૂમ ચૂલો
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૧	જામનગર	૩૧૫	૧૫	-	-	-	-	-	-
		૯૫.૪૫	૪.૫૫						
૨	ભાવનગર	૫૫	-	-	-	-	-	-	-
		૧૦૦.૦૦							
૩	જૂનાગઢ	૯૦૯	૭	૧૦	૫૨	-	-	૧૦	૯
		૯૯.૨૪	૦.૭૬	૧.૦૯	૫.૬૮			૧.૦૯	૦.૯૮

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૪	કચ્છ	૬૭૫૨	૧૯૬	૨૨૩	૩૦૬	૪૩૪	૩૦૬	૪૪૧	૧૦૦
		૯૭.૧૮	૨.૮૨	૩.૨૧	૭.૩૧	૬.૨૫	૪.૪૦	૬.૩૫	૧.૪૪
૫	અમદાવાદ	૩૧૨	૧૪૮	૪	૧૭	૭	૧૦	-	-
		૬૭.૮૩	૩૨.૧૭	૦.૮૭	૩.૭૦	૧.૫૨	૨.૧૭	-	-
૬	મહેસાણા	૭૩	-	-	-	-	-	-	-
		૧૦૦.૦૦							
૭	ખેડા	૩૭૯૦	૩૦૪	૧૧	૧૫૩	૧૨૮	૧૧૩	૩૦૭	૧૦૧
		૯૨.૫૭	૭.૪૩	૦.૨૭	૩.૭૪	૩.૧૩	૨.૭૬	૭.૫૦	૨.૪૭
૮	સાબરકાંઠા	૧૭૫૧	૧૩૮	-	૨૫૨	૯	૧૪	૨	-
		૯૨.૬૯	૭.૩૧	-	૧૩.૩૪	૦.૪૮	૦.૭૪	૦.૧૧	-
૯	બનાસકાંઠા	૧૭૪૪	૩૪	૪	૫૭	૫	૧૭	૧૧૫	૬૩
		૯૮.૦૯	૧.૯૧	૦.૨૨	૩.૨૧	૦.૨૮	૦.૯૬	૬.૪૭	૩.૫૪

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૧૦	પંચમહાલ	૮૦૭૦	૨૪૩	૨૨	૧૧૧	૩૬	૨	૭૫	૫૮
		૯૭.૦૮	૨.૯૨	૦.૨૬	૧.૩૪	૦.૪૩	૦.૦૨	૦.૯૦	૦.૭૦
૧૧	વલસાડ	૬૪૧૧	૧૫૮	૪૬	૧૧૬૧	૬૧૬	૪૫૧	૬૨૮	૧૯૧
		૯૭.૫૯	૨.૪૧	૦.૭૦	૧૭.૬૭	૯.૩૮	૬.૮૭	૯.૫૬	૨.૯૧
૧૨	સુરત	૧૧૨૬૭	૯૮૨	૧૬૩	૫૭૧	૭૭૮	૧૮૪	૧૩૦૬	૧૫૨
		૯૧.૯૮	૮.૦૨	૧.૩૩	૪.૬૬	૬.૩૫	૧.૫૦	૧૦.૬૬	૧.૨૪
૧૩	ભરૂચ	૧૫૨૩૫	૭૦૫	૧૪૭	૧૧૧૪	૧૩૫૧	૧૨૬૩	૩૭૪૨	૬૯૬
		૯૫.૫૮	૪.૪૨	૦.૯૨	૬.૯૯	૮.૪૮	૭.૯૨	૨૩.૪૮	૪.૩૭
૧૪	વડોદરા	૩૨૮૪૩	૧૪૭૫	૩૩૪	૩૭૮૬	૧૩૭૧	૧૯૬૧	૩૦૮૧	૪૫૨
		૯૫.૭૦	૪.૩૦	૦.૯૭	૧૧.૦૩	૩.૯૯	૫.૭૧	૮.૯૮	૧.૩૨
	કુલ	૮૯૫૨૭	૪૪૦૫	૯૬૪	૭૭૮૨	૪૭૩૫	૪૩૨૧	૯૭૦૭	૧૮૨૨
		૯૫.૩૧	૪.૬૯	૧.૦૩	૮.૨૮	૫.૦૪	૪.૬૦	૧૦.૩૩	૧.૯૪

પરિશિષ્ટ - ૧૮

જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ કરેલ કુટુંબોમાં માંદગીથી પીડાતા સભ્યોની સંખ્યા

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	લાંબી માંદગીથી પીડાતા સભ્યોની સંખ્યા	ટી.બી. (૧)	કેન્સર (૨)	દમ (૩)	પાંડુરોગ (૪)	લકવા (૫)	રક્તપિત્ત (૬)
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	જામનગર	૩૫	૫	૩	૧૨	-	૧	-
			૧૪.૨૯	૮.૫૭	૩૪.૨૮	-	૨.૮૬	
૨	ભાવનગર	૭	૩	૧	૨	-	૧	-
			૪૨.૮૫	૧૪.૨૪	૨૮.૫૭	-	૧૪.૨૪	
૩	જૂનાગઢ	૮૦	૯	૩	૩૧	૩	૧	૪
			૧૧.૨૫	૩.૭૫	૩૮.૭૫	૩.૭૫	૧.૨૫	૫.૦૦

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૪	કચ્છ	૩૬૪	૧૧૮	૩૨	૫૩	૨૪	૩૮	૧૧
			૩૨.૪૨	૮.૭૯	૧૪.૫૬	૬.૫૯	૧૦.૪૪	૩.૦૨
૫	અમદાવાદ	૧૫	૩	૨	૨	-	૨	૧
			૨૦.૧૦	૧૩.૩૪	૧૩.૩૪		૧૩.૩૪	૬.૬૬
૬	મહેસાણા	૬	૨	-	૧	-	૨	-
			૩૩.૩૩	-	૧૬.૬૭	-	૩૩.૩૩	
૭	ખેડા	૨૩૪	૬૫	૧૧	૪૩	૯	૨૦	૧૩
			૨૭.૭૮	૪.૭૦	૧૮.૩૮	૩.૮૫	૮.૫૪	૫.૫૬
૮	સાબરકાંઠા	૧૦૧	૩૨	૩	૧૭	૩	૧૦	૧
			૩૧.૬૮	૨.૯૭	૧૬.૮૩	૨.૯૭	૯.૯૧	૦.૯૯
૯	બનાસકાંઠા	૪૪	૧૪	૨	૯	૧	૫	-

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
			૩૧.૮૩	૪.૫૫	૨૦.૪૫	૨.૨૭	૧૧.૩૬	-
૧૦	પંચમહાલ	૨૧૯	૭૫	૧૦	૫૨	૧	૨૭	૧૪
			૩૪.૨૫	૪.૫૭	૨૩.૭૪	૦.૪૬	૧૨.૩૩	૬.૪૯
૧૧	વલસાડ	૧૬૯	૩૨	૧૫	૨૧	૧૧	૨૭	૨૨
			૧૮.૯૩	૮.૮૮	૧૨.૪૩	૬.૫૦	૧૫.૯૮	૧૩.૦૨
૧૨	સુરત	૨૬૯	૩૬	૧૨	૫૩	૪	૩૯	૩૭
			૧૩.૩૮	૪.૪૬	૧૯.૭૦	૧.૪૯	૧૪.૫૦	૧૩.૭૫
૧૩	ભરૂચ	૭૨૯	૧૨૩	૨૫	૨૩૩	૧૪	૮૫	૬૭
			૧૬.૮૭	૩.૪૩	૩૧.૯૬	૧.૯૨	૧૧.૬૬	૯.૧૯
૧૪	વડોદરા	૧૨૧૯	૩૦૭	૭૧	૩૨૫	૧૭	૧૨૦	૬૭
			૨૫.૧૮	૫.૮૩	૨૬.૬૬	૧.૩૯	૯.૮૪	૫.૫૦
	કુલ	૩૪૯૧	૮૨૪	૧૯૦	૮૫૪	૮૭	૩૭૮	૨૩૭
		૦.૭૪	૨૩.૬૦	૫.૪૮	૨૪.૪૬	૨.૪૯	૧૦.૮૨	૭.૭૮

પરિશિષ્ટ ૧૮.....ચાલુ

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	ચામડીના	અન્ય	માંદગીની સહાયનો લાભ મળેલની સંખ્યા	મળેલ લાભ રૂપિયામાં	માતાઓ અને છ વર્ષથી નીચેનાં બાળકોને પોષક આહારનો લાભ મળ્યો હોય તેની સંખ્યા
૧	૨	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૧	જામનગર	૧૩	૧	-	-	-
		૩૯.૧૪	૨.૮૬	-	-	-
૨	ભાવનગર	-	-	૧	૧	૩૦૦
૩	જૂનાગઢ	૨૧	૮	-	-	૩૮
		૨૬.૨૫	૧૦.૦૦			
૪	કચ્છ	૩૩	૫૫	૩૧	૬૦૦૦	૨૮૪
		૯.૦૭		૧૫.૧૧		
૫	અમદાવાદ	૧	૪	-	-	-
		૬.૬૬	૨૬.૬૬			

૧	૨	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૬	મહેસાણા	-	૧	-	-	-
			૧૬.૬૭			
૭	ખેડા	૨૦	૫૩	૩૨	૧૩૯૬૦	૩૦૨
		૮.૫૪	૨૨.૬૫			
૮	સાબરકાંઠા	૫	૩૦	-	-	૫૦૫
		૪.૯૫	૨૯.૭૦			
૯	બનાસકાંઠા	૧	૧૨	૬	-	૪૫૩
		૨.૨૭	૨૭.૨૭	૧૩.૬૪		
૧૦	પંચમહાલ	૧૬	૨૪	૨૬	૨૨૫	૧૦૦૦૧
		૭.૩૦	૧૦.૯૬	૧૧.૮૭		
૧૧	વલસાડ	૧૯	૨૨	-	-	૨૬૧
		૧૧.૨૪	૧૩.૦૨			

૧	૨	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૧૨	સુરત	૨૨	૬૬	૧૪	૧૦૩૨	૭૨૦
		૮.૧૮	૨૪.૫૪			
૧૩	ભરૂચ	૪૩	૧૩૯	૩૮	૬૦૯૮	૪૩૦૩
		૫.૯૦	૧૯.૦૭			
૧૪	વડોદરા	૧૦૭	૨૦૫	૮૭	૧૨૨૨૮	૭૦૩૨
		૮.૭૮	૧૬.૮૨			
		૩૦૧	૬૨૦	૨૩૫	૩૯૫૪૩	૧૫૧૯૮
		૮.૬૨	૧૭.૭૫			

પરિશિષ્ટ - ૧૯

જિલ્લાવાર શિક્ષિત બેકાર અંગેની વિગત

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	શિક્ષિત બેકારોની સંખ્યા	શિક્ષિત બેકારોનું શિક્ષણ				
			એસ.એસ.સી.	પી.ટી.સી.	સ્નાતક	અનુસ્નાતક	ટેક્નિકલ શિક્ષણ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧	જામનગર	-	-	-	-	-	
૨	ભાવનગર	-	-	-	-	-	-
૩	જૂનાગઢ	૪	૪		-	-	-
			૧૦૦.૦૦				
૪	કચ્છ	૧૬૦	૧૦૧	૩૭	૮	૧૪	-
			૬૩.૧૨	૨૩.૧૨	૫.૦૦	૮.૭૬	
૫	અમદાવાદ	૧૦	૬	૨	૧	૧	-
			૬૦.૦૦	૨૦.૦૦	૧૦.૦૦	૧૦.૦૦	

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૬	મહેસાણા	૪	૪	-	-	-	-
			૧૦૦.૦૦				
૭	ખેડા	૧૪૪	૧૧૨	૨૯	૩	-	-
			૭૭.૭૮	૨૦.૧૪	૨.૦૮		
૮	સાબરકાંઠા	૯૬	૮૪	૧	૯	૧	૨
			૮૬.૪૬	૧.૦૪	૯.૩૮	૧.૦૪	૨.૦૮
૯	બનાસકાંઠા	૨૭	૨૬	૧	-	-	-
			૯૬.૩૦	૩.૭૦			
૧૦	પંચમહાલ	૧૧૯	૧૧૪	૫	-	-	-
			૯૫.૮૦	૪.૨૦			
૧૧	વલસાડ	૨૪૦	૧૪૩	૫૭	૩૦	૮	૨
		૧૦૦.૦૦	૫૯.૫૮	૨૩.૭૫	૧૨.૫૦	૩.૩૪	૦.૮૩

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧૨	સુરત	૧૩૬	૧૨૧	૭	૬	-	૨
		૧૦૦.૦૦	૮૮.૯૭	૫.૧૫	૪.૪૧	-	૧.૪૬
૧૩	ભરૂચ	૨૫૫	૨૩૬	૫	૪	૨	૮
		૧૦૦.૦૦	૯૨.૫૫	૧.૯૬	૦.૭૮	૩.૧૪	૩.૧૪
૧૪	વડોદરા	૧૨૮૯	૧૦૭૯	૫૬	૫૭	૭૩	૨૪
		૧૦૦.૦૦	૮૩.૭૧	૪.૩૪	૪.૩૪	૫.૬૭	૧.૮૬
	કુલ	૨૪૮૪	૨૦૨૯	૨૦૦	૧૦૯	૯૯	૩૮

પરિશિષ્ટ-૧૯ ચાલુ

રોજગાર કચેરીમાંથી આવેલ ઇન્ટરવ્યૂ

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	શિક્ષિત બેકારોએ રોજગાર કચેરીમાં નોંધાવેલ નામ (સંખ્યા)	એકપણ વખત નહીં	એક	બે	ત્રણ	ત્રણથી વધુ
૧	૨	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૧	જામનગર	-	-	-	-	-	-
૨	ભાવનગર	-	-	-	-	-	-
૩	જૂનાગઢ	-	-	-	-	-	-
૪	કચ્છ	૩૪	૧૦	૧૨	૭	૨	૩
			૨૯.૪૨	૩૫.૩૦	૨૦.૫૮	૫.૮૮	૮.૮૨
૫	અમદાવાદ	-	-	-	-	-	-
૬	મહેસાણા	૪	૪	-	-	-	-
		૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦				

૧	૨	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૭	ખેડા	૨૧	૧૯	૧	-	-	૧
		૧૪.૫૮	૯૦.૪૮	૪.૭૬			૪.૭૬
૮	સાબરકાંઠા	૨૫	૧૯	૪	-	૧	૧
		૨૬.૦૪	૭૬.૦૦	૧૬.૦૦		૪.૦૦	૪.૦૦
૮	બનાસકાંઠા	૮	૭	૧	-	-	-
		૨૯.૬૩	૮૭.૫૦	૧૨.૫૦			
૧૦	પંચમહાલ	૧૯	૧૩	૩	૧	-	૨
		૧૫.૯૫	૬૮.૪૨	૧૫.૭૯	૫.૨૬		૧૦.૫૩
૧૧	વલસાડ	૧૮	૧૪	૩	૧	-	-
		૭.૫૦	૭૭.૭૮	૧૬.૬૬	૫.૫૬		
૧૨	સુરત	૪૦	૧૭	૧૦	૯	૩	૧
		૨૯.૪૧	૪૨.૫૦	૨૫.૦૦	૨૨.૫૦	૭.૫૦	૨.૫૦

૧	૨	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૧૩	ભરૂચ	૧૧૪	૪૮	૨૦	૧૮	૯	૧૯
		૪૪.૭૧	૪૨.૧૨	૧૭.૫૪	૧૫.૭૯	૭.૮૯	૧૬.૬૬
૧૪	વડોદરા	૫૦૨	૨૯૨	૮૬	૫૨	૩૧	૪૧
		૩૮.૯૪	૫૮.૧૭	૧૭.૧૨	૧૦.૩૬	૬.૧૮	૮.૧૭
	કુલ	૭૮૫	૪૪૦	૧૪૦	૮૮	૪૬	૬૭

પરિશિષ્ટ - ૨૦

જિલ્લાવાર સહકારી મંડળી અંગેની વિગત

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	સહકારી મંડળીમાં નોંધાયેલ સભસદો	વિવિધ પ્રકારની મંડળી ખેતી ધિરાણ/ લેમ્પસ	દૂધ	ઔદ્યોગિક	મજૂર	ગૃહનિર્માણ	જંગલ કામદાર	મત્સ્ય	અન્ય	પૂરતું અને નિયમિત ધિરાણ મળવું
			(૧)	(૨)	(૩)	(૪)	(૫)	(૬)	(૭)	(૮)	
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૧	જામનગર	૩	-	૩	-	-	-	-	-	-	-
૨	ભાવનગર	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
૩	જૂનાગઢ	૫	૪	૧	-	-	-	-	-	-	૧
૪	કચ્છ	૩૯૪	૩૩૮	૯	૩૪	૩	૧૦	-	-	-	૩૩
૫	અમદાવાદ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૬	મહેસાણા	૫	-	-	-	-	-	-	-	૫	૫
૭	ખેડા	૧૮	૬	૮	૩	-	-	-	-	૧	-
૮	સાબરકાંઠા	૩૨૨	૨૬૫	૪૮	૧૪	૧	-	-	-	-	૬૬
૯	બનાસકાંઠા	૧૪૭	૧૦૦	૨૯	૧૪	૧૧	-	-	-	-	૪૫
૧૦	પંચમહાલ	૪૦૮	૨૧૧	૩૬	૪	-	-	૪	૧૯	-	૯૨
૧૧	વલસાડ	૨૪૦	૧૪૨	૧૫	૩૨	૩૦	૧૫	૨	-	૪	૯
૧૨	સુરત	૭૮૮	૩૫	૬૬૫	૪૩	૪	૧૨	-	-	૨૯	૨૫૪
૧૩	ભરૂચ	૧૦૭૬	૨૮૭	૭૦૫	૩૬	૨૦	-	-	૧	૨૭	૨૭૪
૧૪	વડોદરા	૩૬૦૦	૧૫૬૧	૧૯૫૬	૧૧૭	૨૦	૬	૮	૧	૮૧	૪૯૫
	કુલ	૭૦૯૬	૨૯૪૯	૩૪૭૫	૨૯૭	૮૯	૪૩	૧૪	૨૧	૧૪૭	૧૨૭૪

પરિશિષ્ટ - ૨૧

જિલ્લાવાર સરકારી સહાય અંગેની વિગત

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	સરકારી સહાય મેળવેલ સભાસદો	સહાયમાં શું મળ્યું: ખેતી કિટ્સ	સ્વ રોજગારી	નવા ધંધા માટે સહાય	મરઘાં ઉછેર યુનિટ	મત્સ્ય ઉદ્યોગ નાં સાધનો	પશુ પાલન	નોકરી	શૈક્ષણિક	વૈદકિય સહાય	કાનૂની સહાય	રહે ઠાણ
			(૧)	(૨)	(૩)	(૪)	(૫)	(૬)	(૭)	(૮)	(૯)	(૧૦)	(૧૧)
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૧	જામનગર	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
૨	ભાવનગર	૩૯	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-
૩	જૂનાગઢ	૪૦	૪	૫	૪	-	-	૧૨	-	-	-	-	૧૫
૪	કચ્છ	૨૭૨	૧૩૦	૨૯	૨૯	૬	૨	૩૨	૯	-	-	-	૩૫

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૫	અમદાવાદ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
૬	મહેસાણા	૧૫	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	૧૫
૭	ખેડા	૯૭	૧૨	૧	૮	-	૩	૪૪	-	-	૧	-	૨૮
૮	સાબરકાંઠા	૪૦	૩૪	૪	-	૨	-	-	-	-	-	-	-
૯	બનાસકાંઠા	૧૪૦	૬૨	૮	૫	-	૬	૨૮	-	-	-	૧	૩૮
૧૦	પંચમહાલ	૧૦૧	૩૦	૨૧	૧૧	-	૫	૧૩	-	-	૨	૪	૧૩
૧૧	વલસાડ	૪૯૭	૧૫	૧	૩	૧૯	૧૩	૨૩	-	૧૯	-	-	૪૦૪
૧૨	સુરત	૫૧૪	૨૪	૧૫	૪	૪૭	-	૧૧૭	-	-	-	૧૧	૧૮૮
૧૩	ભરૂચ	૧૪૫૮	૧૭૫	૩૮	૮૩	૫	૧૪૩	૪૭૦	૯૧	૧૭	૧૭	૧૬	૪૦૩
૧૪	વડોદરા	૨૧૦૪	૩૭૦	૫૯	૬૩	૬	૧૦	૧૧૩૭	૧	૧૪	૧૫	૨	૪૨૭
	કુલ	૫૩૧૩	૮૫૬	૧૮૧	૨૧૦	૮૫	૧૮૨	૧૮૭૬	૧૦૧	૫૦	૩૫	૩૪	૧૫૯૮

પરિશિષ્ટ - ૨૨

જિલ્લાવાર સરકારી સહાય અંગેની વિગત ચાલુ

ક્રમ	સહાયથી આવક વધારો થયેલા કુટુંબોની સંખ્યા	કઇ એજન્સી મારફતે સહાય							સહાય મળ્યાનું વર્ષ		સહાય વસ્તુ માં કે રોકડ માં	રોકડ માં મળી હોય તો કેટલી
		આઈ. આર. ડી.	કોર્પો રેશન	સમાજ કલ્યાણ ખાતુ	પ્રાયો જના કચેરી	જિલ્લા મંડળ	જિલ્લા કુટિર ઉદ્યોગ	સ્વૈ ચ્છિક સંસ્થા	૧થી૨ વર્ષ	૩થી૪ વર્ષ	૪ વર્ષ થી ઉપર		
		(૧)	(૨)	(૩)	(૪)	(૫)	(૬)	(૭)	(૧)	(૨)	(૩)		
૧	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭
૧	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
૨	-	૫૫	-	-	-	-	-	-	-	૪૦	૧૫	-	-
૩	-	૧૦	-	૧૫	૭	-	-	-	૧૫	૧	૧	૨૫	૬૩૦

૧	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭
												વસ્તુ રોકડ	
૪	૬૧	૭૨	૧૯	૪૨	૨૮	૩૦	૨૧	૬૦	૧૫૮	૫૨	૬૨	૮૭૧૬૭	૯૬૫૦૧૨
૫	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
૬	૧૫	-	-	૧૫	-	-	-	-	-	-	૧૫	વસ્તુ	-
૭	૫૫	૧	૪	૧૨	૪	૨૫	૨	૭	૨૫	૯	૨૧	૪૦/	૧૧૯૦૯૦
૮	૯૨	૩૧	૧	૯	૨૦	-	-	-	૧૫	૯	૭	-	૧૦૮૦૦
												(રોકડા)	
૯	૮૫	૭૨	૪	૧૧	-	૮	૨૪	૨૧	૬૧	૩૭	૨૪	૨૮/	૫૪૭૮૦૦
												(રોકડા)	
૧૦	૫૮	૧૬	૩	૧૬	૫	૧	૫	૫	૧૩	૨૧	૧૪	૨૯/	૧૧૨૨૦૦
૧૧	૧૦૧	૩૩	૧	૭૪	૧૫	૨૭૫	૧૧	૨૭	૧૪૨	૬૪	૨૩૫	૫૬	૯૨૭૦૦
૧૨	૭	૯૨	૯	૧૨૯	૪૩	૭૧	૪૦	૧	૪૦	૫૬	૨૪૫	૨૪/૭૭	૩૮૮૦૦
૧૩	૧૪૫૮	૧૯૨	૧૦૮	૩૧૩	૧૫૮	૫૦૬	૬૨	૧૧૯	૩૭૧	૪૫૦	૬૩૭	૧૨૫૭	૩૭૩૪૧૭
૧૪	૧૮૨૧	૫૯૮	૧૬૯	૬૨૨	૧૨૩	૨૩૪	૧૧૯	૭૮	૬૯૦	૪૮૨	૫૯૫	૨૭૭/૪૪	૨૮૪૮૩૮૫
કુલ	૪૩૦૩	૧૧૭૨	૩૧૮	૧૨૫૮	૪૦૩	૧૧૫૦	૨૮૪	૩૧૮	૧૫૩૦	૧૨૨૧	૧૮૭૧	૨૧૧૧/૪૬૬	૮૨૩૯૭૩૪

પરિશિષ્ટ - ૨૩

વંશપરંપરાગત ધંધામાં અને પરિવહનના ધંધા માટે ભાડેથી રોજી કમાવાની જરૂરિયાત

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	વંશપરંપરાગત ધંધા માટે જરૂરિયાત						
		નાણાં	કાચોમાલ	સાધનો	તાલીમ	માર્ગદર્શન	વેચાણ	અન્ય
		(૧)	(૨)	(૩)	(૪)	(૫)	(૬)	(૭)
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	જામનગર	૨૧૩	૪૬	૨૦	૧૨	૪૨	૮૬	-
૨	ભાવનગર	૧૨	-	-	-	-	-	-
૩	જૂનાગઢ	૪૭૮	૨	૪૦	૬	૨	-	૩૦
૪	કચ્છ	૨૨૬૬	૧૦૨	૪૮૩	૫૭	૯	-	૭૦
૫	અમદાવાદ	૩૦૫	૧	૩	-	-	-	૧
૬	મહેસાણા	૧૮	-	-	-	-	-	-

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૭	ખેડા	૧૦૨૦	૧૫	૪૪	૧૫	૮૫	૩	૯૩
૮	સાબરકાંઠા	૧૫૨૬	૯૮	૧૫૧	૧૩	૩	-	-
૯	બનાસકાંઠા	૧૦૨૦	૨૧	૧૬૭	૨૬	-	૧	૧૦
૧૦	પંચમહાલ	૩૦૫૬	૧૧૨	૫૩૦	૧૩૨	૫૮	૧૭	૨૧
૧૧	વલસાડ	૩૪૩	૧૬	૨૨૩	-	૧૦૫	૫	૧૬
૧૨	સુરત	૮૫૩	૮૫	૫૩૨	૨૩	૩૨	૧૭	૭૭
૧૩	ભરૂચ	૨૦૮૩	૧૦૯	૩૮૦	૩૬	૧૭૧	૧૬	૧૭૯
૧૪	વડોદરા	૧૨૨૩૯	૨૦૯	૧૦૧૪	૫૦	૨૨૨	૪૫	૬૩૩
	કુલ	૨૫૧૩૨	૮૧૬	૩૫૮૭	૩૭૦	૭૨૯	૧૯૦	૧૧૩૦

પરિશિષ્ટ-૨૩ ચાલુ

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	ભાડેથી ફેરવી રોજી કમાવા માટેનાં સાધનોની જરૂરિયાત								
		ઊંટલારી	બળદ	ઑટો રિક્ષા	ટેમ્પો	હાથલારી	રેંકડી	પેડલ રિક્ષા	ઘોડા ગાડી	અન્ય
		(૧)	(૨)	(૩)	(૪)	(૫)	(૬)	(૭)	(૮)	(૯)
૧	૨	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮
૧	જામનગર	૨૦૮	૧૩૪	૮૧	૪૨	૧૧	૨	-	૪	-
૨	ભાવનગર	૩	-	૪	-	૪	૧	-	-	-
૩	જૂનાગઢ	૨૧૦	૬૧	૬૧	૧૪૬	૨૪	૩૪	૪	૩	૧૨
૪	કચ્છ	૧૦૯૧	૩૫૧	૨૦૨	૧૪૨	૩૮૨	૧૧૩	૩૬	૬૪	૧૧૪
૫	અમદાવાદ	૨૨	-	૧૯	૧૪	૭	-	૧	-	૧૬૧
૬	મહેસાણા	૯	-	-	-	૧	૧	-	-	-
૭	ખેડા	૩૦૧	૧૦૯	૧૭૦	૧૯૫	૩૬૯	૪૭	૩	૨	૯

૧	૨	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮
૮	સાબરકાંઠા	૫૪	૧૦૭	૮૨	૬૫	૮૮	૧૯	૫	-	૪
૯	બનાસકાંઠા	૨૬૪	૧૩૨	૫૨	૨૮	૬૨	૪	૪	૨	-
૧૦	પંચમહાલ	૪૬૯	૨૯૮	૬૮	૧૧૧	૨૦૮	૯	૨૩	૨૨	૫૪
૧૧	વલસાડ	૧	૪૫	૩૭૮	૯૭	૧૪૬	૫૬	૨૧	૧	૮૫
૧૨	સુરત	૫૧	૧૩૮	૫૧૧	૩૪૯	૪૦૦	૫૫	૧૩૨	૧૧	-
૧૩	ભરૂચ	૧૭૦	૩૩૭	૬૫૭	૫૮૦	૧૦૩૪	૬૮	૬૪	૩	૧૮૫
૧૪	વડોદરા	૫૧૮	૮૬૦	૯૯૩	૭૯૦	૯૭૨	૯૩	૪૭	૩૮	૧૬૦
	કુલ	૪૦૭૧	૨૭૯૮	૩૨૭૮	૨૫૫૯	૩૭૦૮	૫૦૨	૩૪૦	૧૫૦	૭૮૪

પરિશિષ્ટ - ૨૪

જિલ્લાવાર ખેતી વિષયક જરૂરિયાત

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	જમીન સમતલ કરવી	પાળા બાંધવા	નાળાં બાંધવા	વાડ બના વવી	કયારી બના વવી	નવી ખેતીની જમીન	બિયા રણની જરૂ રિયાત	ખાતર ની જરૂરિ યાત	જતું નાશક દવા	જમીન ના હમા ભરવા નાણાં	પાક નિદર્શન	પાક સંરક્ષણ માટે નિદ ર્શન
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૧	જામનગર	૧૪૯	૧૬૭	૭૧	૧૩૪	૧૫૦	૨૬૩	૧૬૭	૧૬૭	૧૬૭	૧૬૭	૧૬૭	૧૬૭
૨	ભાવનગર	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
૩	જૂનાગઢ	૮૨	૫૧	૩૨	૭૫	૫૯	૩૬૬	૧૨૬	૧૨૬	૧૧૮	૨૬૯	૭૫	૭૬
૪	કચ્છ	૧૪૮૫	૧૪૪૨	૧૦૦૬	૧૦૮૧	૭૪૨	૩૧૬૩	૧૯૬૧	૧૯૬૫	૧૭૨૫	૧૫૨૧	૧૧૪૮	૯૬૧
૫	અમદાવાદ	-	-	-	-	-	૨૯૨	-	-	-	-	-	

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૬	મહેસાણા	-	-	-	-		૨૧	-	-	-	-	-	.
૭	ખેડા	૬૪	૬૪	૬૪	૬૪	૬૩	૧૪૧૯	૬૪	૬૪	૬૪	૬૪	૬૪	૬૪
૮	સાબરકાંઠા	૬૭૭	૫૧૯	૩૭૩	૪૯૩	૪૭૫	૯૯૭	૧૦૫૭	૧૦૭૮	૧૦૪૩	૫૦૯	૬૬૪	૪૬૫
૯	બનાસકાંઠા	૪૫૩	૩૫૫	૧૪૬	૩૬૬	૨૫૭	૧૦૨૩	૮૧૩	૮૮૫	૭૭૧	૩૮૭	૩૭૯	૩૭૮
૧૦	પંચમહાલ	૨૦૫૧	૧૮૯૬	૯૮૬	૧૬૯૭	૨૧૫૨	૫૧૫૨	૨૫૧૩	૨૫૪૮	૨૮૬૬	૨૫૪૯	૨૪૩૨	૨૨૮૨
૧૧	વલસાડ	૨૩	૧૯	૩૩	૧૩	૩૨	૧૦૧૮	૮૯	૮૯	૮૯	૧૧	૧૮	૧૫
૧૨	સુરત	૪૬	૩૨	૩૬	૨૪	૨૯	૧૩૮૧	૪૦૧	૪૦૧	૪૦૧	૩૨૬	૨૬૪	૨૬૭
૧૩	ભરૂચ	૩૫૬	૨૨૦	૧૫૮	૨૫૮	૨૧૭	૪૧૨૨	૨૧૦૨	૨૦૪૪	૧૬૯૦	૧૪૭૫	૮૪૫	૫૯૮
૧૪	વડોદરા	૩૭૮૫	૨૫૮૨	૯૦૬	૨૨૪૩	૨૫૧૧	૧૨૫૦૯	૧૦૯૮૫	૧૦૯૫૬	૯૭૦૩	૪૫૭૬	૩૦૨૪	૨૮૩૪
	કુલ	૯૨૩૧	૭૩૪૭	૩૮૧૧	૬૪૪૮	૬૭૮૭	૩૧૭૨૬	૨૦૩૭૮	૨૦૩૨૩	૧૮૬૩૭	૧૧૮૫૪	૯૦૪૪	૮૧૦૭

પરિશિષ્ટ- ૨૫

જિલ્લાવાર ખેતીનાં સાધનોની જરૂરિયાત

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	લાકડા નું હળ	રંપ	રંપડી	સમાર	વાવ ણિયો	લોખંડ નું હળ	પંખો	મોઘ	બળદ	બળદ ગાડું	દવા છાંટવા માટે સ્પ્રેયર તથા પંપ	અન્ય
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૧	જામનગર	૧૫૭	૧૨૭	૧૩૧	૧૫૫	૧૩૯	૧૬૪	૯૪	૭૦	૧૭૩	૧૬૫	૯૪	-
૨	ભાવનગર	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
૩	જૂનાગઢ	૧૦૬	૧૦૭	૧૦૬	૯૩	૬૮	૮૨	૮૨	૮૨	૮૨	૮૨	૮૨	૧૯
૪	કચ્છ	૨૧૦૨	૨૧૦૫	૨૧૦૬	૨૧૦૦	૨૨૭૩	૨૨૩૩	૨૦૬૬	૧૮૮૪	૨૨૩૩	૨૨૧૯	૧૭૫૮	૫૫૪
૫	અમદાવાદ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૬	મહેસાણા	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
૭	ખેડા	૬૪	૬૪	૬૪	૬૪	૬૪	૬૪	૬૪	૬૪	૬૪	૬૪	૬૪	૬૪
૮	સાબરકાંઠા	૧૦૦૮	૧૦૭૧	૧૦૫૫	૧૧૩૨	૧૦૩૨	૯૨૫	૧૦૭૯	૧૧૦૧	૧૦૯૮	૧૧૩૫	૧૧૪૯	૭૯
૯	બનાસકાંઠા	૯૧૬	૮૦૨	૭૭૦	૮૬૧	૭૮૬	૮૭૩	૭૭૫	૬૮૩	૯૬૩	૯૧૪	૭૫૮	૨૪૫
૧૦	પંચમહાલ	૩૨૮૩	૩૨૮૬	૩૦૮૧	૨૧૫૭	૨૫૪૫	૨૪૪૮	૨૪૮૧	૨૯૫૨	૪૬૧૪	૩૦૯૭	૨૪૩૦	૬૬૧
૧૧	વલસાડ	૮૯	૮૯	૮૯	૮૯	૮૯	૮૯	૮૯	૮૯	૮૯	૮૯	૮૯	૩૯
૧૨	સુરત	૪૦૧	૩૮૬	૩૯૯	૩૬૧	૧૦૩	૪૦૧	૩૯૨	૩૩૪	૪૦૧	૪૦૧	૪૦૧	૩
૧૩	ભરૂચ	૨૦૮૫	૧૮૨૭	૧૯૦૫	૧૮૫૯	૧૮૩૮	૧૬૮૭	૧૫૧૪	૧૫૫૯	૨૦૩૭	૧૮૭૧	૧૮૦૭	૪૭૪
૧૪	વડોદરા	૯૬૨૦	૯૦૯૬	૯૦૩૬	૯૦૦૪	૯૦૩૮	૮૦૩૮	૬૯૮૮	૫૮૭૭	૯૪૯૨	૯૦૮૬	૮૨૫૫	૧૬૬૭
	કુલ	૧૯૮૩૧	૧૮૯૬૦	૧૮૭૪૨	૧૭૮૭૫	૧૭૯૭૫	૧૭૦૦૪	૧૫૬૨૪	૧૪૬૯૫	૨૧૨૪૬	૧૯૧૨૩	૧૬૮૮૭	૫૭૩

પરિશિષ્ટ - ૨૬

જિલ્લાવાર ખેતી માટે કૂવો તથા પિયતનાં સાધનોની જરૂરિયાત

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	નવો કૂવો	કૂવો ઊંડો કરાવવો	કૂવાનું સમારકામ	કોસ અથવા રંહેટ	ઇલેકિટ્રક પંપ	ઓઈલ એન્જિન	પાઇપ લાઇન નંખાવવી	પિયતના કૂવા પર વીજળી જોડાણ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૧	જામનગર	૧૬૭	૬૨	૪૭	૫૧	૭૧	૭૮	૭૫	૭૩
૨	ભાવનગર	-	-	-	-	-	-	-	-
૩	જૂનાગઢ	૩૦૮	૨૮૦	૧૮૭	૧૧૫	૨૦૨	૮૯	૯૮	૧૨૪
૪	કચ્છ	૨૪૮	૨૧૩	૧૯૪	૧૫૦	૨૧૭	૧૭૪	૨૦૯	૧૩૭
૫	અમદાવાદ	-	-	-	-	-	-	-	-
૬	મહેસાણા	-	-	-	-	-	-	-	-

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૭	ખેડા	૬૪	૧૬	૬	૧૪	૫૪	૬૪	૬૪	૬૪
૮	સાબરકાંઠા	૬૮૧	૬૩૧	૪૬૯	૭૪	૭૯૨	૨૭૯	૮૨૦	૮૩૩
૯	બનાસકાંઠા	૪૬૫	૨૦૬	૧૨૯	૯૯	૨૭૫	૩૬૬	૪૬૪	૩૯૭
૧૦	પંચમહાલ	૩૦૮૮	૧૦૧૪	૭૫૮	૧૧૧૦	૧૩૩૦	૨૦૭૮	૧૫૨૪	૧૬૪૧
૧૧	વલસાડ	૭૦	૫	૫	૫	-	૪	૫	૫
૧૨	સુરત	૧૨૩	૩	૨	૪	૯૮	૯૩	૧૩૨	૫૯
૧૩	ભરૂચ	૧૬૭	૨૦	૨૧	૩૮	૧૦૬	૧૭૩	૯૬	૬૭
૧૪	વડોદરા	૫૪૦૯	૧૨૬૩	૧૨૭૧	૩૨૮	૧૯૮૮	૨૩૧૯	૨૧૮૭	૨૧૦૮
	કુલ	૧૦૭૮૦	૩૭૧૩	૩૦૮૯	૧૯૮૮	૫૧૩૩	૫૬૩૩	૫૬૭૪	૫૧૭૪

પરિશિષ્ટ - ૨૭

જિલ્લાવાર શાકભાજી અને ફળાઉ ઝાડનો ઉછેર કરવા માંગતા કુટુંબોની સંખ્યા

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	નવું વાવેતર				ફળાઉ ઝાડના પ્રકાર							
		શાક ભાજી	વાંસ	ઘાસ ચારો	વની કરણ	આંબા (૧)	ચીકુ (૨)	પપૈયા (૩)	લીંબુ (૪)	કેળ (૫)	આમળાં (૬)	દ્રાક્ષ (૭)	અન્ય (૮)
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૧	જામનગર	૧૨૦	૮૫	૧૨૧	-	૫૯	૧૫	૩	૧૧	૧	૪	-	-
૨	ભાવનગર	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
૩	જૂનાગઢ	૧૭૯	૧૨	૧૪૭	૧૦૩	૧૩૧	૩	૧૩	૧૪	-	-	૧	-
૪	કચ્છ	૧૦૧૨	૨૭૨	૭૫૮	૫૦૧	૪૧૩	૨૩૨	૧૯૦	૧૧૫	૪૬	૯	-	૨૩૧
૫	અમદાવાદ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
૬	મહેસાણા	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૭	ખેડા	૨૮૬	૫૧	૩૪૪	૧૧૩	૧૫૩	૧૧૫	૭૫	૫૧	૨૨	-	૧	૧
૮	સાબરકાંઠા	૯૩૫	૧૬૨	૪૪૪	૯૨	૫૧૩	૯૮	૮૭	૯૧	૧૮	-	૧	૨૧
૯	બનાસકાંઠા	૬૦૩	૧૩૧	૨૫૪	૮૬	૨૪૧	૩૩	૫૨	૮૫	૨	-	૨	-
૧૦	પંચમહાલ	૨૭૯	૮૬	૯૩	૪૬	૧૬૭	૧૫	-	૧૫	-	-	-	-
૧૧	વલસાડ	૬૭	૪૪	૧૦૯	૪૧	૪૯	૫૯	૪૪	-	-	૪૩	-	-
૧૨	સુરત	૩૭૭	૧૭૩	૨૪૮	૫૧	૨૩૨	૧૨૬	૪૮	૯૦	૨૬	૯	-	-
૧૩	ભરૂચ	૭૨૮	૯૦	૯૨	૨૭	૩૫૨	૧૨૯	૧૭૫	૧૫૫	૨૮	૩	-	૮૯
૧૪	વડોદરા	૬૩૬૫	૧૬૦૯	૨૨૮૨	૧૨૨૨	૩૪૫૭	૫૦૪	૩૮૬	૪૪૦	૫૭૨	૫૭	૧૩	૨૬૪
	કુલ	૧૦૬૫૨	૨૬૧૮	૪૬૨૪	૨૧૭૯	૫૫૭૭	૧૩૧૧	૧૦૫૭	૧૦૮૫	૭૧૪	૧૨૧	૧૭	૬૦૬

પરિશિષ્ટ - ૨૮

જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબોમાં પશુપાલન અંગેની જરૂરિયાત

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	પશુઓમાં જરૂરિયાત							
		ભેંસ	ગાય	ઘેંટા	બકરાં	ઊંટ	બળદ	મરઘાં અને બતક	અન્ય
		(૧)	(૨)	(૩)	(૪)	(૫)	(૬)	(૭)	(૮)
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૧	જામનગર	૧૧૨	૧૨૩	૫૭	૪૧	૧૬	૪૨	૪	-
૨	ભાવનગર	૧	-	-	૧૯	-	-	-	-
૩	જૂનાગઢ	૪૬૩	૨૩૫	૧૭	૬૯	૪૬	૮૮	૮૭	-
૪	કચ્છ	૨૭૧૫	૧૬૦૬	૩૨૧	૭૩૬	૨૮૮	૬૬૨	૩૩	૫૬
૫	અમદાવાદ	૩૭૫	૮	-	૩	-	૧	૨	-

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૬	મહેસાણા	૨૧	-	-	૧૫	-	-	-	-
૭	ખેડા	૧૯૩૯	૩૭૨	૫૫	૫૩૬	૩૭	૩૫૮	૭૪	૨
૮	સાબરકાંઠા	૧૦૮૯	૨૫૪	૮	૧૫૭	૬	૧૪૩	૩	૧૪
૯	બનાસકાંઠા	૬૬૭	૨૬૬	૯૬	૨૧૬	૪૭	૧૫૧	૪	૫
૧૦	પંચમહાલ	૨૮૨૬	૧૪૦૭	૮૩	૧૬૦૩	૪૨	૨૨૮૬	૪૬૧	૭
૧૧	વલસાડ	૧૨૮૩	૬૪૯	૧૯૫	૪૭૨	૨૭	૧૮૨	૪૮૭	૧
૧૨	સુરત	૨૩૭૭	૫૦૬	૧૦૭	૨૫૩૯	૩૭	૧૩૨	૧૩૭૩	૬
૧૩	ભરૂચ	૪૨૪૦	૮૦૪	૧૨૧	૩૪૪૦	૪૮	૮૫૨	૮૦૩	૬૬
૧૪	વડોદરા	૧૧૪૫૭	૩૧૮૦	૪૫૫	૪૯૯૩	૮૦	૩૨૮૫	૬૩૧	૪૩
૧૫	કુલ	૨૯૫૬૫	૯૪૧૦	૧૫૧૫	૧૪૮૩૯	૬૭૫	૮૧૮૨	૩૯૬૨	૨૦૦

પરિશિષ્ટ - ૨૯

જિલ્લાવાર સર્વેક્ષણ થયેલ કુટુંબમાં આવકવૃદ્ધિ માટે નવા ધંધા-રોજગારની ઇચ્છા

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	ઊંટ લારી	હાથ લારી	સીવણ	દળવાની ઘંટી	સાઇકલ રીપેરીંગ	ઘડિયાળ રિપેરીંગ	રેડિયો રિપેરીંગ	ઑટોમો બાઈલ્સ	સુથારી કામ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
૧	જામનગર	૧૯૪	૨૮	૨૩	૩૨	૫	૨	૫	૧૦	૧૧
૨	ભાવનગર	૬	૧૫	૧	-	-	-	૧	-	-
૩	જૂનાગઢ	૨૫૭	૧૧૪	૪૦	૧૪૨	૨૭	૩	૩	૧	૪૨
૪	કચ્છ	૧૭૩	૪૭૯	૩૨૫	૨૨૯	૨૫૫	૮૮	૨૮૩	૪૨	૮૩
૫	અમદાવાદ	૮૩	૮૭	૧૩	૬	૫	૫	-	૧	-
૬	મહેસાણા	-	-	-	-	-	-	-	-	-
૭	ખેડા	૩૫૦	૪૩૪	૯૪	૮૪	૧૨૨	૪૨	૧૫	૩૭	૨૨

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
૮	સાબરકાંઠા	૯૦	૭૧	૫૪	૧૦૧	૨૭	૩	૧	૬	૫૫
૯	બનાસકાંઠા	૩૮૩	૧૩૫	૬૮	૧૧૯	૭	૧૩	૪	૪	૧૨
૧૦	પંચમહાલ	૫૦૧	૩૫૮	૧૫૯	૧૫૯	૧૧૪	૨૦	૨૦	૭૮	૨૭૯
૧૧	વલસાડ	૧૦	૨૫૭	૪૪૫	૬૯	૪૩૮	૧૫૧	૨૭૦	૨૩	૨૮
૧૨	સુરત	૧૬૬	૭૫૯	૧૭૦	૧૭૭	૧૮૭	૩૮	૮૦	૧૦૯	૯૪
૧૩	ભરૂચ	૨૦૫	૧૬૦૭	૨૦૩	૨૬૪	૨૨૪	૧૫	૩૮	૬૩	૮૩
૧૪	વડોદરા	૫૩૪	૧૪૩૫	૬૮૪	૭૪૨	૧૦૫૫	૩૯૦	૩૨૨	૨૧૩	૪૮૩
	કુલ	૪૫૧૩	૫૭૭૯	૧૯૫૪	૨૧૨૪	૨૪૬૬	૭૭૦	૧૦૪૨	૫૮૭	૧૧૯૨

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	કડિયા કામ	હીરા ઘસવા	લુહારી કામ	ઇંટ ઉદ્યોગ	માટી પ્રવૃત્તિ	દીવા સળી બના વવી	અગર બત્તી બના વવી	મોટર ડ્રાઇ વીંગ	અંબર ચરખા	જાજમ બના વવી	સહકારી મંડળી ઓમાં મત્સ્ય ઉદ્યોગ	ખાદી પ્રવૃત્તિ
૧	૨	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩.
૧	જામનગર	૧૨	૫	૮	-	૪	-	-	-	-	-	-	-
૨	ભાવનગર	૧	૧	-	૧૫	-	-	-	-	-	-	-	-
૩	જૂનાગઢ	૩૯	-	૧૦	૨	-	૨	-	૬	૧	૨	૩	૧૦
૪	કચ્છ	૬૮	૩૬	૨૭	૩૪	૨૧	૩૬	૯	૩૩	૫૩	૯	૨૩	૯
૫	અમદાવાદ	૧૦	-	૬	-	-	-	-	૧૫	૨	-	૨	-
૬	મહેસાણા	૬	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
૭	ખેડા	૪૦	૧૮	૧	-	૮	૫૮	૭	૩૯	૩૨	-	૧	૧

૧	૨	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩
૮	સાબરકાંઠા	૧૩	૧૧	૭	૪	-	૫	૪૩	૫૬	૨૧૬	૩૧	૩	૧
૯	બનાસકાંઠા	૧૩	૩૭	૬	૪	૧	૭	૩	૨૩	૩૫	૧	-	-
૧૦	પંચમહાલ	૩૦૨	૩૨	૬૫	૪૨	૮	૯	૫	૬૪	૧૦	૩૫	૮૩	૧૦
૧૧	વલસાડ	૫૮	૮૦	૩	૨૭	૨	૧૮	૬	૨૪	૧૬	-	૨૨	૨
૧૨	સુરત	૯૯	૨૬૩	૫	૧	૨	૪૭	૪૭	૯૫	૭૬	૩૭	૧૬૩	૯
૧૩	ભરૂચ	૯૯	૧૨૬	૨૪	૩૫	૧૨	૩૨	૫૧	૧૯૦	૨૬૨	૨૧૨	૩૭૪	૮
૧૪	વડોદરા	૩૧૪	૨૧૫	૬૨	૨૪૨	૬૬	૧૭૯	૭૨	૨૪૫	૧૬૬	૫૨	૨૫	૧૮
	કુલ	૧૦૩૫	૮૨૪	૨૨૪	૪૦૬	૧૨૪	૨૯૩	૨૪૩	૭૯૦	૮૬૯	૩૭૯	૬૯૯	૭૨

પરિશિષ્ટ - ૩૦

જિલ્લાવાર નવા ધંધારોજગાર માટે તાલીમની જરૂરિયાત

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	કડિયા કામ	સુથારી કામ	વાંસ કામ	મત્સ્ય ઉદ્યોગ માટે	ખાદી ઉદ્યોગ	સીવણ ઈલેકિટ્રકનું કામ		વાયર મેનનું કામ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૧	જામનગર	૫૦	૩૬	૫	૮	૧૦	૮	-	૧૮
૨	ભાવનગર	૧	-	-	-	-	-	-	-
૩	જૂનાગઢ	૨૬૨	૭૩	૧૯	૧૨	૭	૩૭	૧	૨
૪	કચ્છ	૨૯૯	૯૩	૭૯	૩૬	૧૧	૪૯	૨	૧
૫	અમદાવાદ	૬	૩	૧૬૦	૫	૨	૮	-	-
૬	મહેસાણા	૧	-	-	-	-	-	-	-
૭	ખેડા	૪૯	૮	૧૨	૧૧	૬	૧૩	-	૪
૮	સાબરકાંઠા	૨૦	૨૩	૧	-	૨	૨૩	૧	૨૨

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૯	બનાસકાંઠા	૪૧	૮	૨૬	૭	૨૮	૧૨	૧	-
૧૦	પંચમહાલ	૩૭૮	૪૦૭	૮૧	૧૧૪	૨૮	૭૫	૨	૬
૧૧	વલસાડ	૫૧	૬૫	૧૮	૩૫	૬	૨૬	૪	૨૨
૧૨	સુરત	૧૨૫	૯૩	૨૮	૨૪૦	૩૬	૧૩૬	૧૦	૧૫
૧૩	ભરૂચ	૧૪૩	૧૩૧	૬૬	૪૧૧	૧૧૧	૬૫	૨૩	૨૧
૧૪	વડોદરા	૪૬૩	૬૬૭	૨૪૯	૧૬૫	૧૨૫	૩૩૨	૫૧	૧૪૮
	કુલ	૧૮૮૯	૧૬૦૭	૭૪૪	૧૦૦૪	૩૭૨	૭૮૪	૯૫	૨૫૯

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	ટર્નરનું કામ	ફિટરનું કામ	વેલ્ડરનું કામ	ઓટોરિક્ષા	સ્ક્રીન પ્રિન્ટિગ	પ્રિન્ટિગ પ્રેસ
૧	૨	(૯)	(૧૦)	(૧૧)	(૧૨)	(૧૩)	(૧૪)
		૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬
૧	જામનગર	૧૬	૧૫	૧૫	-	-	-
૨	ભાવનગર	-	-	-	૩	-	-
૩	જૂનાગઢ	-	-	-	૧૪	-	-
૪	કચ્છ	૧૭	૧	૨	૪૨	-	-
૫	અમદાવાદ	-	-	-	-	-	-
૬	મહેસાણા	-	-	-	-	-	-
૭	ખેડા	૫	૧૩	-	૪૩	-	૧
૮	સાબરકાંઠા	૬	૧૭	૧	૨૧	૪	૧

૧	૨	(૯)	(૧૦)	(૧૧)	(૧૨)	(૧૩)	(૧૪)
૯	બનાસકાંઠા	-	-	૫	૬	-	-
૧૦	પંચમહાલ	૧૦	૨૩	૯	૨૪	૩	૫૨
૧૧	વલસાડ	૧૦	૭	૧૬	૭	૨	૨
૧૨	સુરત	૧૬	૨૧	૧૫	૧૬૪	૧	-
૧૩	ભરૂચ	૨૪	૧૬	૧૦	૨૩૧	-	૩
૧૪	વડોદરા	૬૧	૪૨	૩૯	૨૩૪	૧૪	૮
	કુલ	૧૫૫	૧૫૫	૧૧૨	૭૮૯	૧૪	૬૭

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	કમ્પો ઝીટર (૧૫)	હીરા ઉદ્યોગ (૧૬)	રેડિયો રિપેરર (૧૭)	ઘડિયાળ રીપેરર (૧૮)	એરકન્ડિશન રીપેરર (૧૯)	કાર્પેટ બનાવવી (૨૦)	અંબર ચરખા (૨૧)	ઊન વણાટ (૨૨)	ભરત ગૂંથણ (૨૩)	મોલ્ડિંગ (૨૪)
૧	૨	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬
૧	જામનગર	-	-	-	૨	-	-	-	૯૦	૧૫	-
૨	ભાવનગર	-	૩	-	-	-	-	-	-	-	
૩	જૂનાગઢ	-	-	-	-	-	૭	૯	૧૨	૬૯	-
૪	કચ્છ	-	૨૪	૪	૧૬	૭	-	૫૯	૧	૭	-
૫	અમદાવાદ	-	-	૩	-	-	-	-	-	-	
૬	મહેસાણા	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
૭	ખેડા	-	૭	૬	૧૪	-	-	૧૨	૬	૧૧	-
૮	સાબરકાંઠા	-	૧૨	૨	-	-	-	૫૯	૨	૧	૧

૧	૨	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬
૯	બનાસકાંઠા	-	૧૪	૨	૬	-	-	૨૦	૧૦	૪	-
૧૦	પંચમહાલ	૨	૩૭	૧૫	૩૩	-	૩	૮	૧૭	૯	૭
૧૧	વલસાડ	-	૫૬	૧	૪	-	-	૪	૧	-	-
૧૨	સુરત	૬	૭૭	૧	-	૧	૬૧	૯	૧	-	-
૧૩	ભરૂચ	૫૧	૧૭	૧૨	-	-	-	૨૪૧	૧	૮૬	-
૧૪	વડોદરા	૬૨	૧૯૧	૮૬	૩૭	૩	૭૨	૬૨	૪	૪૧	-
	કુલ	૧૨૧	૪૩૮	૧૩૨	૧૧૨	૧૧	૧૪૩	૪૮૩	૧૪૫	૨૪૩	૮

પરિશિષ્ટ - ૩૧/૧

જિલ્લાવાર ઘરથાળના પ્લોટ તેમજ નવા મકાનની જરૂરિયાત હોય તેવાં કુટુંબોની સંખ્યા

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	ઘર બાંધવા માટે પ્લોટ મળેલ છે		પ્લોટ મળ્યો હોય તેને મકાન બાંધકામની જરૂરિયાત	નવો પ્લોટ જોઈએ છે	નવા મકાનની જરૂરિયાત છે	મકાનનું સમારકામ કરવાનું છે
૧	૨	૩		૪	૫	૬	૭
૧	જામનગર	૧૬	(૪.૮૪ ટકા)	૧૬	૩૧૪	૩૨૫	૧૩૫
૨	ભાવનગર	૫૫	(૧૦૦.૦૦ ટકા)	-	૨૨	૫૩	૪૪
૩	જૂનાગઢ	૨૦૭	(૨૨.૫૯ ટકા)	૧૮૪	૬૦૨	૬૮૪	૬૪૪
૪	કચ્છ	૧૩૫૨	(૧૯.૪૫ ટકા)	૧૨૮૦	૫૧૬૮	૫૩૦૪	૨૯૯૩
૫	અમદાવાદ	૪૦	(૮.૬૯ ટકા)	૩૯	૪૩૯	૪૪૫	૮૬
૬	મહેસાણા	-	-	-	૫૨	૩૭	૩૭
૭	ખેડા	૮૮૯	(૨૧.૭૧ ટકા)	૮૨૧	૨૮૪૫	૨૯૦૮	૧૨૮૦

૧	૨	૩		૪	૫	૬	૭
૮	સાબરકાંઠા	૪૧	(૨.૧૭ ટકા)	૧૨	૯૮૬	૯૦૮	૫૫૦
૯	બનાસકાંઠા	૨૩૧	(૧૨.૯૯ ટકા)	૧૬૦	૧૪૨૩	૧૪૬૫	૯૭૩
૧૦	પંચમહાલ	૧૮૦૪	(૨૧.૭૦ ટકા)	૧૨૬૨	૫૯૧૨	૬૦૦૧	૩૦૧૫
૧૧	વલસાડ	૩૪૫૮	(૫૨.૬૪ ટકા)	૨૧૮૯	૨૮૬૬	૨૫૪૭	૨૧૯૦
૧૨	સુરત	૩૦૩૬	(૨૪.૭૮ ટકા)	૧૬૧૮	૬૪૦૦	૬૯૭૮	૫૪૭૩
૧૩	ભરૂચ	૪૭૭૧	(૨૯.૮૬ ટકા)	૨૦૫૮	૮૫૨૧	૮૪૭૮	૭૦૧૮
૧૪	વડોદરા	૭૭૪૮	(૨૨.૫૭ ટકા)	૩૬૫૩	૧૯૯૪૭	૧૯૪૩૦	૧૨૨૧૨
	કુલ	૨૩૬૩૮	(૨૫.૧૬)	૧૩૨૯૨	૫૫૪૯૭	૫૫૫૬૩	૩૬૬૫૦
				(૫૬.૨૩)	૫૯.૦૮	૫૯.૧૫	૩૯.૦૧

પરિશિષ્ટ - ૩૧/૨

જિલ્લાવાર રહેઠાણ અંગેની જરૂરિયાત

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	અજ વાળિયાં	નળનું જોડાણ	નિર્ધૂમ ચૂલા	નાવ ણિયું	વીજળી જોડાણ	પાણીના નિકાલની વ્યવસ્થા	બારી-બારણાં	પાણિયારું	ગોબર ગેસ	અન્ય
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૧	જામનગર	૨૯૩	૨૩૯	૨૩૯	૧૯૯	૩૩૦	૨૫૪	૨૩૯	૧૬૯	૨૭૬	-
૨	ભાવનગર	૪૦	૫૫	૨૬	૪૪	૫૫	૫૫	૫૯	૫૯	૧૫	-
૩	જૂનાગઢ	૭૬૪	૮૦૩	૬૮૧	૮૦૦	૮૧૮	૭૫૯	૮૪૩	૮૨૦	૫૭૭	૩૪
૪	કચ્છ	૪૨૨૫	૩૯૮૨	૩૬૬૧	૪૦૬૮	૪૩૦૯	૩૮૪૪	૪૩૪૬	૪૧૫૫	૨૨૫૩	૯૬૯
૫	અમદાવાદ	૮૦	૮૦	૭૭	૭૭	૭૭	૭૭	૮૧	૭૭	૩૭	-
૬	મહેસાણા	૫૩	૫૮	૪૩	૫૮	૫૮	૫૮	૫૮	૫૮	૪૩	-

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૭	ખેડા	૨૪૮૫	૨૩૧૮	૨૦૮૨	૨૨૯૫	૨૨૯૫	૨૨૫૨	૨૧૬૯	૨૧૭૨	૧૧૬૪	૫૪૬
૮	સાબરકાંઠા	૧૨૫૧	૧૧૬૯	૧૨૪૭	૧૩૯૧	૧૨૩૪	૧૧૯૯	૧૧૬૧	૧૨૨૮	૧૦૩૯	૨૮૮
૯	બનાસકાંઠા	૧૩૬૦	૧૨૮૮	૧૩૯૭	૧૩૭૪	૧૪૭૮	૧૨૫૦	૧૪૬૩	૧૨૧૬	૮૨૯	૫૫૨
૧૦	પંચમહાલ	૪૩૨૮	૨૬૮૬	૩૪૨૬	૪૪૩૮	૪૩૮૫	૩૩૧૬	૪૫૦૨	૪૬૬૭	૨૫૩૮	૭૪૪
૧૧	વલસાડ	૩૫૦૧	૬૬૪૪	૩૦૮૭	૪૦૩૯	૩૮૩૮	૨૯૦૩	૩૪૧૧	૩૭૧૪	૧૮૨૨	૫૬૧
૧૨	સુરત	૭૬૩૩	૭૬૪૫	૭૦૫૫	૭૦૪૪	૭૮૬૩	૬૭૫૫	૭૧૪૫	૬૯૨૪	૨૫૪૪	-
૧૩	ભરૂચ	૯૩૦૪	૧૦૧૭૩	૮૧૦૯	૧૦૨૩૩	૧૦૧૧૯	૭૩૩૫	૯૧૩૫	૮૦૬૦	૨૫૪૦	૧૦૮૭
૧૪	વડોદરા	૨૧૩૦૫	૨૦૭૦૩	૧૯૨૪૧	૨૨૬૭૨	૨૩૪૭૪	૧૮૬૬૮	૨૦૪૫૪	૨૧૯૬૩	૧૧૬૪૪	૩૨૫૫
	કુલ	૫૬૬૨૨	૫૭૮૪૩	૧૨૮૭૯	૫૮૭૩૨	૬૦૩૩૩	૪૮૮૨૫	૫૫૦૬૨	૫૫૨૮૨	૨૭૩૨૧	૮૦૩૬

પરિશિષ્ટ - ૩૨

ખોડખાંપણ અંગે અને આરોગ્ય વિષયક સારવાર અંગેની જરૂરિયાત

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	સાધનો	નાણાંકીય સારવાર		વ્યવસાય તાલીમ
		(૧)	(૨)	(૩)	(૪)
૧	જામનગર	-	-	-	-
૨	ભાવનગર	-	-	૫	૫ -
૩	જૂનાગઢ	-	૪	-	-
૪	કચ્છ	-	-	-	-
૫	અમદાવાદ	-	-	-	-
૬	મહેસાણા	-	-	-	-
૭	ખેડા	૨	૪	૨	-
૮	સાબરકાંઠા	-	૨	૧	૧
૯	બનાસકાંઠા	-	૧	-	-
૧૦	પંચમહાલ	-	૧	-	-
૧૧	વલસાડ	૧	-	-	-
૧૨	સુરત	૨	-	૧	૧
૧૩	ભરૂચ	૩	૨૫	૧૦	૨
૧૪	વડોદરા	૮	૬૦	૪૩	૮
	કુલ	૧૬	૧૦૨	૬૨	૧૨

ક્રમ	જિલ્લાનું નામ	આરોગ્ય અંગે સારવારની જરૂર	દવાઓ માટે આર્થિક સહાયની જરૂર
૧	જામનગર	૩૩૦	૩૩૦
૨	ભાવનગર	૫૪	૫૪

૩	જૂનાગઢ	૩૮૦	૩૬૫
૪	કચ્છ	૧૩૯૮	૧૩૭૭
૫	અમદાવાદ	૩૧૬	૩૧૬
૬	મહેસાણા	૨૩	૨૩
૭	ખેડા	૧૧૬૧	૧૧૬૧
૮	સાબરકાંઠા	૬૬૨	૬૧૬
૯	બનાસકાંઠા	૩૭૫	૩૨૧
૧૦	પંચમહાલ	૧૭૪૧	૧૪૦૪
૧૧	વલસાડ	૮૨૫	૧૦૮૧
૧૨	સુરત	૧૦૫૩	૧૧૭૦
૧૩	ભરૂચ	૧૭૪૩	૧૬૫૦
૧૪	વડોદરા	૭૬૩૯	૭૪૧૮
	કુલ	૧૭૭૦૦	૧૫૯૩૬

આદિવાસી સંશોધન અને તાલીમ કેન્દ્રનાં પ્રકાશનો

૧.	આદિવાસીઓના પ્રશ્નો	સંપા. વિમલ શાહ	૪.૦૦
૨.	ભીલી-ગુજરાતી શબ્દાવલી	શાન્તિભાઈ આચાર્ય	૧.૫૦
૩.	ગુજરાતના આદિવાસીઓ	વિમલ શાહ	૮.૦૦
૪.	ગુજરાતના દૂબળાઓ અનુ. પી. સી. શાહ	પી. જી. શાહ	૩.૫૦
૫.	સમૂહ શ્રાદ્ધ	સંક્ષેપ : બિન્દુબહેન શાહ વિમલ શાહ, રમેશ શ્રોફ અને હકુ શાહ	૧૦.૦૦
૬.	ગુજરાતી–ભીલી વાતચીત	શાંતિભાઈ આચાર્ય	૨.૦૦
૭.	ચોધરીઓ અને ચોધરી શબ્દાવલિ	,, ,,	૮.૦૦
૮.	દૂબળાનાં લોકગીતો	ડૉ. ઠા. ભા. નાયક	૪.૫૦
૯.	પછાતવર્ગો વિશે બે મનનો	સંપા. ડૉ. ઠા. ભા. નાયક સહ સંપા. સિદ્ધરાજ સોલંકી	૨૦.૦૦
૧૦.	સગાઈનો અભ્યાસ : કેટલાક સુઝાવો	ડૉ. ઠા. ભા. નાયક	૪.૫૦
૧૧.	સંથાલ આદિવાસીઓ	મૂ. લે. ચારુલાલ મુખરજી અનુ. પુરુષોત્તમ શાહ	૧૫.૦૦
૧૨.	ઘટક કક્ષાએ પૂર્ણ રોજગારી આયોજન	આર. બી. લાલ ભારતીબહેન દેસાઈ	૩૦.૦૦
૧૩.	બાળઉછેરનો સમાજ–માનવશાસ્ત્રીય અભ્યાસ	ડૉ. સિદ્ધરાજ સોલંકી અને આશા સોલંકી	૭.૦૦
૧૪.	ગુજરાતના આદિવાસીઓની અર્થવ્યવસ્થા	મુસ્તાઅલી મસવી	૩.૫૦
૧૫.	ગુજરાતના આદિવાસી લઘુવિસ્તારોનું આયોજન	ડૉ. ઠા. ભા. નાયક	૬.૦૦
૧૬.	**ગુજરાતકે આદિવાસી**	વિમલ શાહ	૮.૦૦
૧૭.	"Vetra Ne Khambha" Memorials for the Dead	Eberhard Fischer Haku Shah	15.00
૧૮.	ધોડિયા જાતિમાં ગવાતાં લગ્નગીતો	ડૉ. એસ. એસ. સોલંકી	૪૦.૦૦
૧૯.	આદિવાસી સ્ત્રીઓમાં નવી ટેકનોલૉજીનો ઉદય અને પ્રભાવ	અરુણ બી. પટેલ	૬૫.૦૦
૨૦.	From Farm to Factory	R. B. Lal	35,00
૨૧.	The Saharias	Dr. T. B. Naik	25.00